

2

MAKSİM GORKİY

MAKAR ÇUDRA

MAKSİM GORKİY

MAKAR ÇUDRA

SEÇME ESERLER 2 ÖYKÜLER

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: M. ÖZGÜL – A. HACIHASANOĞLU

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Bu kitapta yer alan öyküler iki çevirmen tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Mehmet Özgül'e ait çeviriler öykülerin sonunda belirtilmiştir, çevirmen notu taşımayan öykülerin çevirileri Ayşe Hacıhasanoğlu'na aittir.

Maksim Gorkiy

MAKAR ÇUDRA

öyküler

Rusçadan Çevirenler
Mehmet Özgül – Ayşe Hacıhasanoğlu

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 263

Maksim Gorkiy - Seçme Eserler-2

MAKAR ÇUDRA

Aleksey Maksimoviç Gorkiy

Çevirenler
Mehmet Özgül-Ayşe Hacıhasanoğlu

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

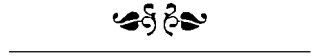
Birinci Basım: Kasım 2004

ISBN 975-6525-83-5

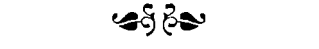
Baskı
Ayhan Matbaası
(Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 47 Bağcılar 0212.629 01 65)

İçindekiler

Önsöz 6
Makar Çudra 21
Arhip Dede ve Lenka 39
Dilenci Kız 67
Çelkaş 87
Donmayan Oğlan ve Kız 129
Bir Kere Sonbaharda 139
Kartal Türküsü 149
Çıkarma 157
Paylaşma 161
Gümüş Kıskaçlar 167
Kalyuşa 183
Mavi Gözlü Kadın 187
Yapayalnız 203
Arabacı 211
Han ile Oğlu 233
İki Arkadaş 241
Düğün 261
Hırsız 271
Baca Temizleyicisi 277
Bir Saptama 287
Nasıl Tıraş Oldum? 313
"Su ve Suyun Doğadaki ve İnsan Yaşamındaki Önemi" 323
Saatler 333
Boles 339
Vanka Mazin 347
Zazubrina 365
Can Sıkıntısından 375

Makar Çudra

MAKSİM GORKİY

Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan büyük yazar Maksim Gorkiy 1868 yılında Novgorod kentinde doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü.

Mobilya ustası olan babasını beş yaşındayken koleradan kaybedince annesiyle birlikte küçük bir boyama işliği olan dedesinin evinde yaşamaya başladı. Dört yıl sonra da annesini kaybeden küçük Aleksey, daha 11 yaşındayken ekmeğini kazanmak için pek çok işe girip çıktı: hamallık, fırın işçiliği, vapurlarda bulaşıkçılık, aşçı yamaklığı, dükkânlarda getir götür işleri yaptı. Bu işler sırasında sayısız insanla tanıştı, bunlardan kimileri silinmez izler bıraktı üzerinde. Özellikle de gemi aşçısı Smurin. Din büyüklerinin yaşamlarıyla ilgili kitaplardan, Gogol, Uspenskiy, A. Dumas'ya kadar pek çok değerli yazardan pek çok kitabı daha gencecik yaşında hatmetti Gorkiy, aşçı Smurin sayesinde. On altı yaşına geldiğinde okumaya duyduğu büyük istekle, Kazan Üniversitesi'nin yolunu tuttu. Yevreinov adında genç bir liseliydi, Kazan'da bedava okuyabilme hevesini Aleksey'in gönlüne düşüren.

Özyaşamöyküsel üçlemesinde Gorkiy şu sözlerle anlatır Yevreinov'u:

"Yevreinov bana Kazan'da kendi evlerinde yatıp kalkabileceğimi, böylelikle kış dersleri sırasında liseye gidip birkaç sınav geçirdikten sonra üniversitenin parasız öğrenciliğini kazanarak beş yıl

içinde bir 'alim' olacağını söylüyordu. Bunlar, ona göre çok basit ve hemen yapılıverecek işlerdi; çünkü Yevreinov on dokuz yaşındaydı ve iyi kalpliydi."

Ancak bu iyi kalpli arkadaşın kalabalık ailesinin üstüne yıkılmak genç Aleksey için dayanılır şey değildi; bu yüzden sabah kahvaltılarında bulunmamak için erkenden dışarı fırlıyor, zaman öldürmek için sokaklarda dolaşıyordu. Kimseden yardım istememek, kendi başının çaresine bakmak önemli bir kişilik özelliği olarak bu yıllarda oluşmaya başladı genç Aleksey'de; yaşam koşulları güçleştikçe de bu kişilik özelliği büsbütün pekişti.

Aç kalmamak, üç beş kuruş kazanmak için kıyılarında dolaşmaya başladığı Volga'yı ilk gördüğünde büyük bir heyecana tutuldu, Gorkiy. "Çalışmanın kahramanca şiiri"ni ilk burada duydu ve ömrü boyunca bu şiiri terennüm etti. "İşini severek yapan insanlar" onun için sahici insanlardı ve bir insanın dünyadaki varlığına anlam katan şey yalnızca buydu. Daha önce kitaplarda okuduğu ve kendilerine derin bir sevgi duyduğu bu "sahici" insanlar arasında kendine arkadaşlar bulmakta gecikmedi, Gorkiy. Gerçekten de Volga, kendisinin yıllarca sürecek dolaşıcı hayatının ilk durağı oldu. Kimlerle karşılaşmadı ki Gorkiy, bin bir türlü insanın iş peşinde koştuğu bir mahşeri andıran Volga boylarında... Buradaki serüvenciler arasında, vaktiyle öğretmen okulunda okumuş bir serseri ona, sürdürdüğü güç yaşamına biraz yardımı olur diye hırsızlık etmesini söylediğinde Gorkiy'nin geri durmasına kızarak ona şöyle dedi: *"Ne diye bir kız gibi nazlanıyorsun? Namusumu kaybederim diye mi korkuyorsun? Namus, bir kız için tek hazinedir, senin içinse bir boyunduruk. Öküz de namusludur, ama saman yer."* Bir başka hırsız, daha doğrusu hırsızlara yataklık eden bir serseri ise *"Sen,"* dedi, *"Peşkov, sakın hırsızlık yapma. Senin mayan başka, sen bir idealistsin!"* Gorkiy'nin, *"İdealist ne demek?"* sorusuna, serserinin yanıtı şu oldu: *"İdealist demek, kendisi için bir şey istemeyen, yalnız öğrenme zevki olan insan demektir."*

Maksim Gorkiy'nin büyük sıkıntı ve gerilimlerle dolu Kazan dönemi, ideolojik-toplumsal arayışların baskın olduğu bir kendini geliştirme dönemiydi ve büyük yazar Marksist edebiyatla ilk kez bu dönemde tanıştı. Yazar, bu döneminde daha çok "aydınlatıcı-propagandist" olarak etkinlikte bulundu, Kazan kenti işçileri ve yöre köylüleri arasında çalıştı. Yine bu dönemde, halkı daha yakından tanımak için, uzun bir yolculuğa çıktı, Hazar denizinde balık işleme işliklerinde, demiryollarında çalıştı. Çalıştığı bu yorucu işler, doğru dürüst beslenememek, yaşamın bitmez tükenmez güçlükleri Gorkiy'nin sinirlerini allak bullak etmişti. Böylece, 1888 yılında, eline geçirdiği bir tabanca ile kendini öldürme girişiminde bulundu; ancak kalbini tutturamadı; kurşun, ciğerini parçaladı. Bu olay, Nijniy kentindeki askerlik muayenesi sırasında ciğerindeki hasardan dolayı çürüğe çıkarılmasına neden oldu.

1889 yılında Novgorod'da, daha sonra edebiyat dünyasına girmesinde büyük katkıları olan yazar Korolenko'yla karşılaşan Gorkiy, aynı yıl narodnik devrimcilerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı ve ondan sonra da polisin soluğu hep ensesinde oldu, sürekli izlendi. 1891 yılında yeniden "Rusya yollarına" düşen yazar, Volga boylarını, Don bozkırlarını, Tuna'ya kadar tüm Ukrayna'yı, Kırım üzerinden Kuzey Kafkasya'yı, Tiflis'i dolaştı, bu kentte bir yıl kadar kalıp demircilik, demiryolu fabrikasında yazıcılık yaptı, ilerici işçilerle, devrimcilerle ilişkiler kurdu, illegal örgütlere girdi. İki yıl kadar bir avukatın yanında yazıcılık yaptı; Gorkiy hep iyilikle andığı bu avukatın geniş kitaplığından çok yararlandı, avukatın yol göstericiliğinde dünya yazınının en önemli yapıtlarıyla tanıştı.

Gorkiy, Tiflis'te demiryolu fabrikasında çalışırken, ev arkadaşı kendisinin haberi olmadan *Makar Çudra* adlı öyküsünü "Kafkas" adlı Tiflis gazetesine yolladı ve bu olay, Gorkiy'nin edebiyat dünyasına attığı ilk adımı oluşturdu. Tarih, 8 Eylül 1892'ydi.

1892 yılında Novgorod'a dönen ve kendini düzenli bir şekilde yazmaya veren Gorkiy, başta "Volga Haberleri" olmak üzere Volga bölgesinde yayınlanan çeşitli gazetelere işçilerin, köylülerin, ezilen insanların haklarını savunan, kapitalizmin içyüzünü sergileyen yazılar yazdı. Ünlü yazar Korolenko'nun da düzenli olarak yazılar yazdığı bu gazetede yayınlanan öykülerini M. G. diye imzalayan Gorkiy, en yakın dostlarına bile bu öykülerin yazarının kendisi olduğunu söylememişti. Ancak gazetenin sahibi öykülerin yazarının kim olduğunu Korolenko'ya bildirince, Gorkiy'le ünlü yazar buluşup konuştular. Gorkiy'nin "üstadım" diye andığı Korolenko'nun, büyük yazarın yaratıcılığına gerçekten yadsınamaz katkısı oldu. Gorkiy'nin sözleriyle, durum şuydu: *"İlk hocam aşçı Smuri, ikincisi avukat Lanin, üçüncüsü Koloşni adlı kanun dışı biri, dördüncüsü ise Korolenko'dur."*

Öykü yazarı olarak Gorkiy adının başkent dergilerinde de görülmeye başlandığı yıl olan 1895'ten yalnızca üç yıl sonra, 1898'te, iki cilt olarak yayınlanan *Yazılar ve Öyküler* adlı yapıtı gerek Rusya'da, gerekse dünyada inanılmaz bir yankı uyandırdı. 1898 yılı, Gorkiy'nin Çehov'la mektuplaşmaya başladığı yıl olması açısından da önemlidir. Gerçekten de, iki yazar arasında bu tarihte başlayan mektuplaşma, Çehov'un öldüğü yıla (1904) dek, 6 yıl boyunca kesintisiz sürmüş, ancak bu iki büyük dost tek bir kez, 1900 yılında Kırım'ın Yalta kentinde karşılaşabilmişlerdir. *"Anton Pavloviç,"* diye anımsar Gorkiy o karşılaşmayı, *"deniz kıyısında bir bankta oturuyordu ve hemen yanı başına koyduğu şapkasının içine düşen güneş ışığını yakalamaya çalışıyordu."*

Sanat yaşamının başlangıcında 19. yüzyıl realizmi ve ilerici romantizminin en iyi gelenekleri üzerinde çalışan, bunları daha da geliştirici çalışmalar yürüten Gorkiy'nin, bu dönemde (1890'lar), yeni sanat akımının (sosyalist gerçekçiliğin) temellerini atmakta olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Gorkiy'nin bu

dönemde yazdığı *Konovalov*, *Çelkaş* vb. halktan insanlar üzerine öykülerinin önemini vurgulamak gerekir. Halkyığınlarının toplumsal-siyasal bilinçlenişindeki artış ile düzeni protestolarındaki sertleşme ve daha güzel bir hayata duydukları o sonsuz özlem, genç Gorkiy'nin realizminin mihenk taşlarını belirliyordu. Bununla birlikte, dayanılmaz yaşam koşullarına karşı girişilen kendiliğinden protesto hareketlerinin, onun 90'lı yıllar yapıtlarının kahramanlarını birer "yalnız isyancı"ya dönüştürdüğüne tanık oluruz. Bu insanların idealleri henüz boz bulanık, yazgıları ise trajiktir. Ama yine de hiçbirinde edilgenlik, bezginlik yoktur ve yaşadıkları dramlar toplumsal bilinçte inanılmaz çilelerle gerçekleşen bir uyanış sürecine denk düşer. Genç yazarın devrimci doğrultusu, en iyi, yerel, romantik ve allegorik imgelerle bezeli, halkı özgürlük mücadelesine çağıran romantik öykülerinde kendini gösterir (*Yaşlı İzergil*). Yiğitçe bir iyimserlik, kendini feda etmeye hazır oluş, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizmayla dolu yapıtlardır bunlar. Bu yapıtlarında kendilerini halkın karşısına koyan bireycileri kınayan Gorkiy, böylelikle dekadanlara ve onların "tek başına kalmış gururlu kişilik" kültlerine karşı çıkar. Yazarın, ülkedeki devrim öncesi kabarmayı yansıtan, özgürlük hareketinin gelişmesine katkıda bulunan *Şahin'in Türküsü* (Türkçe basımda *Kartal Türküsü*) (1895) ve *Fırtına Kuşunun Türküsü* (1901) gibi kahramanlık romantizmiyle yazdığı yapıtları, yayımlanışlarından hemen sonra devrimci bildiri niteliğine dönüşürler.

1890'lı yılların sonu ile 1900'lü yılların başı, Maksim Gorkiy'nin sanat çizgisinin gelişmesinde yeni bir dönemi işaret eder. Yazar bu dönemde, Leninci "İskra" gazetesiyle dayanışma içine girer, devrimci hareket içinde eylemli olarak yer alır, öncü işçilerle dostluklar kurar, Lenin'in ve Plehanov'un yazılarını yayınlayan "Yeni Söz" (1897) ve "Yaşam" (1899-1901) dergilerinde çalışır, demokrat yazın insanlarının bu dergilerde yer almalarını sağlar. 1901 ilkyazında, Peters-

burg'da, bir öğrenci gösterisinin güvenlik güçlerince dağıtılması üzerine halkı çarlık rejimini devirmeye çağıran bir bildiri yazan Gorkiy, gizli basımevi kurmak isteyen bir örgüte yardım ve yataklık etmekle suçlanarak Arzamas'a sürülür.

Gorkiy 1902 yılında Akademi üyeliğine seçilir ama seçimler Çar II. Nikolay'ın buyruğuyla geçersiz sayılır. Akademinin şeref üyeleri olan Çehov ve Korolenko, olayı protesto etmek için derhal Akademi üyeliğinden istifa ederler.

İki yüzyılın eşiğinde yazdığı ilk romanlarında ve oyunlarında Gorkiy'nin artık sosyalist gerçekçiliği formüle etmeye başladığını görürüz. *Foma Gordeyev* (1899) ve *Üç Kişi* (1900) adlı romanlarında, Rusya kapitalizmi fonunda, Rus burjuvazisinin en karakteristik tiplerinin gelişme tarihini yansıtan Gorkiy, Yakov Mayakin tipiyle ekonomik gücünün ayırdına varan ve siyasal iktidarı ele geçirmek için canhıraş bir şekilde atılan burjuvazinin içyüzünü sergiler; Foma Gordeyev tipiyle ise, mensubu olduğu sınıfın maskesini yüzünden indiren, toplumca dışlanmış bir isyancıyı betimler. Proletaryanın, genel emekçi yığınlarından ayrılarak tek başına gösterilmesi, ilk kez Gorkiy tarafından ve ilk kez bu romanda gerçekleştirilmiştir. Yazar, *Üç Kişi*'de ise, kent yoksullarının dünyasına kapı aralar ve bu yolla küçükburjuvazi-proleter eğilimler arasındaki çatışmaya yer verir.

Gorkiy'nin Tolstoy ve Çehov'la tanışması (her iki yazar da Gorkiy'nin yeteneğine büyük değer veriyorlardı), 1899-1900 yıllarına rastlar. Yazarın, Moskova Sanat Tiyatrosu'yla sıkı ilişkiler içine girmesi ve ilk oyunları olan *Küçük Burjuvalar* ile *Çukurda*'nın M. S. Tiyatrosunda sahnelenmesi de bu yıllardadır. 1900'lü yılların başında Gorkiy, daha sonra Çehov, Serafimoviç, Kuprin, Skitalets, Verasayev gibi demokratik eğilimli yazarları da bağlayacağı "Znanie" Yayınevinin başına geçer.

Gorkiy'nin, 1900'lü yılların başlarındaki devrimci kabarma koşullarında yazdığı ve burjuva ideolojisini eleştirdiği

oyunlarının toplumsal ve sanatsal önemleri anlatılamayacak denli büyük olmuştur. Oyunların sahnelenmeye başlamasıyla birlikte, çarlık rejimine karşı gösteriler düzenlenmeye, demokratik taleplerle dolu bildiriler yayınlanmaya başlar. Bu oyunlardan *Küçük Burjuvalar*'da (1901), Gorkiy, yalnızca patriarkal-tutucu "babalar"ın değil, liberallik taslayan "çocuklar"ın da maskelerini indirir yüzlerinden. Tarihin yeni kahramanı, yaşamın dönüştürücüsü, Rus işçi sınıfı içinden çıkmış eylem adamı da, sanatsal ifadesini ilk kez Gorkiy'nin bu yapıtında bulur.

Çukurdakiler'de (1902) yazar, yaşamın kıyısına fırlatılmış, çukura atılmış yaşamları sergiler. Onların yazgılarında, kapitalist toplumun her gün işlemekte olduğu "suçun nesnel kanıtları"nı görür ve ezilen, horlanan insanlara, sürdürdükleri aşağılık yaşama boyun eğmelerini öğütleyen Hıristiyan hümanizmasını eleştirir; felsefi-lirik şiiri "*İnsan*"da da yaptığı gibi, insanın artamlarına, onun aklına, yaratıcı gücüne duyduğu inancı vurgular.

1904-05 yıllarında entelektüeller ve onların halka, devrime karşı tutumları üzerine birkaç oyun yazar Gorkiy. Bu oyunlarında intelligentsia'yı biricik "sınıflar-üstü" demokratik katman olarak gören narodnik bakış açısını eleştiren ve sınıflar üstü denilen bu grup içinde nasıl sert ayrışmalar yaşandığını, grupların birbirleriyle nasıl sert bir mücadele içinde olduklarını gösteren Gorkiy, *Yazlıkçılar* adlı oyununda (1904), dönek liberallerin karşısına, özgürlük hareketleri içinde yer almaya başlayan gerçek demokrat entelektüelleri çıkarır. *Güneşin Çocukları* (1905) ise, apolitik entelektüellerin burjuva toplumunda özgür bilimin olabileceğine, kendilerinin bağımsız olduklarına ilişkin inançlarının yıkılışlarının sergilendiği ve sanat-kültür ustalarının halk için yaratmaya çağrıldıkları bir oyundur. *Barbarlar* (1905), burjuvazinin ahlaksal saldırganlığının sergilendiği bir oyundur.

1905 olayları içinde doğrudan yer alan Gorkiy, 9 Ocak 1905'te göstericilere ateş açılması üzerine (ki bunun önünü almak için büyük çaba göstermişti) kaleme aldığı bildiride, halka çarlık rejimini yıkmak için ayaklanma çağrısı yapar. Çarlığın asla bağışlamayacağı bir suçtur bu; yazarı hemen Petropavlovsk kalesine kapatırlar. Tüm Rusya halkının ve Batı Avrupalı entelektüellerin durumu şiddetle protesto etmeleri üzerine Rus hükümeti, Gorkiy'i serbest bırakmak zorunda kalır. 1905 yazında Bolşevik Partisine üye olan Gorkiy'nin katkılarıyla Ekim 1905'te ilk legal bolşevik gazete, "Yeni Hayat" kurulur, gazete bir ay sonra da Lenin'in yönetimine geçer. 27 Kasım 1905'te, Petersburg'ta, Lenin ve Gorkiy ilk kez karşılaşırlar. Moskova'daki Aralık 1905 ayaklanması günlerinde eylemci işçilere düzenli para ve silah sağlayan Gorkiy, Moskova'daki, yerini kimselerin bilmediği gizli evini, devrimcilerin buluşmalarına açar. Ayaklanmalara katıldığı gerekçesiyle Gorkiy'nin hükümetten baskı görmeye başlaması üzerine Parti, yazarın yurtdışına gönderilmesine karar verir. 1906 başlarında Rusya'yı gizlice terk eden Gorkiy bir süre sonra Amerika'ya geçer ve burada proletaryayı ve entelektüelleri Rus devrimine sahip çıkmaya çağıran, çarlığa batılı ülkelerce açılan kredileri protesto eden bildiriler yayınlar, Rusya'daki devrim hareketinin ilerleyişine ilişkin gerçekleri açıklayarak, herkesi devrime yardımcı olmaya çağırır. Amerikan basını, yazarın ABD'yi terk etmesi için hemen bir kampanya başlatırsa da, Gorkiy Eylül ayına kadar bu ülkede kalır ve *Görüşmelerim* (1906) adlı siyasal hicviyesini de, burjuva kültürünün Amerika ve Fransa'da nasıl yozlaştığına, burjuva demokratik özgürlüklerin nasıl yitmekte olduğuna ilişkin yazılarının yer aldığı *Amerika'da* (1906) adlı kitabını da bu ülkede kaleme alır.

1905-07 devrimleri Gorkiy'nin sanatında muazzam bir sıçramaya neden olarak onun sosyalist gerçekçi edebiyatın

unutulmaz tiplerini yaratmasını sağlar. 1906'da yazdığı *Düşmanlar* adlı oyununda proletaryanın başlattığı grevlerin nasıl burjuvaziye karşı siyasal savaşım düzeyine yükseldiğini, işçiler arasında sosyalist düşüncenin nasıl yayıldığını, açık dikta hevesleri içindeki karşı devrimci burjuvazinin yanı sıra, halkı aldatarak ve çarlıkla uzlaşarak iktidarı ele geçirmeye çalışan liberal burjuvaziyi olanca çıplaklığıyla sergiler. Gorkiy'nin yine aynı yıl yazdığı *Ana* romanının konusunu ise Sormovskaya'daki 1902 1 Mayıs gösterilerinde yaşanan olaylar ve göstericilerin yargılanmaları süreci oluşturur. Devrimci proletaryanın burjuva düzenine karşı sosyalizm şiarıyla savaşa girmesi, edebiyatta ilk kez bu yapıtla olur. Büyük yazar köylülükle ilerici entelektüellerin işçi sınıfı ve onun partisi çevresinde birleşmelerini anlatırken göz kamaştırıcı bir profesyonel devrimci tipini, işçi sınıfı davasına gönül vermiş bilinçli eylemci tipi yaratır. *Ana*'yı karalamasından okuyan V. İ. Lenin Gorkiy'le bir söyleşisinde romanın zamanlamasının bir harika, kendiliğinden gelişen emekçi hareketinin giderek proletaryanın mücadelesi içinde yer alması şeklinde özetlenebilecek konusununsa çok önemli olduğunu vurgular. Geleceğe, devrimin zaferine, yaratıcı emeğin gücüne, özgürlüğüne kavuşmuş halkın olanaklarının sınırsızlığına duyulan inancın işlendiği bu roman, sosyalist hümanizma düşüncesinin ete kemiğe bürünmesi olarak nitelendirilebilir. *Ana* ve *Düşmanlar*, sosyalist gerçekçiliğin klasik simgeleri olmuş yapıtlardır. Çok geçmeden başka dillere de çevrilen *Ana*, milyonların başucu kitabı olmuştur.

Gorkiy 1906 yılı sonlarında İtalya'ya geçerek Kapri adasına yerleşir. Burada pek çok yapıt veren ve *Okurov Kasabası* (1909) başlıklı öyküleri ile *Matvey Kojemyakin'in Hayatı* (1910-1911) adlı romanında taşra Rusya'sındaki küçükburjuva yaşamını olanca derinliğiyle ele alan Gorkiy, özellikle de *Matvey Kojemyakin*'de devrimin etkisiyle toplumun en geri

katmanlarında bile nasıl bir kaynaşma yaşandığını sergiler. Yazar, yergi türünde yazdığı *Rus Masalları*'nda ise (1912 ve 1917), dekadanlar'ın, *karayüzler*'in, şovenistlerin mezarlık edebiyatlarını alaya alır.

1913 sonunda aftan yararlanarak Rusya'ya dönen Gorkiy "Zvezda", "Pravda" gibi bolşevik gazeteler ile "Prosveşçenie" adlı dergide çalışır, *Proleter Yazarlar Antolojisi* (1914) adlı bir seçki yayınlar; başlayan dünya savaşına şiddetle karşı çıkarak militarizme karşı mücadele eder.

Birinci Dünya Savaşı öngünlerindeki devrimci kabarma Gorkiy'e aralarında *İtalya Öyküleri*'nin de (1911-1913) yer aldığı çok önemli yapıtlar esinler. İnsanın, halkın, yaratıcı emeğin, proletaryanın uluslararası dayanışmasının ve özgürlük savaşımının yüceltildiği *İtalya Öyküleri*'nde Gorkiy büyüyen grev hareketlerini ve halk yığınlarının birleşerek tek bir kütle oluşturmasını işler. Yurt sevgisiyle dolu *Rusya Yolları*'nda (1912-1916) adlı öykülerinde, halkın içinde bulunduğu acımasız yaşam koşullarını ve kendi emeğiyle yaşayan, yurdunu bayındırlaştıran "küçük yüce insanlar"ın ne büyük gizil olanaklara sahip olduklarını sergiler. 1913-1916 yıllarında *Çocukluk* ve *Ekmeğimi Kazanırken*'i yayımlar. Özyaşamöyküsel nitelikteki bu yapıtlarında, toplumun alt katmanlarından bir insanın kültürün, sanatın ve özgürlük savaşımının dorukları-na tırmanışını yüksek bir sanatsallık içinde yansıtır.

1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Gorkiy, sosyalist kültürün inşası çalışmalarına katılır. 1918-1919 yıllarında 1. İşçi-Köylü Üniversitesi ile, Petrograd'da büyük bir dramatik tiyatro'nun ve "Dünya Edebiyatı" adlı bir yayınevinin kuruluşuna ve ayrıca pek çok kitabın yayınlanmasına katkıda bulunur. İç-savaş sırasında yaşanılan yıkım ve açlık koşullarında, Bilim İnsanlarının Yaşamlarını İyileştirme Komisyonunda görev alır, Rus entelektüellerine yardımcı olur, ayrıca tarihsel-sanatsal değeri olan yapıtların zarar görmemesi için çaba göste-

rir. 1919-1920 yıllarında gazetelerde yabancı müdahalesine karşı yazılar yayınlar, dünya ilerici güçlerini Sovyet devrimini savunmak için Sovyetler Birliği'yle tek vücut olmaya çağırır.

Maksim Gorkiy 1921 yazında, tüberkülozunun tam geçmemiş olduğunun ortaya çıkmasıyla ve Lenin'in de ısrarlarıyla, iyileşmek için yurtdışına çıkar. 1921 güzünden 1924 ilkyazına dek Almanya ve Çekoslavakya kaplıcalarında kalır, Nisan 1924'te İtalya'ya geçer ve Sorrento'ya yerleşir.

Yurtdışındayken de burjuva ideolojisiyle savaşımını sürdürür, Avrupa'daki beyaz mültecilerin eylemlerine karşı çıkar, Ekim Devrimi'nin kazanımlarını savunur, Lenin'in görevlendirmesiyle, Volga boylarında açlık çekenlere yardım örgütlenmeleri içinde görev alır.

1922 yılında, özyaşamöyküsünün 3. cildi olan ve yaşamının Kazan dönemini ve siyasal bilinçlenişini anlatan *Benim Üniversitelerim*'i yazar. Dördüncü bir ciltle sürdürmek ister özyaşamöyküsünü, ancak tasarısını gerçekleştiremez ve bu ciltte kullanmak istediği kimi malzemeleri, yine özyaşamöyküsel nitelikteki başka bazı öykülerinde kullanır (*Korolenko Zamanı*, 1923; *İlk Aşka Dair*, 1923 vb.)

Gorkiy'nin sanatında edebi portreler de önemli bir yer tutar. Özellikle de, anısal nitelikte bir çalışma olan Lev Nikolayeviç Tolstoy portresi, dâhi yazarı bütün karmaşıklığı, bütün çelişkileri içinde sergilediği, en başarılı portre çalışmalarından biridir. Çehov, Korolenko, N. G. Mihalylovskiy gibi yazın insanlarının yanı sıra Skvordtsov, Krasin, Kamo gibi devrimci eylem insanlarına ilişkin portreleri de bulunuyor Gorkiy'nin. 1924-1931 yıllarında yazdığı *V. İ. Lenin* adlı çalışmasında ise Gorkiy tam bir sanatsal yetkinlikle proletaryanın büyük önderi Lenin'i anlatmıştır.

1920'li yılların ortalarında, Ekim Devrimi'nden önceki on yıla uzanır Gorkiy ve böylece bu dönemi anıtlaştıran toplumsal-tarihsel romanlar yazmaya başlar. Bu dönemin temel

çelişkisinin "devrim dünyası-burjuva dünyası" olduğu saptamasından yola çıkılarak ve bir burjuva ailesinin üç kuşaklık tarihi izlenerek, ülkenin 1861 reformuyla Ekim Devrimi arası tarihi üzerine yazılmış *Artamonovlar* (1925) bunlardan biridir.

1929'da SSCB'ye dönen Gorkiy tüm ülkeyi kapsayan gezilere çıkar ve bu gezilere ilişkin izlenimlerini *Sovyetler Birliğini Gezerken*'de (1929) kitaplaştırır.

1931'de yurduna bir daha ayrılmamacasına döner ve art arda gazeteler, dergiler, yayınevleri kurar, birbirinden güzel kitaplar yayınlar, yayın yöneticiliği yapar.

30'lu yıllar Maksim Gorkiy'nin oyun yazarlığında yeni bir dönemi vurgular. Çarlık rejiminin yıkılışı sırasında burjuva ailelerin durumunu ele aldığı *Yegor Bulıçov ve Ötekiler* (1932) ile *Dastigayev ve Ötekiler* (1933) adlı oyunları buna örnek gösterilebilir.

Hem Gorkiy sanatının, hem de sosyalist gerçekçi yazının doruk yapıtlarından biri olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nı Gorkiy 1925 yılında başlar yazmaya ve sosyalist devrimden kırk yıl önceki dönemi "...hareketli bir panaroma..." şeklinde yansıttığı bu epik romanı üzerinde ölene dek çalışır. Şubat devrimi, Lenin'in Petrograd'a gelişi gibi pek çok tarihsel olay, bu romanın sayfalarında yer alarak, sanatsal ölümsüzlük kazanır. Romanın merkezinde dönemin ideolojik çatışmaları yer alır ve Gorkiy bu yapıtında, yeniden başını kaldıran dekadanlar ve narodniklerden, "legal Marksistler"e, liberal entelektüellerden, döneklere dek pek çok ideolojiye sert eleştiriler yöneltir. Romanın ana teması, burjuva ideolojisinin, daha doğrusu Samgin ailesinin ideolojisi olan burjuva bireyciliğinin maskesini yüzünden indirmektir. "Samgin" tipiyle Gorkiy, yürütme, yönetme postlarında hak iddia eden sahte kahramanların, sözümona "partiler-üstü" düşünürlerin maskelerini indirir yüzlerinden ve bunların ideolojilerinin burju-

vazinin sınıfsal çıkarlarına nasıl göbekten bağlı olduğunu gösterir, burjuva düzenini ayakta tutmak için canlarını dişlerine takarak didinen burjuvaların bu çabalarının boşunalığını vurgular. Bolşevik Stepan Kutuzov, Yakov yoldaş ve devrim cephesini oluşturan öbür insanlar, Samgin ve onun manevi öğretmenlerine, düşünce yoldaşlarına karşı ideolojik savaşı kazanırlar. Kusursuz epik anlatım, tarihsellik, her âna, her olaya sinmiş diyalektik, gerçekliği ve çelişkilerini açımlamadaki derinlik... bu romanı Gorkiy sanatının doruklarına taşıyan başlıca özelliklerdir.

Büyük yazar Maksim Gorkiy, aynı zamanda başarılı bir eleştirmen ve gazeteci olduğunu kanıtlayan yapıtlar da vermiştir.

Sosyalist toplumda en yaratıcı yanlarıyla ortaya çıkarak kültürün daha da gelişmesini sağlayan özgür emeğe olağanüstü önem veren Gorkiy'nin bu düşünceleri Sovyet estetiğinde 20'li yılların sonu ve 30'lu yılların başına denk düşen arayışlarla çakışınca, yepyeni bir yazın akımının adı belirlenmiş olur: sosyalist gerçekçilik! Gorkiy'e göre bu niteliksel olarak yeni, gerçekten yeni sanat akımının en önemli özelliği, gerçekliği devrimci bir perspektiften yansıtabilmesidir.

20 Haziran 1936'da Moskova'da, Kızıl Meydan'da toprağa verildi Gorkiy. Pek çok kentte caddelere, tiyatrolara, kitaplıklara, parklara adı verildi; adına müzeler, belgelikler, kitaplıklar kuruldu, pek çok yere yontuları dikildi.

Maksim Gorkiy, Fransa'dan R. Rolland, A. France, H. Barbuse; Amerika'dan T. Drayzer ve J. London; Danimarka'dan M. Andersen-Neksö gibi yazarlarla dostluklar kurdu. Yabancı yazarlara göre Gorkiy, "SSCB'de kurulan yeni dünya"nın sanatının başlıca temsilcisiydi.

Mektuplarını, gazete-dergi-eleştiri yazılarını da içeren 30 ciltlik toplu yapıtları, başta SSCB, dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılan M. Gorkiy hakkında pek çok dilde bir dizi

kitap yayınlandı, yapıtları üzerine sayısız değerlendirme yazıları yazıldı.

* * *

Gorkiy, ülkemizde de 1908'den sonra tanınmaya başlamıştır. Aslında dünya ölçeğinde tanınması da bu tarihten pek eski değildir. İsmail Müştak Mayakon tarafından Türkçeye çevrilen *Ana* romanı 1908 yılında "Tanin" gazetesine tefrika edilmiş, bundan iki yıl sonra da kitap halinde yayınlanmıştır. Gorkiy'nin *Ana* romanının kendi ülkesinde yayınlanmasından hemen sonra çevrilerek bizim ülkemizde de yayınlanması gerçekten ilginç; çünkü büyük Rus yazarları Tolstoy, Turgenyev ve Dostoyevskiy, ülkelerinde ilk yapıtlarını vermelerinden çok uzun yıllar sonra dilimize çevrilebilmişlerdir (sırasıyla 40, 58 ve 87 yıl sonra). Gorkiy'nin *Ana* romanının dilimize bu kadar tez aktarılmasının bir nedeni, yapıtın tüm dünyada gerçekten büyük yankılar yaratmasıdır kuşkusuz; ama bunun kadar önemli bir başka neden de, 33 yıl süren baskıcı Abdülhamit yönetiminden sonra gelen Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük havasıdır. Araya savaşlı yılların girmesiyle Gorkiy'den dilimize başka hiçbir şey çevrilmedi. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın son yıllarında Ruşen Eşref Ünaydın'ın çevirdiği kimi öyküler (*Konovalov, Şahin'in Türküsü*) yazın dergilerinde yayınlandı. 1935 yılından sonra ise Gorkiy'nin yapıtları kitap olarak düzenli biçimde yayınlanmaya başlandı.

Mazlum Beyhan

Bu yazı "Küçük Edebiyat Ansiklopedisi"nden (Moskova, 1964; c. 2, s. 285-299) yararlanılarak hazırlanmıştır.

MAKAR ÇUDRA

Denizden nemli, soğuk bir rüzgâr esiyor, kıyıya koşan dalgaların sesiyle kıyıdaki çalıların hışırtısının yarattığı, insanı hayallere sürükleyen ezgiyi bozkıra yayıyordu. Rüzgâr arada bir hızlandığında beraberinde buruşuk, sarı yapraklar getiriyor, bunları ateşe atıyor, alevleri canlandırıyordu. Sonbahar gecesinin çevreyi saran karanlığı sarsılıyor, korkuyla geri çekilerek bir an için sol tarafta uçsuz bucaksız bozkırı, sağ tarafta sonsuz denizi, tam karşımdaysa yaşlı çingene Makar Çudra'nın karaltısını ortaya çıkarıyordu. Makar Çudra elli adım kadar ötemize yayılmış olan obasının atlarına bekçilik ediyordu.

Soğuk rüzgâr dalgalarının kaftanının önünü açarak kıllı göğsünü acımasızca dövmesini umursamayan yaşlı çingene, yüzü bana dönük, güçlü güzel bir pozda yarı uzanmış yatıyor, uzun çubuğundan belirli aralıklarla nefesler çekiyor, ağzından, burnundan yoğun duman bulutları salıyordu. Gözlerini başımın üstünden bozkırın ölüm sessizliği içindeki karanlığına dikmiş, rüzgârdan korunmak için en ufak bir hareket bile yapmadan sürekli benimle konuşuyordu.

"Demek dolaşıyorsun? Güzel! Kendine şanlı bir görev seçmişsin, şahinim. Öyle yapmak gerekir zaten. Gezer dolaşırsın, doya doya çevreni izlersin, yatar, ölürsün, hepsi bu kadardır işte!"

"Öyle yapmak gerekir zaten," diyor. Karşı çıkıyorum. Karşı çıkışımı kuşkuyla dinledikten sonra, "Yaşam mı, baş-

ka insanlar mı diyorsun?" diye sürdürüyor sözlerini: "Boş versene! Sana ne onlardan? Sen, yaşamın ta kendisi değil misin zaten? Öteki insanlar sensiz yaşıyorlar, bundan sonra da sensiz yaşarlar. Yoksa birileri için gerekli olduğunu mu sanıyorsun? Ne ekmeksin, ne odun, kimsenin bir işine yaramazsın."

"Öğrenmek ve öğretmek mi diyorsun? İnsanlara nasıl mutlu olacaklarını öğretebilir misin peki? Hayır, yapamazsın. Hele önce bir saçlarını ağart da ne öğretmek gerektiğini ondan sonra söylersin. Hem kime ne öğreteceksin? Herkes kendisine gerekeni biliyor. Daha akıllı olanlar, var olan her şeyi ele geçiriyor, biraz daha aptal olanlarsa hiçbir şey elde edemiyorlar, böylece herkes kendi kendine öğrenmiş oluyor..."

"Şu senin insanlar gülünç yaratıklar. Bir araya toplaşmışlar birbirlerini ezip duruyorlar. Oysa dünyada ne kadar çok yer var. (Kolunu bozkıra doğru genişçe açtı.) Üstelik durmadan çalışıyorlar. Neden, kimin için? Kimse bilmiyor. Tarla süren bir adam görünce, işte şu adam bütün gücünü damla damla ter olarak toprağa akıtıyor, sonra da o toprağın bağrına uzanıp yatacak, orada yok olup gidecek, diye düşünürüm. Üzerinde hiçbir şey kalmayacak, tarlasında yetişen hiçbir şeyi görmeyecek, doğduğu kadar ahmak olarak ölecek."

"Peki niçin doğdu bu adam? Toprağı deşelemek, sonra da kendine bir mezar bile kazamadan ölmek için değil mi? Başına geleceği bilmiyor mu? Bozkırın ne kadar geniş olduğunun farkında değil mi? Dalgaların mırıltısı yüreğini neşelendirmiyor mu? Daha doğduğunda köledir bu adam, hayatı boyunca da köle kalacaktır! Ne yapabilir? Birazcık akıllanacak olursa kendini asar."

"Beni alalım örneğin, elli sekiz yılda o kadar çok şey gördüm ki, hepsini kâğıda dökmeye kalksan senin şu torban gibi binlercesine sığdıramazsın. Nerelere gitmedim ki,

hadi söyle bakalım! Söyleyemezsin. Benim gezip dolaştığım yerlerin adını bile bilmezsin sen. Yaşamak dediğin budur işte. Yürürsün, yürürsün, durmadan yürürsün. Budur işte yaşamak. Aynı yerde uzun zaman kalmayacaksın. Kalıp da ne yapacaksın zaten? Bak işte geceyle gündüz birbirlerini kovalayarak dünyanın çevresinde koşup duruyorlar. Sen de aynen öyle yap, yaşamdan soğumamak için yaşamla ilgili düşüncelerden kaç. Bunları düşünmeye bir başlarsan yaşamaktan soğur, uzaklaşırsın. Hep öyle olur. Benim de başıma gelmişti. Ya evet, benim de başıma gelmişti, şahinim."

"Galiçina'da hapisteydim. Sıkıntıdan 'bu dünyada niye yaşıyorum sanki?' diye düşünmeye başlamıştım. Hapishane sıkıcıdır şahinim, hem de ne sıkıcıdır! Pencereden kırlara bakınca yüreğimi bir sıkıntı sarıyordu ki, deme gitsin, sarınca da kene gibi yapışıp ısırıyordu. Bir insanın neden yaşadığını kim söyleyebilir? Kimse söyleyemez şahinim! Bu soruyu kendine sormanın da bir gereği yoktur. Yaşayıp gideceksin, o kadar. Gezip dolaşıp etrafına bakacaksın, içini hiç sıkıntı falan sarmaz o zaman. Az kaldı kemerimle kendimi asacaktım o günlerde. Ya!.."

"Ha! Adamın biriyle konuşuyordum. Sert bir adam. Sizin Ruslardan. 'Öyle canının istediği gibi yaşayamazsın,' diyordu adam, 'Tanrı sözünde nasıl denmişse öyle yaşaman gerekir. Tanrının karşısında boyun eğersen dilediğin her şeyi verir sana.' Oysa kendisi delik deşik, yırtık pırtık giysiler içindeydi. Ben de o zaman ona Tanrıdan kendisine yeni bir elbise dilemesini söyledim. Kızdı, küfürler savurarak yanından kovdu beni. Oysa daha önce insanları bağışlamak ve sevmek gerektiğini söylüyordu. Şayet sözlerim onu gücendirdiyse beni bağışlasaydı ya. Al sana bir öğretmen daha! Bunlar az yemeyi öğütlerler, ama kendileri günde on öğün yemek yerler."

Ateşe tükürdü, çubuğunu tekrar doldururken sustu. Rüzgâr hafif, kederli bir sesle uğulduyor, karanlığın içinde

atlar kişniyor, çingene obasının olduğu yerden tatlı, tutkulu bir Ukrayna halk şarkısı geliyordu. Şarkıyı söyleyen Makar'ın güzel kızı Nonka'ydı. Kızın göğüsten gelen tuhaf, hoşnutsuz, sanki buyruk verir gibi çınlayan, şarkı mı söylüyor, yoksa "merhaba" mı diyor belli olmayan gür sesini tanıyordum. Donuk esmer yüzünde bir çariçenin mağrurluğu vardı. Gölgeli koyu kahverengi gözlerindeyse karşı konulmaz güzelliğinin bilinci ve kendisinden başka her şeye karşı bir küçümseme ışığı parlıyordu.

Makar çubuğunu bana uzattı.

"İç! Güzel söylüyor kız, değil mi? Gerçekten de, öyle! Böyle bir kızın sana âşık olmasını ister miydin? Hayır mı? Bu iyi işte! Kızlara inanma, onlardan uzak dur. Bir kızla öpüşmek benimle tütün içmekten daha güzel, daha hoştur ama onu öpünce yüreğindeki özgürlük ölüp gider. Görünmeyen, koparılması olanaksız bağlarla seni kendisine bağlar, bütün ruhunu onun ellerine teslim ediverirsin. İnan bana öyledir! Kızlardan uzak dur! Hep yalan söylerler! Dünyada her şeyden çok seni seviyorum der, iğnenin ucuyla şöyle bir dokunuverince de yüreğini yerinden sökerler. Bilirim ben! Ohoo, çok şey bilirim ben! Eh, şahinim, ister misin, sana gerçek bir olay anlatayım? Sen de bu olayı hiç aklından çıkartma. Çıkartmazsan hayatın boyunca özgür bir kuş olarak kalırsın."

"Zobar adında bir çingene delikanlısı vardı, Loyko Zobar. Bütün Macaristan, Çek ülkesi, Slovenya, yani şu denizin etrafındaki herkes onu tanırdı. Öyle babayiğit bir delikanlıydı! Bu ülkelerdeki köylerin hangisine gidersen git, Loyko'yu öldürmeye ant içmiş birkaç kişi çıkardı. Ama o yaşamaya devam eder, hoşuna giden bir at görürse, istersen bu atın başına bir alay askeri nöbetçi dik, Zobar ne yapar ne eder o atın sırtına binerdi. Ya işte böyle! Hiç kimseden korkusu yoktu. Şeytan bütün maiyetiyle üstüne gelse, bıçağına el atamasa bile en azından esaslı bir küfür savurup

hepsinin suratının ortasına birer tekme atardı. Evet, tam tamına böyle olurdu işte!"

"Bütün çingene obaları onu tanırdı, ya da hakkında söylenenleri duymuşlardı. Tek sevdiği atlardı, başka hiçbir şeyde gözü yoktu. Ata da biraz biner, hevesi geçince satar, parasını da isteyene verirdi. Kimseden bir şeyini kıskanmazdı. Git, yüreğin bana lazım de, kendi elleriyle göğsünden çıkarıp verirdi, yeter ki senin işine yarasın. İşte Loyko Zobar böyle biriydi, şahinim!"

"Bizim oba o sıralar, yani bundan on yıl kadar önce Bukovina'da göçteydi. Bir keresinde bir ilkbahar gecesi oturuyoruz: Ben, birlikte Koşut'a karşı savaştığım asker Danilo, ihtiyar Nur, ötekiler ve Danilo'nun kızı Radda."

"Benim Nonka'yı tanıyorsun, değil mi? Çariçe gibi kızdır! Ama Radda'yla kıyaslayamazsın, Nonka onun yanında hiç kalır! Bu Radda'yı sözcüklerle ifade edemezsin. Güzelliğini belki ancak bir kemanla anlatmak mümkündü, ama bu kemanı çalacak adam da kemanı kendi ruhu kadar iyi bilen biri olmalıydı."

"Pek çok yiğidin yüreğini kuruttu bu kız, ohoo, hem de ne çok yiğidin! Moravya'da saçları perçem perçem yaşlı bir derebeyi vardı. Radda'yı görünce kalakalmıştı. Atının sırtında oturmuş, tir tir titreyerek bakıyordu. Bayrama giden bir şeytan kadar yakışıklıydı, sırtına altın sırmalı bir kaftan giymişti, yan tarafına astığı kılıcı şimşek gibi parlıyor, altındaki at birazcık eşinse değerli taşlarla kaplıymış gibi ışıldıyordu, şapkasına takılı mavi kadife gökyüzünden bir parçaydı sanki. Yaşlı derebeyi öyle kibirli duruyordu ki! Radda'ya bakıp 'Hey! Bir öpücük ver, bir kese altın vereyim sana!' dedi. Kız arkasını dönüverdi. Bütün yaptığı arkasını dönmekti! 'Gücendirdiysem bağışla beni, hiç olmazsa bir tatlı bakışını göreyim,' diye yelkenleri indirdi yaşlı derebeyi. Sonra kızın ayaklarının dibine bir kese fırlattı, koca bir

kese, kardeş! Radda ise sanki kazara dokunmuş gibi ayağıyla keseyi çamurun içine itiverdi, o kadar.

'Eh, alacağın olsun kız senin!' diyerek bir of çekti derebeyi, sonra atını kamçıladı, arkasında bir toz bulutu yükseldi o anda."

"Ertesi gün tekrar geldi. 'Kimdir bu kızın babası?' diye obanın ortasında gürledi. Danilo dışarı çıktı. 'Kızını bana sat, ne istersen vereyim!' dedi. Danilo ise ona 'Domuzlarından vicdanlarına kadar her şeylerini ancak beyler satarlar, ben Koşut'la savaşmış adamım, satılık hiçbir şeyim yok benim!' dedi. Beriki parlayıp kılıcına davranacak oldu ama bizimkilerden biri, atın kulağına bir köz parçası değdiriverince at, üzerindeki babayiğidi aldığı gibi götürdü. Biz de toparlanıp yola koyulduk. Bir gün yol aldık, ikinci gün bir de baktık yetişti seninki! 'Hey,' dedi, 'Tanrı'nın ve sizlerin önünde vicdanım temiz, kızı bana eş olarak verin, her şeyimi sizinle paylaşayım, çok zenginim ben!' Alev alev yanıyor, eyerin üstünde rüzgâra tutulmuş devedikeni gibi sallanıyordu. Hepimiz duraksadık.

Danilo bıyıklarının arasından:

'Hadi konuşsana, kız!' dedi.

Radda bize, 'Bir dişi kartal gönül rızasıyla karga yuvasına giderse ona ne derler?' diye sordu.

Danilo gülmeye başladı, biz de onunla birlikte gülüyorduk.

'Aferin kız! Duydun mu beyim? Bu iş olmuyor! Yumuşak başlı bir güvercin ara sen.'

Sonra yolumuza devam ettik.

Derebeyiyse şapkasını kaptığı gibi yere attı, atını öyle bir sürdü ki sanki yer yerinden oynadı. Bu Radda işte böyle bir kızdı, şahinim!"

"Eveet! Bir keresinde, aynen böyle bir gece oturmuş, bozkıra dağılan müziği dinliyoruz. Ne güzel bir müzikti! İnsanın damarlarında akan kanı tutuşturuyor, bir yerlere

çağırıyordu. Bu müzik yüzünden içimizde öyle bir duygu uyanmıştı ki, sanki bir şey yapmak istiyorduk ve bu şeyi yaptıktan sonra artık yaşamamıza gerek kalmayacak, yaşasak da tüm dünyaya tepeden bakan çarlar gibi yaşayacaktık, şahinim!"

"Karanlığın içinde ansızın bir at belirdi. Atın sırtında bir adam oturuyor, keman çalarak yaklaşıyordu. Ateşin yanında durdu, keman çalmayı bıraktı, bize bakarak gülümsüyordu.

'Vay canına! Zobar sen misin?' diye sevinçle haykırdı Danilo. 'Ta kendisi, Loyko Zobar!'

Bıyıkları omuzlarına değiyor, kıvırcık saçlarına karışıyor, gözleri parlak yıldızlar gibi yanıyordu. Gülümsemesi sanki koskoca bir güneşti, Allah seni inandırsın! Atıyla birlikte tek bir demir parçasından dökülmüştü sanki. Alevlerin arkasında kanlar içindeymiş gibi dimdik duruyor, gülümserken dişleri pırıl pırıl parlıyordu. Eğer bana daha tek bir söz bile söylemeden ya da bu dünyada benim de yaşadığımı fark etmeden önce onu, kendimi sevdiğim kadar sevmediysem dünyanın en alçak adamı olayım!

İşte şahinim, böyle insanlar da var bu dünyada. Gözlerinin içine bir bakıyor, ruhunu tutsak ediveriyor. Bu durum seni zerre kadar utandırmadığı gibi üstelik gurur bile duyuyorsun. Sen de böyle bir insan ol. Böylesi insanlar azdır, dostum! Ama varsın az olsun. Dünyada iyi şeyler çok olsaydı o zaman da iyilikten sayılmazdı. İşte böyle! Öykünün devamını dinle şimdi.

Radda, 'Güzel çalıyorsun Loyko!' dedi. 'Bu kadar güzel, duygulu sesler çıkaran kemanı kim yaptı sana?' Berikiyse gülüyor, 'Kendim yaptım,' diyordu. 'Hem de ağaçtan değil, çok sevdiğim bir kızın göğsünden yaptım, tellerini ise kızın yüreğinden söküp büktüm. Keman hâlâ biraz yalan söylüyor, ama olsun yay tutmayı iyi bilirim ben!'

Bilirsin, bir kızın gözleri yüreğimizi tutuşturmasın, bu

gözler bizim için duyduğu kederle kaplansın diye daha en baştan onları buğulandırmaya çalışırız. İşte Loyko da öyle yapmıştı. Ama hesabı tutmadı. Radda öbür yana döndü, esneyerek, 'Bir de Zobar akıllı, becerikli adamdır derlerdi. Demek yalan söylüyorlarmış!' deyip uzaklaştı.

Gözleri parlayarak attan inen Loyko:

'Vay vay, dişlerin de pek sivriymiş güzel kız! Selam kardeşler! Ben geldim!' dedi.

'Hoş geldin!' dedi Danilo, Loyko'nun sözlerine karşılık olarak. Öpüştük, sohbet ettik, sonra yatmaya gittik... Deliksiz bir uyku çektik. Sabah bir de ne görelim, Zobar'ın başı bir bezle sarılmış. Ne oldu dedik, uyurken at tepmişmiş.

Vay vay vay! Atın kim olduğunu anladık tabii, bıyık altından güldük, Danilo da gülümsüyordu. Loyko, Radda'ya layık değil miydi dersin? Yo hayır, layıktı. Bir kız ne kadar güzel olursa olsun ruhu dar ve sığdır. İstersen boynuna yığınla altın tak yine de fark etmez, neyse odur, daha iyi olamaz. Hadi biz devam edelim!

Aynı yerde yaşayıp gidiyorduk. O sıralar işlerimiz iyiydi. Zobar da bizimle birlikte. Gerçek bir arkadaştı Zobar! Yaşlı bir adam kadar bilgiliydi, her şeyden anlardı. Hem Rusça, hem de Macarca okur-yazarlığı vardı. Bazen bir konuşmaya başlardı, bir asır gözünü kırpma onu dinle! Ya keman çalışına ne demeli? Dünyada onun gibi çalan biri daha varsa yıldırım çarpsın beni! Yayı tellerin üstünde şöyle bir gezdirsin yüreğin sarsılırdı, bir daha gezdirdiğinde donup kalırdın. O ise gülümseyerek çalmaya devam ederdi. Onu dinlerken aynı anda hem ağlamak, hem gülmek isterdin. Birisi acı acı inliyor, yardım istiyor, bir bıçakla göğsünü oyuyormuş gibi gelirdi insana. Bir bakardın bozkır, gökyüzüne hüzünlü masallar anlatıyor, bir bakardın yiğit erini uğurlayan bir genç kız ağlıyor. Yiğit delikanlı kızın adını bozkıra ünlüyor. Sonra birden hey anam hey! Alabildiğine

canlı bir şarkı gümbür gümbür gümbürdüyor, güneş bile bakıp bakıp da bu şarkıyla gökyüzünde oynamaya başlıyor! İşte böyle, şahinim!

Vücudundaki her bir damar bu şarkıyı anlardı ve sen tepeden tırnağa kölesi olurdun onun. Eğer o anda Loyko, 'Davranın bıçaklara arkadaşlar!' diye bağırsa hepimiz bıçaklarımıza sarılır, hiç düşünmeden Loyko kimi göstermişse üzerine saldırırdık. Bir insana istediği her şeyi yaptırabilirdi. Herkes onu seviyor, hem de çok seviyordu. Bir tek Radda delikanlıya yüz vermiyordu; yüz vermemekle kalsa gene iyi, bir de alay ediyordu. Zobar'ın yüreğini iğneleyip duruyordu, hem de ne iğnelemek! Loyko dişlerini gıcırdatıyor, bıyıklarını çekiştiriyor, gözleri dipsiz uçurumlardan daha karanlık bakıyor, bu gözlerde kimi zaman insanı korkutan bir pırıltı beliriyordu. Loyko geceleri bozkırın derinlerine gidiyor, kemanı sabahlara dek ağlıyor, Zobar'ın özgürlüğünün cenaze törenini yapıyordu. Bizlerse yatıp müziğe kulak veriyor, ne olacak acaba diye düşünüyorduk. Biliyorduk ki, birbirine doğru yuvarlanan iki taşın arasında durulmaz, durursan ezilirsin. Günler böylece geçip gidiyordu.

Bir gün hepimiz toplanmış oturuyor, işlerden konuşuyorduk. Canımız sıkılmıştı. Danilo, Loyko'ya 'Bir şarkı söyle de içimiz açılsın Zobar!' dedi. Loyko, bakışlarını biraz ilerde sırt üstü yatmış, gökyüzüne bakmakta olan Radda'ya çevirip tellere dokundu. Keman öyle bir dile geldi ki, sanki konuşan gerçekten de bir kızın yüreğiydi! Loyko şarkıya başladı:

Hey-hey! Bağrımda yanar bir ateş,
Bozkırsa geniş mi geniş!
Rüzgâr misali hızlıdır atım,
Sağlamdır bileğim!

Radda başını çevirdi, hafifçe doğrulup şarkıcının gözle-

rinin içine bakarak gülümsedi. Loyko, tanyeri kızıllığı gibi alev alev tutuşmuştu.

Hey, hop-hey! Haydi arkadaş!
Sürelim mi atlarımızı dörtnala ileriye?
Koyu karanlığını kuşanmış bozkır,
Oysa gün doğumu bizi bekliyor orada!
Hey-hey! Uçarak gidelim, günü karşılayalım,
Yükselelim gökyüzüne!
Ama zarar vermesin atlarımızın yelesi güzeller güzeli aya!

Ben şarkı söylemek diye buna derim işte. Artık hiç kimse böyle şarkı söylemiyor. Radda ise süzüle süzüle:

'O kadar yükseklere uçma Loyko, bakarsın burun üstü bir su birikintisine çakılıverirsin de bıyıkların kirlenir,' dedi. Loyko kıza bir canavar gibi baktı, ama hiçbir şey demedi. Delikanlı sabırla şarkısına devam etti:

Hey-hop! Ansızın gün doğacak buraya,
Seninle ben uyuyacağız birlikte.
Hey, hey! İşte o zaman seninle ben
Yanacağız alev alev bir utanç ateşinde!

'Ne şarkı ama!' dedi Danilo. 'Daha önce hiç böyle bir şarkı dinlememiştim; yalan söylüyorsam Şeytan beni tütün çubuğu yapsın!'

Yaşlı Nur bir yandan bıyıklarını oynatıyor, bir yandan da omuzlarını kaldırıyordu. Zobar'ın bu yiğitlik şarkısı hepimizin hoşuna gitmişti. Bir tek Radda beğenmemişti şarkıyı.

Kız:

'Bir keresinde kartalın çığlığına özenen bir sivrisinek aynen böyle vızıldıyormuş işte,' dedi. Sanki kulağımıza kar doldurmuştu.

'Canın dayak istiyor galiba Radda,' diyerek ona doğru uzandı Danilo. Zobar ise şapkasını yere fırlattı, rengi toprak gibi kapkara:

'Dur Danilo!' dedi. 'Kızgın ata çelik gem gerek! Kızını bana eş olarak ver!'

'Amma da laf!' diye hafifçe gülümsedi Danilo. 'Alabiliyorsan al bakalım!'

'Tamam!' diye mırıldandı Loyko, sonra Radda'ya dönerek: 'Böbürlenip durma da birazcık sözüme kulak ver kız!' dedi. 'Senin gibi çok kız gördüm, oho hem de ne çok! Bir teki bile yüreğimi senin kadar etkilemedi. Ah Radda, sen ruhumu esir aldın! Ne yapalım? Alnımıza yazılan olur... Hem sırtına atlayıp dörtnala kendinden kaçabileceğin bir at yoktur!.. Tanrının, kendi vicdanımın, babanın ve bütün bu insanların önünde bana varmanı istiyorum. Ama bak, sakın özgürlüğüme gem vurmaya kalkma. Ben özgür ruhlu bir adamım, nasıl istiyorsam öyle yaşarım!' Sonra gözleri parlayarak, dişlerini sıkarak kızın yanına yaklaştı. Baktık, kıza elini uzatıyor. Bozkır kısrağı Radda'ya da artık gem vuruldu diye içimizden geçiriyorduk ki, birden ne görelim, Loyko ellerini havada sallayıp sırt üstü küt diye yere düşmesin mi!..

Bu da nesi? Delikanlının yüreğine sanki kurşun saplanmıştı. Radda, delikanlının ayaklarına bir kamçı dolayıp kendine doğru çekmişti. Loyko işte bu yüzden yere düşmüştü.

Kız tekrar yere uzanmış, kımıldamadan sessizce gülümsüyordu. Biz ne olacak diye bakıyorduk. Loyko'ysa yere oturmuş, sanki yerinden kopmasından korkuyormuş gibi başını iki elinin arasında sımsıkı tutuyordu. Sonra sessizce ayağa kalktı, hiç kimsenin yüzüne bakmadan bozkıra doğru yürüdü. Nur bana, 'Arkasından git!' diye fısıldadı. Gecenin karanlığında Zobar'ın peşinden bozkıra süzüldüm. Ya işte böyle şahinim!"

Makar çubuğundaki külleri silkeledi, sonra yeniden doldurmaya koyuldu. Sırtımdaki kaputa daha sıkı sarındım, yere uzanarak onun güneşten ve rüzgârdan kararmış yaşlı

yüzüne baktım. Başını sert hareketlerle sallayarak kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu; kır bıyıkları kımıldıyor, rüzgâr saçlarını karıştırıyordu. Üzerine yıldırım düşmüş yaşlı bir meşe ağacına benziyordu, ama hâlâ güçlü, sağlam ve gücünden dolayı gururluydu. Deniz önceki gibi kıyıyla fısıldaşıyor ve rüzgâr bu fısıltıyı hep aynı şekilde bozkıra taşıyordu. Nonka artık şarkı söylemiyordu. Gökyüzünde toplanan bulutlarsa bu sonbahar gecesini daha da karanlık yapmıştı.

"Loyko başını öne eğmiş, kollarını kamçı gibi aşağı sarkıtmış ağır adımlarla yürüyordu. Derenin kıyısında küçük bir yarın başına gelince bir taşın üstüne oturup bir ah çekti. Öyle bir ah çekti ki, merhametten yüreğim parçalandı, ama yine de yanına yaklaşamadım. Acıya söz ne desin, öyle değil mi? Öyle öyle! Bir saat, bir saat daha oturdu, üç saat oldu yerinden kımıldamıyor, oturuyordu.

Ben de biraz ötede yere uzanmıştım. Aydınlık bir geceydi, ay bütün bozkıra gümüş ışıklarını döküyor, en uzaktaki ayrıntılar bile görünüyordu.

Birden obanın olduğu yerden Radda'nın hızlı hızlı geldiğini gördüm.

Sevindim! 'Yaşasın!' diye geçirdim içimden, 'Yiğit kızdır şu Radda!' Delikanlının yanına kadar yaklaştı, ama o hâlâ farkında değildi. Kız, elini onun omzuna koydu; Loyko birden irkildi, kavuşturduğu kollarını açtı, başını yukarı kaldırdı. Ayağa fırlayıp bıçağına davrandı. 'Aman şimdi kızı boğazlayacak,' diye obaya seslenip o yana doğru koşmak istedim. Birden bir ses duydum:

'At bıçağı! Kafanı uçururum yoksa!' Baktım, Radda'nın elinde bir tabanca var, Zobar'ın alnına nişan almış. Vay şeytanın kızı! Ama içimden de diyorum ki, şimdi eşit durumdalar, ne olacak acaba?

Radda 'Bana bak!' diyerek tabancayı kemerine soktu ve Zobar'a 'Seni öldürmeye değil barışmaya geldim, at bıçağı

elinden!' dedi. Loyko bıçağı atıp sert bakışlarını kızın gözlerine dikti. Öyle vahşi bakışlardı onlar kardeş! İki insan karşı karşıya duruyor ve vahşi hayvanlar gibi birbirlerini süzüyorlar, oysa ikisi de ne güzel, ne yiğit insanlar. Bir gökteki parlak ay, bir de ben onlara bakıyoruz.

'Dinle Loyko, seni seviyorum!' dedi Radda. Loyko ise sanki elleri ayakları bağlıymış gibi yalnızca omuzlarını oynatmakla yetindi.

'Çok yiğitler gördüm, ama sen hepsinden daha yiğit, daha yakışıklısın. Hepsi de bir göz kırpsam bıyıklarını keser, istesem ayaklarıma kapanırlardı. Ama ne anlamı var bunun? Çok da yiğit değillerdi, hepsini birer sünepe haline getirebilirdim. Dünyada yiğit çingeneler çok azaldı Loyko, çok azaldı. Daha önce hiç kimseyi sevmedim Loyko, oysa seni seviyorum. Ama özgürlüğü de seviyorum! Özgürlüğü senden daha çok seviyorum Loyko! Yalnız sen nasıl bensiz yaşayamazsan, ben de sensiz yaşayamam. İşte bu yüzden ruhunla, vücudunla benim olmanı istiyorum, duyuyor musun?'

Beriki gülümsedi.

'Duyuyorum! Seni dinlemek yüreğimi neşelendiriyor! Haydi, bir şeyler daha söyle!'

'Bir şey daha var Loyko: Ne yaparsan yap senin hakkından geleceğim, benim olacaksın. Onun için boşuna zaman kaybetme, öpücüklerim, okşamalarını seni bekliyor... Seni öyle bir öpeceğim ki Loyko! Öpücüklerimle o atılgan, o kabadayı yaşantını unutacaksın... ve yiğit çingenelerin o pek sevdikleri neşeli şarkıların artık bozkırlarda işitilmeyecek. Bana, Radda'ya tatlı aşk şarkıları söyleyeceksin... Sana boşuna zaman kaybetme dememin nedeni, genç birinin yaşlı arkadaşının önünde boyun eğmesi gibi, yarın bana boyun eğeceksin. Bütün obanın önünde ayaklarıma kapanıp sağ elimi öpeceksin, ancak o zaman karın olacağım.'

Şeytanın kızı neler de istiyordu! Duyulmuş şey değildi;

yalnız çok eskiden Karadağlılarda böyle bir şey olduğunu söylerdi yaşlılar, ama çingenelerde asla! Hadi bakalım, bundan daha gülünç bir şey bul şahinim. Bir yıl kafa patlatsan bulamazsın!

Loyko öbür tarafa döndü ve göğsünden vurulmuş gibi bozkıra doğru haykırdı. Radda titredi, ama kendini hemen toparladı.

'Haydi sabaha kadar hoşça kal, sabah sana söylediğim şeyi yaparsın. Duydun mu Loyko?'

'Duydum! Yapacağım,' diye inledi Zobar ve kıza elini uzattı. Radda onun yüzüne bile bakmadı. Delikanlı rüzgârın devirdiği bir ağaç gibi sallanmaya başladı, hıçkırıklar ve kahkahalar arasında yere düştü.

Lanet olası Radda delikanlıya işte böyle azap çektirmeye başlamıştı. Loyko'yu güç bela kendine getirebildim.

Hay Allah! İnsanların acı çekmeleri hangi şeytanın işine yarar? Kederden paramparça olan bir insan yüreğinin inlemelerini dinlemeyi kim sever? Düşün dur artık!..

Obaya dönüp olan biteni yaşlılara anlattım. Düşünüp taşındılar, bekleyip olacakları izlemeye karar verdiler. Bak, sonra neler oldu: Akşam hepimiz ateşin çevresinde toplandığımızda Loyko da geldi. Suratı karmakarışıktı, gece boyunca korkunç şekilde zayıflamış, gözleri çukurlarına kaçmıştı; bakışlarını yere indirdi ve yerden kaldırmadan bize:

'Arkadaşlar bakın ne oldu,' dedi. 'Bu gece yüreğimin içine baktım, baktım ve orada eski özgür yaşantıma yer bulamadım. Orada yalnızca Radda yaşıyor, başka bir şeye yer yok! İşte bakın güzeller güzeli Radda bir çariçe gibi gülümsüyor! O, özgürlüğünü benden daha çok seviyor, bense onu özgürlüğümden daha fazla seviyorum ve onu tanıyana dek bir akdoğanın ördeklerle oynaması gibi kızlarla oynamış olan yiğit Loyko Zobar'ın onun güzelliği önünde nasıl boyun eğdiğini hepinizin görmesi için Radda'nın buyurduğu gibi ayaklarına kapanmaya karar verdim. Sonra da karım

olacak, beni öyle okşayıp öpücüklere boğacak ki, artık sizlere şarkı söylemek istemeyeceğim, özgürlüğümü yitirdiğime de yanmayacağım! Öyle değil mi Radda?' Delikanlı gözlerini yerden kaldırdı, kuşkuyla kıza baktı. Kız, bir şey söylemeden başını sert bir şekilde salladı ve eliyle ayaklarını gösterdi. Bizlerse bakıyor, bir şeycik anlamıyorduk. Hatta sırf Loyko Zobar'ın bir kızın ayaklarına kapandığını, bu kız Radda bile olsa, görmemek için bir yerlere kaçmak istiyorduk. Utanç verici, aynı zamanda yürek burkan, insanı üzen bir şeydi bu.

'Hadisene!' diye haykırdı Radda, Zobar'a.

'Acelen ne, şimdiden bıktıracaksın...' diyerek gülmeye başladı Zobar. Sanki gülmüyordu da çelik bir şey çınlıyordu.

'E arkadaşlar işte bu iş bu kadar! Geriye ne kalıyor? Geriye Radda'mın yüreği, bakalım bana gösterdiği kadar sağlam mıymış onu sınamak kalıyor. Beni bağışlayın kardeşlerim, sınayacağım bunu!'

Biz daha Zobar'ın ne yapmak istediğini anlamaya fırsat bulamadan Radda yerde yatıyordu, göğsünde Zobar'ın hançerinin sapı görünüyordu. Hepimiz donup kalmıştık.

Radda hançeri çekip çıkardı, yana fırlattı, sonra siyah saçlarından bir tutamı yarasına bastırdı, gülümseyerek gür bir sesle ve anlaşılır bir şekilde:

'Elveda Loyko! Böyle yapacağını biliyordum!..' dedi ve öldü...

Anlayabildin mi bu kızı, şahinim? İşte böyle biriydi şeytanın kızı, yalan söylüyorsam Allah belamı versin!

'Hey! İşte şimdi ayaklarına kapanabilirim mağrur kraliçe!' diye tüm bozkıra haykırdı Loyko, sonra kendini yere atıp dudaklarını ölü Radda'nın ayaklarına bastırarak öylece kaldı. Şapkalarımızı çıkartmış, sessizce dikiliyorduk.

Ne dersin bu işe şahinim? Hadi bakalım! Nur, 'Onu bağlayalım!..' dedi. Kim Loyko Zobar'ın ellerini bağlama-

ya kalkışabilirdi ki? Kimse bunu yapmazdı. Nur da bunu biliyordu. Elini sallayıp bir kenara çekildi. Danilo ise Radda'nın fırlattığı hançeri aldı, kır bıyıklarını oynatarak uzun uzun inceledi. Radda'nın hançerin üstündeki kanı daha kurumamıştı. Eğri, sivri bir hançerdi. Sonra Danilo, Zobar'a yaklaştı, hançeri tam kalbine isabet edecek şekilde Zobar'ın sırtına sapladı. Eski asker Danilo, ne de olsa Radda'nın babasıydı!

Loyko, Danilo'ya yüzünü dönüp anlaşılır bir şekilde:

'İşte böyle!' dedi ve Radda'nın peşinden gitti.

Bizler bakakalmıştık. Radda bir tutam saçı eliyle göğsüne bastırmış yatıyordu, açık gözleri mavi göğe dikilmişti, yiğit Loyko Zobar ise ayaklarının dibine serilmişti. Zobar'ın kıvırcık saçları yüzüne düşmüştü, yüzü görünmüyordu.

Öylece kala kalmış düşünüyorduk. Yaşlı Danilo'nun bıyıkları titriyordu, gür kaşları çatılmıştı. Gökyüzüne bakıyor, susuyordu. Akbaba gibi bembeyaz olan Nur ise yüzükoyun yere uzanmış, ihtiyar omuzları zangır zangır sarsılarak ağlıyordu.

Ağlanacak şeydi şahinim!"

"... Gidiyorsan kendi yolundan git, sağa sola sapma. Dosdoğru git. Oraya buraya sapmanın bir yararı olmaz. İşte hepsi bu kadar, şahinim!"

Makar sustu, çubuğunu tütün kesesinin içine koyduktan sonra kaftanının göğsünü kapattı. Yağmur serpiştiriyordu, rüzgâr şiddetlenmişti, deniz boğuk, öfkeli seslerle homurdanıyordu. Atlar sönmeye yüz tutmuş ateşin yanına birbiri ardınca yaklaşıyor, iri, akıllı gözleriyle bize bakıp, çevremizde sıkı bir halka oluşturarak kımıldamadan duruyorlardı.

"Hop, hop, hey!" diye onlara tatlılıkla sesleniyordu Makar. Elinin içiyle sevgili yağız atının boynuna vurduktan sonra bana dönerek: "Uyku zamanı geldi!" dedi. Sonra

kaftanını başına çekip yere uzandı, sessizliğe gömüldü.

Uyumak istemiyordum. Bozkırın karanlığına baktım. Radda'nın bir çariçe kadar güzel ve mağrur karaltısı havada, gözlerimin önünde yüzüyordu. Siyah saçlarından bir tutamı eliyle göğsündeki yaraya bastırıyor, esmer, ince parmaklarının arasından damla damla kan damlıyor, parlak kırmızı yıldızcıklar halinde yere dökülüyordu.

Yiğit delikanlı Loyko Zobar da Radda'nın peşi sıra havada yüzüyordu; gür kıvırcık saçları yüzünde asılı gibi duruyordu. Bu saçların altından soğuk, iri gözyaşları oluk oluk akıyordu...

Yağmur şiddetleniyor, deniz, yakışıklı çingene Loyko Zobar'a ve eski asker Danilo'nun kızı Radda'ya karanlık, görkemli bir ağıt yakıyordu.

Gecenin karanlığında hiç durmadan, sessizce dönüp duruyorlar ve yakışıklı Loyko, mağrur Radda'ya asla yetişemiyordu.

1892

ARHİP DEDE VE LENKA

Kıyıdaki bir yarın gölgesine uzanmış, hiç konuşmadan yatıyor, salı beklerken ikisi de Kuban'ın ayaklarının dibine dek gelen aceleci, bulanık dalgalarına bakıyorlardı. Lenka uyukluyordu. Arhip Dede ise göğsünde hissettiği küt, ezici bir ağrı yüzünden uyuyamıyordu. Paçavralar içinde kıvrılmış gövdeleri, toprağın koyu kahverengi fonu üzerinde biri iri biri küçük iki zavallı topak gibi zar zor seçiliyordu: Toza toprağa bulanmış, yorgun, güneş yanığı yüzleri de tıpkı sırtlarındaki boz paçavraların rengindeydi.

Arhip Dede'nin, kemikleri dışarı fırlamış uzun gövdesi, yarla nehir arasında sarı bir şerit gibi uzanan daracık kumsalın üstünde enlemesine yatıyordu. Lenka ise dedesinin yanına kıvrılmış uyuyordu. Lenka ufak tefek, kırılıverecekmiş gibi bir çocuktu. Paçavraların içinde, sanki nehrin dalgalarının buraya getirdiği, kumların üzerine atılıvermiş kuru bir ağaç gibi yatan dedesinden kopmuş eğri büğrü bir dala benziyordu.

Dede, dirseğine dayanarak başını hafifçe yukarı kaldırıp, birkaç söğüt bulunan, güneş içindeki karşı kıyıya bakıyordu; söğütlerin arasından salın kara gövdesinin ucu görünüyordu. Karşı kıyı sıkıcı ve boştu. Yol gri bir şerit halinde ırmak kıyısından bozkırın derinliklerine doğru uzanıyordu; inadına dümdüz ve kupkuru yol, insanda derin bir keder uyandırıyordu.

İhtiyar, kapakları kızarmış, şişmiş, bulanık, iltihaplı

gözlerini huzursuzca kırpıştırıyordu, kırışık suratı bunaltı ve sıkıntı içinde donup kalmıştı. Arada bir kendini tutarak öksürüyor, torununa bakıp eliyle ağzını kapatıyordu. Bu boğuk, boğucu öksürük dedeyi yerinden doğrulmak zorunda bırakıyor, öksürdükçe gözleri yaşarıyordu.

Dedenin öksürüğünden ve dalgaların kumsaldaki hışırtısından başka bozkırda tek bir ses yoktu... Irmağın iki yanında güneşin altında kavrulan, boz renkli koca bir düzlük uzanıyordu. Uzaklarda, yaşlı bir gözün zorlukla seçebileceği ufuk çizgisinde, altın sarısı bir buğday denizi, görkemle dalgalanıyor ve gözleri kör edecek kadar parlak gökyüzü dosdoğru bu altın sarısı denizin içine düşüyordu. Uzaklarda üç tane düzgün kavak ağacı gökyüzünde özenle çizilmiş bir tablo oluşturuyordu; kavaklar bazen küçülüyor, bazen büyüyor gibi görünüyordu. Gökyüzü ve gökyüzünün örttüğü buğday tarlalarıysa bir yükselip bir alçalarak salınıyordu. Sonra ansızın her şey bir bozkır serabının gümüş gibi parlayan perdesinin arkasına gizleniverdi...

Bu dalgalı, parlak ve aldatıcı perde arada bir uzaklardan nerdeyse nehir kıyısına dek akıp geliyor, o zaman da ansızın gökyüzünden dökülen, aynen gökyüzü gibi temiz ve sakin bir nehir gibi görünüyordu.

Bu olayın yabancısı olan Arhip Dede, işte o anda gözlerini ovuşturuyor, bu yakıcı sıcağın ve bozkırın tıpkı bacaklarındaki son gücü alıp götürdüğü gibi gözlerindeki feri de yok ettiğini düşünerek üzülüyordu.

Bugün son zamanlardakinden daha kötüydü. Yakında öleceğini hissediyordu. Gerçi bunun kaçınılmaz bir şey olduğunu bilerek bu konuda düşünmüyor, hiç umursamıyordu. Ama burada değil, uzaklarda, yurdunda ölmek istiyordu. Onu derin derin düşündüren bir konu daha vardı: Torunu... Lenka ne olacaktı?..

Günde birkaç kez bu soruyu kendisine soruyordu. Her

seferinde yüreği daralıyor, ürperiyor, içi öyle bulanıyordu ki, hemen o anda evine, Rusya'ya geri dönmek istiyordu...

Ama Rusya çok uzaktı... Hem daha varamadan yolda ölürdü. Burada, Kuban'da bol sadaka veriyorlardı; buranın insanları çekilmez ve alaycı olsalar da karnı tok, sırtı pek insanlardı. Varlıklı oldukları için de dilencileri sevmiyorlardı.

Gözyaşlarıyla nemlenen bakışlarını torununa diken dede, pütürlü elini uzatıp torununun başını okşadı.

Çocuk kımıldandı, kansız, incecik dudaklı, sivri burunlu zayıf, çiçek bozuğu yüzünde olduğundan daha da büyük görünen, yetişkin insan gibi düşünceli iri mavi gözlerini dedesine çevirdi.

"Geliyor mu?" diye sordu ve elini gözlerine siper edip güneş ışınlarını yansıtan nehre baktı.

"Hayır, daha gelmiyor. Duruyor. Buraya neden gelsin ki? Kimse çağırmıyor, o da orada duruyor..." diye ağır ağır konuşmaya başladı Arhip. Bir yandan da torununun başını okşamaya devam ediyordu. "Uyudun mu?"

Lenka başını belli belirsiz salladı, kumun üstüne uzandı. Bir süre konuşmadılar.

Lenka gözlerini nehre dikip:

"Yüzme bilseydim suya girer yıkanırdım," dedi. "Irmak ne kadar da hızlı akıyor! Bizim oralarda böyle ırmaklar yok. Neden bu kadar acele ediyor? Sanki geç kalmaktan korkuyor..."

Lenka hoşnutsuzlukla başını nehirden öteye çevirdi.

Dede biraz düşündükten sonra:

"Bak ne yapalım," dedi, "kemerlerimizi çıkaralım, birbirine ekleyelim, bir ucunu senin ayağına bağlayayım, suya gir, yıkan..."

"Ya! Ne kadar da iyi düşündün!" dedi Lenka sözcükleri uzatarak. "Su seni sürüklemez mi sanıyorsun? İkimiz de boğuluruz."

"Doğru! Sürükler. Baksana nasıl kabarıyor... İlkbahar-

da herhalde taşıyordur. Şu çayırlara bak, felaket! Uçsuz bucaksız çayırlar!"

Lenka konuşmak istemiyordu, eline bir kuru kil topağı alıp yüzünde ciddi, dikkatli bir ifadeyle parmakları arasında toz haline getirirken dedesinin sözlerini karşılıksız bıraktı.

Dede ona baktı, sonra gözlerini kısarak düşünceye daldı.

Elindeki tozları silkeleyen Lenka hafif, tekdüze bir sesle konuşmaya başladı:

"Aslında... Şu toprağı elime aldım, ufaladım, toz haline geldi... gözle zor görülebilen küçücük parçalar yalnızca..."

"E, ne var bunda?" diye sordu Arhip ve gözlerinde beliren yaşların arasından torununun kuru kuru parlayan iri gözlerine bakarak öksürmeye başladı. "Neden öyle söyledin?" diye ekledi boğazını temizlerken.

"Öylesine işte..." diye başını salladı Lenka. "Baksana toprak ne kadar geniş!.. –Elini sallayarak nehrin öbür tarafını gösterdi.– Üstüne ne çok bina yapıyorlar... Seninle birlikte ne kadar çok kentten geçtik! Korkunç! İnsanlar her yerde ne kadar çoklar!"

Lenka düşüncesinin sonunu getiremeyerek sustu ve çevresine bakınarak tekrar düşünceye daldı.

Dede de bir süre bir şey söylemedi, sonra torununa doğru iyice dönüp tatlı tatlı konuşmaya başladı:

"Benim akıllı oğlum! Doğru söyledin. Bunların hepsi toz... kentler de, insanlar da, seninle ben de... her şey yalnızca toz. Ah Lenka, Lenka!.. Bir de okuman yazman olsaydı!.. Neler yapmazdın neler. Senin halin ne olacak?.."

Dede, torununun başını kendine doğru çekip öptü.

Lenka lif lif saçlarını dedesinin eğri büğrü, titreyen parmaklarının arasından kurtarıp biraz canlanarak:

"Dur bir dakika..." diye bağırdı. "Ne diyorsun sen? Toz mu? Kentler ve her şey toz mu yani?"

"Ama Tanrı böyle yaratmış yavrucuğum. Her şey topraktan, toprak da tozdan oluşur. Ve toprağın üzerindeki her şey ölür... Evet işte böyle! Bu yüzden insan çalışarak ve boyun eğerek yaşamak zorundadır. Ben de yakın bir zamanda öleceğim..." diyerek dede konuyu değiştirdi, sonra kederli kederli ekledi: "O zaman yanında ben olmadan nereye gideceksin?"

Lenka bu soruyu dedesinden sık sık işitiyordu. Ölüm konusunu konuşmaktan artık usanmıştı. Bir şey demeden öbür tarafa döndü, bir ot koparıp ağzına aldı, yavaş yavaş çiğnemeye başladı.

Fakat bu konu dedenin hassas noktasıydı.

Torununa doğru eğilerek ve bir kez daha öksürerek:

"Niye susuyorsun?" diye alçak sesle sordu. "Söylesene, bensiz ne yapacaksın?"

Lenka, yan gözle de dedesine bakarak:

"Bunları daha önce de sordun..." diye dalgın ve isteksiz yanıtladı.

Bu konuşmalardan hoşlanmıyordu. Hoşlanmamasının bir nedeni de bu konuşmaların çoğu kez tartışmayla sonuçlanmasıydı. Dedesi uzun zamandır ölümünün yaklaştığından söz ediyordu. Lenka ilk önceleri onu dikkatle dinliyor, hayalinde canlandırdığı yeni koşullar karşısında korkuya kapılıyor, ağlıyordu. Ama yavaş yavaş yorulmaya başlamıştı ve kendisini kafasındaki düşüncelere verip dedesini dinlemiyordu. Dedeyse bunu fark ederek kızıyor, onun dedesini sevmediğini, kaygılarını önemsemediğini söyleyerek yakınıyor, hatta Lenka'yı dedesinin bir an önce ölümünü istemekle suçluyordu.

"Neyi söylemişim? Sen daha küçücük bir aptalsın, yaşamı bilmezsin. Daha kaç yaşındasın ki? Olsa olsa on bir. Çalışamayacak kadar da cılızsın. Nereye gidersin? İyi yürekli insanlar sana yardım ederler mi sanıyorsun? Paran varsa paranı yemene yardım ederler. Sadaka dilenmekse benim

gibi bir ihtiyar için bile hoş değil. Herkesin önünde eğil, sadaka iste. Sana sövüp sayarlar, arada bir dayak atarlar, kovarlar... Dilencileri adam yerine koyduklarını mı sanıyorsun sen? Hiç de bile! On yıldır dolaşıp duruyorum, iyi bilirim. Verdikleri bir lokma ekmeğe bin ruble değer biçerler. Sadaka verince cennetin kapıları hemencecik önlerinde açılıverecek sanırlar! Neden daha fazla veriyorlar dersin? Vicdanlarını rahatlatmak için; sırf bu yüzden birader, merhametlerinden değil! Senin ağzına bir lokmacık tıkıştıracak ki, kendisi yemekten utanmasın. Karnı tok bir insan vahşi bir hayvandan farksızdır. Aç olanlara asla acımaz. Tokla aç birbirine düşmandır, ilelebet birbirlerinin gözlerini oyacaklardır. Bu yüzden birbirlerine acımaları da, birbirlerini anlamaları da olanaksızdır."

Dedecik öfkesinden ve kederinden heyecana kapılmıştı. Bu yüzden dudakları titriyor, yaşlı, donuk gözleri, kirpikleriyle gözkapaklarının oluşturduğu kırmızı çerçevenin içinde fıldır fıldır dönüyordu, esmer yüzündeki kırışıklarsa daha da keskinleşmişti.

Lenka onun bu halini sevmez, nedense biraz da korkardı.

"Sana soruyorum, dünyayla nasıl baş edeceksin? Sen küçücük, çelimsiz bir çocuksun, dünyaysa bir canavar. Seni bir lokmada yutuverir. Ben de bunu istemiyorum işte... Seni seviyorum yavrucuğum!.. Birbirimizden başka kimsemiz yok... Nasıl ölürüm? Geberip de seni bırakıp gidemem... Kime bırakacağım?.. Tanrım!.. Bu kulunu neden sevmedin?! Yaşayacak gücüm yok, ama ölemem de, çünkü bu çocuğu korumak zorundayım. Yedi yıldır benim şu... şu ihtiyar ellerimde büyüdü... Tanrım, bana yardım et!.."

Dedecik oturdu, başını dizlerinin arasına sokup ağlamaya başladı.

Nehir telaşla uzaklara doğru akıp gidiyor, ihtiyarın hıçkırıklarını boğmak istercesine dalgalarını kıyıya çarpıyordu. Bulutsuz gökyüzü yakıcı bir sıcaklık yayarak ve bulanık

dalgaların isyankâr gürültüsünü sakin sakin dinleyerek pırıl pırıl gülümsüyordu.

Lenka yana doğru bakıp kuru bir ses tonuyla:

"Yeter, ağlama artık dedeciğim," dedi ve yüzünü dedesine çevirerek ekledi: "Bunların hepsini daha önce konuşmuştuk. Mahvolmam merak etme. Bir lokantaya falan girerim..."

Dede gözyaşları arasında:

"Döverler seni..." diye inledi.

"Belki de dövmezler. Bakarsın dövmezler!" diye bağırdı Lenka. Biraz heyecanlanmıştı. "Buna ne dersin? Ben de öyle herkese fırsat vermem!.."

Fakat Lenka burada her nedense birden durakladı, kısa bir süre sustuktan sonra sessizce:

"Ya da bir manastıra girerim..." dedi.

"Keşke manastıra girsen!" İçini çekti dede, canlanarak. Sonra boğucu bir öksürük nöbetine tutularak yine iki büklüm oldu.

Başlarının üstünde bir haykırma ve bir tekerlek gıcırtısı duyuldu.

"Salcı! Hey salcı!" Birinin avaz avaz bağırışı havayı sarsıyordu.

Heybelerini, sopalarını yerden alıp hemen ayağa kalktılar.

Bir araba tiz gıcırtılarla kumsala doğru geliyordu. Arabanın içinde ayakta duran bir Kazak vardı. Adam kafasına, bir kulağının üstüne kadar indirdiği bir papak geçirmişti. Ağzını açmış soluk alıp bağırmaya hazırlanıyordu. Geniş göğsü daha da şişmiş, öne doğru çıkmıştı. Bembeyaz dişleri, kanlı gözlerinden başlayan siyah ipeksi sakalının çerçevesi içinde pırıl pırıl parlıyordu. Düğmeleri açık gömleğinin ve omzuna gelişigüzel attığı ceketinin altından güneşten kararmış kıllı göğsü görünüyordu. Adamın sağlam yapılı, iri gövdesinden tıpkı besili ve biçimsiz denecek kadar iri atından ve araba-

nın kalın çemberlerle çevrelenmiş yüksek tekerleklerinden olduğu gibi tokluk, kuvvet ve sağlık fışkırıyordu.

"Hey!.. Hey!.."

Dedeyle torun şapkalarını başlarından çıkardılar, yerlere kadar eğilerek selam verdiler.

Yolcu gümbür gümbür sesiyle:

"Merhaba!" diye kısaca karşılık verdi. Sonra siyah bir salın söğüt dallarının arasından yavaş ve hantal hareketlerle çıktığı karşı kıyıya bir göz atıp dilencileri dikkatle incelemeye koyuldu. "Rusya'dan mı geliyorsunuz?" diye sordu.

"Oradan, efendim!" diye yanıtladı Arhip tekrar eğilerek.

"Sizin oralarda açlık varmış, ha?"

Arabadan yere atladı ve koşum takımlarının arasındaki bir şeyi sıkıştırmaya girişti.

"Açlıktan hamamböcekleri bile ölüyor."

"Ho, ho! Hamamböcekleri de mi ölüyor? Desene yiyecek bir lokma bile kalmamış, her şeyi yiyip bitirmişsiniz? Yemeyi iyi biliyorsunuz da çalışmaya gelince beş para etmezsiniz. Doğru dürüst çalışsanız açlık falan olmaz."

"Efendim, asıl sorun toprak. Verimli değil. Hoş, toprağı da biz kuruttuk ya."

"Toprak mı?" diyerek kafasını salladı Kazak. "Toprak her zaman vericidir, zaten bu yüzden insana verilmiştir. Toprak değil, eller desen daha doğru olur. Onu işleyen eller kötü. İyi ellerden taş bile kurtulamaz, verimli olur."

Sal yaklaşıyordu.

Yanaklarından kan damlayan iki Kazak, kocaman ayaklarını salın tabanına bastırarak bir çatırtıyla kıyıya yanaştırdılar, hafifçe sarsıldılar, halatı ellerinden bıraktılar ve birbirlerine bakarak oflayıp puflamaya başladılar.

Yolcu atını sala bindirirken eliyle papağına dokunup dişlerini göstere göstere:

"Çok sıcak, değil mi?" diye sordu.

"He ya!" diye yanıtladı salcılardan biri. Ellerini şalvarı-

nın ceplerine iyice sokmuştu. Arabaya yaklaşarak içine göz attı, burnunu oynatarak havayı derin derin içine çekti.

Öbürü salın tabanına oturmuş, ahlaya oflaya çizmelerini çıkarmaya çalışıyordu.

Dedeyle torun sala bindiler, salın kenarına dayanıp Kazaklara baktılar.

Arabanın sahibi:

"Gidelim hadi!" diye komut verdi.

Arabanın içine bakan Kazak:

"İçecek bir şey yok mu yanında?" diye sordu. Arkadaşı çizmesini çıkartmış, gözlerini kısarak çizmenin koncuna bakıyordu.

"Hiçbir şey yok. Ne o yoksa Kuban'da su kıtlığı mı var?"

"Su mu!.. Sudan söz eden kim?"

"Ha, sen içki soruyorsun. Yok, içki taşımıyorum arabada."

Soruyu soran Kazak, gözlerini salın tabanına dikip düşünceye daldı.

"Hadi davranın gidelim artık!"

Kazak ellerine tükürüp halata yapıştı. Yolcu Kazak da ona yardıma koyuldu.

Çizmesiyle uğraşan salcı:

"Ya sen dede, sen neden yardım etmiyorsun?" diye sordu.

Arhip Dede acındıran bir ses tonuyla ve kafasını iki yana sallayarak:

"Nerde bende o güç, evladım!" dedi.

"Yardım etmene gerek yok zaten, tek başlarına da becerirler bunlar!"

Sonra dedeyi sözlerinin doğruluğuna inandırmak isteğiyle ağır ağır diz çöküp salın güvertesine uzandı.

Arkadaşı ona üşengeç üşengeç sövdü, bir yanıt alamayınca da ayaklarını gürültüyle yere vurmaya başladı.

Yan taraflarını boğuk bir sesle yalayan akıntı yüzünden

geri geri giden sal titredi ve sarsılarak yavaşça ileriye doğru harekete geçti.

Lenka suya bakarken başının tatlı tatlı döndüğünü, dalgaların hızlı koşusundan yorulan gözlerinin uykudan kapanmak üzere olduğunu hissediyordu. Dedesinin boğuk fısıltısı, halatın gıcırtısı ve dalgaların şapırtısı ninni gibi gelmişti; tatlı bir gevşeklik içinde güverteye çöküvermek istiyordu, ama ansızın bir şey onu öyle bir sarstı ki, yere düştü.

Gözlerini iri iri açıp çevresine bakındı. Kazaklar, salı kıyıdaki yanmış bir kütüğe bağlarken ona gülüyorlardı.

"Ne o uyudun mu yoksa? Pek de çelimsizmişsin. Arabaya bin de köye kadar götüreyim. Dede, sen de bin!"

Kendini acındırmak için mırıl mırıl bir sesle Kazak'a teşekkür eden dede ahlaya oflaya arabaya tırmandı. Lenka da atlayıp çıkmıştı. Dedenin boğulurcasına öksürmesine neden olan küçük siyah toz bulutları içinde yola koyuldular.

Kazak bir şarkı tutturmuştu. Şarkıyı garip sesler çıkararak, sözlerini ortasında keserek, sonra da gerisini ıslıkla tamamlayarak söylüyordu. Sanki sesleri bir yumaktan ip çözer gibi açıyor, karşısına bir düğüm çıkınca da koparıveriyordu.

Tekerlekler yakınır gibi gıcırdıyor, tozlar fırıldak gibi dönerek havaya yükseliyordu; dede kafasını sallayarak durmadan öksürüyor, Lenka'ysa birazdan köye varacaklarını, pencerelerin altında mırıl mırıl bir sesle "Allah rızası için..." diyerek dileneceklerini aklından geçiriyordu. Yine köy çocukları ona sataşacaklar, kadınlarsa Rusya hakkındaki sorularıyla canından bezdireceklerdi. Dedesi üst üste öksürürken, canını acıtacak ve rahatsız olacak şekilde iki büklüm eğilirken, acındıran bir ses tonuyla arada bir hıçkırarak, hiçbir zaman hiçbir yerde olmamış birtakım olayları anlatırken ona bakmak Lenka'nın hiç hoşuna gitmiyordu... Dedesi, Rusya'da insanların sokaklarda öldüğünü, cesetle-

rin yerlerde süründüğünü, insanlar açlıktan kırıldıkları için cesetleri kaldıracak kimse kalmadığını anlatıyordu... Dedesiyle dolaşırken hiçbir yerde böyle bir şey görmemişlerdi. Ama insanların daha fazla sadaka vermesi için bunları söylemek gerekiyordu. Ancak burada sadaka toplayıp da ne yapacaklardı? Memlekette olsa ekmeğin bir pud'unu* kırk, hatta elli kapiğe satabilirdin her zaman için. Buradaysa kimse ekmek satın almıyordu. Bazen pek de lezzetli olan ekmek dilimlerini bozkıra çıkınca heybeden çıkarıp atmak gerekiyordu.

"Dilenmeye gidiyorsunuz, değil mi?" diye sordu Kazak, omzunun üstünden bu çarpık çurpuk insanlara bakarak.

"Evet, efendim!" diye yanıtladı Arhip derin bir iç çekerek.

"Ayağa kalk dede, sana evimin yerini göstereyim, gece kalmaya bana gelirsiniz."

Dede ayağa kalkmaya çalıştı, ama düştü, düşerken de böğrünü arabanın kenarına çarparak boğuk bir sesle inlemeye başladı.

Kazak acıyarak:

"Sen de pek yaşlıymışsın!.." dedi. "Neyse bakmasan da olur; yatacak yer aradığın zaman Çörnıy'ı sor, benim adım Andrey Çörnıy. Şimdi inin bakalım. Hoşça kalın!"

Dedeyle torun kendilerini bir öbek halindeki kavak ağaçlarının önünde buldular. Kavak gövdelerinin arasından çatılar, tahta çitler görünüyor, sağda, solda, her yanda bu şekilde kavak öbekleri göğe yükseliyordu. Ağaçların yeşil yaprakları gri bir tozla kaplanmış, kalın, düzgün gövdelerinin üstündeki kabuklarsa sıcaktan çatlamıştı.

İki yanında tahta çitlerin bulunduğu dar bir sokak, dilencilerin karşısında dümdüz uzanıyordu. Çok yol yürümüş insanların sarsak yürüyüşüyle bu dar sokağa saptılar.

* Pud: 16.38 kilograma eşit Rus ağırlık ölçüsüdür –ç.n.

"E Lenka, ne yapacağız, beraber mi, ayrı ayrı mı dolaşacağız?" diye sordu dede ve daha yanıtı beklemeden ekledi: "Birlikte dolaşsak daha iyi olur, sana çok az sadaka veriyorlar. İstemeyi beceremiyorsun sen..."

"Çok verseler ne yapacaksın sanki? Nasıl olsa yiyemiyorsun hepsini..." diye Lenka somurtarak ve çevresine bakınarak yanıtladı.

"Ne mi yapacağım? Ne tuhaf çocuksun!.. Bakarsın karşımıza biri çıkar, elimizdekileri satın alır. İşte bunu yapacağım!.. Para verir. Para önemlidir; ben ölünce sen o parayla belki de perişan olmaktan kurtulursun."

Sonra dede şefkatle gülümseyerek torununun başını okşadı.

"Yol boyunca ne kadar para biriktirdim, biliyor musun, ha?"

"Ne kadar?" diye kayıtsızca sordu Lenka.

"On bir ruble elli kapik!.. Gördün mü?!"

Fakat bu para ve dedesinin sevinç dolu sesi Lenka'yı etkilememişti.

"Çocuksun sen daha, çocuk!" diyerek içini çekti dede. "Ayrı ayrı mı gidelim yani?"

"Ayrı gidelim..."

"Öyle olsun bakalım... Kilisenin oraya gel sonra."

"Olur."

Dede soldaki sokağa saptı, Lenka'ysa düz gitti. On adım kadar atmıştı ki, "Hayırseverler, velinimetlerim!.." diye sızlanan titrek bir ses kulağına geldi. Bu ses, bir elin akordu bozuk bir kanunun üzerinde en kalın telden en ince tele kadar dolaşmasıyla çıkan sese benziyordu. Lenka irkildi ve adımlarını hızlandırdı. Dedesinin dualarını her duyuşunda hoş olmayan, üzücü bir şeyler hissediyor, onun yalvarmalarını geri çevirdiklerindeyse hemen ağlamaya başlayacağını bilerek korkuyordu.

Dedesinin, köyün üstündeki uykulu, yakıcı havada yü-

zen titrek, sızlanan sesi hâlâ kulağına geliyordu. Etraftaki her şey geceki gibi sessizdi. Lenka bir çitin yanına yaklaştı, çitin üstünden sokağa sarkan vişne dallarının gölgesine oturdu. Bir yerlerden bir arı vızıltısı geliyordu...

Lenka omuzundan heybesini indirip başının altına koydu, sırtüstü yatarak bir süre yaprakların arasından gökyüzünü seyrettikten sonra, sık yabani otlar ve çitin gölgesinde gelip geçenlerin bakışlarından gizlenerek, derin bir uykuya daldı...

Akşamın yaklaşmasıyla artık hafifçe serinleyen havada sallanan tuhaf seslerle uyandı. Yakınında bir yerde biri ağlıyordu. Öfkeli, uzun uzun bir çocuk ağlamasıydı bu. Hıçkırık sesleri ince, minör bir notada kesiliyor, sonra yeni bir güçle ansızın tekrar patlıyor, Lenka'ya yaklaşırken dağılıyordu. Kafasını kaldırdı, otların üstünden yola baktı.

Yedi yaşlarında, temiz giyimli bir kız yaklaşıyordu. Kız, gözyaşlarından şişmiş ve kıpkırmızı olmuş yüzünü ikide bir beyaz eteğinin ucuyla siliyordu. Çıplak ayaklarını sürükleyip tozları havaya kaldırarak ağır ağır yürüyor, görünüşüne bakılırsa nereye ve ne için gittiğini bilmiyordu. İri kara gözleri kırgın, kederli ve ıslaktı. Küçücük pembe kulakları, darmadağın olmuş, alnına, yanaklarına ve omuzlarına dökülmüş kestane rengi saçlarının arasından dışarı fırlıyordu.

Kız, yaşlı gözlerine rağmen Lenka'ya çok gülünç göründü: Gülünç ve neşeli... Ele avuca sığmaz bir kız olmalıydı!..

Kendisiyle aynı hizaya geldiğinde Lenka ayağa kalkıp:

"Neden ağlıyorsun?" diye sordu.

Kız irkildi ve ağlamayı keserek durdu, fakat hâlâ hafif hafif hıçkırıyordu. Birkaç saniyeliğine Lenka'ya baktığında dudakları tekrar titredi, yüzü buruştu, göğsü sarsıldı ve yüksek sesle yeniden ağlamaya başlayarak yürüdü.

Lenka, içinde bir şeyin kasıldığını hissetti ve birden kızın arkasından yürümeye başladı.

Daha kıza yaklaşmadan:

"Ağlama ama, koskoca kızsın, ayıp!" dedi. Sonra, kıza yetiştiğinde yüzüne bakıp bir kez daha "Ne oldu, neden ağlıyorsun?" diye sordu.

"Ya-a!" dedi kız uzatarak. "Senin de başına gelse..." Sonra elleriyle yüzünü örtüp birden yola, tozların içine çökerek umutsuzca ağlamaya başladı.

Lenka küçümseyerek elini salladı ve:

"E, sen de be!" dedi. "Koskoca kadın olmuşsun nerdeyse. Tüh sana!.."

Fakat bunun da ne kıza, ne de Lenka'ya yararı oldu. Kızın incecik pembe parmaklarının arasından gözyaşlarının birbiri ardınca süzüldüğünü gören Lenka da üzüldü, içini bir ağlama isteği kapladı. Küçük kızın üstüne eğildi, elini dikkatlice kaldırıp neredeyse saçlarına dokunuyordu ki, gösterdiği cesaretten korkarak birden geri çekti. Kız durmadan ağlıyor, hiçbir şey söylemiyordu.

Lenka içinde kıza mutlaka bir yardım isteği duyarak biraz sustuktan sonra:

"Bak!.." dedi. "Ne oldu? Dövdüler mi yoksa?.. Dövdülerse de geçer!.. Yoksa başka bir şey mi geldi başına? Söylesene, küçük kız, ne oldu, ha?"

Kız ellerini yüzünden çekmeden üzgün üzgün başını salladı ve sonunda omuzları sarsılarak, hıçkırıklar arasında ağır ağır yanıtladı Lenka'nın sorusunu:

"Başörtümü... kaybettim!.. Babam pazardan almıştı... çiçekli, mavi, başıma bağlamıştım, kaybettim." Sonra tekrar daha yüksek sesle, daha da kuvvetli ağlamaya başladı. Hıçkırıp, inleyerek tuhaf bir şekilde o-o-o! diye bağırıyordu.

Lenka kıza yardım edemeyeceğini anladı ve ürkek bir şekilde kızın yanından geri çekilip dalgın, kederli gözlerle kararmış olan göğe baktı. Küçük kıza çok acımıştı.

"Ağlama!.. Belki de bulunur..." diye fısıldadı hafifçe.

Ama kızın bu yatıştırıcı sözleri duymadığını fark edince ondan biraz daha uzaklaştı. Başörtüsünü kaybettiği için herhalde babasından paparayı yemiş olmalı diye geçirdi aklından. Sonra birden kızın babasını iriyarı, kapkara bir Kazak olarak gözlerinin önünde canlandırdı. Adam kızı dövüyordu, kızsa gözyaşlarına boğularak, korkudan, acıdan tir tir titreyerek babasının ayaklarının dibinde sürünüyordu...

Ayağa kalktı, geri geri gitti. Ancak beş adım kadar gerilemişti ki, bir daire çizerek döndü, çite sırtını verip kızın karşısında durdu, aklına tatlı, hoş sözler getirmeye çalıştı...

"Yoldan çekilsen iyi olur küçük kız! Hem ağlamayı da kes artık! Eve gidip böyle böyle oldu de, her şeyi anlat. Kaybettiğini söyle... Ne var bunda bu kadar ağlayacak?.."

Konuşmaya hafif, ona acıdığını belirten bir sesle başlamıştı, öfkeli bir çıkışmayla sözlerini bitirdikten sonra kızın yerden kalktığını görünce sevindi.

Gülümseyerek:

"İşte şimdi oldu!.." diye devam etti. "Hadi evine git. Seninle gelip her şeyi anlatmamı ister misin? Sana arka çıkarım, korkma!"

Ve Lenka çevresine bakınarak gururla omuzlarını kaldırdı.

Kız, elbisesindeki tozları yavaş yavaş silkeleyip içini çekmeye devam ederek:

"Gerek yok..." diye fısıldadı.

Lenka kızla gitmeye gerçekten hevesli bir sesle:

"Geleyim istersen?" dedi ve kasketini kulağının üstüne indirdi.

Şimdi bacaklarını iki yana açmış, kızın karşısında dikiliyordu. Bu duruşu yüzünden sırtındaki paçavralar adeta cesaretten diken diken olmuştu. Elindeki sopayı sertçe yere vuruyor, gözlerini kızdan ayırmıyordu. Kederli iri gözleri gurur ve cesaretle parlıyordu.

Kız, yüzündeki yaşları silerken, yan gözle Lenka'ya baktı, sonra tekrar iç çekip:

"İstemez, gelme... Annem dilencileri sevmez," dedi.

Sonra iki kez geri dönüp bakarak Lenka'nın yanından uzaklaştı.

Lenka'nın canı sıkılmıştı. O kararlı, meydan okuyan pozunu farkında olmadan, yavaşça değiştirdi, yine kamburunu çıkardı, süklüm püklüm haline döndü. O ana kadar elinde tuttuğu heybesini sırtına atıp sokağın köşesinde artık kaybolmak üzere olan kızın arkasından:

"Hoşça kal!" diye bağırdı.

Kız yürümeye ara vermeden başını çevirdi, sonra gözden kayboldu.

Akşam oluyordu, havada bir tehlikeyi haber veren ağır, boğucu bir şey vardı. Güneş alçalmıştı artık. Kavakların tepeleri hafiften kızarmıştı. Ancak yüksek ve hareketsiz kavak ağaçları, dallarını örten akşam gölgeleri yüzünden daha sık, daha uzun görünüyordu. Tepelerinde gökyüzü de kararıyor, kadifemsi bir hal alıyor, sanki yere doğru alçalıyordu. Uzaklarda bir yerde insanlar konuşuyorlar, daha da uzakta, ama ters yönde birileriyse şarkı söylüyorlardı. Bu hafif, ama yoğun seslere de boğucu bir şey sinmişti sanki.

Lenka'nın canı daha da çok sıkıldı, hatta onu korkutan bir şeyin varlığını hissediyordu. Dedesinin yanına gitmek istedi, çevresine bakındı ve ara sokakta acele acele ilerlemeye başladı. Dilenmek istemiyordu. Yürüyor ve göğüs kafesinin içinde yüreğinin hızlı hızlı çarptığını, yürümesini ve düşünmesini engelleyecek kadar hızlı çarptığını hissediyordu... Ancak küçük kız aklından çıkmıyor ve kafasından, "Kim bilir başına neler gelmiştir şimdi? Zengin bir evin kızıysa dayak yer. Zenginlerin hepsi de pintidir; ailesi yoksulsa belki dayak yemez... Yoksul evlerinde çocuklar daha fazla sevilir, çünkü onlardan iş beklenir," diye geçiriyordu.

Düşünceler birbiri arkasından kafasının içinde sırnaşıp duruyor, düşüncelerine bir gölge gibi eşlik eden bunaltıcı ve iç karartıcı bir kasvet her geçen dakika daha da ağırlaşıyordu.

Akşam gölgeleri de daha boğucu olmuş, koyulaşmıştı. Lenka'nın karşısına Kazak erkekler ve kadınlar çıkıyor, Rusya'dan gelen aç insanları artık kanıksadıkları için yüzüne bile bakmadan yanından geçip gidiyorlardı. Lenka da donuk bakışlarını bu insanların besili, iri gövdelerinde tembel tembel gezdiriyor, hızlı adımlarla kiliseye doğru yürüyordu. Kilisenin haçı ilerde, ağaçların arkasında parlıyordu.

Otlaktan gelen gürültücü bir sürüyle karşılaştı. İşte mavi boyalı beş kubbesiyle alçak ve yayvan kilise karşısındaydı. Kilisenin çevresinde, üst dalları, batan güneşin ışıklarına boğulmuş ve yeşilliklerin arasında pembeye çalan altın sarısı pırıltılarla parlayan kilise haçlarından yüksek kavak ağaçları vardı.

İşte dedesi de sırtındaki heybenin ağırlığı altında iki büklüm olmuş, kilisenin kapısına doğru gidiyor, elini alnına koymuş çevresine bakınıyordu.

Dedesinin ardı sıra şapkasını alnına iyice indirmiş, elinde sopasıyla bir köylü yalpalaya yalpalaya yürüyordu.

Dede, kilise duvarının yanında, kendisini bekleyen torununa doğru yaklaşırken:

"Ne o, heyben boş mu yoksa?" diye sordu. "Bir de benimkine bak, ne kadar çok şey topladım!.." Sonra tıka basa dolu keten bezinden heybesini oflaya puflaya omzundan yere indirdi. "Of!.. Burada ne kadar bol sadaka veriyorlar! Hem de ne bol!.. E, senin neden suratın asık böyle?"

Lenka, yere, dedesinin yanına çöküp:

"Başım ağrıyor," diye mırıldandı.

"Yorulmuşsundur... Benim de canım çıktı!.. Gece kalacağımız yere gidelim artık. Neydi o Kazak'ın adı, ha?"

"Andrey Çörnıy."

"Andrey Çörnıy nerede oturuyor diye soralım öyleyse.

Bak bize doğru bir adam geliyor... Evet... İyi insanlar bunlar, karınları da tok! Yedikleri hep buğday ekmeği. İyi günler, efendim!"

Yanlarına iyice yaklaşıp dedenin selamına karşılık veren Kazak ağır ağır:

"Size de iyi günler!" dedi.

Sonra bacaklarını iki yana ayırıp iri ve ifadesiz gözlerini dilencilere dikerek hiçbir şey söylemeden kafasını kaşıdı.

Lenka adama merakla bakıyor, dedeyse yaşlı gözlerini soru sorarcasına kırpıştırıyordu. Kazak hâlâ susuyordu. Sonunda dilini yarısına kadar çıkarıp bıyığının ucunu yakalamaya çalıştı. Bu işi başarıyla tamamlayıp bıyığını ağzına alıp çiğnedi, diliyle ağzından tekrar dışarı itti, artık sıkıcı bir hale gelmiş olan sessizliği sonunda bozarak tembel tembel:

"Birlikte köy odasına gideceğiz!" dedi.

"Neden?" diyerek silkindi dede.

Lenka'nın içi ürpermişti.

"Emir böyle. Haydi gidelim!"

Adam onlara arkasını dönmüş, tam yürüyordu ki, geriye bakıp ikisinin de yerinden kımıldamadığını görünce, bu kez öfkeyle:

"Daha ne bekliyorsunuz?" diye bağırdı.

O zaman dedeyle Lenka adamın peşi sıra hızlı hızlı yürümeye başladılar.

Lenka gözlerini dikmiş dedesine bakıyordu. Onun dudaklarının titrediğini, başının sallandığını, ürkek ürkek çevresine bakınarak koynunda telaşla bir şey aradığını görünce dedesinin Taman'daki gibi yine bir haylazlık yaptığını hissetti. Taman hikâyesini aklına getirince korktu. Dedesi orada bir bahçeden çamaşır yürütmüş ve çamaşırlarla yakalanmıştı. Onlarla alay etmişler, sövüp saymışlar, hatta dövmüşler ve sonunda gece vakti köyün dışına atmışlardı. Geceyi dedesiyle birlikte bir boğazın kıyısındaki kumsalda

geçirmişler, deniz bütün bir gece korkunç sesler çıkararak homurdanıp durmuştu... Üstüne gelen dalgalarla hareketlenen kumsal gıcır gıcır sesler çıkartmıştı... Dedesiyse gece boyunca inlemiş, kendisini hırsız olarak adlandırıp, af dileyerek fısır fısır Tanrıya yakarmıştı.

"Lenka..."

Lenka böğrüne gelen darbeyle irkildi ve dedesine baktı. Dedesinin yüzü uzamış, daha kuru, daha gri olmuştu, titreyip duruyordu.

Kazak beş adım kadar önden gidiyor, çubuğunu tüttürüyor, sopasıyla dulavratotlarının tepelerine vuruyor, dönüp onlara bakmıyordu.

Dede duyulur duyulmaz bir sesle:

"Şunu al!.. otların arasına at... attığın yeri de unutma!.. Sonra gelir alırız..." diye fısıldadı ve torununa iyice sokularak eline topak halinde bir bez parçası tutuşturdu. Lenka, tüm varlığını bir anda buz gibi donduran korkuyla irkilerek geriledi ve yanını yöresini sık yabani otların bürüdüğü bir çite yaklaştı. Onları götüren Kazak'ın geniş sırtına dikkatle bakarak elini yan tarafa uzattı, eline bir göz atıp bezi otların arasına attı...

Bez parçası düşerken açıldı ve çiçekli, mavi bir başörtüsü, aynı anda yerini hıçkıra hıçkıra ağlayan küçük bir kızın görüntüsüne bırakarak Lenka'nın gözlerinin önünde şöyle bir görünüp kayboldu. Kız, Kazak'ı, dedesini ve çevredeki her şeyi bastırmış, karşısında canlı gibi duruyordu... Kızın hıçkırıkları Lenka'nın kulaklarında bir kez daha çınlıyor, sanki karşısında pırıl pırıl gözyaşı damlacıkları yere dökülüyordu.

Nerdeyse kendinden geçmiş bir halde dedesinin peşinden köy odasına girdi. Anlayamadığı, anlamak da istemediği bir uğultu işitiyordu. Dedesinin heybesindeki ekmek parçalarının büyük bir masanın üstüne düştüğünü, bu ekmek parçalarının boğuk sesler çıkararak yumuşak bir şekil-

de masaya döküldüğünü bir sis perdesinin arasından görür gibiydi... Daha sonra uzun şapkalı bir sürü kafa üzerlerine eğildi; kafalar ve şapkalar, çevrelerini saran sisin arasından bile iç karartıcı ve karanlık görünüyor, iki yana sallanarak korkunç bir tehdit savuruyordu... Sonra dedesi ansızın boğuk bir şeyler mırıldanarak iriyarı iki adamın kolları arasında bir kurt yavrusu gibi kıvranmaya başladı...

"Boşuna arıyorsunuz, Ortodokslar!.. Tanrı biliyor, suçsuzum ben!.." diye keskin bir çığlık attı.

Lenka ağlamaya başlayarak yere çöktü.

O zaman yanına geldiler. Ayağa kaldırdılar, bir sıraya oturttular, çelimsiz gövdesini saran paçavraların arasını aradılar.

"Danilovna cadısı yalan söylüyor demek ki!" diye gürledi biri. Öfkeli gür sesiyle Lenka'nın kulaklarına sanki bir yumruk indirmişti.

Birileri yanıt olarak daha da yüksek bir sesle:

"Bir yere saklamış olmasınlar?" diye bağırdı.

Bütün bu sesleri kafasına güm güm vuruyormuş gibi hissediyordu. Lenka öylesine korkmuştu ki, sanki önünde dipsiz bir gırtlak gibi açılan kapkara bir çukura düşüp kendini kaybetmişti.

Ayıldığında başı dedesinin dizlerinin üstündeydi. Dedesinin her zamankinden daha zavallı, daha şaşkın görünen yüzü, yüzüne doğru eğilmişti, korku içinde durmadan kırpıştırdığı gözlerinden Lenka'nın alnına bulanık yaşlar dökülüyor, bu damlalar yanaklarından boynuna doğru kayarken onu çok gıdıklıyordu...

"Düzeldin mi yavrum?!. Hadi gidelim buralardan. Neyse bıraktılar bizi alçak herifler!"

Lenka, sanki kafasının içine ağır bir şey doldurmuşlar da kafası nerdeyse omuzlarının üstünden yere düşüverecekmiş gibi hissederek doğruldu. Başını ellerinin arasına aldı, sessizce inleyerek iki yana sallanmaya başladı.

"Başın mı ağrıyor? Zavallı yavrucuğum!.. Canımıza

okudular... Hayvan herifler! Bir hançer kaybolmuş, kızın biri de başörtüsünü yitirmiş. Suçu bizim üstümüze atmaya kalktılar!.. Ulu Tanrım, bizi ne için cezalandırıyorsun?!"

Dedenin gıcırdayan sesi Lenka'nın kulaklarını tırmalıyor, içinde keskin bir kıvılcım parladığını, bu kıvılcımın onu dedesinden uzaklaştırdığını hissediyordu. Dedesinin yanından uzaklaştı, etrafa bakmaya koyuldu...

Köyün çıkışında, eğri büğrü bir ağacın koyu gölgesinde oturuyorlardı. Gece olmuş, ay doğmuştu. Ayın gümüş renkli ışığı dümdüz bozkıra dökülerek onu gündüzden daha da ıssız, daha da hüzünlü yapıyordu. Uzaklarda, bozkırın gökyüzüyle birleştiği yerde kara bulutlar yükseliyor, ayın önünü kapatarak ve yere koyu gölgeler düşürerek bozkırın üstünde dolaşıyordu. Gölgeler yere sımsıkı yapışıyor, yerde ağır ağır, düşünceli düşünceli kayıyor ve sanki güneş ışınlarının yakıcı darbeleriyle açılmış çatlaklardan toprağın içine girerip ansızın yok oluyorlardı... Köyden sesler geliyordu. Köyün içinde orada burada ışıklar yanıyor, bu ışıklar altın sarısı parlak yıldızlarla karşılıklı birbirlerine göz kırpıyorlardı.

Dede:

"Hadi oğlum!.. Buradan gitsek iyi olur," dedi.

Lenka sessizce:

"Biraz daha oturalım!.." dedi.

Bozkır hoşuna gidiyordu. Gündüzleri üzerinde yürürken ileriye, gök kubbenin bozkırın geniş göğsüne dayandığı yere bakmayı severdi. Orada, yalvarıp yakarmadan kendiliklerinden sadaka veren eşi benzeri görülmemiş iyi yürekli insanların yaşadığı, büyük, çok güzel kentlerin olduğunu hayal ederdi... Bozkır gözlerinin önünde giderek daha geniş açılarak ansızın içinden Lenka'nın artık bildiği, yapılarıyla ve insanlarıyla daha önce gördüğü köylere benzeyen bir köy ortaya çıkardığındaysa bu aldatmaca yüzünden üzülür, kalbi kırılırdı.

Şimdi de kara bulutların ağır ağır, adeta sürünerek ilerledikleri uzaklara dalgın gözlerle bakıyordu. Bulutlar ona, görmeyi o kadar çok istediği o kentin binlerce bacasından yükselen duman olarak görünüyordu... Düşünceleri dedesinin kuru öksürüğüyle kesildi.

Lenka, havayı açgözlülükle içine çeken dedesinin gözyaşlarından ıslanmış yüzüne dikkatle baktı.

Ay ışığıyla aydınlanan ve yırtık şapkasından, kaşlarından ve sakalından üzerine düşen tuhaf gölgelerle örtülü, kasılmalar yüzünden kıpır kıpır oynayan ağzıyla ve için için bir sevinçle parlayan iri iri açtığı gözleriyle bu yüz, korkunç ve zavallı bir yüzdü ve Lenka'da yepyeni bir duygu uyandırarak onu dedesinden daha da çok uzaklaştırıyordu...

"Peki oturalım bakalım!.." diye mırıldandı ve kıs kıs gülerek koynunda bir şey aramaya başladı.

Dede birden sevinç içinde:

"Lenka, şuna baksana!.." diye haykırdı ve boğulurcasına öksürmekten iki büklüm olarak torununa parlak, uzun bir şey uzattı. "Hem de gümüş kakmalı! Baksana şuna!.. Elli ruble eder!.."

Elleri, dudakları hırstan ve acıdan titriyor, yüzü çarpılıyordu.

Lenka irkilerek dedesinin elini geri itti.

Telaşla çevresine bakınıp yalvarır gibi bir sesle:

"Çabuk sakla onu!.. Ah dedeciğim, hemen sakla onu!.." diye fısıldadı.

"Ne var, neden korkuyorsun aptal çocuk? Bir pencereden içeri şöyle bir bakayım dedim, orada asılı duruyordu... kaptığım gibi ceketimin altına soktum... sonra da çalıların arasına sakladım. Köyden çıkarken şapkamı düşürmüş gibi yaptım, eğilip aldım... Salaklar!.. Başörtüsünü de aldım, bak nerde!.."

Titreyen elleriyle paçavralarının arasından örtüyü çıkartıp Lenka'nın yüzüne doğru salladı.

Lenka'nın gözlerinin önündeki sis perdesi aralandı ve şu manzara ortaya çıktı: O ve dedesi köyün sokaklarında karşılaştıkları insanların bakışlarından kaçarak olabildiğince hızlı ve korku içinde yürüyorlardı. Lenka'ya sanki isteyen herkesin ikisini de dövmeye, yüzlerine tükürmeye, sövmeye hakkı varmış gibi geliyordu... Çevredeki her şey, tahta çitler, evler, ağaçlar, tuhaf bir sisin içinde sanki rüzgâr esiyormuş gibi sallanıyor... birilerinin sert, öfkeli sesleri uğulduyordu... Bu zor yol, sonu gelmeyecek kadar uzun, bu köyden kıra çıkış yolu, kâh onları emmek isteğiyle üzerlerine üzerlerine gelen, kâh pencerelerindeki kara lekelerle yüzlerine gülerek geri çekilen yoğun ev yığını yüzünden görünmüyordu... Sonra ansızın pencerelerin birinden çın çın öten bir ses yayılıyor: "Hırsızlar! Hırsızlar! Hırsız, hırsızın oğlu!.." Lenka gizlice yan tarafa göz atıyor, pencerede, daha demin ağlarken karşılaştığı ve korumak istediği küçük kızı görüyordu... Kız onun bakışını yakalıyor, dilini çıkarıyor, kızın mavi gözleri öfkeyle parlıyor ve Lenka'ya iğne gibi batıyordu.

Bu manzara çocuğun belleğinde canlanıyor ve arkasında Lenka'nın, dedesinin yüzüne fırlattığı kızgın bir gülümseme bırakıp bir anda yok oluyordu.

Dedesi durmadan bir şeyler söylüyor, öksürdüğü için konuşmaya ara veriyor, ellerini, kafasını sallıyor, yüzünün kırışıklarında iri damlalar halinde beliren terleri siliyordu.

Ağır, parça parça, salkım saçak bir yağmur bulutu ayın önünü kapatmıştı. Lenka dedesinin yüzünü göremiyordu... Fakat gözyaşlarına boğulan küçük kızın hayalini gözlerinin önünde canlandırıp, onu dedesiyle yan yana koymuş, kafasında ikisini adeta ölçüyordu. Güçsüz, hırıltılı, açgözlü, paçavralar içindeki dedesi, onun yüzünden hüngür hüngür ağlayan, sağlıklı, körpe, güzel kızın yanında Lenka'ya gereksiz, nerdeyse tıpkı masal kahramanı Koşçey gibi kötü ve

işe yaramaz biri olarak görünüyordu. Nasıl olabilirdi bu? Dedesi bu küçük kızı neden üzmüştü? Kızın hiçbir şeyi değildi...

Dedesiyse gıcırtılı bir sesle:

"Keşke yüz rublem olsaydı!.. O zaman huzur içinde ölebilirdim..." diyordu.

Lenka'nın içinde ansızın bir tepki tutuştu:

"Yeter! Sus artık! Ölebilirdim, ölebilirdim deyip durma! Ölmüyorsun işte... Hırsızlık yapıyorsun!.." diye bağırıp birden titreyerek ayağa fırladı. "Yaşlı bir hırsızsın sen!.." Ve küçük, zayıf yumruğunu sıkıp, bir anda susmuş olan dedesinin burnunun ucunda salladı. Sonra tekrar üzüntü içinde yere çöktü, dişlerinin arasından konuşmaya devam etti: "Bir çocuğun eşyasını çaldın... Aferin sana!.. Yaşını başını almışsın, ama şu yaptığına bak... Öbür dünyada bu yüzden çekeceğin var!.."

Tüm bozkır apansız yerinden oynamış, gözleri kör eden mavi bir ışıkla örtülerek genişlemeye başlamıştı... Bozkırın büründüğü karanlık sarsıldı ve bir anlığına yok oldu... Bir gök gürültüsü koptu, homurdanarak, bozkırın üstünde, bozkırı da, ayı da içine alarak boğan yoğun bir kara bulut yığını gökyüzünü de sarsarak yayıldı.

Karanlık olmuştu. Uzaklarda bir yerde bir şimşek henüz suskun, ama tehditler savurarak çaktı, bir saniye sonra zayıf bir gök gürültüsü duyuldu... Daha sonra sonu gelmeyecekmiş gibi görünen bir sessizlik oldu.

Lenka haç çıkardı. Dede kımıldamadan ve konuşmadan oturuyordu, sanki sırtını dayadığı ağacın gövdesiyle kaynaşmış gibiydi.

Lenka, canını yakan bir korkuyla, yeni bir gök gürültüsü bekleyerek:

"Dedeciğim!.." diye fısıldadı. "Köye dönelim!"

Gökyüzü bir kez daha sarsıldı, mavi bir alevle bir kez daha tutuşup yeryüzüne güçlü, madeni bir yumruk daha in-

dirdi. Sanki binlerce demir levha birbirine çarparak yere düşüyordu...

"Dedeciğim!.." diye bağırdı Lenka.

Lenka'nın gök gürültüsünün yankısıyla boğulan çığlığı küçük, kırık bir çana inmiş bir darbe gibi ses çıkardı.

"Neyin var? Korkuyor musun?" diye hırıldadı dede, yerinden kımıldamadan.

İri yağmur damlaları dökülmeye başlamıştı. Bu damlaların hışırtısı öyle gizemli bir ses çıkarıyordu ki, sanki bir tehlikeyi önceden haber veriyordu... Bu tehlike, uzaklarda büyük bir fırçanın kuru toprağa sürtünmesine benzeyen aralıksız, geniş bir sese dönüşerek büyüyordu. Burada, dedeyle torunun yakınında toprağa düşen her damla kısa, kesik sesler çıkarıyor ve yankı yapmadan yok oluyordu. Gök gürültüleri gitgide yaklaşıyor, gökyüzü daha sık alev alıyordu.

"Köye dönmem! Varsın benim gibi yaşlı bir iti, bir hırsızı burada yağmur boğsun, yıldırım öldürsün!.." dedi dede soluğu tıkanarak. "Gitmeyeceğim!.. Sen yalnız git... İşte köy orada... Hadi git!.. Burada oturmanı istemiyorum... Git!.. Hadi git!"

Dede artık boğuk bir sesle bağırıyordu.

Lenka dedesine yaklaşarak:

"Dedeciğim bağışla!.." diye yalvarıyordu.

"Gitmem... Bağışlamam da... Yedi yıl sana dadılık ettim!.. Her şeyi senin için yaptım... senin için yaşadım. Benim neye ihtiyacım var ki?.. Bir ayağım çukurda zaten... Ölüyorum... Sense kalkmış hırsız diyorsun... Kimin için hırsızlık yaptım ha? Senin için... Hep senin için... Al... Hepsini senin yaşaman için topladım... Hırsızlık ettim... Tanrı her bir şeyi görüyor... Hırsızlık ettiğimi de biliyor... Evet biliyor ve beni cezalandıracak. Beni, benim gibi yaşlı bir iti hırsızlık yaptığım için bağışlamayacaktır. Bak işte cezalandırdı bile... Tanrım! Beni cezalandırdın!.. Cezalandır-

dın, bir çocuğun eliyle öldürdün beni!.. Tanrım doğru bu!.. Doğru!.. Sen adilsin Tanrım!.. Ah!.."

Dedenin sesi, Lenka'nın yüreğine korku salan keskin bir çığlık olarak yükseldi.

Gök gürültüleri bozkırı ve gökyüzünü sarsarak yankılanarak telaş içinde gümbürdüyor, sanki her bir gök gürültüsü yeryüzüne kendisi için gerekli olan bir şey söylüyor ve biri ötekinin önüne geçmeye çalışarak hep birden, hemen hemen hiç ara vermeden kükrüyorlardı. Şimşeklerle yırtılan gökyüzü sarsılıyordu. Bozkır da kâh her yanı mavi bir alevle parlayarak, kâh kendisini garip bir biçimde büzüştüren soğuk, ağır ve koyu bir karanlığa bürünerek sarsılıyordu. Şimşekler bazen uzak yerleri aydınlatıyordu. Bu uzak yerler, bu gürültüden ve kükremelerden telaş içinde kaçışıyor gibiydi...

Yağmur ansızın boşandı. Yağmur damlaları şimşeklerin ışığında çelik gibi parlayarak köyün göz kırpan lambalarının görünmesine engel oluyordu.

Lenka, korkudan, soğuktan ve dedesinin haykırmasıyla beliren üzücü suçluluk duygusundan olduğu yerde kalakalmıştı. Fal taşı gibi açtığı gözlerini önüne dikmiş, yağmurdan sırılsıklam olmuş kafasından aşağı akan damlalar gözlerine indiğinde bile göz kırpmaktan korkarak dedesinin, bu güçlü ses denizinde boğulan sesine kulak veriyordu.

Lenka dedesinin kımıldamadan oturduğunu hissediyordu, ama ona sanki dedesi kaybolacak, başka bir yere gidecek ve onu burada tek başına bırakacakmış gibi geliyordu. Farkında olmadan yavaş yavaş dedesine doğru sokuluyordu, dirseği ona değdiği anda korkunç bir şeyle karşılaşmış gibi irkildi...

Gökyüzünü yırtan bir şimşek, ağacın dallarından oluk oluk akan sulardan sırılsıklam bir halde yan yana büzülmüş bu iki insanı aydınlattı...

Dede elini havada sallıyor, hâlâ bir şeyler mırıldanıyordu. Artık yorulmuştu, soluğu kesiliyordu.

Dedesinin yüzüne bakan Lenka korkudan bir çığlık attı... Bu yüz, şimşeğin mavi ışıltısında ölü yüzü gibi görünmüştü, Lenka'ya dikilmiş donuk gözleri ise çılgın gibiydi.

Başını dedesinin dizleri arasına sokup:

"Dedeciğim!.. Gidelim!.." diye bağırdı.

Dede incecik kemikli elleriyle sarılarak Lenka'nın üstüne eğildi, onu sımsıkı göğsüne bastırdı, iyice sıkarak birden kapana kısılmış kurt gibi keskin bir çığlık attı.

Bu çığlıkla aklını kaçıracak gibi olan Lenka, dedesinin kollarından kurtuldu, sıçrayıp ayağa kalktı, gözlerini iri iri açıp şimşeklerden kör olmuş bir halde, ok gibi ileri fırladı, kâh şimşeklerin mavi parıltısıyla kaybolan, kâh korkudan deliye dönmüş olan çocuk, onu sımsıkı saran karanlığın derinliklerine doğru düşe kalka yürümeye başladı.

Yağmur soğuk, tekdüze, kederli bir gürültüyle yağıyordu. Sanki bozkırda hiçbir zaman yağmurun sesinden, şimşeklerin parıltısından ve öfkeli gök gürültülerinden başka hiçbir şey olmamıştı.

Ertesi sabah köyün dışına çıkan çocuklar hemen geri döndüler ve dünkü dilenciyi karakavağın altında gördüklerini, yanına fırlatılmış bir hançer olduğu için adamın boğazlanmış olabileceğini söyleyerek köyü ayağa kaldırdılar.

Ancak yaşlı Kazaklar bakmaya geldikleri zaman öyle olmadığı anlaşıldı. İhtiyar henüz yaşıyordu. Yanına yaklaştıklarında doğrulmaya çalışmış, ama başaramamıştı. Dili tutulmuştu, yaşlı gözlerle onlara bir şey soruyor, kalabalığın arasında sürekli bir şey arıyor, ama bulamıyor, yanıt da alamıyordu.

Akşama doğru öldü. Birincisi yabancı olduğu, ikincisi hırsız olduğu, üçüncüsü de günah çıkarmadan öldüğü için, köy mezarlığına gömmeyi gereksiz görerek onu buldukları

yere, ağacın altına gömdüler. Yakınında bir yerde, çamurun içinde hançerle başörtüsünü buldular.

İki ya da üç gün sonra da Lenka bulundu.

Bozkırda, köye yakın bir yerdeki sel yarığının tepesinde bir karga sürüsü dönüp duruyordu. Bakmaya gittiklerinde yağmurdan sonra sel yarığının dibinde kalan vıcık vıcık çamurun içinde ellerini açmış yüzükoyun yatan çocuğu buldular.

İlk önce onu henüz küçük bir çocuk olduğu için mezarlığa gömmeye karar verdiler, ama biraz düşününce aynı karakavak ağacının altına, dedesinin yanına gömdüler. Topraktan küçük bir tümsek yaptılar, üstüne de taştan kaba bir haç diktiler.

1894

Dilenci Kız

Pavel Andreyeviç yüksek sesle:

"Artık çıkıp biraz dolaşayım!" dedi, kalemini bıraktı, esnedi, oturduğu koltukta gerindi, hüzünlü bir ıslık tutturdu.

İyi çalışmıştı, kendini canlı, keyifli hissediyordu. Yarın mahkeme salonunda iki çift boş laf edecek, sonra iki kere daha konuşacak, oturum bitecekti. Kısa bir izin alıp Kırım'a, göz okşayan denizi, kızgın güney göğünü görmeye gidebilecekti. Yetenekli bir hukukçu, iyi bir konuşmacı olarak daha şimdiden ün kazanmıştı; yakın gelecekte savcı olarak atanmasını beklemeye hakkı vardı ve yaşam ona ne yorucu, ne de çirkin görünüyordu; çok dikkatli bakılacak olursa sıkıcıydı yaşam, ama öyle bakmaya ne gerek vardı? Defalarca çözümlenmeye çalışılmış, ancak çözümlenememiş olan yaşama karşı böylesi bir tutumu yaratan, milyonlarca işkenceden başka neydi? Yaşamın günün birinde çözümlenebilmesi de kuşkuluydu zaten...

"Yaşantımızın tamamı alın yazımızla çizilmiştir!" Pavel Andreyeviç'in aklı farkında olmadan Lamberucio'nun felsefesine kaymıştı. Bir operet parçasını operete hiç uymayan hüzünlü bir tonda ıslıkla çaldıktan sonra gülümsedi, bir kez daha esnedi, koltuktan kalkıp, "Yefim!" diye seslendi.

Sonra ölçülü bir kendini beğenmişlikle çevresine bakındı.

Herhangi bir şıklık izlenimi bırakmasa da yetkin bir güzellik ve konfor duygusu yaratan, rahat mobilyalarla dö-

şenmiş çalışma odası, şimdi nisan ayının son günlerinin taptaze parlak güneşiyle dolmuş, ona duvarlarıyla, süslemeleriyle öyle tatlı, öyle aydınlık bakıyordu ki, bu odadaki yaşamın tatlılığına ilişkin güzel, sıcak duyguyu daha da artırıyordu.

"Yefim!" diye tekrar seslendi.

"Buradayım!"

Şatafatlı kırmalarıyla kapıyı örten ağır kahverengi perdenin arkasından yumuşacık kır saçlı bir kafa uzandı, gümüş renkli kıvırcık sakalların ve kaşların içine gömülmüş, iyilik dolu ihtiyar bir çift göz, anlamlı bakışlarla Pavel Andreyeviç'e dikildi.

"Ben dolaşmaya çıkıyorum birader; saat yediye doğru semaveri hazır et. Başka bir diyeceğim yok."

"Ya sizi bir arayan olursa?"

"Çabuk döneceğim. Sen yine de kimseye söyleme."

"Peki, misafir gelirse?"

"Bize ne zaman misafir geldi ki Yefim?"

"Doğru, gelmez!"

"Öyleyse niçin soruyorsun?"

"Âdet yerini bulsun diye. Bütün iyi evlerde evin beyi bir yere giderken uşak hep bu soruyu sorar."

"Ya, bak sen!" Pavel Andreyeviç işkilli, ama iyilik dolu bir gülümsemeyle paltosunu giyip sokağa çıktı.

Tertemiz süpürülmüş, daha geçenlerde eriyip kalkan kar yüzünden hâlâ ıslak olan sokak boştu, ancak dingin, biraz da ağır bir güzelliği vardı. Kornişlerinde ve pencere aralarında alçı süslemeler bulunan, gün batımının ilkbahar ışıklarıyla incecik pembemsi bir renge bürünmüş büyük beyaz evler, dünyaya filozofça bir dikkat ve ciddiyetle bakıyorlardı. Eriyen kar, üzerlerindeki tozu yıkayıp temizlemişti, nerdeyse birbirlerinin dibine girerek öyle tertemiz, taptaze ve doygun duruyorlardı. Gökyüzü de bu evlerin üstünde aynı görkemle, aydınlık ve hoşnut parlıyordu.

Pavel Andreyeviç yürüyor ve kendini çevresiyle tam bir uyum içinde hissederek, yaşamdan fazla bir şey beklenmezse gayet güzel yaşanabileceğini, elinde kapikleri varken yaşamdan rubleler bekleyen insanların ne kadar kendine güvenen, ne kadar aptal insanlar olduklarını tembel tembel aklından geçiriyordu. İnsanlar tuhaftı vesselam! Yaşam onlara dersler, hem de ne acı dersler veriyor ama onlar, kendileri için gerekli olan dayanak noktasını bulamadıklarından ve yeteneklerini istekleriyle uyumlu hale sokamadıklarından her şeye rağmen kudurmaya devam ediyorlardı...

Öyle sakin ve bir makine düzeni içinde düşünerek fark etmeden nehir kıyısındaki caddeye çıkmıştı.

Uzakta, ufuk çizgisinin üstünde, yavaş yavaş suya inmekte olan güneşin ışıkları içinde soğuk soğuk parlayan koca bir su kütlesi aşağıda, karşısında duruyordu. Irmak, tıpkı yansıttığı gökyüzü gibi ağırbaşlı bir sakinlik içindeydi. Cilalanmış gibi görünen soğuk yüzeyinde ne bir dalga, ne de sık dokunmuş bir ağı andıran küçük kırışıklar vardı. Sanki kollarını oraya buraya sallamaktan yorgun düşmüş, sakin bir uykuya dalmıştı. Üzerindeyse gün batımının oluşturduğu erguvan rengi-altın sarısı kadife bir şerit yavaşça eriyordu. Uzakta akşamın mavimsi kır dumanına bürünmüş dar bir toprak çizgisi, suyu, üzerini kapladığı nehir gibi bomboş olan bulutsuz gökyüzünden ayırıyordu... Bunların arasında, özgür bir kuş olup, serin mavi havayı kanatlarıyla yara yara uçmak ne güzel olurdu!..

"Canım beyefendiciğim! Allah rızası için bir ekmek parası! İş bulamadım, bütün gün ağzıma bir lokma koymadım... Bittim tükendim... Allah rızası için bir sadaka!.."

Pavel Andreyeviç irkildi ve başını çevirdi.

Sızlanan sesler –çatlak bir tenor ve iflah olmaz boğuk bir bariton– hiç ara vermeden havayı yırtıyor, Pavel Andreyeviç'in kulaklarını tırmalıyordu.

Önünde iki kişi vardı: Bir elinde balta, öbür elinde par-

tal bir şapka tutan, sayısız deliklerinden kirli bir vatkanın dışarı fırladığı kadın gömleği giymiş yirmi yaşlarında bir delikanlı ve gocuklu, çarıklı, kahverengi kirli kasketini kuşağının arasına sokuşturmuş elli yaşlarında bir mujik. Delikanlının soluk, aç ve kuru suratında acıklı, açgözlü bir ifade donup kalmıştı, sadaka beklentisiyle dilenci dalkavukluğunu bir arada ifade etmeyi iyi beceriyordu. Alnına düşen fırça gibi saçlarıyla ve tutam tutam keçeleşmiş sakalıyla yüzünün her yanı kapanan mujik, gözlerini ayırmadan yere bakıyor, sesleri sanki içinden üşene üşene çekip çıkarıyormuş gibi uzatarak, umutsuzca uğuldayıp duruyordu. Delikanlı da sanki sesini duymayacaklarından, kendisini dilenmek zorunda bırakan tüm nedenleri yeterince ifade edemeyeceğinden korkuyormuş gibi, sadaka isteğini soluk almaksızın yineliyordu.

Pavel Andreyeviç hoşnutsuz bir şekilde ve bağırarak:

"Yeter!" dedi ve hızlı bir hareketle elini cebine soktu.

Fakat aynı anda onu neredeyse delirtecek kadar şaşırtan tuhaf bir şey oldu.

"Beyefendi! Onlara verme!.. Sakın verme!.. Onlar otuz beş kapik topladılar zaten... Açgözlüler!.. Beyefendiciğim bana verin!.. Küçük bir kıza bir ekmek parası Allah rızası için!.."

Pavel Andreyeviç cebine soktuğu eline birinin sımsıkı yapıştığını, çekiştirdiğini, çın çın öten soprano sesiyle acındırıcı, aynı zamanda da ısrarlı rica sözleri söylediğini hissetti.

Küçük, canlı, kirli bir yumaktı bu. Kafası Pavel Andreyeviç'in kaputunun kıvrımları arasına iyice gömülmüştü. Bu yumak tıpkı bir pervane gibi öyle hızla dönüyor, olduğu yerde kıvrılıp duruyordu ki, ne olduğunu doğru dürüst anlayabilmek olanaksızdı... Üç ses birbirlerinin sözünü keserek sızlanıyorlar, Pavel Andreyeviç'in kulaklarını sağır ederek, içinde müthiş bir öfke uyandırıyorlardı.

"Susun! Gidin başımdan!" diye bağırdı.

Ancak onun bu buyurgan bağırışı pek az etki yapmıştı.

"Ah beyim!" diye haykırdı bariton ses derin bir iç çekişle birlikte. Bu haykırışı sanki vücudunun en derin yerlerinden çekip çıkarıyordu.

"Velinimetimiz!" diye hafif bir soprano sesle ona katıldı tenor.

"Yalan söylüyorlar beyefendiciğim, inanma! Şimdiye kadar otuz beş kapik topladılar!.. Ayin çanı çalar çalmaz da kilise kapısına giderler, orada daha ne kadar para toplarlar kim bilir... Açgözlü herifler!.."

"Defolun diyorum size!.." Pavel Andreyeviç bir kez daha avazı çıktığı kadar bağırdı, ağır bir küfür savurdu, aynı anda da utanç içinde çevresine bakındı.

Ancak sokak boştu, öfkesini hiç kimse göremezdi. O zaman kaputuna saplanıp kalmış olan o yapışkan yumağı kuvvetli bir hareketle çekip yüzünün hizasına kadar kaldırdı... Ama aynı anda da şaşkına dönmüş bir halde hızla elini indirince avucunun içinde çırpınıp duran yaratık, incecik soprano sesiyle sadaka istemeye ara vermeksizin kaldırıma yuvarlandı.

Pavel Andreyeviç bir saniye gözünü kapadı, derin bir soluk aldı, kendisine uzanan ellerden birine bir bozukluk tutuşturdu, tuhaf bir biçimde kederli ve acı çekiyormuş gibi söylenen minnet sözcüklerine karşılık, elini sallayıp paçavralara dolanmış olan yaratığın üstüne eğildi. Bu sırada bu yaratık, bir lastik top gibi kaldırımdan atlamıştı, üstelik üstündeki kirli paçavra yığını hızlı bir hareketle sarsılarak onu çirkin ve büyük bir gece kelebeğine benzetmişti.

"Canım beyefendiciğim, bana da bir kapikçik verin!.. Allah rızası için..." Minik yaratık Pavel Andreyeviç'in ayaklarının dibinde tekrar topaç gibi dönmeye başlamıştı.

Pavel Andreyeviç ona dikkatle bakarak biraz şaşkın:

"Dur, dur!.." diye mırıldandı.

Bu, altı-yedi yaşlarında, beyaz tenli, cıva gibi hareketli,

üstü başı inanılmaz derecede yırtık pırtık küçük bir kızdı. Belinden kırmızı bir çaputla bağlanmış paçavralar kızın vücudunu tümüyle örtüyordu, sadece bu paçavraların arasından uzanan küçük bir baş, onu insan sınıfına sokma olanağı veriyordu. Bir güzellik erbabı ve tüm zarif şeylerin hayranı olan Pavel Andreyeviç'i etkileyen işte bu baştı. Bu küçük baş, üzerini örten kirli beze rağmen ya da belki de yüzünün rengini ve zarafetini keskin bir biçimde ortaya çıkaran bu kirli bez sayesinde, çarpıcı bir güzellikte görünüyordu. Başörtüsünün altından dışarı çıkan ince, küçük bukleler alnına, yanaklarına düşüyor, yanaklarının canlı, parlak pembeliğini meydana çıkararak zıplayıp duruyordu. Heyecandan şişerek yukarı doğru kalkmış pembe, saydam burun delikleriyle sanki bir heykel ustasının keskisiyle kesilmiş gibi duran küçük bir burun, sinirli bir şekilde titreyen etli, kırmızı, küçük dudaklar, yumuşacık sevimli gamzesiyle küçük yuvarlak bir çene ve kadifemsi iri mavi gözler... bütün bunlar sırtındaki paçavralarla birlikte onu tuhaf bir şekilde, ortasında alımlı ve cilveli güzel bir çiçek açmış küçük bir çöp yığınına benzetiyordu. Fakat küçük kız o incecik soprano sesiyle hiç ara vermeden çın çın ötüyor, acıklı ve insana sevimsiz gelen pohpohlayıcı sözler söylüyor, böylece de güzel bir hayali bozmuş oluyordu.

Sonunda Pavel Andreyeviç sinirlenerek:

"Dur dedim sana, bekle biraz!.." dedi.

Kızın susmasını, öyle koşuşturup durmamasını, böylelikle onu daha ayrıntılı olarak inceleme fırsatı vermesini istiyordu. Pavel Andreyeviç kaldırım boyunca ağır adımlarla yürüyor, gözlerini kızdan ayırmadan onu nasıl susturabileceğini düşünüyordu... Sadaka mı vermeliydi? Kız teşekkür ederdi. Onu alıp kendi evine mi götürmeliydi? Aman ne saçmalık!.. Öyle düşünmeye devam ederken içinden, "Ne kadar da güzel, melek gibi, evet bir melek kadar güzel!" diye hayranlıkla tekrarlıyordu.

"Beyim! N'olur bir sadaka cancağızım!.. Annem evde hasta yatıyor, kardeşim daha meme emiyor, bir sadaka Allah rızası için..."

"Dur dedim, bekle biraz. Sana para vereceğim, anladın mı? Çok para vereceğim. Birazcık sus. Bekle. Önce söyle bakalım, nerelisin? Kimin kızısın? Baban, annen kim? Ne zamandır yapıyorsun bunu... yani ne zamandır dileniyorsun?"

Mavi gözler, kızın yukarı kalkan yüzünden Pavel Andreyeviç'e çocukça bir güvenle bakıyor, onda ister istemez daha önceden bilmediği bazı bulanık duygular uyandırıyor, onu olağanüstü davranışlar yapmaya doğru çekiyordu. Çevresine bakındı... Sokak boştu, akşam yumuşak gölgeleriyle yavaş yavaş sokağı sarmaktaydı. O anda kızın elinden tuttu, adımlarını onun telaşlı, kıpır kıpır yürüyüşüne uydurmaya çalışarak yürümeye başladı. Ancak bunu pek beceremiyordu, kâh öne geçerek, kâh geride kalarak sıçrar gibi yürüyordu; kız ise elini çekiştire çekiştire yanından yürüyor, bütün sokağa duyuracak kadar yüksek sesle anlatıyordu:

"Ben buralıyım. Biz şu aşağıdaki mahallede oturuyoruz. Babam öldü. Votkadan. Anneciğim de babamın dayakları yüzünden öldü. Şimdi Nisa teyzenin yanında kalıyorum. Teyzem bana, 'Bana bak haylaz, eğer az para toplarsan saçlarını yolarım,' diyor. Nisa teyze söylüyor bunu... Sinirli sinirli söylüyor hem de... Beyefendi siz iyi yürekli bir insansınız..."

"Tamam dedim ya, para vereceğim! Ama biraz önce annenin ve kardeşinin evde hasta olduklarını söylemiştin..."

"Kendimi acındırabilmem için Nisa teyze böyle söylememi istiyor. 'Acımazlarsa sadaka vermezler,' diyor. 'Bana bak şeytan yavrusu, sakın ha az para getirme,' diyor. 'Söyleyebileceğin kadar çok yalan söyle... Daha çok acındır kendini... Yoksa para falan vermezler...' diyor.

Çocuğun çınlayan incecik sesi, Pavel Andreyeviç'in içinde giderek daha kuvvetli bir şekilde tuhaf, alışkın olmadığı düşünceler uyandırıyordu. Kaputunun içine iyice gömülmüş, ağır adımlarla, düşünceli düşünceli yürüyordu. Kızın konuşmasındaki müziğe kulak vererek bu serin bahar akşamında 'Herhalde çok üşüyor olmalı' diye aklından geçirdi ve kızın ayaklarına göz attığında içinin cız ettiğini hissetti. Kızın çabuk çabuk ve boğuk bir ses çıkararak kaldırım taşlarına vuran minik ayaklarındaki çamurlu, çarpılmış potinler, ayağını her kaldırışında ağzını açа açа gülümsüyordu, evet gülümsüyordu ve bu gülümseme, soğuktan kıpkırmızı olmuş çıplak ve ıslak küçücük parmakları ortaya çıkarıyordu. Kızcağız ne kadar kirliydi, üstündekiler de dökülüyordu. Pavel Andreyeviç başını kaldırdı, boydan boya sokağa baktı.

İki sıra büyük, soğuk görünüşlü evlerin, pencerelerinin oluşturduğu koyu lekeler ona ve küçük yol arkadaşına somurtarak bakıyorlardı. Bakışlarında alaycı ve kesin olarak belirlenmiş bir şey vardı. Ve sanki bu küçük dilenci kızın bu kadar yüksek sesle konuşmasına izin verdiği için, Pavel Andreyeviç'ten hiç hoşnut değildiler.

Kızın konuşması yüzünden kasvetli bir hipnoz haline girmiş olan Pavel Andreyeviç, kendini yorgun ve halsiz hissederek nedense birden tanıdıklarından biriyle karşılaşacak olursa çok budalaca bir duruma düşeceğini aklından geçirdi. Sırf yakın arkadaşlıklar istemediği için onu haksız yere geçimsiz biri sayıyorlardı. Oysaki onun yakın arkadaşlar istememesinin nedeni, insanlardan nefret etmesi değildi. Sadece kendisini insanlarla bu dostça denilen yakın ilişkiler içine sokmak istememesiydi. Bu tür ilişkiler, bu insanlardan türlü saçmalıklarla, entrikalarla, karılarının sağlığı ve karakterleriyle, ishale kadar her türden sığ gündelik olaylarla ilgili bir yığın hikâye dinlemek gibi aptalca bir zorunluluğu da beraberinde getiriyordu. Bu içi boş, saçma sapan konuşmaların ne yararı vardı? Hepsi de önemsiz, gereksiz şeyler-

di. Huzur, izleme, zaman zaman da merak, ama hırssız, kendini kaybetmeden gösterilecek bir merak –işte normal yaşam buydu. Çağdaş insanın iç dünyası o kadar karmaşık, o kadar çeşitlidir ki, onu incelerken aklın daha fazla şey bilme açgözlülüğünü tümüyle, eksiksiz olarak doyurmak mümkündür. Dış olaylar dünyasına gelince, son derece gergin olan bu dünya, sade ve huzur içinde yaşamak isteyen bir insanı çok kısa sürede yorabilir. İnsan öteki insanlardan ne kadar soyutlanmış olursa o kadar mutlu olur, çünkü mutluluk huzurdan başka bir şey değildir. Paçavralar içindeki bu melek kadar güzel kızın ona, yani bakışlarını yaşama dikmiş bir savcı yardımcısı olan Pavel Andreyeviç'e ne gibi bir gereği vardı? Bu kız, Pavel Andreyeviç'in görmek istemediği ağır, budalaca bir dramın prologuydu.

Bu basit dramları artık biliyordu, hatta onlardan bıkmıştı bile. Kıza acıyordu, ama acımaktan başka elinden ne gelirdi? Ona nasıl yardım edebilirdi? Nisa teyzenin bir lokmada yutacağı paralarla değildi elbette. Başka bir çare de görmüyordu... Bu çocuk neden kulağının dibinde bu iç karartıcı şarkıyı sivrisinek gibi vızıldayıp duruyordu sanki? Bütün bunların ne gereği vardı? Hay Allah bunların hepsi ne kadar anormal, ne kadar aptalca şeylerdi!..

Pavel Andreyeviç küçük kızın elini bırakıp cüzdanını çıkarttı, bir an düşündü. Kıza kaç para vermeliydi? Bir ruble durumunu bir süre için iyileştirebilirdi, ama bu bir ruble Nisa teyzenin iştahını da kabartabilir ve üç gün sonra kızın durumu tekrar kötüleşebilirdi.

"Onlar ne kadar açgözlü... Ceplerinde otuz beş kapikleri oldu, hâlâ dileniyorlar. Ben otuz beş kapik toplamış olsam çoktan evin yolunu tutmuştum!" dedi kız sitemli ve ciddi bir ifadeyle.

Pavel Andreyeviç kızın gözlerindeki parıltının çocukça kuru bir parıltı olmadığını fark etti. Küçük vücudu soğuktan büzülerek daha da ufalmıştı, sırtındaki paçavralarsa tu-

haf bir şekilde diken diken görünmeye başlamıştı. Kızı, soğuk, sessiz bir sokakta, insanı ezecekmiş gibi görünen koca koca binaların arasında gece vakti tek başına yürürken gözünün önüne getirdi. Çok hüzün verici bir tabloydu bu... Bu kız için elinden ne gelirdi ki? Ama kendisini bir şeyler yapmak zorunda hissetti tekrar. Hayırsever yaratılışlı bir insan bu zor durumdan çıkış yolunu çabucak bulabilirdi; bu kızı hiç fark etmemiş de olabilirdi insan, ama işte o apışıp kalmıştı.

Kendisine kızmaya başlıyordu; ancak tam bu sırada evinin kapısında olduğunu gördü ve en iyisi kızı bu gece alıkoyup Yefim'in odasında yatırmak diye düşündü, sabah olunca belki aklına bir şeyler gelirdi.

Kapı tokmağını vururken, soğuktan iyice büzülerek kapıya sokulmuş olan kıza:

"Bana geliyorsun!" dedi.

Kız şaşırmadı, hiçbir şey söylemedi, hatta Pavel Andreyeviç'ten önce, Yefim'in bacakları arasından süzülerek içeri girdi.

Pavel Andreyeviç uşağının sözsüz sorusuna karşılık gülümsedi, üstünü çıkarttı, konuğuna "soyun!", Yefim'e de "onu yıka!" diye buyurduktan sonra biraz üşümüş olan ellerini sıkı sıkı ovuşturarak odasına girdi, masasının arkasındaki derin, yumuşak koltuğa oturdu.

Önünde semaver fıkırdıyor, tıslıyor, semaverin kapağındaki delikten hafif bir ıslık çalarak ince şerit halinde buhar çıkıyordu. Pavel Andreyeviç'in kulağına, bu ıslıkta alaycı, suyun boğuk homurtusundaysa, hoşnutsuz bir şey çalınıyordu.

Kollarını dayayarak masaya abandı, sevdiği bir alışkanlıkla gözlerini yumup konuğunu tertemiz giyinmiş, saçları taranmış ve yıkanmış olarak hayal etti. İdeal bir güzellikti bu.

Yefim kapıdan başını uzatarak:

"Kızı nereye yerleştirmemi emredersiniz?" diye sordu.

Pavel Andreyeviç başını ona çevirdi:

"Sen nereye yerleştirmeyi düşünürdün, Yefim?"

"Ama başka ne yapılabilir ki?.. Çay içirip evine yollamalı. Ben götürürüm," diyerek kararını belirtti Yefim.

"Hmm!" diyerek tekrar düşünceye daldı Pavel Andreyeviç. "Tamam, öyle yap bakalım."

Sonra bardağına çay doldurmaya koyuldu. Akşam çayını severdi. Lambanın pembe ışığıyla dolu bu küçük odada semaverin hüzünlü şarkısı altında, insan ne kadar güzel düşünüyor ve soluk alıyordu. Her şey öylesine sıcak, yumuşak ve kendisinindi... Ve öylesine sessiz, tatlı bir sessizlik içindeydi... Fakat bugün evinde yeni sesler vardı: Yefim'in odasından konuğunun ince sesi geliyordu. Kız durup dinlenmeden bir şeyler anlatıyordu. Arada bir Yefim'in kısık bas sesi kızın konuşmasını kısa kısa sözcüklerle kesiyordu. Bu küçük kızı yarın neler bekliyordu kim bilir? On yıl sonra neler bekliyordu?..

"Fakat nasıl erdemli, hüzünlü bir insan haline giriyorum böyle! Bu konuda ne düşünülebilir ki? Ona yardım etmek mi? Bu, dar görüşlü ve akılsızca bir şey olur. Böylesi sokak çocuklarından binlerce var ve bir kişinin tek başına harcayacağı çaba bu çocukların durumunu düzeltemez. Toplumun görevidir bu, tabii eğer toplum isterse. Hem sonra bu görevde eğitimle üstesinden gelemeyeceğin, zamanla gelişebilecek içgüdüler de söz konusu galiba. Tanrı yardımcısı olsun bu minicik kızın!.. En iyi olasılıkla bir koket olur, o da tabii eğer aklını kullanırsa..."

Ancak Pavel Andreyeviç bugün ne düşünürse düşünsün yazıla-söylene eskimiş, genel şeylerden başka, aklına nedense iyi bir şey gelmediğini, kendisine ait bir tek özgün düşüncesinin bile olmadığını hissediyordu... Neden böyleydi? Bu küçük kız konusunu kapatması gerektiğini ne kadar düşünse de, sözcüklerle belirlemekten kaçınsa da geride bulanık, hoş olmayan bir şey kalıyordu... Yine de bu küçük kıza

karşı büyük bir insana davranır gibi davranma konusunda bir görev bilinci ortaya çıkmıyor muydu? Belki, belki... Belki de böyle bir görevin varlığı kuşkuluydu. Toplum yaşamının kuralları, ahlak kuralları ve genel anlamda her tür kural, bu kuralları yaratanların iyi duygularını ve niyetlerini gayet güzel kanıtlayan mantıksal yapılardı daha ziyade. Başka da bir şey değildi.

Pavel Andreyeviç:

"Yefim!" diye seslendi. "E, kız nasıl?"

"Uyuyakaldı, Pavel Andreyeviç!" dedi Yefim duygulu bir ses tonuyla.

"Uyudu mu?! Hmm!.. Şimdi ne yapacağız?"

"Sabaha kadar uyusun. Sabahleyin ben onu götürürüm. Ne zararı var? Uyuyor, kimseyi rahatsız etmiyor. Kuş gibi cıvıldadı durdu. Hep otuz beş kapikten söz ediyor... Anlaşılan otuz beş kapik onun için yüz ruble demek. Ne tatlı bir kız! Biri galiba otuz beş kapik para toplamış."

"Evet, evet biliyorum. İyi, uyusun o zaman!" dedi Pavel Andreyeviç dalgın bir şekilde.

"Tamam! Onu Tanrıyla baş başa bırakalım! Bana gelince, Pavel Andreyeviç, izin verirseniz dışarı çıkmam gerekiyor," dedi Yefim.

"E, kız ne olacak?"

"Ne olsun ki? Uyuyor. Hemen döneceğim zaten."

"Tamam, git bakalım. Ama çabuk gel, uyanırsa ne yapacağımı bilemem ben."

"Yapacak ne var? Hiçbir şey yapmaya gerek yok. Aşçı kadına da tembihlerim..." dedi Yefim biraz şaşırmış bir halde ve gözden kayboldu.

Pavel Andreyeviç bir sigara yakıp divana uzandı. Semaverin sesi kesilmişti. Artık odada yalnızca saatin sarkacının sesi duyuluyordu.

"Bu saati değiştirmek gerek, sarkacı çok ses çıkartıyor..." Fakat Pavel Andreyeviç tam burada kendisini çok

tuhaf bir duygu içinde yakaladı. Bu, bir çeşit düşünmek korkusuydu; son derece yeni bir şeydi. İçinde bir yerlerde ısrarla formülleştirilmeyi gerektiren tanımadığı, karışık bir duygu kımıldanıyordu.

İçinden:

"Saçma sapan şeyler! Hepsi de saçmalık!" diyerek düşünceleri kovmaya çalıştı. Fakat bir süre yattıktan sonra kalkması ve küçük kızın nasıl uyuduğuna gidip bakması gerektiğini hissetti.

Ayağa kalktı, yürüdü ve aynanın yanından geçerken yüzünde utangaç, dalgın bir gülümseme gördü. Bundan acı duydu.

"Bugün ne kadar salağım!" diye kendi kendisini kandırmayı denedi, ama olmadı.

İşte Yefim'in basma bir perdeyle çevresi örtülmüş yatağı önünde duruyordu. Bu perdenin arkasından düzgün, derin bir soluk işitiliyordu. Pavel Andreyeviç duvardan lambayı aldı, perdeyi aralayıp seyretmeye başladı. Konuğu, kolunu bacağını sere serpe uzatmış, sırtüstü uyuyordu. Kızın bukle bukle saçları küçük yüzünün her yanını örtüyor, yarı aralık dudakları minicik beyaz dişlerini ortaya çıkarıyordu. Küçük göğsü düzgün hareketlerle inip kalkıyordu. Ne kadar güzel, minnacık, ne kadar yalnız, ne kadar zavallıydı...

Pavel Andreyeviç kaşlarını çattı, hızla oradan uzaklaştı. Divana uzandığındaysa keyfinin uzun süreliğine kaçmış olduğunu ve her şeyin bununla da bitmeyeceğini hissediyordu. "Yoksa bu durum beni, bencilliğimi itiraf etmeye, idealistlerin ve diğer duygusallık düşkünlerinin duydukları büyük hazza mı götürecek?" diye soğuk ve iğneleyici bir biçimde sordu kendisine. "İtiraf edeceğim ve yavaş yavaş bir yakına, bir yakının kaderine duyulan erdemli heyecanlara mı kapılacağım yoksa?" Düşüncelerin kasvetli ve öfkeli bir tortu bırakmakta olduğunu hissediyordu. Ve ne kadar ça-

balarsa çabalasın evinde onun dengeli, huzurlu yaşamından başka bir yaşamın daha, henüz embriyon halinde, şimdilik küçücük bir yaşamın daha var olduğunu aklından çıkaramıyordu; bu küçücük yaşam gelecekte pis ve ağır, belki de çok uzun bir hikâye haline gelecekti... Küt, ot gibi bir yaşam olursa iyi, ama ya bilinci uyanırsa?.. Sonu bir türlü gelmeyen, acı verici bir mücadele olacak ve bu mücadele bir düşüşle sona erecek. Belki de ben o zaman artık savcı olacağım ve jüri üyesi beylere bu küçük kızı hapse tıkmak gerektiğini kanıtlayacağım. Ne ironi ama!"

Gözlerini kapattı, lambanın alevini kısıp divanda kımıldamadan yattı.

Kafasının içinde birbiri ardınca bir sürü düşünce uçuşuyordu. Bu düşünceleri çabalayarak bir anlığına kafasından uzaklaştırdığında kendisini güçsüz, zavallı, her neyse, bir şey tarafından köleleştirilmiş, bir konuda suçlu biri gibi gördü. Bütün bu duygu karmaşası onun için öylesine dumanlı, öylesine bulanıktı ki. "Bu kızı neden eve getirdim sanki?" diye üzüntü içinde soruyordu kendine. "Yanından on kişi geçmiş, üstelik sadaka da vermiştir. O insanlar mutlaka benden daha az varlıklı, daha duygulu insanlardır. Mutlaka öyledir! Peki o zaman neden özellikle ben bu kız için kaygı duymak zorunda kalıyorum?" Fakat tam burada kendi kendisine komik görünmeye başlamıştı... "O halde soruyu şu şekilde sormak gerekiyor: Bir korniş parçası neden gelip de tam bu adamın kafasına düştü? Bu küçük kız, kaderin, bir rastlantıyla karşıma çıkardığı yeni bir şaka olmalı..."

Alnını soğuk bir ter kaplamıştı, ciğerlerinin üstüne bir şey basınç yaparak soluk almasını engelliyordu. Ceketini ve yeleğini çıkarıp attı, gömleğinin yakasını açtı, yeniden gözlerini kapattı.

Üstünü çıkardığı sırada kapıdaki perdenin garip bir biçimde dalgalandığını fark etmiş, ama önemsememişti. Kafasındaki düşüncelere, odanın hüzünlü loşluğuna gömülmüş, gözleri

kapalı yatıyordu ve zaman, saatin aceleci tik-taklarına karşın dayanılmaz bir yavaşlıkla ilerliyormuş gibi geliyordu.

Ansızın bir hışırtı işitir gibi oldu... Gözlerini hafifçe araladı, inik durumda olan ve kapıyı tümüyle kapatan perdenin küçük bir çocuk eliyle yana doğru çekilerek hafifçe sallandığını görüp irkildi. Pavel Andreyeviç kımıldamadan, soluğunu tutarak, odada olduğunu tek bir sesle bile belli etmemeye çalışarak, yarı aralık gözlerle izliyordu. Perdenin oluşturduğu koyu renk fonun önünde konuğunun dikkatle dönerek odayı inceleyen altın sarısı küçük başı göründü. Mavi çocuk gözleri iri iri açılmıştı. Bu gözler hiç de çocukça olmayan bir kararlılık ve ciddiyetle bakıyordu. Lambanın pembemsi ışığı, kızın yüzündeki her bir ince çizgiyi seçmeye yetecek kadar çoktu. Gösterdiği yoğun dikkat bu yüzün güzelliğini azaltmıştı, ama sanki daha fantastik, daha çekici hale getirmişti. Birkaç bukle alnının üstünde cilveli bir hareketle kalkmış, oymalı bir taç görünümü oluşturmuştu. Tertemiz yıkanmış yüzü, lambanın bu yüzü yumuşak, tatlı bir ışıkla aydınlatan pembemsi ışığına karşın solgun görünüyordu. Gözleriyse eskisinden çok daha güzel geldi Pavel Andreyeviç'e.

İşte küçük kız, çıplak ve kirli, fakat incecik ve güzel sağ ayağını dikkatle kaldırıp lambanın ve bir yığın ıvır zıvırın durduğu masaya doğru bir adım attı. Sonra bir adım daha ve kafasını Pavel Andreyeviç'ten yana çevirdi... Tam o anda irkildi, ellerini havaya kaldırıp koşmaya hazırlanıyormuş gibi ileriye uzatıp kapıya doğru hızlı bir hareket yaptı. Pavel Andreyeviç düzgün ve kızın duyabileceği kadar sesli solumaya çalıştı. Kız, dudakları aralık, kımıldamadan duruyor, küçük melek yüzünde çocuksu bir korku ifadesiyle ondan yana bakıp kulak kabartıyordu.

Üzerindeki kirli elbise hem dar, hem de kısaydı. Elbisenin altından dizlerine kadar bacakları görünüyordu. Kolları da elbisenin kollarından iyice dışarı fırlamıştı; yalnızca

bir düğme, belindeki düğme kapalıydı, göğsünün bir kısmıyla narin beyaz boynu ortadaydı.

Pavel Andreyeviç, bir tek gözlerini sahnede bırakarak sessizce ortadan kaybolmak istedi.

Ancak kız, görünüşe bakılırsa onun derin bir uykuda olduğuna inanmıştı ve bir kedi yavrusu kadar hızlı ve esnek üç hareketle masanın yanında belirdi. Burada küçük dirseklerini masanın kenarına koydu, başını avuçlarının arasına alıp kocaman, tatlı bir gülümsemeyle güldü, her nedense sol ayağını elbisenin altına doğru iyice büktü. Sonra yüzüne bir şaşkınlık ve hoşnutluk ifadesi verdi, kafasını iki yana salladı ve iki yavrusuyla bir dişi ayı şeklindeki kâğıt ağırlığını dikkatle eline alıp kendine doğru çekti, başını kâğıt ağırlığının üstüne eğdi, sanki daha fazla elleyip elleyemeyeceğine karar veremiyormuş gibi bir yandan öbür yana çevirdi. Kâğıt ağırlığına yüzünde bir hayret ifadesiyle bakıyor, gülümsüyor, kırmızı küçük dudaklarıyla hafif hafif bir şeyler mırıldanıyor, saç bukleleriyse sallanarak masanın üstüne dökülüyordu. Sonra kâğıt ağırlığını büyük bir saygı ve dikkatle kendinden uzaklaştırıp, küllüğü eline aldı; aynı titiz incelemeyi küllük için de yineledikten sonra onu da geri itti ve masanın üstündeki bütün eşyaları tek tek elden geçirdi, içini çekti, tekrar dirseklerini masaya dayayıp bakmaya başladı... Sonra birden aklına bir şey gelmiş gibi masadan uzaklaştı, Pavel Andreyeviç'e doğru dönüp sessiz, esnek, kedi yavrusu yürüyüşüyle yaklaştı.

Pavel Andreyeviç şaşırmış, donup kalmıştı. Kız, Pavel Andreyeviç'in giysisini koyduğu sandalyenin yanına gelip giysiyi karıştırmaya başladığında ve sonunda giysiyi bir kenara fırlatıp Pavel Andreyeviç'in ayaklarının dibinde yere oturduğunda bu şaşkınlık nerdeyse bir çığlığa dönüşecekti.

Pavel Andreyeviç hiçbir şey anlamıyordu. O anda kızın ne yaptığını görmesi olanaksızdı. Dönmek ve kızı gözetleme olanağı verecek bir konum almaktan kendini zor tutuyordu. Meraktan ölüyordu.

Halının üstüne düşen madeni paraların sesi duyuluyordu.

Pavel Andreyeviç irkildi ve durumu anladı...

İlk isteği ayağa kalkıp kızı durdurmaktı, fakat bunu yapmasına bir şey engel oluyordu. Yatıyor ve madeni paraların kızın ellerinde birbirine çarparak çıkardığı sesi dinliyordu.

"Çalıyor!.. Hırsız!!." dedi içinden Pavel Andreyeviç ve bu iki sözcüğün altın sarısı bukleli bu küçük kızla, bu güzel sokak dilencisiyle hiç uyuşmadığını hissetti. Dinliyor ve düşünceler birbiri ardınca beynine iğne gibi batıyordu...

Hafif bir fısıltı geliyordu kulağına:

"Bu on kapiklik... bu da on kapiklik. Bu da... bu da; yalnız bu büyük. Burada otuz beş kapikten de fazla var! Vay canına!.. Gördün mü bak!.. Ne o yoksa az mı geldi?! Seni gidi açgözlü seni!.."

Pavel Andreyeviç, durumun kendisine dayanılmayacak kadar ağır geldiğini, bu sahnenin bitmesi gerektiğini hissediyordu. Ama nasıl, nasıl? Uykudan uyanmış gibi mi yapmalıydı? Küçük kızı aklını kaçıracak kadar korkuturdu bu...

Birden Yefim'in odasından bir hışırtı ve ayak sesleri geldi. Pavel Andreyeviç rahat bir soluk aldı.

"Seni gidi anasının gözü!" Yefim'in şaşkınlık dolu haykırışı duyuldu.

Kız ne ayak seslerini, ne de hışırtıyı duymuştu. Ama Yefim'in haykırışını işitmişti.

Ayağa fırlayıp kapıya doğru bir hamle yaptı, gümüş ve bakır paralar da arkasından kalleşçe çınlayarak yuvarlandı. Yefim korkmuş bir suratla kapıda dikiliyordu. Kız Yefim'in kendisine doğru uzanmış kollarının arasına düştü doğruca.

Yalvaran, acıklı bir sesle:

"Amcacığım!.." diye bağırdı.

"Seni sürtük seni!.." diye kalın sesiyle mırıldanıyordu Yefim. "Hırsızlık yapıyordun demek!.. Ha?!. Ben sana gösteririm!.."

Pavel Andreyeviç sahneye çıkma sırasının artık geldiğine karar verdi.

Divandan kalkıp:

"Yefim!.." diye bağırdı. Sonra kapıya yaklaşıp:

"Ne oluyor, nedir bu gürültü?" diye sordu.

Yefim küçük kızı elleriyle sımsıkı tutup, gözlerini tuhaf ve şaşkın bakışlarla kızdan Pavel Andreyeviç'e çevirip:

"Hırsızlık ediyor, Pavel Andreyeviç!" diye mırıldandı. "Hırsızlık ediyor..."

Kız korku ve heyecan içinde tir tir titriyordu. Beyin yüzünü görmemek için Yefim'e iyice yapışmıştı. "Sıcacık eve aldık, ısıttık, şu yaptığına bakın!.." dedi Yefim. "Niyeti hırsızlıkmış meğerse! Ne kadar da ufacık! Ha?! Çocuk, ama şu yaptığına bakın!.. Büyük adam işi. Seni gidi aşağılık yaratık! Seni seni!.. Ah, ah!.. Bu kadar küçük yaşta hırsızlık yapılır mı?!."

Pavel Andreyeviç bu sahnenin bir an önce bitmesini şiddetle istiyordu... Ve tam anlamıyla umursamaz bir sesle, Yefim'i ses tonundan daha da çok şaşırtan tuhaf bir telaşla:

"Şu bir rubleyi al, bir araba tutup evine götür onu," dedi. "Çabuk ol!.. Duydun mu? Hemen hazırlan, marş marş! Götür, teslim et! Kızın evinde hiçbir şeyden söz etme... Ya da hayır, her şeyi anlat; en iyisi olan biteni anlat! Hadi, çabuk ol!"

Yefim bir şey söylemedi, beyine dikkatle bakıp, kürkünü sırtına geçirdi ve ağzını açmayan, korku içinde durmadan kendisine sokulan küçük kızı telaşla paçavralarına sarıp sarmalamaya koyuldu.

Kızı giydirme işini bitirdikten sonra:

"Gidelim!" dedi ve kızı önü sıra hafif hafif itekleyerek hızla odadan çıktı.

Pavel Andreyeviç hâlâ kapıda dikiliyordu.

Sokaktan kulağına:

"Hey arabacı!.." diye bir ses geldi. Bir araba gümbür-

tüyle kapının önünde durdu. Sonra boğuk seslerle tekrar gümbürdemeye başladı...

O zaman Pavel Andreyeviç odaya girdi, lambanın ışığını biraz daha açtı, daha beş dakika önce kızın, eşyalarını incelediği masaya oturdu. Bu eşyalar onun için bir tür yeni, bilmediği bir damga kazanmışlar gibi geliyordu. Oturdu, eşyalara dikkatli, somurtkan gözlerle bakmaya başladı.

"Bunu uzun süre unutamayacaksın, Allah'ın cezası!" dedi alçak sesle. "Ah evet, hem de çok uzun bir süre!"

Koltuktan kalktı, heyecanla pencereye yaklaştı.

Gece karanlık ve sessizdi. Pencerenin karşısındaki karanlığa bürünmüş evler soğuk ve asık yüzlüydü.

"Ne tuhaf!.. Ne iğrenç!.." diye fısıldadı Pavel Andreyeviç kaşlarını çatarak. Sonra alnını pencerenin soğuk, ıslak camına dayadı. Halsiz hissediyordu kendini... Uzun zamandır yaşamdan kaçıyordu ve yaşamın onu hiçbir zaman incitemeyeceği, yaşama duyduğu ilgisizliği bozamayacağı, artık çok gerilerde kalmış, onu bir zamanlar heyecanlandırmış olan o ağır düşüncelere ve heyecanlara karşı güvencede olduğu bir noktaya eriştiğini sanıyordu... İşte bu düşünceler ve heyecanlar yeniden patlak veriyordu... hatta ruhunda çoktan patlak vermişlerdi bile...

"Özgür olmak olanaksız mı acaba? Kendini bir şey yapmak zorunda hissetmemek, herhangi bir şeyden heyecanlanmamak olanaksız mı? Pekâlâ. Ama eğer öyleyse bu kölelik demektir!" Islak alnını eliyle sildi, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. "Yoksa sinirlerim mi bozuldu? Sadece sinirlerim mi? Hem... Hemen geçer mi acaba?.."

Saat hızlı ve keskin sesler çıkarıyordu: Tik-tak, tik-tak! Odanın içi boş, soğuk ve çok sessizdi. Bu oda hiçbir zaman bu kadar sessiz olmamıştı.

1893-1894

ÇELKAŞ

Güney göğünün tozdan hafifçe kararmış olan mavisi donuklaşmıştı; kızgın güneş, rengi yeşile çalan denize ince, gri bir tülün arkasından bakıyor gibiydi. Güneş, küreklerin, gemi pervanelerinin vuruşlarıyla, Türk filikalarının ve bu sıkışık limanı her yönde karış karış dolaşan öteki gemilerin keskin çizgili omurgalarıyla, yarılan suyun üzerinde güneş, hemen hemen hiç yansımıyordu. Granitle kaplıymış gibi görünen dalgalar, sırtlarından kayan dev ağırlıkların altında eziliyor, gemilerin küpeştelerine ve kıyılara vuruyordu. Vuruyor ve bin bir çeşit pisliklerle kirlenmiş, köpük köpük bir halde homurdanıyordu.

Gemi demirlerinin zincirlerinin şangırtısı, birbirine bağlı yük vagonlarının gümbürtüsü, bir yerlerden kaldırıma düşen demir levhaların madeni çığlığı, odunların çıkardığı boğuk ses, yük arabalarının zangırtısı, gemilerin kâh keskin bir çığlık atan, kâh boğuk bir sesle böğüren düdükleri, hamalların, tayfaların ve gümrük kolcularının bağırışları –bütün bu sesler, bir çalışma gününün kulakları sağır eden müziği halinde birbirine karışıyor, heyecanla kabararak limanla gökyüzü arasında bir yerde asılı duruyor, yerden yükselen yeni yeni ses dalgaları buna ekleniyor, bu sesler kâh boğuk homurtular halinde tüm çevreyi şiddetle kuşatıyor, kâh keskin gümbürtüler halinde tozlu, kavurucu havayı yırtıyordu.

Granit, demir, odun, limanın kaldırımları, gemiler ve insanlar, hepsi de Merkür'ün o ateşli marşının güçlü seslerini çıkarıyorlardı. Bu marşın içinde insanların sesleri zar zor duyuluyor, zayıf ve gülünç kalıyordu. Bu gürültünün en birinci yaratıcısı olan insanların kendileri de gülünç ve zavallıydılar: Üstü başı dökülen, toz toprak içinde, hareketleri çevik, ama sırtlarında taşıdıkları yüklerin ağırlığı altında belleri bükülmüş insan siluetleri, toz bulutlarının arasında, yakıcı bir sıcak ve ses denizinin içinde telaşla oraya buraya koşuşturuyorlardı. Bu insanlar, çevrelerini kuşatan demir çubuklarla, eşya yığınlarıyla, gümbürdeyen vagonlarla ve kendi elleriyle yarattıkları diğer bütün şeylerle karşılaştırıldığında bir hiç olarak kalıyorlardı. Yarattıkları şeyler onları köleleştirmiş, kişiliksizleştirmişti.

Buhar bulutlarının altındaki ağır, dev gemiler ıslık çalıyor, tıslıyor, derin derin iç çekiyorlardı. Bu gemilerin çıkarttığı her bir seste, güvertelerde dolaşarak derin ambarları, köle gibi çalışarak ürettikleri ürünlerle dolduran toz içindeki gri insan figürlerine karşı, alaycı bir küçümseme işitiliyor gibiydi. Kendi midelerine birkaç funt* ekmek girsin diye binlerce pudluk buğdayı omuzlarında gemilerin demir karınlarına taşıyan sıra sıra hamallar, insanın gülmekten gözlerinden yaş getirecek kadar gülünç görünüyordu. Yırtık pırtık giysiler içinde, tere batmış, yorgunluktan, gürültüden ve kavurucu sıcaktan serseme dönmüş insanlar ve güçlü, iri gövdeleriyle güneşte pırıl pırıl parlayan, yine aynı insanlar tarafından yapılmış, aslına bakılırsa buharla değil, yaratıcılarının kasları ve kanlarıyla çalışan makineler... Bu karşılaştırmada acımasız bir ironi vardı.

Gürültü insanı boğuyor, toz burun deliklerini kaşındırıyor, gözleri kör ediyor, sıcak hava vücutları kavuruyor, bitkin düşürüyordu. Çevredeki her şey bir gerilim içinde, sabrını yitirmiş bir durumda, çok büyük bir felaket yaratacak

* Funt: 409,5 gramlık Rus ağırlık ölçüsüdür –ç.n.

şekilde patlamak üzere görünüyordu. Bu patlamanın ardından tazelenecek olan havada rahatça, kolaylıkla soluk alınabilecek, yeryüzünde sessizlik egemen olacak, kulakları sağır eden, insanı kızdırarak deliliğin eşiğine getiren bu tozlu gürültü yok olacak ve o zaman kentteki, denizin üstündeki, gökyüzündeki her şey, sessiz, pırıl pırıl ve güzel olacaktı...

Düzgün aralıklarla on iki çan sesi duyuldu. En son bakır ses kesildiğinde emeğin vahşi müziği artık daha sakin sesler çıkarıyordu. Bu müzik, bir dakika sonra boğuk bir homurdanmaya dönüştü. Artık insan sesleri ve denizin dalgaları duyulabiliyordu. Öğle paydosu olmuştu.

I

Hamallar işi bırakıp, satıcı kadınlardan yiyecek bir şeyler almak için gürültülü gruplar halinde limanda oraya buraya dağılıp, yemek yemek üzere gölgelik köşelerde kaldırıma oturdukları sırada, liman ahalisinin çok iyi tanıdığı, ayyaş ve gözü pek yaşlı kurt, becerikli hırsız Grişka Çelkaş ortaya çıktı. Ayakları çıplaktı, tüyleri dökülmüş eski bir kadife pantolon, kahverengi derisinin altından kuru ve köşeli kemiklerini meydana çıkaran yakası yırtık, kirli bir basma gömlek giymişti, başı açıktı. Yer yer ağarmış, dağınık siyah saçlarına ve buruşuk, sivri, yırtıcı hayvan suratını andıran yüzüne bakınca uykudan daha yeni kalktığı anlaşılıyordu. Kır düşmüş bıyığının bir telinde bir saman çöpü sallanıyordu, bir saman çöpü de sol yanağındaki kıllara takılmıştı, kulağının arkasına ise biraz önce kopardığı küçük bir ıhlamur dalı sokmuştu. Uzun boylu, kemikleri dışarı fırlamış, hafifçe kambur olan Çelkaş taşların üzerinde ağır adımlarla yürüyor, kemerli, gaga burnunu sağa sola çevirerek etrafına keskin bakışlar atıyor, soğuk, gri gözleriyle hamalların arasında birini arıyordu. Gür, uzun kır bıyıkları arada sırada bir kedinin bıyıkları gibi oynuyordu. Uzun, eğri ve güçlü parmaklarını sinirli sinirli hareket ettirerek arkasında

birleştirdiği ellerini ovuşturuyordu. Burada, kendisi gibi yüzlerce çıplak ayaklı insanın arasında bile bir bozkır şahinine benzeyen, yırtıcı hayvanı andıran zayıflığıyla, bir yeri nişan almış, dışardan bakınca düzgün ve rahat, ama içinde heyecanlı ve benzediği yırtıcı kuş kadar dikkatli yürüyüşüyle bakışları hemen üzerine çekiyordu.

Kömür sepetlerinden oluşan bir yığının altındaki gölgeye yerleşen hamal gruplarından birinin hizasına geldiğinde, aptal suratı kırmızı lekeler, boynu ise tırmık içinde, biraz önce dayak yediği belli tıknaz bir delikanlı ayağa kalktı, Çelkaş'ın yanında yürümeye başlayarak alçak sesle:

"Bahriyeliler iki sandık kumaş kaybolduğunu belirlemişler. Arıyorlar," dedi.

"E?" diye sordu Çelkaş, delikanlıyı gözleriyle sakince süzerek.

"E de ne demek? Arıyorlar, diyorum. O kadar işte."

"Yardım istemek için de beni mi arıyorlar yoksa?"

Çelkaş daha sonra Dobrovolniy Filosu'nun ambarının bulunduğu yere doğru gülümseyerek baktı.

"Canın cehenneme!"

Arkadaşı arkasını dönüp gitti.

"Hey, bekle biraz! Suratını kim süsledi böyle? Façanı fena bozmuşlar ha... Mişka'yı gördün mü buralarda?"

Beriki arkadaşlarının yanına doğru uzaklaşırken:

"Çoktandır görmedim!" diye bağırdı.

Tanınan biri olan Çelkaş, çevresindekilerle selamlaşarak yürümeye devam etti. Fakat her zaman neşeli ve hazırcevap olduğu halde bugün havasında değildi anlaşılan, sorulara kısa, sert yanıtlar veriyordu.

Balyaların arasından ansızın koyu yeşil üniforması toza batmış, asker gibi dimdik duruşlu bir gümrük muhafızı çıktı. Adam, sol eliyle küçük kılıcının sapına sarılarak, sağ eliyle de Çelkaş'ın yakasına yapışmaya çalışarak meydan okur gibi Çelkaş'ın yolunu kesti.

"Dur bakalım! Nereye gidiyorsun?"

Çelkaş bir adım geriledi, gözlerini muhafıza doğru kaldırdı, buz gibi gülümsedi.

Memur, kırmızı, hoş, ama kurnaz suratına korkutucu bir ifade vermeye çalışıyordu. Bunun için yanaklarını şişirmiş, yüzü yuvarlak ve kırmızı olmuştu, kaşları oynuyordu, gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Çok komik görünüyordu.

"Sana limana girme, kırarız kemiklerini denilmemiş miydi? Yine de geliyorsun ha?" diye öfkeyle bağırıyordu muhafız.

Çelkaş:

"Merhaba Semyoniç! Seninle epeydir görüşmemiştik," diyerek sakin sakin selamlaştı, sonra muhafıza elini uzattı.

"Keşke bir asır görüşmesek! Yürü, yürü hadi!.."

Fakat Semyoniç kendisine uzatılan eli yine de sıkmadan edemedi.

Çelkaş, Semyoniç'ın elini mengene gibi parmaklarının arasından bırakmadan, laubalice sallayarak konuşmaya devam ediyordu:

"Söylesene, Mişka'yı gördün mü?"

"Ne Mişkası be? Mişka falan tanımıyorum ben! Çek arabanı kardeşim, git hadi! Bak sonra ambarcı görürse..."

"Hani geçen defa Kostroma'da birlikte çalıştığım kızıl saçlı," diye bildiğini okumaya devam ediyordu Çelkaş.

"Birlikte hırsızlık yaptığım desene şuna! O senin Mişka'yı hastaneye götürdüler, ayağını demir çubuk ezmiş. Hadi git yoluna kardeşim, bak sana iyilikle söyleniyor, yoksa fena olacak!.."

"Vay vay! Bir de Mişka'yı falan tanımam diyordun... Tanıyorsun ya işte. Niye bu kadar sinirlisin Semyoniç?"

"Benimle çene yarıştırıp durma, çek arabanı!.."

Gümrük muhafızı öfkelenmeye başlamıştı. Etrafına bakınarak elini Çelkaş'ın pençesinden kurtarmaya çalışıyordu. Çelkaş, gür kaşlarının altından adama sakin sakin bakıyor, elini bırakmadan konuşmaya devam ediyordu:

"Sıkboğaz etmesene, şurada seninle iki çift laf edip gideceğim. E, anlat bakalım, ne var ne yok?.. Karın, çocukların iyiler mi?" Sonra alaycı bir gülümsemeyle dişlerini gösterip gözleri parlayarak ekledi: "Sana misafirliğe geleceğim, ama zamanım olmuyor, durmadan içiyorum..."

"Hadi hadi, bırak bunları! Şakanın sırası değil, kadidi çıkmış şeytan! Kardeş, aslında ben... Bana bak, yoksa artık evleri, falanları da soymaya mı niyetleniyorsun?"

"Niçin? Buralar ikimizi de bir asır idare eder. Yemin ederim idare eder Semyoniç! Duydun mu, iki sandık kumaş aşırmışlar yine?.. Bana bak Semyoniç, gözünü dört aç! Yakayı ele verme sakın!.."

Sinirlenen Semyoniç, tükürükler saçarak bir şeyler söylemeye çalışıyordu, titremeye başlamıştı. Çelkaş, adamın elini bıraktı, geriye, limanın kapısına doğru kendi halinde yürümeye koyuldu. Gümrük muhafızı kudurmuş gibi bir küfür savurarak Çelkaş'ın ardından yürüdü.

Çelkaş'ın keyfi yerine gelmişti; dişlerinin arasından hafif bir ıslık tutturup ellerini pantolonunun ceplerine sokmuş, sağa sola alaycı gülüşler saçarak, şakalar yaparak ağır ağır yürüyordu. Aynı şekilde de karşılık görüyordu.

Yemeklerini bitirmiş, dinlenmek için yerlere yayılmış olan hamal kalabalığının içinden biri:

"Hey Grişa, amirlerimiz seni nasıl da koruyorlar ama!" diye bağırdı.

"Ayaklarım çıplak ya, bir şey batmasın diye Semyoniç arkamdan geliyor," dedi Çelkaş.

Kapıya yaklaştılar. İki gümrük kolcusu Çelkaş'ın üstünü arayıp arkasından hafifçe sokağa doğru ittiler.

Çelkaş sokağı geçti, meyhanenin kapısının karşısındaki babanın üstüne oturdu. Eşya yüklü bir araba katarı, limanın kapısından tangır tungur çıkıyordu. Onların yerine arabacıların üzerlerinde sarsılıp durdurduğu boş arabalar hızla içeri giriyordu. Liman korkunç bir gürültü, yakıcı bir toz kusuyordu...

Bu kudurmuş itiş kakış arasında Çelkaş kendisini çok iyi hissediyordu. Az bir emek ve çokça beceriklilik isteyen sağlam bir kazanç, karşısına geçmiş ona gülümsüyordu. Yeterince becerikli olduğundan emindi, gözlerini kısarak yarın sabah cebinde banknotlarla nasıl dolaşacağını hayal ediyordu. Arkadaşı Mişka'yı hatırladı. Ayağını sakatlamamış olsaydı bu gece çok işine yarayabilirdi. Çelkaş, yanında Mişka olmadan tek başına bu işin üstesinden gelemeyeceğini düşünerek içinden küfretti. Gece neler olacaktı acaba?.. Gökyüzüne ve boydan boya sokağa baktı.

Altı adım kadar ötesinde, kaldırımda, sırtını başka bir babaya dayamış, üstünde el dokuması mavi keten bir gömlekle pantolon olan, ayağı çarıklı, yırtık boz kasketli bir delikanlı oturuyordu. Yanında küçük bir heybeyle sicim gibi düzgün bir şekilde bükülmüş samandan bir örtüye sarılmış sapsız bir orak duruyordu. Delikanlı geniş omuzlu, tıknaz, kumraldı, yüzü güneşten ve rüzgârdan yanmıştı, Çelkaş'a saf saf bakan iri mavi gözleri vardı.

Çelkaş dişlerini gösterdi, dilini çıkardı, yüzüne korkunç bir ifade verip iri iri açtığı gözlerini delikanlıya dikti.

Delikanlı önce şaşırıp gözlerini kırpıştırdı, sonra birden kahkahalarla gülmeye başladı, kahkahaların arasında "A, deliye bak!" diye bağırdı. Nerdeyse yerden hiç kalkmadan, heybesini tozların içinde sürükleyerek, orağını taşlara çarpa çarpa sırtını dayadığı babadan Çelkaş'ın oturduğu babaya doğru ağır ağır yaklaştı.

Çelkaş'ın paçasını çekiştirerek:

"Ne o kardeş, bakıyorum da neşen yerinde!" dedi.

"Öyle oldu yavrum, öyle!" dedi Çelkaş gülümseyerek. Pırıl pırıl çocuk bakışlı bu saf, sağlıklı delikanlı birden hoşuna gitmişti. "Hayrola, ekin biçmeden mi geliyorsun?"

"Aynen öyle!.. Bir verstlik yer biçiyorsun yarım kapikçik veriyorlar. İşler çok kesat! Millet kıyamet gibi! Acından ölüyor herkes, hangi işe el atsan ücret düşük! Kuban'da alt-

mış kapik ödediler. Eskiden üç, dört, hatta beş ruble verirlermiş!.."

"O eskidenmiş!.. Bir zamanlar oralarda yalnızca bir Rus delikanlısı görmek için üç ruble verirlerdi. Bundan on yıl kadar önce ben bu yoldan para kazanırdım. Bir Kazak köyüne gidersin, 'Hey ben Rus'um!" diye bağırırsın. Hemen seni seyretmeye koşarlar, dokunurlar, şaşarlar, üç rubleni alırsın! Yedirir içirirler. Oh istediğin kadar yan gel yat!"

Delikanlı, Çelkaş'ı dinlerken önce yuvarlak yüzüne şaşkınlığını yansıtan ağzını kocaman açmıştı, ama sonra çulsuzun yalan attığını anlayınca dudaklarını şapırdatıp kahkahalarla gülmeye başladı. Çelkaş, gülümsemesini bıyıklarının arasına saklayarak ciddiyetini koruyordu.

"Delinin zoruna bak, sanki doğruymuş gibi konuşuyor, ben de saf saf dinleyip inanıyorum... Yo, valla eskiden oralarda her şey bambaşkaymış..."

"E, ben neden söz ediyorum sanki? Ben de eskiden orada her şey farklıydı demiyor muyum?"

"Hadi be sen de!.." diye elini salladı delikanlı. "Kunduracı mısın, yoksa terzi mi?.."

"Ben mi?" diye sordu Çelkaş, biraz düşündükten sonra: "Balıkçıyım..." dedi.

"Balıkçı mı? Yok ya! Balık mı avlıyorsun yani?.."

"Niye balık olsun ki? Buradaki balıkçılar yalnız balık tutmazlar. Daha çok suda boğulanların cesetlerini, eski gemi demirlerini, batık gemileri, yani suyun içinde ne varsa avlarlar! Bu iş için de ayrı oltaları vardır..."

"At, at!.. Hani şu:

Atarız ağlarımızı
Susuz kıyılara
Ambarlara, depolara!..

diye türkü söyleyen balıkçılardan olmayasın sen?"

"Sen hiç o balıkçılardan birini gördün mü?" diye sordu Çelkaş, delikanlıya gülümseyerek.

"Yo, nerden göreyim? Duydum sadece..."

"Hoşlanır mısın onlardan?"

"Onlardan mı? Hem de nasıl!.. Zararsız çocuklardır, özgür ruhlu..."

"Özgürlükten sana ne?.. Sever misin özgürlüğü?"

"Nasıl sevmem? Kendi kendinin efendisi olursun, istediğin yere gidersin, istediğini yaparsın... Kendine hakim olabiliyorsan şayet... E, boynunda da taş bağlı değil, daha ne olsun ki! Gönlünce gez dolaş, yalnız Tanrıyı aklından çıkarmayacaksın..."

Çelkaş, küçümseyerek yere tükürdü ve delikanlıya arkasını döndü.

"İşte şimdi beni ele alalım mesela..." diye devam ediyordu öteki. "Babam öldü, çiftlik küçük, anam yaşlı, toprak durmadan para yutar işlenmek için. Ne yapmalıyım dersin? Yaşamak zorundayım. Ama nasıl? Belli değil. İyi bir eve içgüveyi gireyim bari. Pek güzel. Eğer kıza mal verirlerse tabii!.. Yo hayır, şeytan kayınpeder malını bölmek istemiyor. E, yıllarca önünde boyun büküp duracak mıyım? Gördün mü, işler nasıl? Oysa elime yüz elli ruble kadar para geçmiş olsa hemen kayınpeder olacak Antip'in karşısına dikilir, gösterirdim gününü! Marfa'nın payını ayırmak istiyor musun, istemiyor musun? Hayır mı dedi. Kalsın, gerek yok! Çok şükür köyde kız bir tane değil ya. Yani tamamen özgür, başıma buyruk olurdum... Ya işte böyle!" delikanlı derin derin iç çekti. "Oysa şimdi içgüveyi gitmekten başka yapacak bir şey yok. Sözde Kuban'a gidip iki yüz ruble falan kazanırım diye düşünmüştüm. Ne gezer! O da olmadı. Rençperlik yapacaksın, başka çare yok... Kendi çiftliğimi hiçbir zaman adam edemeyeceğim bu gidişle! Eh ne yapalım!.."

Delikanlı içgüveyi olmayı hiç istemiyordu. Yüzü üzüntüden donuklaşmıştı. Yerde yavaş yavaş kıpırdanmaya başladı.

Çelkaş:

"Nereye gideceksin şimdi?" diye sordu.

"Nereye gideceğim, eve döneceğim elbette."

"Nerden bileyim, kardeş, belki Türkiye'ye falan gidersin hani..."

"Türkiye'ye ha!.." dedi delikanlı uzatarak. "Ortodoks birinin ne işi var orada? Amma da laf ettin!.."

"Ne aptal şeysin be!" diyerek derin bir iç çeken Çelkaş delikanlıya tekrar arkasını döndü. Bu sağlam yapılı köy delikanlısı içinde bir şeyler uyandırmıştı...

Derinlerde bir yerde bulanık, giderek kaçınılmaz hale gelen, iç karartıcı bir duygu kaynaşıp duruyor, kafasını toplamasına, bu gece ne yapması gerektiğini ayrıntılarıyla düşünmesine engel oluyordu.

Azar işittiği için bozulan delikanlı, arada bir serseriye yan gözle bakarak alçak sesle bir şeyler mırıldanıyordu. Yanaklarını gülünç bir biçimde şişirmiş, dudaklarını sarkıtmıştı, kıstığı gözlerini ikide bir kırpıştırıp duruyordu. Anlaşılan bu bıyıklı çulsuzla konuşmasının bu kadar çabuk, bu kadar kırıcı biçimde biteceğini beklemiyordu.

Serseri onunla artık ilgilenmiyordu. Babanın üstüne oturmuş, çıplak, kirli ayağıyla tempo tutarak düşünceli düşünceli ıslık çalıyordu. Delikanlı onunla ödeşmek niyetiyle:

"Hey, balıkçı! Kafayı çok çekiyorsun galiba?" diye seslenmişti ki, balıkçı aynı anda ona doğru döndü ve:

"Bana bak, yavru! Bu gece benimle çalışmak ister misin?" diye sordu. "Hadi, çabuk söyle!"

Delikanlı:

"Ne işiymiş bu?" diye kuşkuyla sordu.

"Neyse ne!.. Ne iş dersem o... Balık avlamaya gideceğiz. Kürek çekeceksin..."

"Demek öyle... Ben nerden bileyim? Çalışabilirim de... yalnız pis bir işe girmeyelim senin yüzünden? Pek karanlık suratlısın da..."

Çelkaş göğsünde yanma gibi bir şey hissetti, soğuk, öfkeli ve alçak bir sesle:

"Bilmediğin konuda konuşma," dedi. "Kafana bir tane indiririm, aklın başına gelir..."

Babanın üstünden yere sıçradı, sol eliyle bıyığını çekiştirdi, sağ eliyle de damarlı, sert kulağını tuttu, gözleri alev alev yanmaya başlamıştı.

Delikanlı ürkmüştü. Çabucak çevresine göz gezdirdi, gözlerini ürkek ürkek kırpıştırarak oturduğu yerden fırladı. Konuşmuyor, gözleriyle birbirlerini tartıyorlardı.

"E?" diye sertçe sordu Çelkaş. Konuştukları sıra küçümsediği, şimdiyse böylesine saf bakışlı mavi gözleri, güneş yanığı sağlıklı suratı, kısa, güçlü kolları, bir yerlerde bir köyü, köyünde bir evi olduğu için, hali vakti yerinde bir mujik onu içgüveyi olmaya çağırdığı için, tüm geçmiş ve gelecek yaşamı için, en çok da onunla, yani Çelkaş'la karşılaştırıldığında çocuk sayılacak bu delikanlının bedelini bilmediği ve kendisine gerekmeyen özgürlüğü sevmeye cüret ettiği için birden nefret ettiği bu öküz oğlu öküzün hakaretinden tir tir titriyor, için için kaynıyordu. Kendinden daha kötü ve daha aşağı saydığın bir insanın senin sevdiğin bir şeyi sevdiğini veya nefret ettiğin bir şeyden nefret ettiğini, böylelikle de sana benzediğini görmek her zaman kötüdür.

Delikanlı, Çelkaş'a bakıyor, onda bir patron havası seziyordu.

"Aslında ben de..." diye söze başladı, "iş arıyorum zaten. Kimin yanında çalıştığım fark etmez, senin ya da bir başkasının. Ben yalnızca senin iş güç sahibi birine benzemediğini söylemek istemiştim. Üstün başın dökülüyor da... Bilirim, herkesin başına gelebilir bu. Hiç mi sarhoş görmedik yani! Oho, hem de ne kadar çok!.. Hem böyle senin gibi de değil."

"Hadi, tamam, tamam! Kabul ediyor musun?" diye daha yumuşak bir ifadeyle sordu Çelkaş.

"Ben mi? Oho!.. Memnuniyetle! Sen kaç para vereceğini söyle."

"Para, yapacağımız işe bağlı. Bakalım nasıl bir iş olacak, nasıl bir av yani.. Bir beşlik falan alabilirsin. Tamam mı?"

İş paraya gelince, köylü kesin rakamı bilmek istiyordu, aynı kesinliği işvereninden de bekliyordu. Delikanlıda güvensizlik ve kuşku tekrar alevlenmişti.

"Bu iş bana uymaz, kardeş!"

Çelkaş anlamamış gibi:

"Kapa çeneni de bekle biraz! Şimdi meyhaneye gidiyoruz!" dedi.

Sokakta yan yana yürümeye başladılar, Çelkaş bıyıklarını burarak bir patron suratıyla, delikanlı ise boyun eğmeye tam anlamıyla hazır, ama yine de güvensiz ve korku dolu bir ifadeyle.

"Senin adın ne peki?" diye sordu Çelkaş.

"Gavrila!" diye yanıtladı delikanlı.

Pislik içinde, isten kapkara olmuş meyhaneye girdiklerinde Çelkaş, büfeye yaklaşarak devamlı müşterilere özgü laubali bir ses tonuyla bir şişe votka, lahana çorbası, kızarmış et ve çay ısmarladıktan sonra büfeciye kısaca: "Hepsini hesabıma yaz!" dedi. Adam buna karşılık olarak bir şey demeden başını salladı. O anda bir dolandırıcı gibi görünmesine rağmen bu kadar iyi tanınan ve güvenilen patronuna karşı Gavrila'nın içi birden saygıyla doldu.

Çelkaş:

"Birazdan bir şeyler atıştırır, konuşuruz," dedi. "Sen otur, ben bir yere kadar gidip geleceğim."

Çelkaş çıktı. Bir bodrum katındaki meyhane rutubetli, karanlık bir yerdi, buram buram votka, tütün dumanı, katran ve keskin kokulu başka bir şey daha kokuyordu. Gavrila'nın karşısındaki masada denizci giysili, kızıl sakallı, tepeden tırnağa kömür tozuna ve zifte bulanmış sarhoş bir adam oturuyordu. Adam, sözleri ikide bir hıçkırıklarla ke-

silen bir şarkıyı homurdanır gibi söylüyor, sesi kâh korkunç şekilde cızırdıyor, kâh gırtlaktan gelen bir ses haline dönüşüyordu. Belli ki, adam Rus değildi.

Onun arkasına iki Moldovyalı oturmuştu; bu siyah saçlı, üstü başı dökülen, yanık tenli adamlar da sarhoş sesleriyle bir şarkı tutturmuşlardı.

Sonra hepsi de yırtık giysiler içinde, hepsi yarı sarhoş, bağırıp çağıran, rahatsız edici daha başkaları da çıktı karanlığın içinden.

Gavrila korkuya kapılmıştı. Patronun bir an önce dönmesini istiyordu. Meyhanedeki gürültü tek bir nota haline dönüşmüştü, sanki dev bir yaratık böğürüyor, yüzlerce farklı ses çıkararak kendini bu taş duvarlar arasından körlemesine dışarı atmaya çalışıyor, ama bir türlü çıkış yolunu bulamıyordu... Gavrila, içine sarhoş edici, iç karartıcı bir şeyin girdiğini, bu yüzden başının döndüğünü, merakla ve korkuyla meyhanede gezdirdiği gözlerinin dumanlandığını hissediyordu...

Çelkaş geri geldi, bir yandan konuşarak yemeye, içmeye koyuldular. Üçüncü kadehten sonra Gavrila kafayı buldu. Neşelendi ve kendisine bu kadar lezzetli şeyler ikram eden patronuna, o güzel insana, hoş bir iki laf söylemek istedi. Ama dalgalar halinde boğazına sıralanan sözcükler her nedense birdenbire ağırlaşmış olan dilinden bir türlü dökülemiyordu.

Çelkaş delikanlıya baktı, alaycı bir gülümsemeyle:

"Kafayı buldun!.." dedi. "Seni gidi lapacı! Hem de daha beşinci kadehte!.. Nasıl çalışacaksın bakalım?.."

"Dostum!.." diye geveledi Gavrila. "Korkma! Sana saygım var!.. Gel seni bir öpeyim!.. Ha?.."

"Tamam, tamam!.. Hadi, iç bakalım!"

Gavrila içti ve sonunda o hale geldi ki, her şey gözlerinde düzgün dalgalar şeklinde sallanmaya başladı. Kötü bir şeydi bu ve bu yüzden midesi bulanıyordu. Yüzünde alıkça

bir coşku ifadesi vardı. Bir şey söylemeye çalışarak komikçe dudaklarını şapırdatıyor, anlaşılmaz sözler mırıldanıyordu. Çelkaş dikkatle bakışlarını ona dikmiş, sanki bir şey anımsıyor, bıyıklarını buruyor, dalgın dalgın gülümsüyordu.

Meyhane sarhoş gürültüsüne boğulmuştu. Kızıl sakallı denizci kollarını masaya dayamış uyuyordu.

"Pekâlâ, gidelim!" dedi Çelkaş ayağa kalkarak.

Gavrila ayağa kalkmaya çalışıyor, ama beceremiyordu, okkalı bir küfür savurup, anlamsız sarhoş gülüşüyle gülmeye başlıyordu.

"Dağıttı!" diye mırıldandı Çelkaş, tekrar Gavrila'nın karşısındaki sandalyeye oturarak.

Gavrila, boş gözlerle patronuna bakarak sürekli kahkahalar atıyordu. Çelkaş da ona gözlerini dikmiş, dikkatle, düşünceli düşünceli bakıyordu. Karşısında yaşamı kendisinin kurt pençeleri arasına düşmüş bir insan görüyordu. O, yani Çelkaş, bu yaşamı istediği yana çevirebilecek güçte hissediyordu kendini. Bu yaşamı iskambil kâğıtları gibi devirebilir ya da köy yaşamının sağlam çerçeveleri içine oturtabilirdi. Kendini bir başkasının efendisi gibi duyumsayarak bu delikanlının, kaderin kendisine, yani Çelkaş'a içmek üzere uzattığı tastan bir yudum bile içmeyeceğini düşünüyordu... Bu genç adamın yaşamını kıskanıyor, ona acıyor, onunla alay ediyor, hatta bu yaşamın kendisininki gibi ellere bir kez daha düşebileceğini düşünüp onun için üzülüyordu... Çelkaş'ın bütün bu duyguları sonunda bir tek duyguya, babaca, patronca bir şeye dönüştü. Delikanlıya acıyordu, ama delikanlı ona lazımdı. O zaman Çelkaş, Gavrila'yı kollarının altından tuttu, arkasından diziyle hafif hafif iterek meyhanenin dışına çıkardı. Odun yığınlarının gölgesinin düştüğü bir yere yatırdı, kendi de yanına oturdu ve çubuğunu yaktı. Gavrila biraz kıpırdandı, bir şeyler mırıldandı ve sızdı.

II

Çelkaş, küreklerle uğraşan Gavrila'ya alçak sesle:

"Tamam mı, hazır mısın?" diye sordu.

"Bir dakika! Iskarmoz sallanıyor, kürekle bir kerecik vursam olur mu?"

"Sakın ha! Gürültü yapma! Elinle sıkıca bastır, yerine girer."

İkisi birden meşe tahtası yüklü yelkenlilerden, palmiye, sandal ağacı ve kalın servi kütükleriyle dolu büyük Türk filikalarından oluşan koca filonun bir gemisine kıç tarafından bağlı olan kayığı sessizce çözmeye uğraşıyorlardı.

Gece karanlıktı. Kalın katmanlar halindeki dağınık bulutlar gökyüzünde yüzüyordu. Deniz sakin, kapkara, yağ gibi koyuydu. Nemli, tuzlu bir koku yayarak, gemilerin küpeştelerine, kıyıya vurarak, Çelkaş'ın kayığını hafif hafif sallayarak tatlı sesler çıkarıyordu. Kıyıdan açıklara doğru tepelerinde renk renk fenerler asılmış sivri direklerini göğe saplayan karanlık gemi iskeletleri yükseliyordu. Fenerlerin ışıklarını yansıtan denize sanki yığınla sarı leke düşmüş gibiydi. Bu ışıklar yumuşak, mat siyah çok güzel bir kadifeyi andıran denizin üzerinde titreşiyorlardı. Deniz gün boyu yorgunluktan canı çıkmış bir işçi gibi sağlıklı, derin bir uykuya dalmıştı.

Gavrila kürekleri suya salarak:

"Gidelim!" dedi.

"Tamam!" diyen Çelkaş, sert bir hareketle dümeni kırarak kayığı yelkenlilerin arasındaki açıklığa çıkardı. Kaygan su yüzeyinde hızla ilerlemeye başladı kayık. Su, kürek vuruşlarının altında fosforlu mavimsi bir yakamozla alev alev yanıyordu. Uzun bir yakamoz şeridi hafif hafif parlayarak kıç tarafta uzayıp gidiyordu.

Çelkaş yumuşak bir sesle sordu:

"E, başın nasıl oldu? Ağrıyor mu?"

"Korkunç!.. Sanki içinde çanlar çalıyor... Biraz ıslatsam..."

Çelkaş:

"Ne gerek var? Al şunu da içini yıka, belki daha çabuk ayılırsın," diyerek Gavrila'ya bir şişe uzattı.

"Sahiden mi? Hay Allah senden razı olsun!.."

Hafif bir lıkırdama sesi işitildi.

"Hey dur bakalım! Hoşuna gitti, değil mi? Yeter o kadar!" diyerek delikanlının bütün şişeyi bitirmesini engelledi Çelkaş.

Kayık, teknelerin arasında sessiz, kıvrak hareketlerle döne döne yeniden hızlandı. Bu tekne kalabalığından bir anda kurtuldu ve karşılarına mavi enginliklere uzanan, uçsuz bucaksız, görkemli açık deniz çıktı. Kenarları sarı kuştüyleriyle çevrelenmiş gibi görünen, leylak rengi ve maviye çalan beyaz, deniz suyunun yeşilimsi rengini almış, kederli, ağır gölgeler bırakan kurşuni yağmur bulutları açıklarda denizden gökyüzüne doğru yığınlar halinde yükseliyordu. Bulutlar kâh birleşip kaynaşarak, kâh birbirlerini kovalayarak yavaş yavaş ilerliyorlar, kendi kendilerini yutup yok ederek, yepyeni çizgiler içinde büyük, biçimsiz kümeler halinde yeniden ortaya çıkarak renklerini, biçimlerini birbirine karıştırıyorlardı... Bu ruhsuz yığınların kımıldanışlarında uğursuz bir şey vardı. Bu bulutlar, orada, denizin ta ucunda sanki tükenmeyen bir kaynaktan çıkıyormuş gibi çoktu. Sanki hep böylesine umursamaz bir şekilde göğe tırmanacaklarmış, sanki besledikleri kötü bir amaçla gökyüzüne bundan böyle milyonlarca altın ışığını ve tertemiz ışıltılarına değer veren insanlarda yüce istekler uyandırarak hülyalı hülyalı parlayan, renk renk, pırıl pırıl yıldızlarını bir daha hiç parlatmayacakmış gibi görünüyorlardı.

"Nasıl, deniz güzel mi?" diye sordu Çelkaş.

Gavrila, kürekleri suya düzgün, güçlü hareketlerle vurarak:

"Ne güzeli! Yalnızca korku veriyor insana," diye yanıtladı. Su, zor duyulur bir ses çıkarıyor, uzun küreklerin vu-

ruşları altında çalkalanıyor, sürekli olarak ılık bir fosfor mavisiyle ışıldıyordu.

"Korku veriyormuş! Ne kadar aptalca!" diye homurdanarak alay etti Çelkaş.

Hırsız Çelkaş denizi severdi. Çevresinden aldığı izlenimlere karşı açgözlü, için için kaynayan sinirli yapısı, bu uçsuz bucaksız, özgür ve güçlü karanlık enginliği seyretmeye hiç doymazdı. Kendi sevdiği bir güzellikle ilgili olarak sorduğu soruya karşılık böyle bir yanıt işitmek canını sıkmıştı. Kıç tarafta oturmuş, dümenle suyu yarıyor, içi bu kadifemsi yüzey üzerinde uzun zaman daha uzaklara gitme isteğiyle dolu, sakin sakin ileriye bakıyordu.

Denizin üstündeyken içinde hep geniş, ılık bir duygu yükselirdi. Bu duygu bütün ruhunu sararak günlük yaşamın pisliklerinden onu biraz olsun arındırırdı. Buna değer verir, burada, suyla havanın arasında, yaşamla ilgili düşüncelerin keskinliğini, yaşamın da değerini yitirdiği bu yerde kendisini daha iyi biri olarak görmek hoşuna giderdi. Geceleri denizin uykulu soluğunun yumuşacık fısıltısı aralıksız olarak denizin üstünde dolaşır, bu hiç kesilmeyen fısıltı insan ruhuna huzur verir, insan ruhundaki öfke sağanaklarını tatlılıkla dindirerek güçlü hayaller uyandırır...

Gavrila kayığı huzursuz bakışlarla gözden geçirerek:

"Takımlar nerede peki?" diye sordu.

Çelkaş irkildi.

"Takımlar mı? Benim yanımda, kıç tarafta."

Ancak bu çocuğun karşısında yalan söylemiş olmak canını sıkmış, delikanlının sorusuyla düşüncelerinin ve duygularının yok oluvermesine üzülmüştü. Sinirlendi. Kendisi için bildik bir şey olan göğsündeki ve boğazındaki şiddetli yanma suratının çarpılmasına neden oldu. Sert bir şekilde Gavrila'ya:

"Otur oturduğun yerde!" dedi. "Üstüne vazife olmayan işlere burnunu sokma. Seni kürek çekmen için tuttular, kü-

rek çekmene bak. Bir daha ağzını açarsan fena yaparım. Anladın mı?.."

Kayık bir an için sarsıldı ve durdu. Kürekler suyu köpürterek oldukları gibi kaldılar, Gavrila oturduğu yerde huzursuzca kıpırdandı.

"Asıl küreklere!"

Hava sert bir küfürle sarsıldı. Gavrila küreklere asıldı. Sanki kayık da korkmuş, suyu gürültüyle yararak telaşlı, sinirli sarsıntılarla ilerlemeye başlamıştı.

"Düzgün çek şunu!.."

Çelkaş, dümeni elinden bırakmadan kıç tarafta hafifçe doğrulmuş, soğuk bakışlarını Gavrila'nın solgun yüzüne dikmişti. Gavrila ise öne doğru eğilmiş haliyle sıçramaya hazır bir kediye benziyordu. Dişlerinin öfkeyle gıcırdadığı, bazı kemiklerinin korkudan çatırdadığı işitiliyordu.

Denizden ansızın keskin bir haykırış duyuldu:

"Kim bağırıyor öyle?"

"Hadi iblis, asıl şu küreklere!.. Daha sessiz ol!.. Geberteceğim seni it oğlu it!.. Hadi asılsana!.. Bir, iki! Dır dır etmeyi bilirsin ancak!.. Yırtacağım ağzını!.." diye homurdanıp duruyordu Çelkaş.

Gavrila korkudan, yorgunluktan halsiz düşmüş, zangır zangır titreyerek:

"Yüce Meryem Ana!" diye fısıldıyordu.

Kayık, fener ışıklarının renk renk bir küme oluşturduğu, gemi direklerinin göğe yükseldiği limana doğru düzgün bir hareketle geri döndü.

"Hey, kim o bağıran?" Ses yeniden duyuldu.

Ses, artık ilkine göre daha uzaktaydı. Çelkaş rahatlamıştı.

Seslerin geldiği yöne doğru:

"Sen de bağırıyorsun ya!" dedi ve sonra hâlâ mırıl mırıl dua etmekte olan Gavrila'ya döndü:

"Hadi gene, şansın varmış kardeş!" dedi. "Bu iblisler

peşimize düşselerdi sonun gelmişti. Anladın mı? Seni anında balıklara yem ederdim!.."

Korkudan hâlâ titremekte olan Gavrila, Çelkaş'ın sakin, hatta tatlılıkla konuşmaya başlaması üzerine yalvarlamaya koyuldu:

"Bana bak, bırak beni, gideyim! Tanrı aşkına, senden rica ediyorum, bırak beni! Neresi olursa olsun bir yerde indir beni! Ah, ah, ah! Bittim ben, mahvoldum!.. Hiç Tanrı korkusu yok mu sende, bırak beni!.. Senin ne işine yararım ben? Bu işi beceremem! Böyle işlere bulaşmadım hiç... İlk kez... Tanrım! Mahvoldum ben! Nerden karşıma çıktın be kardeşim? Ha? Günaha giriyorsun!.. Ruhunu öldürüyorsun!.. Bu işler..."

Çelkaş sert bir şekilde:

"Hangi işler?" diye sordu. "Ha? Söyle, hangi işler?"

Delikanlının korkusu onu eğlendiriyordu, Gavrila'nın duyduğu korku da, kendisinin korkunç bir adam olması da onu keyiflendiriyordu.

"Karanlık işler, kardeş... Tanrı rızası için bırak yakamı!.. Ne işine yararım ha? Hadi, ne olur..."

"Kapa çeneni be! Gerek olmasaydı seni yanıma almazdım. Anladın mı? Kes sesini artık!"

Gavrila iç çekerek:

"Tanrım!" dedi.

Çelkaş:

"E, yeter artık!.. Keyfimi kaçırıyorsun!" diyerek delikanlıyı tersledi.

Ama Gavrila artık kendini tutamıyor, sessiz sessiz hıçkırarak ağlıyor, burnunu çekiyor, oturduğu yerde kımıldanıp duruyor, fakat son bir umutla da küreklere asılıyordu. Kayık ok gibi yerinden fırlamıştı. Yollarına yine karanlık gemi gövdeleri çıktı. Kayık, teknelerin küpeşteleri arasındaki dar su yollarında topaç gibi dönerek kayboldu.

"Hey, bana bak! Sağ kalmak istiyorsan kim ne sorarsa sorsun ağzını açma! Tamam mı?"

Gavrila bu sert buyruğa karşılık:

"Aman Tanrım!" diyerek umutsuzca içini çekti ve acı acı ekledi: "Vah benim kara talihim!.."

Çelkaş:

"Kes ulumayı!" diye fısıldadı.

Gavrila bu fısıltıdan sonra düşünme yeteneğini iyice yitirmiş, soğuk bir felaketin yaklaştığı önsezisine kapılarak eli ayağı buz kesmişti. Kürekleri makine gibi suya daldırıyor, geri çekiyor, sudan çıkarıyor, sonra yeniden suya daldırıyor ve gözlerini dikmiş durmadan çarıklarına bakıyordu.

Dalgaların uykulu sesi, insanın içini karartıyor, korkutuyordu. İşte liman karşılarındaydı... Limanın granit duvarının ardından insan sesleri, su şıpırtıları, şarkılar ve ince ıslıklar duyuluyordu.

"Dur!" diye fısıldadı Çelkaş. "Bırak kürekleri! Ellerini duvara daya! Yavaş ol, iblis!.."

Gavrila, elleriyle kaygan taşlara tutuna tutuna kayığı duvar boyunca ilerletiyordu. Kayık, küpeştesini taşların üstündeki yosunlarda kaydıra kaydıra hiç ses çıkarmadan hareket ediyordu.

"Dur!.. Şimdi kürekleri uzat! Buraya! Yol kâğıdın nerde? Heybende mi? Heybeni ver! Hadi, çabuk ol! Sevgili dostum, bütün bunlar, bırakıp kaçmayasın diye... Artık kaçamazsın. Kürekler olmasa kaçarsın da yol kâğıdın olmayınca bir şey yapamazsın. Beni burada bekle! Bana bak, gıkını çıkarmayacaksın, yoksa denizin dibini boylarsın!.."

Sonra Çelkaş elleriyle bir şeye tutunarak birden havaya yükseldi, duvarın üstünde gözden kayboldu.

Gavrila titredi. Her şey ne kadar çabuk olmuştu. Bu bıyıklı, sıska hırsızın yanındayken hissettiği korkunun ve uğursuz ağırlığın üzerinden akmakta, kaymakta olduğunu

duyuyordu. Artık kaçabilirdi!.. Rahat bir soluk alıp çevresine bakındı. Sol yanda boş bir tabutu andıran kocaman, direksiz, kapkara bir gemi gövdesi yükseliyordu... Geminin böğrüne dalgaların her vuruşunda ağır bir iç çekişi andıran boğuk bir yankı duyuluyordu. Sağ yanda, suyun üstünde dalgakıranın ıslak taş duvarı, soğuk, ağır bir yılan gibi uzanıyordu. Geride birtakım kara gemi iskeletleri, ilerde, duvarla şu tabutun küpeştesi arasındaki açıklıktaysa suskun, bomboş deniz ve üzerindeki kara bulutlar görünüyordu. Bunlar, karanlığın içinden korku saçarak ve ağırlıklarıyla insanı ezmeye hazır büyük, ağır bulutlar halinde yavaş yavaş hareket ediyorlardı. Her şey soğuk, kara ve korkunçtu. Gavrila korkuyordu. Bu korku, Çelkaş'ın yanında duyduğu korkudan daha kötüydü; Gavrila'nın göğsünü sımsıkı sarmış, onu küçücük bir topak haline getirmiş, kayığın oturacak yerine mıhlamıştı...

Çevrede çıt çıkmıyordu. Denizin iç çekişlerinden başka tek bir ses yoktu. Bulutlar gökyüzünde önceki gibi ağır ağır, can sıkıcı bir biçimde ilerliyordu, ancak denizden giderek daha çok sayıda bulut yükseliyordu. İnsan göğe baktığında onun da bir deniz olduğunu, ama öteki, uykulu, huzurlu ve dümdüz denizin üstüne çökmüş daha dalgalı bir deniz olduğunu sanabilirdi. Bulutlar, köpük köpük ak sırtlarıyla aşağıya, yeryüzüne, rüzgârın bu dalgaları kopardığı uçurumlara saldıran dalgalara, henüz kudurmuşluğun ve öfkenin yeşilimsi köpüğüyle kaplanmamış yeni doğmuş dalgalara benziyordu.

Gavrila, bu iç karartıcı sessizliğin ve güzelliğin altında ezildiğini, bir an önce patronunu görmek istediğini hissediyordu. Ya gittiği yerden geri dönmezse ne olacaktı?.. Zaman gökteki bulutlardan daha yavaş ilerliyordu... Sessizlik de zaman geçtikçe daha korkunç oluyordu... Fakat işte dalgakıranın ardında bir şıpırtı, insan fısıltısına benzeyen bir ses duyuldu. Gavrila'ya oracıkta ölüverecekmiş gibi geldi...

"Hey! Uyudun mu yoksa? Tut şunu... Dikkat et!.." Çelkaş'ın boğuk sesi işitilmişti.

Duvardan aşağı dört köşe, ağır bir şey iniyordu. Gavrila bunu kayığa yerleştirdi. Aynısından bir tane daha indirdi. Sonra duvarda Çelkaş'ın uzun gövdesi göründü, nerden çıktıysa kürekler ortaya çıktı, heybe Gavrila'nın ayaklarının dibine düştü ve soluk soluğa kalmış olan Çelkaş kayığın kıç tarafına yerleşti.

Gavrila, Çelkaş'a bakarak sevinç içinde, ama aynı zamanda da ürkek ürkek gülümsüyordu.

"Yoruldun mu?" diye sordu.

"Yorulmadan olur mu, küçük dana! Hadi bakalım, kürekleri iyi çek! Bütün gücünle!.. İyi para vurdun, kardeş! İşin yarısını hallettik. Şimdi geriye şeytan heriflerin gözüne görünmeden geri dönmek kaldı, sonra paranı alır, Maşka'na gidersin. Maşka'n vardı senin değil mi? Hey, ufaklık!"

"Yo-ok!" Gavrila göğsünü körük, kollarını yay gibi çalıştırarak var gücüyle kürek çekiyordu. Kayığın altındaki su gürüldüyordu, kıç tarafın arkasındaki mavi şerit de daha genişlemişti. Gavrila tepeden tırnağa tere batmıştı, ama bütün gücüyle kürek çekmeye devam ediyordu. Bu gece aynı korkuyu iki kez yaşadıktan sonra şimdi üçüncü bir kez daha yaşamaktan çekiniyor ve tek bir şey istiyordu: Bu uğursuz işi bir an önce bitirmek, karaya ayak basmak ve bu adam sahiden de onu öldürmeden ya da hapse tıktırmadan ondan kaçıp kurtulmak. Bu adamla hiçbir konuda konuşmamaya, ona karşı gelmemeye, yap dediği her şeyi yapmaya, işler iyi sonuçlanırsa yarın Aziz Nikolay'a dua etmeye karar vermişti. Coşkulu bir dua göğsünden fırlamaya hazırdı. Ama kendini tutuyor, buhar kazanı gibi oflayıp pufluyor, yan gözle Çelkaş'a bakarak susuyordu.

Kupkuru, uzun boylu, öne doğru eğilerek sırtını kamburlaştırmış, bir yere doğru uçmaya hazır bir kuşa benze-

yen Çelkaş ise şahin bakışlarıyla ileriye, karanlığın içine bakıyor, kemerli, yırtıcı burnunu oynatarak bir eliyle dümen kolunu sımsıkı tutuyor, öbür eliyle de ince dudaklarını çarpıtan gülümsemeler yüzünden titreyen bıyıklarını çekiştiriyordu. Çelkaş, başarısından, kendisinden, iyice korkutup, emir kulu haline getirdiği bu delikanlıdan memnundu. Gavrila'nın nasıl canla başla çalıştığına bakıyor, ona acıyor, çocuğu gayrete getirmek istiyordu.

Gülümseyerek:

"Hey, bana bak!" dedi sessizce. "Çok korktun ama, değil mi?"

"Yo-ok!" diyerek soluğunu dışa verdi Gavrila ve kesik kesik sesler çıkarttı.

"Küreklere o kadar yüklenmesen de olur, tamam artık. Tek bir yer kaldı geçeceğimiz... Soluklan biraz..."

Gavrila ses çıkarmadan durdu, gömleğinin koluyla yüzündeki teri sildi ve kürekleri tekrar suya indirdi.

"Daha sessiz çek. Su hışırdamasın. Bir tek kapıdan daha geçmemiz gerekiyor. Ses çıkarmamaya çalış... Buranın insanları işi ciddiye alırlar kardeş... Bakarsın tüfeğe sarılıverirler. Alnının ortasına bir delik açarlar, of bile diyemezsin."

Kayık artık suyun üstünde hemen hemen hiç ses çıkarmadan gidiyordu. Sadece küreklerden mavi su damlaları dökülüyordu ve bu damlalar denize düştüğünde, düştükleri yerde kısa süreliğine mavi bir leke görünüp kayboluyordu. Gece daha kararmış, daha sessizleşmişti. Gökyüzü artık dalgalı bir denize benzemiyordu, bulutlar yayılmış ve göğü, suyun üstüne dek inen, hareketsiz, düz, ağır bir perdeyle örtmüştü. Denizse daha sakinleşmiş, rengi daha koyulaşmış, ılık, tuzlu kokusu daha artmıştı, artık önceki kadar engin görünmüyordu.

"Ah bir yağmur yağıverse!" diye fısıldadı Çelkaş. "Perdenin arkasından geçer gibi geçiverirdik."

Kayığın sağında ve solunda kapkara suyun içinden hareketsiz, iç karartıcı, kara mavnalar yükseliyordu. Bunlardan birinde bir ışık hareket etti, birisi elinde fenerle dolaşıyordu. Deniz, mavnaların yan taraflarını okşayarak yalvaran, boğuk bir ses çıkarıyor, onlarsa denize soğuk bir yankıyla karşılık veriyorlar, sanki biri öbürüne teslim olmak istemediği için aralarında tartışıyorlardı.

Çelkaş zor duyulan bir sesle:

"Devriyeler!.." diye fısıldadı.

Çelkaş'ın kürekleri daha sessiz çekmesini söylediği andan itibaren bir şeyler beklemenin gerginliği sarmıştı Gavrila'yı. Bütün vücudunu öne, karanlığın içine doğru uzatmıştı ve sanki büyüyormuş, kemikleri ve kasları küt bir acıyla uzuyormuş, tek bir düşünceyle dolu olan başı ağrıyormuş, sırtının derisi ürperiyormuş, ayaklarına küçük, sivri, soğuk iğneler batıyormuş gibi geliyordu. Her an içinden birinin çıkıp "Durun, hırsızlar!.." diye onlara bağırmasını beklediği karanlığa sürekli olarak bakmaktan gözleri yanıyordu.

Biraz önce Çelkaş "Devriyeler!" diye fısıldadığında Gavrila irkilmişti: Keskin, yakıcı bir düşünce içini delerek geçmiş ve gidip iyice gerilmiş olan sinirlerine saplanmıştı. Bağırmak, insanları yardıma çağırmak istiyordu. Ağzını açmış, oturduğu yerde hafifçe doğrulmuş, göğsünü şişirmiş, içine çokça hava çekip ağzını açmıştı, ama birden kamçı gibi tepesine inen korkuya yenik düşerek gözlerini kapatmış, kayığın içine yığılıvermişti.

İlerde, ufuk çizgisinde sandallar vardı. Denizin kapkara sularından kocaman mavi ateşten bir kılıç yükseldi, gecenin karanlığını böldü, ucu bulutların üstünde dolaştı ve geniş, mavi bir şerit halinde denizin bağrına uzandı. Uzandı ve bu mavi ışık şeridi içinde karanlıktan o ana kadar görünmeyen, görkemli gece karanlığında asılı gibi duran, kapkara, suskun gemiler belirdi. Sanki çok kuvvetli bir fırtınayla bu-

raya sürüklenerek uzun zaman denizin dibinde kalmışlar ve şimdi de denizin yarattığı bu ateş kılıcının buyruğuyla, gökyüzüne ve suyun üstündeki başka şeylere bakmak üzere oldukları yerden yukarı yükselmişlerdi... Üzerlerindeki halat takımları gemilerin direklerine sarılmıştı ve sanki her taraflarına ağ gibi dolandıkları bu kara devlerle birlikte denizin dibinden yukarı fırlamış büyük yosunlar gibi görünüyorlardı. Bu korkunç mavi kılıç bir kez daha denizin derinlerinden yukarı doğru yükseldi, parlayarak bir kez daha geceyi böldü, bir kez daha, artık başka bir yönde denizin üstüne uzanıp kaldı. Uzandığı yerde yine daha önce görünmeyen gemiler belirdi.

Çelkaş'ın kayığı durdu ve suyun üstünde şaşkın şaşkın sallanmaya başladı. Gavrila, elleriyle yüzünü örtmüş kayığın dibinde yatıyordu, Çelkaş ise onu ayağıyla dürtüklüyor, kudurmuş gibi, ama alçak sesle homurdanıyordu:

"Salak, bu dolaşan gümrük kruvazörü... Fenerle çevreyi tarıyor!.. Kalksana meşe kütüğü! Şimdi üzerimize ışık tutacaklar!.. Kendini de beni de mahvedeceksin, iblis! Hadi!.."

Sonunda, Gavrila, sırtına diğerlerinden daha kuvvetli bir topuk darbesi indiğinde yattığı yerden fırladı, korkudan gözlerini açmaksızın yerine oturdu, el yordamıyla kürekleri bulup kayığı hareket ettirdi.

"Sessiz ol! Geberteceğim seni! Sessiz ol diyorum sana!.. Allah canını alsın, ne salak şeysin be! Neden korktun sanki? Ha? Aptal! Altı üstü bir fener işte. Kürekleri sessiz çek! Kaçakçı arıyorlar. Bize dokunmazlar, uzaklaştılar. Korkma, bize dokunmazlar. Biz artık..." Çelkaş, zafer kazanmış gibi çevresini gözden geçirdi. "Tamam, gittiler artık. Oh be, hele şükür!.. Hadi gene şanslısın salak herif!"

Gavrila bir şey demeden kürek çekiyor, güçlükle soluk alarak yan gözle bu ateş kılıcının hâlâ havaya kalkıp yere inmekte olduğu yere bakıyordu. Bunun sadece bir fener ol-

duğunu söyleyen Çelkaş'a asla inanamazdı. Denizi gümüş bir ışıkla aydınlatarak karanlığı yırtan soğuk mavi parıltı, içinde anlaşılmaz bir şey saklıyordu ve Gavrila tekrar kasvetli bir korku hipnozuna girdi. Makine gibi kürek çekiyordu, iyice büzülmüştü, sanki tepesine bir şey düşmesini bekliyordu, içinde hiçbir şey, hiçbir istek yoktu, ruhsuz gibiydi. Bu gecenin heyecanları, sonunda içindeki bütün insanca şeyleri kemirip yok etmişti.

Çelkaş'ın keyfi yerindeydi. Sarsıntılara alışkın olan sinirleri çoktan yatışmıştı. Bıyıkları şehvetle oynuyor, gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Kendini çok iyi hissediyor, dişlerinin arasından ıslık çalıyor, denizin nemli havasını derin derin içine çekiyor, çevresine bakınıyor ve bakışları Gavrila'nın üstünde durduğu zaman tatlı tatlı gülümsüyordu.

Rüzgâr esmeye başladı ve denizi uykusundan uyandırarak dalgalandırdı. Bulutlar incelmiş, saydamlaşmıştı, ama gökyüzü onlarla doluydu. Rüzgâr, hafif hafif de olsa denizin üstünde serbestçe dolaştığı halde bulutlar hareketsizdi ve sanki ciddi, sıkıcı bir şey düşünüyorlardı.

"Hey kardeş, kendini topla artık! Şuna bak, sanki derinin içinden bütün ruhunu söküp aldılar, kemik çuvalı gibi kaldın! Geçti, bitti her şey. Hey duyuyor musun beni!"

Bir insan sesi duymak Gavrila'nın hoşuna gitmişti, bu ses Çelkaş'ın sesi bile olsa.

"Duyuyorum," dedi alçak sesle.

"Ha şöyle! Muhallebi çocuğu... Hadi bakalım sen dümene geç, ben küreklere, yoruldun artık."

Gavrila bilinçsiz hareketlerle kıç tarafa geçti. Yer değiştirirlerken çocuğun bacaklarının titrediğini fark etti. Çelkaş ona daha çok acıdı. Delikanlının omuzuna vurdu.

"Hadi hadi, korkma! İyi de para kazandın. Sana çok para vereceğim. Bir yirmi beşlik almak ister misin, ha?"

"Kıyıya çıkmaktan başka bir şey istemiyorum..."

Çelkaş ellerini açtı, tükürdü, küreklere yapıştı, uzun

kollarıyla kürekleri iyice geriye doğru atarak kürek çekmeye başladı.

Deniz uykudan uyanmış, küçük dalgalarla oynuyordu. Bu küçük dalgaları köpükten saçaklara bezetiyor, birbirleriyle çarpıştırıyor ve parçalayarak incecik bir toz haline getiriyordu. Köpükler erirken fısıldıyor, iç çekiyor ve her taraf bir müzik sesiyle doluyordu. Karanlık sanki daha canlı hale gelmişti.

Çelkaş:

"E, anlat bakalım," diye söze başladı. "Demek köye gidip evleneceksin, toprağı sürüp ekin ekeceksin, karın bir sürü çocuk doğuracak, onları nasıl besleyeceğini bilemeyeceksin. Hayatın boyunca kendini paralayıp duracaksın da ne olacak, ha? Çok mu zevkli bir şey bu?"

"Hem de nasıl!" diye karşılık verdi Gavrila titreyerek.

Bir yerlerde rüzgâr, bulutları aralamıştı, bu aralıklardan üzerlerindeki bir-iki küçük yıldızla mavi gökyüzü görünüyordu. Oynaşan denizin yansıttığı bu küçük yıldızlar dalgaların üstünde bir kaybolup, bir parlayarak sıçrıyorlardı.

"Dümeni sağa kır!" dedi Çelkaş. "Az kaldı, geliyoruz. Ev-vet! Bitirdik. İyi iş çıkardık! Gördün mü bak? Bir tek gecede beş yüz ruble vurdum!"

"Beş yüz mü?" diye hayretle sordu Gavrila. Ancak aynı anda korkuya kapıldı ve ayağıyla kayığın içindeki sandığı dürtükleyerek acele acele sordu: "Bunun içindeki mi o kadar edecek?"

"Pahalı bir şey bu. Asıl değerinden satacak olsam bin ruble bile eder. Ama pahalıcı değilim ben... İyi iş değil mi?"

"Va-ay be!" dedi Gavrila uzatarak. "Bu para benim elimde olacaktı!" Birden köyünü, yoksul çiftliğini, anasını ve kendisine ait olup da uzaklarda kalmış şeyleri anımsayıp içini çekti. Bütün bunlar uğruna çalışmak için yollara düşmüş, bütün bunlar uğruna bu gece canı ağzına gelmişti. Dik bir tepeden aşağı, akçaağaç, söğüt, üvez ağaçlarının arası-

na gizlenmiş nehre doğru uzanan köyüyle ilgili anılar dalgasına kapılmıştı. "Ah, ne iyi olurdu!" diyerek kederle bir daha içini çekti.

"Ev-vet!.. Bence sen şimdi trene biner, evine gidersin... Köyündeki kızlar da artık peşinde pervane olurlar, ah, ah, hem de nasıl pervane olurlar! Beğendiğini al! Senin evin de dökülüyordur Allah bilir, ama bu para da ev yapmak için az gelir..."

"Doğru... eve yetmez. Bizim oralarda kereste pahalıdır."

"E, ne olacak? Sen de eskisini onarırsın. Atın var mı?"

"At mı? Var, ama çok yaşlı."

"Demek at da gerekiyor. İyi bir at hem de! İnek... koyun... tavuk falan... Ha?"

"Sus, ne olursun! Ah Tanrım! Ne güzel bir hayatım olurdu!"

"Ev-vet, kardeş, gül gibi yaşardın... Bu işlerden ben de anlarım. Benim de bir yuvam vardı bir zamanlar... Babam köyün zenginlerindendi..."

Çelkaş kürekleri ağır ağır çekiyordu. Kayık, küpeştesine haylaz haylaz çarpan dalgaların üstünde sallanıyor, karanlık denizde belli belirsiz ilerliyordu, bu arada deniz gitgide daha da hareketleniyordu. İki adam suyun üstünde sallanarak, dalgın dalgın çevrelerine bakarak hayallere dalmışlardı. Çelkaş biraz neşesini yerine getirmek, biraz da rahatlatmak isteğiyle Gavrila'nın aklına köy düşüncesini getirmişti. İlk başta bıyık altından gülerek konuşuyordu, fakat daha sonra arkadaşına yanıt verirken ve kendisinin uzun zaman önce hayal kırıklığına uğrayıp da unuttuğu, ancak şimdi birdenbire anımsayıverdiği köy hayatıyla ilgili mutlulukları ona hatırlatırken yavaş yavaş bu konuya kendini kaptırmış, delikanlıya köyle ve köydeki işlerle ilgili sorular sormak yerine hiç fark etmeden kendisi anlatmaya koyulmuştu:

"Kardeş, köy yaşamındaki en önemli şey, özgür olmak-

tır! Kendi kendinin efendisisindir. Evin varsa, bir kuruş da etse senin evindir. Toprağın varsa, bir avuç da olsa senin toprağındır! Kendi toprağının beyisindir! Bir şahsiyetin vardır... Herkesten sana saygı göstermelerini bekleyebilirsin... Öyle değil mi?" diye heyecanla sözlerini bitirdi Çelkaş.

Gavrila ona merakla bakıyordu, o da heyecanlanmıştı. Bu konuşma sırasında kiminle beraber olduğunu çoktan unutmuştu ve karşısında aynen kendisi gibi, kuşaklar boyunca alın teri dökerek toprağa bağlanmış, çocukluk anıları toprağa bağlı, topraktan ve toprağın yarattığı tasalardan elinde olmadan uzaklaşmış ve bu uzaklaşmanın cezasını çekmekte olan bir köylü duruyordu.

"Doğru kardeş, çok doğru! Ah, hem de ne kadar doğru! Bak kendine işte, topraksız ne haldesin şimdi? Kardeş, toprak, ana gibidir, uzun zaman aklından çıkmaz."

Çelkaş düşüncelerini toparlamıştı. Göğsünde her zaman olan ve onu sinirlendiren şu yanmayı yine hissediyordu, gerçek bir kabadayı olarak gözünde hiçbir değeri olmayan biri tarafından onuru zedelenmişti.

Kudurmuş gibi:

"Kapa çeneni!.." dedi. "Yoksa bütün söylediklerimi ciddi mi sandın? Avucunu yala!"

Gavrila yine ürkmüştü:

"Amma tuhaf adamsın be! Ben senden mi söz ediyorum sanki? Senin gibiler çok! Dünyada talihsiz insan ne kadar çok! Yalpalayıp duruyorlar..."

Çelkaş, boğazına hücum etmiş olan bir yığın okkalı küfrü her nedense içinde tutup kısaca:

"Otur yerine fok balığı, geç küreğe!" diye buyurdu.

Tekrar yer değiştirdiler, bu arada kıç tarafa sandığın üstünden atlayarak geçen Çelkaş, içinde Gavrila'ya bir tekme atıp onu suya yuvarlamak için korkunç bir istek duymuştu.

Kısa süren konuşma kesilmişti, ama şu anda Gavrila'nın

sessizliği bile, Çelkaş'a köyden esintiler getiriyordu... Geçmişi anımsamış, dümeni tutmayı bile unutmuştu. Dalgalara kapılarak yönü değişen kayık denizde bir yerlere doğru sürükleniyordu. Dalgalar kayığın yolunu yitirdiğini sanki anlamışlardı ve onu gitgide daha yükseğe kaldırarak, küreklerinin altındaki tatlı mavi yakamozu parlatarak onunla rahatça oyun oynuyorlardı. Çelkaş'ın gözlerinin önünde ise geçmişten, on bir yıllık serserilik yaşamının diktiği koca bir duvarla bugünden ayrılan uzak geçmişten manzaralar hızla geçiyordu. Çocukluğunu, köyünü, anasını, kırmızı yanaklı, güzel bakışlı gri gözleri olan o şişman kadını, kızıl sakallı, sert suratlı bir devi andıran babasını gözlerinin önünde canlandırabiliyordu; kendisini damat olarak görüyor, kara gözlü, uzun saç örgülü, tombul, yumuşak, neşeli Anfisa'yı da karısı olarak, sonra kendisini tekrar yakışıklı bir asker olarak görüyordu; artık saçları ağarmış, çalışmaktan beli bükülmüş babası, yüzü kırış kırış olmuş, boyu kısalmış anası tekrar gözlerinin önünde canlanıyordu; askerden köye döndüğü gün köylülerle karşılaşmasını da anımsadı; babasının bütün köyün önünde bıyıklı, sağlıklı bir asker, yakışıklı bir delikanlı olan oğlu Grigori'yle nasıl gurur duyduğunu görüyordu... Anılar, mutsuz insanların kamçısı gibidir, geçmişteki taşları bile canlandırır, hatta bir zamanlar içilmiş zehir bile insana bal gibi gelir...

Çelkaş, çevresini sanki memleketinin huzur verici tatlı havasından bir esintiyle sarılmış gibi hissediyordu. Bu esinti, anasının tatlı sözlerini, çok çalışkan bir köylü olan babasının ciddi konuşmalarını, unuttuğu pek çok sesi ve henüz buzları çözülmekte olan, yeni sürülmüş, zümrüt renkli güz ekinleriyle daha yeni örtülmüş baba toprağının çeşit çeşit kokusunu alıp ona getiriyordu... Kendisini yapayalnız, damarlarında akan kanın oluştuğu bu yaşam düzeninden koparılmış ve sonsuza dek fırlatılıp atılmış hissediyordu.

Gavrila ansızın:

"Hey! Ne tarafa gidiyoruz?" diye sordu.

Çelkaş irkildi ve yırtıcı bir hayvanın kaygılı bakışlarıyla çevresine bakındı.

"Vay canına, nerelere gelmişiz!.. Daha hızlı çek kürekleri..."

"Daldın galiba?" diye sordu Gavrila gülümseyerek.

"Yorulmuşum..."

Gavrila ayağıyla sandığa dokunarak:

"Yani artık şunun yüzünden yakalanmayız, öyle mi?" diye sordu.

"Hayır... İçin rahat olsun. Birazdan teslim edip paracıkları alacağım... Ev-vet!"

"Beş yüz mü?"

"En az."

"Ne para be! Bende olsaydı!.. Ah, neler neler yapmazdım!.."

"Köylüler gibi mi?"

"Başka nasıl olacak! Ah bir olsaydı..."

Sonra Gavrila hayallerin kanatlarında uçmaya başladı. Çelkaş ise konuşmuyordu. Bıyıkları aşağı doğru sarkmıştı, dalgalar yüzünden bıyıklarının sağ yanı ıslaktı, gözleri çukurlarına kaçmış, pırıltısını yitirmişti. Vücudunda yırtıcı olan her şey, kirli gömleğinin kıvrımlarının arasında gölgelenerek yumuşamıştı.

Kayığı bir daire çizdirerek döndürdü ve yönünü suyun içinden yükselmekte olan kara bir şeye doğru çevirdi.

Gökyüzü yine bulutlarla kaplanmış, hafif, ılık, neşeyle şıpırdayan bir yağmur dalgaların üstüne düşerek yağmaya başlamıştı.

Çelkaş:

"Dur! Yavaş ol!" diye buyurdu.

Kayığın burnu bir mavnanın küpeştesine çarptı.

Çelkaş, bir kancayı, mavnanın küpeştesinden sarkan birtakım iplere bağlarken:

"Uyuyorlar mı nedir, şeytan herifler?" diye homurdanıyordu. "Merdiveni sarkıtın!.. Yağmur da daha önce yağamazdı sanki! Hey, siz, Allah'ın cezası herifler!.. Hey!.."

Yukardan tatlı bir mırıltı işitildi:

"Selkaş, sen misin?"

"Merdiveni indirsene!"

"Kalimera Selkaş!"

"Merdiveni sarkıt, pis şeytan!" diye bağırmaya başladı Çelkaş.

"Oo, kızgın gelmiş bugün...Vay vay!"

Çelkaş arkadaşına dönerek:

"Tırman Gavrila!" dedi.

Bir dakika içinde güvertedeydiler. Koyu renk sakallı üç adam burada birbirleriyle garip, peltek bir dilde konuşarak Çelkaş'ın kayığına bakıyorlardı. Uzun bir pelerine sarınmış olan dördüncü bir adam Çalkaş'a yaklaştı, bir şey söylemeden elini sıktı, sonra küçümseyen bakışlarla Gavrila'ya bir göz attı.

Çelkaş, adama kısaca:

"Sabaha kadar parayı bul," dedi. "Şimdi gidip uyuyacağım. Gavrila, gidelim! Bir şeyler yemek ister misin?"

"Uyusam daha iyi..." diye karşılık verdi Gavrila ve beş dakika sonra horlamaya başladı. Çelkaş ise Gavrila'nın yanına oturmuş, ayağına başkasına ait bir çizmeyi ölçüyor, düşünceli düşünceli yana doğru tükürerek dişlerinin arasından kederli bir ıslık çalıyordu. Sonra ellerini başının altına koyup, bıyıklarını oynatarak Gavrila'nın yanına uzandı.

Mavna, oynaşan suyun üstünde hafif hafif sallanıyordu, bir yerde bir tahta acıklı seslerle gıcırdıyor, güverteye hafif bir yağmur yağıyor, dalgalar küpeşteye çarpıyordu. Her şey, oğlunun geleceğinden umutlu olmayan bir ananın ninnisi gibi kederli sesler çıkarıyordu...

Çelkaş dişlerini göstererek başını kaldırdı, çevresine bakındı, bir şeyler mırıldanıp tekrar uzandı... Bacaklarını iki yana açarak uzattığında kocaman bir makasa benzemişti.

III

Önce Çelkaş uyandı, kaygıyla çevresine göz gezdirdi, birden rahatladı ve hâlâ uyuyan Gavrila'ya baktı. Beriki tatlı tatlı uyuyor, uykusunda o çocuksu, sağlıklı, güneş yanığı suratıyla gülümsüyordu. Çelkaş, derin bir soluk aldı, daracık ip merdivenden yukarı tırmandı. Ambar deliğinden kurşun renkli bir gökyüzü parçası görünüyordu. Ortalık aydınlanmıştı, ama sonbahara özgü sıkıcı, külrengi bir hava vardı.

Çelkaş iki saat kadar sonra geri döndü. Yüzü kızarmış, bıyıkları yukarı doğru burulmuştu. Ayaklarına uzun, sağlam çizmeler, sırtına bir gocuk, deri pantolon giymiş, avcıya benzemişti. Giysileri kullanılmış ama sağlamdı, üstelik ona pek yakışmış, vücudunun zayıflığını gizleyerek daha iriyarı, babayiğit bir görünüm vermişti.

"Hey, kalk artık, dana!" diyerek ayağıyla Gavrila'yı dürtükledi.

Beriki yerinden fırladı ve uyku sersemliği içinde karşısındakini tanıyamadığından donuk gözlerini korkuyla Çelkaş'a dikti. Çelkaş kahkahalarla gülmeye başladı.

Sonunda Gavrila:

"Vay be! Bey olmuşsun!" diyerek geniş geniş gülümsedi.

"E, bizde işler böyle. Amma da korkakmışsın be! Dün gece kaç kez öldün öldün dirildin ha?"

"Düşünsene, ilk defa böyle bir işe çıkıyorum. Hem insan hayatının sonuna dek ruhunu mahvetmiş de olabilir!"

"E, bir daha gider miydin, ha?"

"Bir daha mı?.. Ne desem bilmem ki? Kazancım ne olacak?.."

"İki yüz ruble desek?"

"İki yüz ruble demek? Bilmem ki... Olabilir belki..."

"Dur! Ya ruhun mahvolursa?.."

"Olabilir... ama belki de mahvolmaz!" diyerek gülümsedi Gavrila.

"Mahvolmazsın, üstelik de hayatın boyunca insan gibi yaşarsın."

Çelkaş neşeli kahkahalar atıyordu.

"Tamam, tamam! Şaka yapıyordum. Hadi kıyıya gidelim..."

İşte yine kayıktaydılar. Çelkaş dümende, Gavrila küreklerde. Tepelerinde her yanı kara bulutlarla kaplı gri bir gökyüzü uzanıyor, donuk yeşil renkli deniz, kayıkla oynuyor, küpeştesine neşeyle parlak, tuzlu serpintiler atarak şimdilik ufak olan dalgaların üstünde zıplatıyordu. Kayığın burun tarafında, uzakta sarı bir şerit halinde kumsal görünüyor, kıç taraftaysa bembeyaz köpüklere bürünmüş dalgalarla delik deşik görünen deniz uzanıp gidiyordu. Orada, uzakta bir sürü gemi görünüyordu; ilerde solda gemi direklerinden oluşan koca bir orman ve beyaz evler vardı. Buradan denize, dalgalarla birleşerek güzel, kuvvetli bir müzik oluşturan boğuk bir uğultu dökülüyordu. Bütün bunların üstüne, her bir parçayı birbirinden uzaklaştıran külrengi bir sis perdesi çökmüştü...

Çelkaş, başıyla denizi göstererek:

"Eh, akşama doğru bir iyilik yapacak!" dedi.

Gavrila, küreklerle dalgaları yararken:

"Fırtına mı kopacak?" diye sordu. Rüzgârın denizden alıp çevreye saçtığı serpintiler yüzünden tepeden tırnağa ıslanmıştı.

"Evet!" diye doğruladı Çelkaş.

Gavrila meraklı bakışlarını Çelkaş'a dikmişti.

Sonunda Çelkaş'ın konuşmaya pek niyetli olmadığını görerek:

"E, ne kadar verdiler?" diye sordu.

Çelkaş, cebinden çıkardığı şeyi Gavrila'ya uzatarak:

"İşte!" dedi.

Gavrila renk renk kâğıt parçalarını gördü, gözleri kamaştı.

"Vay canına! Ben de yalan söylediğini sanmıştım!.. Ne kadar var orada?"

"Beş yüz kırk!"

Gavrila, tekrar cebi boylayan beş yüz kırk rubleyi aç gözlerle izleyerek:

"Harika!" diye fısıldadı. "Ah, ah! Bunlar bende olsaydı keşke!" Kederle içini çekti.

"Seninle eğleneceğiz, delikanlı!" diye heyecanla haykırdı Çelkaş. "Eh, idare edeceğiz artık... Merak etme, senin payını ayırdım, kardeş... Kırk ruble ayırdım sana! Yeter mi? İstersen şimdi vereyim?"

"Eğer sana karşı ayıp olmayacaksa, alırım."

Gavrila, içini kemiren bekleyiş yüzünden tir tir titriyordu.

"Ah seni gidi şeytan yavrusu! Alırmış! Al kardeşim, buyur al! Çok rica ederim, al! Bu kadar parayı nereye koyacağımı bilemiyorum zaten! Al da, kurtar beni, al!.."

Çelkaş, Gavrila'ya birkaç tane kâğıt para uzattı. Beriki bunları titreyen eliyle aldı, kürekleri bıraktı, gözlerini kısıp, sanki içini yakan bir şey içmiş gibi ciğerlerine gürültüyle hava çekerek paraları koynuna sakladı. Çelkaş, delikanlıya alaycı bir gülümsemeyle bakıyordu. Gavrila ise küreklere tekrar yapışmış, bakışlarını yere indirmiş, sanki bir şeyden korkuyormuş gibi sinirli ve telaşlı bir halde kürek çekiyordu. Omuzları ve kulakları oynuyordu.

Çelkaş düşünceli bir şekilde:

"Amma da açgözlüymüşsün be!" dedi. "Fena... Ne yaparsın, köylüsün işte..."

"Bu parayla neler neler yapılır!.." diye bağırdı Gavrila, birden heyecanla. Sonra kesik kesik tümcelerle, sanki düşüncelerine yetişmek istiyormuş gibi acele ederek konuşmaya başladı. Köyde paralı ve parasız yaşamdan söz ediyordu. Saygı, refah, eğlence!..

Çelkaş, ciddi bir yüz ifadesiyle ve kafasındaki bir düşünce yüzünden kıstığı gözleriyle delikanlıyı dikkatle dinliyordu. Arada bir yüzüne keyifli bir gülümseme yayılıyordu.

"Geldik!" diyerek Gavrila'nın konuşmasını yarıda kesti.

Bir dalga kayığı havaya kaldırmış, kumsala doğru hızla itiyordu.

"Tamam kardeş, iş bitti. Dalgalarla sürüklenmemesi için kayığı daha uzağa çekmek gerek. Gelip alacaklar. Biz de seninle vedalaşalım. Buradan kente sekiz verst kadar yol var. Ne yapacaksın, tekrar kente mi gideceksin? Ha?"

Çelkaş'ın yüzünde kurnazca bir gülümseme parladı ve kendisi açısından çok hoş, Gavrila için beklenmedik bir şey düşündüğü belliydi. Elini cebine sokup paraları hışırdattı.

Gavrila soluğu kesilerek, ezile büzüle:

"Yo... ben... gitmeyeceğim... ben..." dedi.

Çelkaş ona baktı.

"Ne ezilip büzülüyorsun?" diye sordu.

"Hiç..." Ancak Gavrila'nın suratı bir kızarıyor, bir bozarıyordu. Ya Çelkaş'ı bırakıp gitmek istemediğinden, ya da gerçekleştirilmesi zor bir başka şey yüzünden ne yapacağını bilemeyerek olduğu yerde kıpırdayıp duruyordu.

Delikanlıyı böyle heyecanlı görmek Çelkaş'ın hoşuna gitmedi. İşin nereye varacağını bekliyordu.

Gavrila, hıçkırığa benzeyen tuhaf bir kahkahayla gülmeye başladı. Başını yere eğmişti. Yüzünün ifadesini Çelkaş görmüyordu, sadece Gavrila'nın ikide bir kızarıp bozaran kulakları belli belirsiz görünüyordu.

"Canın cehenneme!" diyerek elini salladı Çelkaş. "Bana âşık mı oldun, nedir? Kendini kız mı sanıyorsun? Yoksa benden ayrılmak zoruna mı gidiyor? Hey, anasının kuzusu! Söylesene, neyin var? Gidiyorum, bana bak!.."

"Gidiyor musun?" diye bağırdı Gavrila çın çın öten bir sesle.

Issız kumsal Gavrila'nın bağırışıyla titredi ve denizin dalgalarıyla yıkanan sarı kum dalgaları sanki harekete geçtiler. Çelkaş da titredi. Gavrila ansızın yerinden fırladı, Çelkaş'ın ayaklarına atıldı ve elleriyle sarılarak kendine doğru çekti. Çelkaş sendeledi, ağır ağır kumların üstüne oturdu, dişlerini gıcırdatarak yumruğunu sıkıp uzun kolunu havada sert bir şekilde savurdu. Ama Gavrila'nın utanç içindeki, rica dolu fısıltısıyla kalakaldığından yumruğunu vuramadı. Gavrila:

"Azizim!..." diyordu. "Şu paraları bana ver! Allah rızası için ver! Senin ne işine yarayacak onlar? Zaten bir gecede, topu topu bir gecede kazandın... Benimse bu kadar parayı kazanmam için yıllar gerek... Verirsen sana duacı olurum! Üç kilisede hayatımın sonuna dek ruhunun kurtuluşu için dua ederim! Zaten sen onları sağa sola savuracaksın, bense toprağa yatıracağım! Hadi, ver onları bana! Ne yapacaksın bu parayı? Senin için çok bir para mı sanki? Bir gecede zenginsin! Bir iyilik yap! Sen zaten uçuruma yuvarlanmışsın... Kurtuluşun yok... Oysa ben!.. Oh! Hadi ver bana!"

Çelkaş, korkmuş, şaşkın, hırslı bir halde, geriye doğru kaykılmış, ellerine dayanmış, kumların üstünde oturuyordu. Hiçbir şey söylemeden fal taşı gibi açtığı gözlerini delikanlıya dikmişti. Delikanlı kafasını onun dizlerinin arasına gömmüş, güçlükle soluk alarak dualar fısıldıyordu. Sonunda çocuğu geri itti, sıçrayıp ayağa kalktı ve elini cebine sokup paraları Gavrila'ya fırlattı.

"Al! Tıkın bakalım..." diye bağırdı. Heyecandan ve bu aç köleye duyduğu şiddetli acıma ve nefret duygusu yüzünden titriyordu. Paraları fırlattıktan sonra kendisini bir kahraman gibi hissetmeye başlamıştı.

"Aslında sana daha fazlasını vermek istiyordum. Dün, köyü anımsayınca içim acımıştı... Şu delikanlıya yardım edeyim demiştim kendi kendime. Bakalım ne yapacak, pa-

ra isteyecek mi diye de bekliyordum. Şu yaptığına bak... Keçe suratlı! Pis dilenci!.. İnsan para yüzünden kendini bu kadar alçaltır mı be? Salak! Açgözlü şeytanlar sizi!.. Kendilerini kaybediyorlar... Beş kapike kendinizi satarsınız siz!.."

"Azizim!.. İsa seni korusun! Artık neyim ben ha? Neyim? Zengin, zengin!.." diye heyecan içinde bir çığlık attı Gavrila. Titriyor, bir yandan da paraları koynuna saklıyordu. "Ah sen benim en aziz dostumsun!.. Bu iyiliğini ebediyen unutmayacağım!.. Hiçbir zaman!.. Karıma da, çocuklarıma da dua etmelerini söyleyeceğim!"

Çelkaş, delikanlının sevinç çığlıklarını dinliyor, ışıldayan, açgözlü bir heyecanla çarpılmış suratına bakıyor ve bir hırsız, sevdiği her şeyden kopmuş bir sefih olan kendisinin bile hiçbir zaman böylesine kendini kaybedecek kadar açgözlü, alçak biri olmayacağını hissediyordu. O asla böyle olmayacaktı!.. Bu düşünce ve duygu, içini özgürlük bilinciyle doldurarak onu bu ıssız deniz kıyısında Gavrila'nın yanında alıkoyuyordu.

Gavrila:

"Beni mutlu ettin!" diye bağırdı ve Çelkaş'ın elini yakalayıp yüzüne sürdü.

Çelkaş konuşmuyordu, kurt gibi dişlerini gösteriyordu. Gavrila içini dökmeye devam ediyordu:

"Benim de aklımdan neler geçmişti? Buraya gelirken... şunun kafasına, yani senin kafana, küreği indirsem... hoop!.. paraları alsam... onu da denize atıversem... ha? Kim arayıp soracak? Bulsalar bile kimdir, diye araştırmazlar. Gürültü koparılacak biri değil nasıl olsa!.. Gereksiz biri! Kim kalkar da uğraşır onunla?"

Çelkaş, Gavrila'nın boğazına sarılarak:

"Çıkar paraları!.." diye öfkeyle bağırdı.

Gavrila bir iki kez kurtulmaya çabaladı. Çelkaş'ın öbür eli, delikanlının vücuduna yılan gibi sarılmıştı... Yırtılan

bir gömleğin çıkardığı ses ve Gavrila kumların üstünde yatıyor, gözlerini delirmiş gibi koca koca açmış, elleriyle havayı yakalamaya çalışıyor, debelenip duruyordu. Çelkaş, dimdik, kupkuru, yırtıcı bir hayvan gibi öfkeyle dişlerini göstererek kesik kesik, sinir bozucu bir şekilde gülüyor, köşeli suratında bıyıkları sinirli sinirli oynuyordu. Hayatı boyunca hiçbir zaman bu kadar canı yanmamış, hiçbir zaman bu kadar öfkelenmemişti.

Kahkahaların arasında Gavrila'ya:

"Nasıl, şimdi de mutlu musun?" diye sordu. Sonra delikanlıya arkasını dönüp kente doğru yürümeye başladı. Ancak daha beş adım bile atmamıştı ki, Gavrila kedi gibi kamburunu çıkartıp ayağa fırladı, iyice gerinerek Çelkaş'a yuvarlak, büyük bir taş fırlattı. Bir yandan da öfkeyle:

"Al sana!.." diye bağırıyordu.

Çelkaş'ın boğazından bir inilti koptu, elleriyle başını tuttu, öne doğru sendeledi, Gavrila'ya döndü ve yüzüstü yere kapaklandı. Gavrila ona bakarken donup kalmıştı. İşte ayağını oynatıyor, başını kaldırmaya çalışıyordu, tel gibi titredikten sonra uzanıp kaldı. O zaman Gavrila, uzaklara, sis içindeki bozkırın üstünde salkım saçak bir kara bulutun asılı durduğu, karanlık bir yere doğru koşmaya başladı. Dalgalar kumsala doğru koşarak, kumsalla kaynaşarak, sonra tekrar koşarak hışırdıyordu.

Yağmur atıştırmaya başlamıştı. Önce tek tük düşerken sonra hızlandı, iri damlalar halinde, gökyüzünden inen incecik sicimler gibi dökülen bir yağmura dönüştü. Yağmur, bu incecik su sicimleriyle koskoca bir ağ örüyordu. Bu ağ bir anda bozkırın da denizin de enginliklerini örtüvermişti. Gavrila ağın ardında yok oldu. Uzun zaman yağmurdan ve denizin kıyısında, kumların üstünde yatan uzun boylu bir adamdan başka bir şey görünmedi. Ancak yağmurun içinden koşarak gelen Gavrila tekrar ortaya çıkmıştı, kuş gibi uçuyordu; Çelkaş'ın yanına kadar koştuktan sonra kendini

yere attı ve onu döndürmeye çalıştı. Eli ılık, kırmızı, yapış yapış bir şeye bulanmıştı... İrkildi, soluk, çılgın bir suratla bir adım geriledi.

Yağmurun gürültüsü altında Çelkaş'ın kulağına:

"Kalksana, kardeş!" diye fısıldadı.

Çelkaş kendine geldi ve Gavrila'yı iterek yanından uzaklaştırdı. Hırıltılı bir sesle:

"Defol!.." dedi.

Gavrila titreyerek:

"Affet beni kardeş!.. Şeytan dürttü..." diye fısıldıyor ve Çelkaş'ın elini öpüyordu.

"Git başımdan... Git..." diye hırıldıyordu öteki.

"Ruhumu günahtan kurtar!.. Yalvarırım sana! Affet!.."

"Defol!.. Cehennemin dibine git!" diye birden bağırdı Çelkaş, sonra doğrulup oturdu. Yüzü solgun ve öfkeliydi, gözleri bulanıktı ve sanki çok uykusu gelmiş gibi kapanıyordu. "Daha ne istiyorsun? İşini becerdin işte... Git! Defol!" Kahrından ölmek üzere olan Gavrila'ya bir tekme atmak istedi, ama başaramadı, Gavrila omuzlarına sarılarak tutmasaydı tekrar yere devrilecekti. Çelkaş'ın yüzü şimdi Gavrila'nın yüzüyle aynı hizadaydı. İkisinin de benzi solmuştu, ikisinin de yüzü korkunçtu.

Çelkaş, adamının iri iri açılmış gözlerine:

"Tuu!" diye tükürdü.

Gavrila hiç ses çıkarmadan gömleğinin koluyla yüzünü sildi ve:

"Ne istersen yap..." diye fısıldadı. "Tek söz etmeyeceğim. İsa aşkına bağışla beni!"

"Alçak!.. Sen serseri bile olamazsın!.." diye küçümseyerek bağırdı Çelkaş. Gocuğunun altından gömleğinden bir parça yırtıp bir şey söylemeden, arada bir dişlerini gıcırdatarak başını sarmaya koyuldu. Dişlerinin arasından: "Paraları almış mıydın?" dedi.

"Almadım kardeş! İstemem!.. Felaket getirdi bana!.."

Çelkaş, elini gocuğunun cebine soktu, bir tomar para çıkarttı, bir tanesini cebine geri koydu, kalanların hepsini Gavrila'nın yüzüne fırlattı.

"Al şunları, yıkıl karşımdan!"

"Almam, kardeş... Alamam! Affet beni!"

Çelkaş gözlerini fıldır fıldır döndürerek "Al diyorum sana!.." diye kükredi.

Gavrila ürkek bir şekilde:

"Affet beni!.. Ancak o zaman alırım..." dedi ve Çelkaş'ın ayaklarının dibine, yağmurdan iyice ıslanmış olan kumların üstüne düştü.

Çelkaş kendinden emin:

"Yalan söyleme, alacaksın nasıl olsa alçak!" dedi ve Gavrila'nın kafasını saçlarından tutup kaldırarak paraları yüzüne sürttü.

"Al! Al! Hak ettin! Al, korkma! Utanma, az kalsın adam öldürüyordun diye! Benim gibi adamları kimse arayıp sormaz. Öldüğümü öğrenince teşekkür bile ederler. Hadi, al!"

Gavrila, Çelkaş'ın güldüğünü fark edip rahatladı. Paraları elinde sımsıkı tutuyordu.

"Kardeş, beni bağışlıyor musun peki? Ha?" diye sordu ağlamaklı bir sesle.

Çelkaş, ayağa kalkıp sendeleyerek ve ses tonunu onunkine benzeterek:

"Sevgili kardeşim!.." diye karşılık verdi. "Niçin affedecekmişim? Asla bağışlamam! Bugün sen bana, yarın ben sana..."

Gavrila, başını sallayarak kederle içini çekti ve:

"Ah, kardeşim, kardeşim!.." dedi.

Çelkaş, karşısında duruyor, garip bir şekilde gülümsüyordu, başındaki bezse yavaş yavaş kızararak Türklerin fesine benziyordu.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Deniz bo-

ğuk bir sesle homurdanıyor, dalgalar kudurmuş gibi öfke içinde kıyıya vuruyordu.

İki adam da konuşmuyordu.

Çelkaş yola koyulurken:

"Haydi hoşça kal!" dedi alaycı bir şekilde.

Yalpalıyor, bacakları titriyordu. Kafasını tuhaf bir biçimde, sanki kaybetmekten korkarmış gibi tutuyordu.

Gavrila:

"Kardeş, bağışla beni!.." diye bir kere daha rica etti.

Çelkaş soğuk bir sesle:

"Fark etmez!" diye yanıtladı tekrar yola koyulurken.

Yalpalayarak, sol eliyle sürekli olarak başını tutarak, sağ eliyle de boz bıyığını hafif hafif burarak yürüyordu.

Gavrila, kara bulutlardan incecik, sonsuz sicimler halinde giderek daha yoğun bir şekilde yağan ve çelik rengindeki bir sisle bozkırı sarmış olan yağmurun içinde gözden kaybolana dek Çelkaş'ın arkasından baktı.

Daha sonra ıslak kasketini başından çıkarttı, haç işareti yaptı, elinde sımsıkı tuttuğu paralara baktı, rahat, derin bir soluk aldı, paraları koynuna sakladı, geniş, sert adımlarla Çelkaş'ın kaybolduğu yerin ters yönünde kıyı boyunca yürümeye başladı.

Deniz uluyor, büyük, ağır dalgalar kumsala saldırıyor, kumları köpükler içinde bırakıyor, büyük bir çabayla suyu ve toprağı kamçılıyordu... Rüzgâr uğulduyordu... Çevredeki her şey bir ulumayla, kükremeyle, uğultuyla dolmuştu... Yağmurun ardında deniz de, gökyüzü de görünmüyordu.

Yağmur ve dalgaların serpintileri, Çelkaş'ın yattığı yerdeki kırmızı lekeyi kısa sürede yıkamış, Çelkaş'ın ve delikanlının kumsalda bıraktıkları izleri silmişti, ıssız bir deniz kıyısında iki adam arasında geçen bu küçük dramı anımsatacak hiçbir şey kalmamıştı.

1894

Donmayan Oğlan ve Kız

Bir Noel Masalı

Eskiden beri Noel masallarında her yıl birkaç zavallı erkek ve kız çocuğunu soğukta dondurmak âdet olmuştur. Noel masalının kahramanı oğlan ya da kız, genellikle büyük bir evin penceresinin önünde dikilirler, süslü odalarda ışıl ışıl yanan Noel çamını camın arkasından hayran hayran seyrederler, sonra da tatsız ve acı pek çok şey hissederek donarlar.

Bu masalların yazarlarının kahramanlarına karşı acımasız olsalar bile iyi niyetli insanlar olduklarını biliyorum; onların, yani yazarların, bu yoksul çocukları donarak öldürmelerinin nedeninin bu çocukların varlığını zengin çocuklara anımsatmak olduğunu da biliyorum, ama ben böyle son derece saygı duyulacak bir amaç için de olsa bir tek yoksul oğlan ya da kızı dondurmaya kıyamıyorum...

Ben hiç donacak kadar üşümedim, zavallı bir oğlan ya da kız donarken de yanında hiç bulunmadım ve donma duygusunu betimlerken gülünç kaçacak şeyler söylemekten korkarım... Ayrıca bir canlının varlığını başka bir canlı varlığa anımsatmak için ille de o canlı varlığı bir biçimde öldürmek de pek hoş bir şey değildir...

İşte bu yüzden donarak ölmeyen bir oğlanla kızı anlatmayı yeğliyorum.

Noel akşamı, saat altı civarıydı. Rüzgâr esiyor, şurada burada saydam kar bulutçuklarını havalandırıyordu. Bu soğuk, çizgileri belirsiz, buruşuk muslin parçalarını anımsatan güzel ve hafif bulutçuklar uçarak her yana dağılıyor, yürüyenlerin yüzlerine düşüyor, buzdan iğnelerini insanların yanaklarına batırıyor, atların suratlarını örtüyor ve atlar, başlarını sallayarak, burun deliklerinden sıcak buhar kümeleri salarak gürültüyle tıslıyorlardı... Telgraf telleri kırağı tutmuştu ve beyaz tüylü kumaştan yapılmış kordonları andırıyordu... Gökyüzü açıktı, çok sayıda yıldız pırıl pırıl parlıyordu. Yıldızlar o kadar parlaktı ki, sanki birisi eline kireç sütüyle bir fırça almış akşama kadar bir gayret onları parlatmıştı. Böyle bir şey olamazdı elbette. Sokak canlı ve gürültülüydü. Atlar hızla geçiyor, insanlar yürüyordu. Bu insanların kimi telaşlı, kimi telaşsız yürüyorlardı. Aradaki bu fark, birincilerin birtakım işlerinin ve tasalarının olmasından ya da kalın bir paltoya sahip olmamalarından, ikincilerinse hiçbir işlerinin ve tasalarının bulunmamasından ve sırtlarında bırakın kalın paltoyu bir de kürklerinin olmasından kaynaklanıyordu.

Tasası olmayan ama sırtında yakası pek şatafatlı kürkü olan insanlardan birine doğru, ağır ve ciddi bir şekilde yürüyen bu beyefendilerden birinin ayaklarının dibine doğru iki küçük paçavra yumağı yuvarlandı ve adamın önünde topaç gibi dönerek ikisi bir ağızdan acı acı sızlanmaya başladılar:

"Beyefendiciğim...." dedi bir kız çocuğunun çınlayan sesi uzata uzata.

"Yüce efendim, bayım..." diye bir erkek çocuğunun kısık sesi kıza yardım ediyordu.

"Kimsesiz çocuklara bir sadaka..."

"Bir lokma ekmek parası! Bayram hatırına!.." dediler ikisi birden.

Bunlar benim kahramanlarımdı. Yoksul çocuklar. Oğlan Mişka Prışç, kız Katka Ryabaya... (İyi bir eğitim almış

okurlarımı şaşırtmak istemediğim için kahramanlarımın adlarını Mişel ve Katrin olarak değiştirmeyi de önerebilirim.)

Beyefendi yürüyor, çocuklarsa arada bir yolunu keserek ayaklarının dibinde çevik hareketlerle koşuşturuyorlardı. Katka, sadaka umudunun yarattığı heyecandan soluğu kesilerek yarı fısıltılı bir sesle "Bir sadaka!.." diye tekrarlayıp duruyordu. Bu sırada Mişka beyefendinin yürümesine mümkün olduğu kadar engel olmaya çalışıyordu.

Sonunda çocuklar kendisini iyice bıktırdıklarında beyefendi kürkünün önünü açtı, cüzdanını çıkarıp burnuna doğru yaklaştırarak hızlı hızlı solumaya başladı. Sonra bir madeni para çıkardı, parayı kendisine uzanan küçük, pis ellerden birine tutuşturdu.

İki paçavra yumağı, kürklü beyefendinin yolundan hemen kaybolup aynı anda da bir kapı girintisinde tekrar ortaya çıktılar. Burada birbirlerine sokularak bir süre hiç konuşmadan sokağın bir bu tarafına, bir öbür tarafına bakındılar.

Yoksul oğlan Mişka öfkeli bir zafer sevinciyle:

"Neyse görmedi, şeytan herif!.." diye fısıldadı.

"Arabacılara doğru gidiyordu, köşede..." diye yanıtladı kız arkadaşı. "Bey kaç para verdi?"

"On kapik!" dedi Mişka umursamadan.

"Ne kadar oldu peki?"

"Yetmiş yedi!"

"Oho, ne kadar çok olmuş!.. Artık eve gider miyiz? Hava çok soğuk..."

"Ne acele ediyorsun?" dedi Mişka işkilli işkilli. "Bana bak, kendini hemen öyle dışarı atıverme, bekçi görürse sonra yakalayıp canımıza okur... Bak bir duba geliyor! Haydi!"

Mişka'nın duba dediği, pelerinli bir kadındı. Bundan da anlaşılacağı üzere, Mişka, terbiyesiz, büyüklerine karşı saygısız çok kötü bir çocuktu.

"Sevgili hanımefendi..." dedi Mişka şarkı söyler gibi.

"Bir sadaka İsa aşkına!.." dedi Katka uzatarak.

"Vere vere üç kapik verdi! Yuh!.. Şeytanın kuklası!.." diye küfretti Mişka ve tekrar bir kapı girintisine sokuluverdi.

Sokaktaysa hafif kar bulutçukları hâlâ fırıl fırıl dönüyor, soğuk esen rüzgâr daha da şiddetleniyordu. Telgraf direkleri boğuk sesler çıkarıyor, kızakların ezdiği kar keskin çığlıklar atıyor, sokağın uzak bir köşesinden tatlı bir kadın kahkahası yayılıyordu...

"Anfisa teyze bugün de sarhoş mu olur acaba?" diye sordu Katka, arkadaşına daha da sokularak.

"Söylediğin şeye bak! İçmeyip de ne yapacak? Tabii ki sarhoş olacak..." diye kesin bir yanıt verdi Mişka.

Çatılardaki karları sağa sola dağıtan rüzgâr, hafiften kutsal bir arya söylemeye başlamıştı, bir yerde bir kapı gıcırdadı. Sonra bir cam kapının zangırtısı duyuldu ve berrak bir ses:

"Arabacı!" diye bağırdı.

Katka:

"Eve gidelim!" dedi.

"Hadi sızlanmaya başlama yine!.." diye terslendi kıza Mişka. "Evde ne işimiz var?"

"Sıcak..." diye kısaca açıkladı kız.

"Sıcak!.." diye onun taklidini yaptı Mişka. "Herkes toplanınca dans etmeye zorlayacaklar, daha mı iyi yani? Ya da zorla votka içirecekler, yine kusmaya başlayacaksın... Bir de kalkmış eve gidelim diyorsun!.."

Sonra kendi değerini bilen ve konuyla ilgili görüşünün doğruluğundan kesinlikle emin bir adam görünümüne bürünerek kasıldı. Katka esneyerek kapının köşesine çömeldi.

"Çeneni kapa... Tamam soğuk, ama biraz sabret... Bir şeycik olmaz! Kardeş biz, merhametli birinin sayesinde ısınacağız... Bunu biliyorum! Ben istiyorum ki..."

Çocuk, ne istediği konusuna kız arkadaşının ilgisini çekmek amacıyla sözünü tamamlamamıştı. Fakat gittikçe daha fazla büzülen kız en ufak bir ilgi göstermiyordu. O zaman Mişka birazcık kaygılı bir sesle onu uyardı:

"Bana bak, sakın uyuma... donarsın sonra! Katyuşka?!"

"Hayır... Bir şeyim yok..." diye karşılık verdi kız dişleri takırdayarak.

Mişka'yla birlikte olmasaydı belki de donardı; fakat bu tecrübeli velet, onun bu alışılmış Noel davranışını yapmasına engel olmak için kesin kararlıydı.

"Ayağa kalk! Yoksa daha kötü olursun. Ayakta durursan daha büyük olursun, soğuk da içine daha zor işler. Büyük şeylerle baş edemez soğuk... Atlara bak, hiç üşümüyorlar. Ama insan attan daha küçük... insan üşüyor... Kalk dedim! Şu parayı bir rubleye tamamlayalım sonra marş marş!"

Katka, tir tir titreyerek ayağa kalktı.

"Her yerim ağrıyor... çok soğuk..." diye fısıldadı sessizce.

Gerçekten de hava giderek daha soğuyordu. Kar bulutçukları da yavaş yavaş kar yumakları haline dönüşüyordu. Bu kar yumakları sokağın bir yerinde beyaz sütunlar halinde, başka bir yerinde üzerine pırlantalar serpiştirilmiş uzun kumaş şeritleri halinde dönüp duruyordu. Bu şeritlerin fenerlerin üstünde kıvrım kıvrım dolanmalarını ya da dükkânların pırıl pırıl vitrinlerinin önünde uçuşmalarını izlemek çok hoştu. O sırada bu kar yumakları, renk renk kıvılcımlarla, soğuk ve delici gözlerin keskin parıltısıyla parlıyordu.

Bütün bunlar ne kadar güzel olursa olsun benim iki kahramanımı zerre kadar ilgilendirmiyordu.

"Hele hele!" dedi Mişka burnunu bulunduğu delikten çıkararak. "Geliyorlar! Hem de ne kalabalık!.. Katka esneyip durmasana!"

Küçük kız yuvarlanır gibi sokağa fırladı ve titrek bir sesle, kesik kesik:

"Merhametli beyefendiler!.." diye sızlandı.

"Bir sadaka, beey... Katyuşka kaç!" diye bir çığlık attı Mişka.

Birden kaldırımda beliren uzun boylu bir polis:

"Ah sizi gidi keratalar! Ben size gösteririm!.." diye bağırdı ve söylenmeye başladı.

Fakat çocuklardan eser bile kalmamıştı. Polisin yanından iki büyük paçavra yumağı halinde yuvarlanıp kayıplara karıştılar.

"Kaçtı şeytan yavruları!" dedi polis kendi kendine ve sokağa baştan sona bir göz atıp şefkatle gülümsedi.

Şeytan yavrularıysa hem koşuyorlar, hem de kahkahalarla gülüyorlardı. Katka üstündeki paçavraların eteklerine takılarak arada bir düşüyor ve:

"Aman Tanrım! Yine..." diye haykırıyordu. Sonra ayağa kalkarak korku içinde ama kahkahalarla gülerek arkasına bakıyordu.

"Peşimizde mi?.."

Mişka böğrünü tutarak kahkahalar atıyor, arada bir gelen geçen insanlara çarparak bir şaplak yiyordu.

"Yeter... Allah canını almasın emi!.. Ne taklalar atıyor ama!.. Seni gidi salak! Şlap!.. Tanrım! Bir şlap daha! Çok komik!.."

Katka'nın ikide bir düşmesi çocuğu keyiflendirmişti.

"Artık arkamızda değil, daha sessiz ol! Bu... zararsız... iyi bir adam... Öbürü, hani şu geçen günkü düdük çalmaya başlamıştı... Koşarken dosdoğru gidip bekçinin göbeğine çarpmıştım!.. Alnım adamın copuna vurmuştu da ne biçim çatırdamıştı..."

"Anımsıyorum! Yumru... çıkmıştı..." Sonra Katka tekrar gevrek kahkahalar atmaya başlıyordu.

"Tamam yeter!" dedi Mişka ciddi bir ifadeyle. "Yeter artık. Şimdi dinle..."

İkisi yan yana, ağırbaşlı, kaygılı insanlar gibi ciddi bir şekilde yürüyorlardı.

"Demin sana yalan söyledim... Hani o beyefendi vardı ya, o yirmi kapik vermişti... daha önce de yalan söyledim...

eve gidene kadar ağzını açmaman için. Bugün çok şanslı bir gün! Ne kadar topladığımızı biliyor musun? Bir ruble beş kapik! Ne çok, değil mi?.."

"Ev-vet!" diye fısıldadı Katka. "Bu kadar paraya sağlam bir potin alabilirsin belki... sıkı bir pazarlıkla yani..."

"Gene mi potin! Ben sana bir yerden potin çalarım... sabret... Çoktandır gözüme kestirdiğim bir şey var... Bekle, onu aşıracağım... Bak ne diyeceğim... Şimdi bir meyhaneye gidelim... tamam mı?"

"Ya teyzem gene öğrenir de basarsa tokadı... hani o günkü gibi!.." dedi Katka düşünceli bir şekilde ve sözcükleri uzata uzata; ama ses tonunda yine de yakında ısınabilecek olma sezgisinin yarattığı sevinç hissediliyordu.

"Tokatı mı basar? Basamaz! Kardeş, biz öyle bir yer seçeceğiz ki, orada bizi bir tek Allah'ın kulu bile tanımayacak."

"O zaman olur!.." diye umutla fısıldadı Katka.

"Tamam... İlk önce yarım funt salam alalım, sekiz kapik; bir funt beyaz ekmek, beş kapik... On üç eder! Sonra üçer kapiklik börek... İki börek altı kapik; etti on dokuz! Birer de çay, altı... Hepsi yirmi beş kapik ediyor! Oho! Kalanı da..."

Mişka sustu ve olduğu yerde durdu. Katka onun yüzüne soran gözlerle, ciddi ciddi bakıyordu.

"Bu ne kadar çok para böyle..." diye tekrarladı ürkek bir sesle.

"Sus... Bekle... Hiç de çok değil... Az bile. Sekiz kapiğini daha yiyebiliriz... Otuz üç eder! Hepsini yesek ne olur? Bugün bayram değil mi? Kalanı da... eğer yirmi beş kapik kalırsa... o zaman... seksen kapik... otuz üç olursa... yetmiş küsur kapik! Öf ne çok para! Daha ne ister cadı karı?.. Haydi!.. Hızlı yürü!.."

El ele tutuşup kaldırımda zıplaya zıplaya koşmaya başladılar. Kar karşıdan geliyor, gözlerine doluyordu. Bazen tepe-

den tırnağa bir kar bulutuyla örtülüyorlar ve bu kar bulutu onların küçücük gövdelerini saydam bir perdeyle sarıyor, ısınmak ve yemek isteğiyle bu perdeyi hemen yırtıyorlardı...

Katka, hızlı yürümekten soluğu kesilerek:

"Sen bilirsin, ne istersen yap," diye konuşmaya başladı. "Ama eğer öğrenirse... bütün bunları senin yaptığını söyleyeceğim... Nasıl istersen! Sen hep kaçıp kurtuluyorsun... olan bana oluyor... beni her zaman yakalıyor... senden daha çok canımı yakıyor... Beni sevmiyor... Bak söylerim, ona göre!.."

"Haydi, söyle bakalım!" diye başını salladı Mişka. "Dayak atar, ne olacak yani yaralar iyileşir... Bir şey olmaz... Söyle..."

Oğlan tepeden tırnağa kahraman kesilmişti ve kafasını geriye atmış, ıslık çalarak yürüyordu. Zayıf yüzü, kurnaz, ancak çocukça bir kurnazlıktan uzak, soğuk bakışlı gözleri ve sivri, birazcık kemerli bir burnu vardı.

"İşte meyhane... İki tane hem de! Hangisine gitsek?"

"Haydi şu alçak olanına gidelim. Ama önce bakkala uğrayalım..."

Bakkaldan konuştukları şeyleri alıp alçak olan meyhaneye gittiler.

Meyhane buhar, duman ve insanı sersemleten ekşi bir kokuyla doluydu. Koyu, dumanlı bir karanlıkta arabacılar, serseriler, askerler masaların arkasında oturuyorlar, masaların arasında ise üstü başı kir içinde garsonlar koşuşturuyorlardı. Herkes bir ağızdan bağırıyor, şarkı söylüyor, küfrediyordu...

Mişka, keskin gözleriyle köşedeki boş masayı fark edip becerikli zikzaklar çizerek masaya geçti, çabucak soyundu ve büfeye yollandı. Katka da etrafına ürkek ürkek bakarak üstündekileri çıkarmaya başladı.

"Amcacığım!" dedi Mişka büfeciye. "Bana iki çay verir misiniz?" ve yumruğunu hafifçe tezgâhın üstüne vurdu.

"Çay mı? Tamam! Kendin al... Sıcak su için de kendin git... Bana bak bir şey kırma sakın. Kırarsan canına okurum!.."

Fakat Mişka sıcak su almak için çoktan uzaklaşmıştı bile.

İki dakika kadar sonra Mişka kız arkadaşıyla birlikte ağırbaşlı bir insan edasıyla masanın başında oturuyordu. Sırtını sandalyenin arkalığına dayamış, çok para kazanmış bir yük arabacısının ciddi yüz ifadesiyle bütün dikkatini vererek kendisine adi tütünden sigara sarıyordu. Katka, onun genel bir yerde nasıl davranılacağı konusundaki ustalığını saygıyla izliyordu. Kız, meyhanenin kulakları sağır eden armonisine henüz hiç alışamamıştı ve içinden sürekli olarak şimdi ikisini de "kulaklarından tutup" dışarı atmalarını ya da daha da kötü bir şey olmasını bekliyordu. Ancak bu gizli korkularını Mişka'nın önünde açıklamak istemiyordu ve minik elleriyle lepiska saçlarını düzelterek çevresine kimseyi takmıyormuş gibi bakmaya çalışıyordu. Bu çabalar sık sık kirli yanaklarının kızarmasına neden oluyor, küçük mavi gözleri utançla kısılıyordu. Mişka ise sarhoşun teki olmasına karşılık ağırbaşlı bir adam olan ve geçenlerde hırsızlıktan üç ay hapis yatan kapıcı Signey'in ses tonunu ve konuşmasını taklit etmeye çalışarak kıza ciddi ciddi akıl veriyordu:

"Mesela seni alalım, durmadan sızlanıyorsun... Ne diye sızlanıyorsun? Doğrusunu söylemek gerekirse hiçbir işe yaramıyor. 'Bir sa-da-ka, bir sa-da-ka!..' Neye yarıyor? Oysa yoldan geçen birinin ayaklarının altına atılmalısın... Öyle bir atılmalısın ki, adam sana takılıp düşmekten korksun..."

"Bundan sonra öyle yaparım..." diyerek boynunu büktü Katka.

"Tamam işte!.." diye ciddi bir tavırla başını salladı arkadaşı. "Öyle yapmak gerek. Sonra bir şey daha var: Eğer Anfisa teyzeyi alacak olursak... Neci oluyor bu Anfisa?.. Birincisi sarhoş karının teki! Sonra da..."

Daha sonra Mişka, Anfisa teyzenin ne olduğunu açık yüreklilikle anlattı.

Katka, Mişka'nın teşhislerini tümüyle kabul ederek başını sallıyordu.

"Kadının sözünü dinlemiyorsun... Öyle yapma. Ona, teyzeciğim... sözünüzü dinleyeceğim falan de... Yani ağzına bir parmak bal çal. Sonra da bildiğini oku... İşte bu kadar..."

Mişka sustu ve Signey'in her zaman konuşmasını bitirdiğinde yaptığı gibi ciddi bir edayla karnını kaşıdı. Artık konuşacak bir konusu kalmamıştı. O zaman başını salladı ve:

"Hadi yiyelim..." dedi.

"Yiyelim!" diye onayladı Katka. Uzun süredir aç bakışlarla ekmeği ve salamı ölçüp biçiyordu.

Sonra isten kararmış lambalarla çok kötü aydınlatılmış olan meyhanenin nemli, pis kokulu karanlığının ortasında, açık saçık küfürlerin ve şarkıların gürültüsü içinde yemeklerini yemeye koyuldular. Gerçek yemek meraklıları gibi zevkle, tadını çıkara çıkara, dura dura yiyorlardı. Gerçi Katka bir ara ölçüyü kaçırıp açgözlülükle koca bir lokma ısırmış, bu yüzden yanakları şişmiş, gözleri komik şekilde yuvalarından fırlamıştı da ağırbaşlı Mişka alay ederek:

"Oy anacığım, amma da doldurdun ağzını!.." demişti.

Kızcağızsa bundan çok utanarak ağzındaki lezzetli yiyeceği nerdeyse boğularak bir an evvel çiğnemeye çalışıyordu.

İşte hepsi bu kadar. Bu Noel akşamını tamamlamaları için artık onları rahat bırakabilirim. İnanın bana, artık ölmezler! Yerlerinde duruyorlar. Onları neden donduracaktım ki?..

Daha basit, daha doğal bir yığın yoldan ölebilecek olan çocukları dondurarak öldürmek son derece saçma bir şey bence.

1894

Bir Kere Sonbaharda

... Bir kere sonbaharda çok tatsız ve sevimsiz bir duruma düşmüştüm: Yeni geldiğim, tanıdığım tek kişinin bile olmadığı bir kentte cebimde tek kuruşum, başımı sokacak bir evim olmadan dımdızlak kalakalmıştım.

İlk günlerde üstümden başımdan eksikliği hissedilmeyecek şeyleri sattıktan sonra kentten çıkıp Ustye denilen, vapur iskelelerinin bulunduğu, sefer zamanları canlı bir iş hayatının fokur fokur kaynadığı, şimdiyse ıpıssız olan bir semte gelmiştim. Ekim ayının son günleriydi.

Islak kumsalda ayaklarımı sürüyerek yürüyor, bir yiyecek artığı bulabilmek için kumsalı inatçı bakışlarla tarayıp bomboş binaların ve barakaların arasında tek başıma dolaşıyor, tok olmanın ne güzel bir şey olduğunu düşünüyordum...

Kültürümüzün bugünkü düzeyinde insan ruh açlığını beden açlığına göre daha çabuk doyurabiliyor. Sokaklarda geziniyorsunuz, çevrenizi dış görünüşü fena sayılmayacak, içlerinin de oldukça güzel olduğunu söyleyebileceğiniz yapılar sarmış; bu durum, sizde mimarlık konusunda, sağlık konusunda ve daha birçok yüce ve bilgece konuda iç açıcı düşünceler uyandırabilir; karşınıza rahat ve sıcacık giyinmiş insanlar çıkıyor. Bu nazik insanlar, sizin de bu dünyada var olduğunuza ilişkin acı gerçeği sırf nezaketleri yüzünden görmezlikten gelerek yanınızdan uzaklaşıyorlar. Allahtan ki, aç bir insanın ruhu, tok birinin ruhundan daha iyi,

daha sağlıklı besleniyor. İşte size toklardan yana çok keskin zekâlı bir sonuç çıkarılabilecek bir sav!..

Akşam oluyordu. Yağmur yağıyor, kuzeyden sert bir rüzgâr esiyordu. Rüzgâr boş barakalarda ve büfelerde ıslık çalıyor, otelin tahta çakılmış pencerelerini dövüyor, nehrin dalgaları rüzgârın vuruşlarıyla köpürüyor, gürültüyle kıyıdaki kumlara çarpıyor, bembeyaz sırtlarını kabartıp birbirlerinin üstünden hızla atlayarak bulanık renkli açıklara doğru art arda yayılıyordu... Anlaşılan nehir kışın yaklaştığını hissediyor ve korku içinde, kuzey rüzgârının bu gece üstüne atabileceği buzdan zincirlerden kurtulup bir yerlere kaçmaya çalışıyordu. Gökyüzü ağır, iç karartıcıydı. Gözle zor seçilen yağmur damlacıkları dökülüyordu durup dinlenmeksizin; dalları kırılmış, çarpık çurpuk iki aksöğüt ağacı ve bu ağaçların dibinde ters dönmüş bir sandal, çevremi saran doğadaki bu hüzünlü ağıdı iyice belirginleştiriyordu.

Devrilmiş, dibi delik sandal ve buz gibi rüzgârın çırılçıplak soyduğu zavallı yaşlı ağaçlar... Çevredeki her şey kırık dökük, çorak ve ölü. Gökyüzüyse bitip tükenmez gözyaşları döküyor. Etraf ıssız ve karanlık, sanki her şey ölüyor, birazdan bir tek ben canlı kalacağım, beni de soğuk bir ölüm bekliyor.

Oysa o sırada on yedi yaşındaydım, yaşamın en güzel çağı!

Açlıktan ve soğuktan dişlerim takırdayarak ıslak, soğuk kumsalda dolaşıp duruyordum. Birden, yiyecek bulmak umuduyla barakalardan birinin arkasına geçtiğim anda yere çömelmiş, sırtında yağmurdan sırılsıklam olmuş elbisesi düşük omuzlarına sımsıkı yapışmış birini gördüm. Tepesine dikilip ne yaptığına baktım. Barakalardan birinin altında kumda elleriyle çukur açmaya çalışıyordu.

Yanına çömelerek:

"Bunu niye yapıyorsun?" diye sordum.

Hafif bir çığlık attı, hemen sıçrayıp ayağa kalktı. Karşımda dikilip kocaman açtığı korku dolu gri gözleriyle yüzüme baktığında, benim yaşlarımda bir kız olduğunu gördüm. Yüzü çok sevimliydi, ama ne yazık ki, üç büyük çürükle bezenmişti. Çürükler, gözlerinin altında eşit büyüklükte birer tane ve biraz daha büyükçe olan üçüncüsü de alnında, tam burnuyla alnının birleştiği yerde olmak üzere olağanüstü orantılı bir şekilde dağılmış olsa da, yüzünün güzelliğini bozuyordu. Bu simetrinin, insan görünümünü bozma konusunda usta bir sanatçının elinden çıktığı anlaşılıyordu.

Kız bana bakıyor ve gözlerindeki korku giderek sönüyordu... Ellerindeki kumları silkeledi, başındaki basma örtüyü düzeltti, büzülerek:

"Sen de yemek ister misin?" dedi. "O zaman kaz bakalım, benim ellerim yoruldu. Orada –başıyla barakayı gösterdi–, ekmek olması lazım... Daha işi tatil etmedi burası..."

Kazmaya başladım. Biraz durup beni izledikten sonra o da yanıma oturup yardım etmeye koyuldu.

Hiç konuşmadan çalışıyorduk. O anda ceza yasasını, ahlak, mülkiyet ve bilgili insanların düşüncesine göre yaşamın her anında anımsanması gereken diğer şeyleri aklıma getirip getirmediğimi şimdi söyleyemeyeceğim. Gerçeğe daha yakın olabilmek arzusuyla şunu itiraf etmem gerekir: Barakanın altını kazma işine o derece kendimi kaptırmıştım ki, bu barakanın içine girebilmek dışında her şeyi unutmuştum...

Akşam oluyordu. Nemli, soğuk bir karanlık çevremizde giderek yoğunlaşıyordu. Dalgalar öncekine göre daha boğuk sesler çıkarıyordu. Yağmur barakanın tahtalarını giderek daha sık, daha kuvvetli bir sesle dövüyordu... Bir yerlerde bir gece bekçisinin düdüğü duyuldu...

"Barakanın döşemesi var mı acaba?" diye sessizce sor-

du yardımcım. Ne söylediğini anlamamıştım, sesimi çıkarmadım.

"Barakanın döşemesi var mı, diyorum. Eğer varsa boşuna kazıyoruz. Çukuru kazacağız, bir de bakmışız altımızda bir yığın kalın tahta... Onları nasıl sökeceksin? En iyisi kilidi kırmak... Zayıf bir kilide benziyor...."

Parlak düşünceler kadınların kafasına ender olarak uğrar ama gördüğünüz gibi, yine de arada bir uğruyorlar... Güzel düşüncelere her zaman değer vermiş, onlardan her zaman olabildiğince yararlanmaya çalışmışımdır.

Kilidi bulup hızla çektim, halkasıyla birlikte koparttım... Suç ortağım bir anda kıvrılıp barakanın açılan dört köşe kapağından yılan gibi içeri süzüldü. İçerden onun takdir dolu sesi duyuldu:

"Aferin!"

Bir kadının küçücük bir övgüsü benim için bir erkeğin upuzun methiyesinden daha değerlidir. Bu erkeğin bütün eski hatipler gibi ağzı en güzel lafları yapsa bile. Yalnız o zamanlar şimdikine göre daha az kibardım ve kızın iltifatını önemsemeyerek korku içinde kısaca sordum:

"Bir şey var mı?"

Tekdüze bir sesle bulduklarını saymaya koyuldu:

"Bir sepet dolusu şişe... Boş çuvallar... Bir şemsiye... Demir bir kova."

Bunların hiçbiri yenmezdi. Umutlarımın sönmek üzere olduğunu hissediyordum ki... Kız birden çığlık attı:

"Ah! O burada işte..."

"Ne orada?"

"Ekmek... Bir somun ekmek... Ama ıslak... Yakala!"

Önce somun, arkasından da kahraman suç ortağım ayaklarımın dibine yuvarlandı. Ekmekten bir lokma koparmıştım bile. Lokmayı ağzıma atıp çiğnemeye başladım...

"Hadi bana da ver... Buradan uzaklaşmamız lazım. Ne-

reye gideceğiz peki?" Karanlıkta merakla dört bir yana baktı. Karanlık, nemli ve gürültülüydü... "Şurada devrilmiş bir sandal vardı... oraya gidelim mi?"

"Gidelim!" Yürümeye başladık. Yürürken ganimetimizi parçalayıp ağzımıza tıkıştırıyorduk... Yağmur artıyor, nehir kükrüyor, bir yerlerden uzun, alaycı bir ıslık sesi geliyor, sanki büyük ve kimseden korkusu olmayan biri dünyanın bütün düzenlerine, bu berbat sonbahar akşamına ve bize, bu akşamın bu iki kahramanına ıslık çalıyordu... Bu ıslıktan insanın yüreği acı içinde sızlıyordu; yine de açgözlülükle yiyordum. Sol yanımda yürüyen kız da benden geri kalmıyordu.

Kıza nedense:

"Adın ne?" diye sordum.

Gürültüyle ağzını şapırdatarak:

"Nataşa!" diye yanıtladı.

Yüzüne baktım. Yüreğim acıyla sıkıştı. Önümdeki karanlığa baktım, alınyazımın alaycı yüzü bana gizemli ve soğuk bir şekilde gülümsüyormuş gibi geldi...

Yağmur durmadan sandalın tahtalarına vuruyor, yağmurun yumuşak sesi kederli düşünceler uyandırıyordu. Rüzgâr, sandalın dibindeki delikten içeri dalarak ıslık çalıyor, buradaki yarıkta küçük bir tahta parçası sallanıp sağa sola çarpıyor, kaygılı, acıklı bir ses çıkarıyordu. Dalgalar kıyıya vuruyor, öylesine tekdüze ve umutsuz bir ses çıkarıyorlardı ki, sanki tiksinerek bıktıkları, kaçmak istedikleri, ama yine de katlanılamayacak kadar can sıkıcı ve ağır bir şey anlatıyorlardı. Yağmurun gürültüsü dalgaların sesine karışıyor, ters dönmüş sandalın üstünde parlak ve sıcak yazın soğuk, sisli ve ıslak sonbaharla yer değiştirmelerinden yorgun düşmüş, canı sıkılmış toprağın uzun, ağır soluğu dolaşıyordu. Rüzgâr ıssız kıyının, köpükler içindeki nehrin üstünde geziniyor, hüzünlü şarkılar söylüyordu...

Sandalın altı rahat değildi: Burası dar ve nemliydi, sandalın dibindeki delikten içeri küçük, soğuk yağmur damlaları ve rüzgâr doluyordu... Hiç konuşmadan oturuyor, soğuktan titriyorduk. Uyumak istediğimi anımsıyorum. Nataşa büzülerek küçücük bir topak haline gelmiş, sırtını sandalın küpeştesine dayamıştı. Kollarıyla dizlerine sarılmış, çenesini dizlerinin üstüne koymuş, gözlerini iri iri açmış ısrarla nehre bakıyordu. Beyaz bir leke halindeki yüzünde göz altlarındaki çürükler nedeniyle o gözler daha da büyük görünüyorlardı. Kız hiç kımıldamıyordu. Bu hareketsizlik ve suskunluğun giderek içimde komşuma karşı bir korku uyandırdığını hissediyordum. Onunla konuşmak istiyordum, ama söze nereden başlayacağımı bilemiyordum.

Önce o konuşmaya başladı.

"Ne aşağılık bir hayat!.." dedi anlaşılır, açık bir ifadeyle ve kendinden emin bir sesle.

Ancak bu bir yakınma değildi. Bu sözlerde bir yakınma için son derece fazla umursamazlık vardı. Bir insan becerebildiğince düşünmüş, yüksek sesle de belirttiği ve kendisiyle çelişkiye düşmeden karşı çıkamayacağı bu malum sonuca varmıştı. Bu yüzden susuyordum. O ise sanki beni fark etmiyormuş gibi kımıldamadan oturmaya devam ediyordu.

"Geberseydim keşke..." dedi Nataşa. Bu kez daha alçak sesle, daha düşünceli konuşmuştu. Yine sözlerinde tek bir yakınma yoktu. Anlaşılan, hayat hakkında düşünen bir insan kendisine bakıp da yaşamın alaylarından korunmak için "gebermekten" başka bir şey yapabilecek durumda olmadığı inancına varabiliyordu rahatlıkla.

Bir düşüncenin bu derece açık olmasından içim anlatılamayacak derecede bulanmıştı ve biraz daha susacak olursam kesinlikle ağlamaya başlayacağımı hissediyordum. Bir kadının karşısında ağlamaksa utanç verici bir şey olurdu, hem de karşımdaki kadın ağlamazken. Onunla konuşmaya karar verdim.

Daha akıllıca bir şey düşünemediğimden:

"Seni kim dövdü?" diye sordum.

"Kim olacak, Paşka tabii..." diye pürüzsüz ve yüksek perdeden bir sesle yanıtladı.

"O kim peki?.."

"Sevgilim... Fırıncıdır kendisi..."

"Sık sık döver mi seni?.."

"İçer içer, döver..."

Sonra ansızın bana doğru yaklaşıp kendisini, Paşka'yı ve aralarındaki ilişkiyi anlatmaya başladı. Kendisi hani 'şu sürtük kızlardanmış'. Paşka'ysa kızıl bıyıklı bir fırıncıymış ve çok güzel akordeon çalarmış. Onu 'müessese'de ziyarete gelirmiş ve kız adamdan çok hoşlanırmış, çünkü neşeli biriymiş, kılığı kıyafeti de pek temizmiş. On beş rublelik bir kaftanı, 'kabaralı' çizmeleri varmış... Adama bu yüzden tutulmuş, o da kızın 'dostu' olmuş. Ama 'dostu' olunca öteki konukların kıza verdikleri bahşişleri elinden almaya, bu paralarla içip içip onu dövmeye başlamış. Bu daha bir şey değilmiş, kalkıp bir de gözünün önünde öteki kızlarla 'kırıştırıyormuş'.

"E, benim gücüme gitmez mi bu? Benim öbürlerinden ne eksiğim var?.. Aklı sıra benimle alay ediyor, alçak herif. Üç gün önce patrondan izin alıp dışarı çıkmış, Paşka'ya gitmiştim. Bir de ne göreyim, sarhoş Dunya yanında değil mi? Bizimki de kafayı bulmuş. 'Alçaksın sen, aşağılık herif! Düzenbazın tekisin!' dedim. Öldüresiye dövdü beni. Tekme mi istersin, saçımdan tutup çekmek mi, her türlüsü... Bu kadarla kalsa iyi! Üstümü başımı da parçaladı... Şimdi ne yapacağım ben? Patronun karşısına nasıl çıkacağım? Her şeyimi yırttı: Eteğimi, yepyeni bluzumu... şalımı da başımdan çekip aldı... Tanrım! Şimdi ne yapacağım?" Kız birden kederli, iç parçalayan bir sesle ulur gibi ağlamaya başladı.

Rüzgâr da gitgide daha kuvvetleniyor, daha da soğuk biçimde uluyordu... Dişlerim tekrar dans etmeye başlamış-

tı. Kız da soğuktan büzülüyordu. Bana o kadar yaklaşmıştı ki, karanlığın içinden gözlerindeki ışıltıyı görebiliyordum artık...

"Siz erkekler topunuz alçaksınız! Hepinizi tepeler, canınıza okurdum! Biriniz geberse de yüzüne tükürsem! Zerre kadar acımam! Alçak herifler!.. Yalvarır yakarırsınız, aşağılık köpekler gibi kuyruk sallarsınız, aptal karının biri elinizin altına düşmeye görsün, gel keyfim gel! Hemen tepelemeye kalkarsınız... Uyuz herifler..."

Çok çeşitli küfürler savuruyordu, ama küfürlerinde kuvvet yoktu: Ne bir hınç, ne de 'uyuz heriflere' karşı bir nefret işitiliyordu küfürlerinde. Konuşma tarzı, sözlerinin içeriğine ters düşecek kadar sakin, sesi insanı kederlendirecek kadar zavallıydı.

Fakat bütün bunlar beni, daha önce de, daha sonra da oldukça fazla işittiğim, bugün de duyduğum ve okuduğum en güzel ve en inandırıcı karamsar kitaplardan ve konuşmalardan daha çok etkilemiştir. Bunun da nedeni, ölmek üzere olan birinin can çekişmesinin, ölümün en doğru ve en sanatsal betimlemelerinden çok daha doğal ve güçlü olmasıdır.

Kendimi berbat hissediyordum. Herhalde komşumun sözlerinden çok soğuktandı bu duygum. Sessizce inlemeye başlamıştım, dişlerim birbirine vuruyordu.

Ve hemen hemen aynı anda buz gibi iki küçük eli üzerimde hissettim: Biri boynuma dokunuyor, öteki yüzümde duruyordu. Bu arada kaygılı, hafif, tatlı bir ses duyuldu:

"Neyin var?"

Bu soruyu bana biraz önce bütün erkeklerin alçak olduğunu söyleyen ve hepsini gebertmek isteyen Nataşa'nın değil, başka birinin sorduğunu düşünmeye hazırdım. Ama o, telaş içinde konuşmaya başlamıştı bile...

"Ne oluyorsun? Üşüdün mü yoksa? Soğuktan donuyor musun? Ah yazık sana! Oturmuş, susuyor... kukumav ku-

şu gibi! Üşüdüğünü daha önce söyleseydin ya... Hadi... Yere uzan... ben de yatayım... işte böyle! Şimdi bana sarıl... daha kuvvetli... Görürsün birazdan ısınacaksın... Sonra da sırt sırta verip yatalım... Geceyi nasıl olsa geçiririz... Sana ne oldu, paralarını içkiye mi verdin yoksa? İşten mi attılar? Zararı yok, boş ver!.."

Beni teselli ediyor, yüreklendiriyordu...

Alçağın da alçağı olayım! Bu olayda benimle ilgili ne kadar çok alay vardı! Düşünsenize! Tam da bu sırada insanlığın geleceğinden ciddi bir kaygı duyuyor, sosyal düzenin yeniden örgütlenmesi üzerine, politik devrimler üzerine hayaller kuruyor, düşünceleri, yazarları tarafından bile anlaşılmayacak kadar derin, şeytanın bile aklını çelecek çeşit çeşit kitaplar okuyor, yani kendimi her bakımdan 'büyük bir eylemci güç' haline getirmeye çalışıyordum. Ve o vücudunu üstüme örtmüş beni ısıtmaya çalışan, satılık bir kadın, talihsiz, dayak yemiş, itilip kakılmış, hayatta bir yeri, bir değeri olmayan, o bana yardım etmeden önce benim ona yardım etmeyi bile akıl edemediğim, akıl etmiş olsaydım bile herhangi bir şekilde yardım edebileceğimi sanmadığım bir yaratıktı.

Ah, bütün bunların tuhaf bir düş, kötü bir düş olmasını, bu düşün bir an önce bitmesini ne kadar isterdim.

Ama, heyhat! Bunu düşünemezdim, çünkü üstüme soğuk yağmur taneleri düşüyordu, göğsüme bir kadının göğsü dayanmıştı, yüzüme onun ılık soluğu vuruyordu, votka kokulu ama öylesine hayat verici soluğu... Rüzgâr uluyor ve inliyor, yağmur sandalı dövüyor, dalgalar gürültüyle kıyıya vuruyor, ikimiz birbirimize sımsıkı sarılmış olsak da soğuktan titriyorduk. Bunların hepsi gerçekti ve ben hiç kimsenin böylesine ağır ve berbat bir düşü bu derece gerçekmiş gibi göremeyeceğinden emindim.

Nataşa ise durmadan bir şeyler anlatıyordu. Yalnızca kadınların konuşabileceği kadar tatlı ve içten konuşuyordu.

Onun saf, sevecen sözlerinin etkisiyle içimde küçük bir ateş parladı ve bu ateşle birlikte yüreğimde bir şeyler eridi.

O zaman gözlerimden yağmur gibi yaşlar boşandı. Bu yaşlar yüreğimden pek çok öfkeyi, kederi, aptallığı ve bu gecenin öncesinde birikmiş olan bütün pisliği yıkayıp temizledi... Nataşa ise beni teselli etmeye çalışıyordu:

"Tamam, yeter, ağlama canım! Yeter! İnşallah her şey yoluna girer, tekrar işe girersin..."

Ve durmadan beni öpüyordu. Pek çok kez, sayısız ve ateşli...

Bunlar, bana hayatın armağan ettiği ilk kadın öpücükleriydi ve en güzel öpücüklerdi, çünkü sonrakilerin hepsi son derece pahalıya mal olmuş, bana hiçbir şey kazandırmamışlardı.

"Ağlamasana sersem şey! Gidecek yerin yoksa yarın ben sana ayarlarım..." Bu sakin ve inandırıcı fısıltıyı rüyada gibi duyuyordum...

Ortalık aydınlanana dek birbirimize sarılmış olarak yattık...

Hava aydınlanınca sandalın altından çıktık, kente yollandık... Sonra dostça ayrıldık ve bir kere sonbaharda bu anlattığım geceyi birlikte geçirdiğim sevimli Nataşa'yı bütün batakhanelerde altı ay boyunca aramama karşın onunla bir daha hiç karşılaşmadım.

Eğer öldüyse, ki bu onun için daha hayırlıdır, huzur içinde yatsın! Eğer yaşıyorsa içi huzur dolsun! Yaşadığı düşkün hayatın bilinci ruhunda hiç uyanmasın... çünkü bu, yaşamak için fazladan ve yararsız bir acı daha getirmiş olurdu ona...

1895

KARTAL TÜRKÜSÜ

Uzaklarda ayın donuk mavi aydınlığına bürünüp kımıldamadan uyuyan uçsuz bucaksız deniz, sahilde ağır ağır soluk alıyordu. Gümüş rengi yumuşak parlaklığıyla enginlerde güneyin mavi göğüyle birleşmişti deniz. Yüksek yıldızların sırma oyalarını örtemeyen, tüy gibi hafif, durgun, saydam bulutlar; derin uykulara dalan suyun yüzeyinde yansıyordu. Gökyüzü, uykulu uykulu art arda sahile atılan dalgaların neler fısıldaştığını dinlemek ister gibi, gittikçe denizin üzerine eğiliyordu.

Kuzeydoğu rüzgârlarından kaçarcasına yana yatmış, biçimsiz ağaçların kapladığı dağlar, dik başlarını mavi sonsuzluğa doğru kaldırırken, güney gecesinin okşayıcı, ılık sisinde keskin çizgilerini kaybederek yuvarlaklaşmışlardı.

Dağlar ciddi ve düşünceliydi. Dağları koyulaştıran gölgeler, denizin tek seslenişi olan sürekli su şırıltısı ile köpüklerin fışırtısını boğmak istercesine dalgaların yeşilimtrak gür yeleleri üzerine düşüyordu. Gecenin durgunluğunu bozan bu sesler, henüz dağların dorukları ardında saklı bulunan ayın mavimsi gümüş aydınlığıyla sarmaş dolaştı.

Yüzü güneş yanığı, uzun boylu, kır saçlı, zayıf, yaşlı, bilge bir Kırımlı çoban, Nadir Rahimoğlu içini çekerek yavaşça;

"Tanrı uludur!" dedi.

Dağdan koparak sahile düşmüş olan, koyu gölgeli, yo-

sun kaplı, somurtkan bir kayanın dibinde Nadir'le birlikte kumlara uzanmış yatıyoruz. Denize çevrik yüzü dalgaların savurduğu yosunlarla, çamurlarla iyice sıvanan bu kocaman kaya, dağla denizi ayıran dar kum şeridine, üzerindeki süprüntülerle sımsıkı sarılmış gibi duruyor. Yaktığımız ateşin alevleri, derin sık çatlaklarla kaplı rutubetli kayanın dağa dönük yüzünü aydınlatırken gölgelerle karışarak oynaşıyor.

Az önce yakaladığımız balıklardan kendimize çorba pişiriyoruz. İkimizde de, düşünmekten başka bir isteği olmayan, tüy gibi hafif, temiz yürekli insanların, her şeyde bir anlam arayan, her şeyi olduğundan başka türlü duyan ruh hali var.

Deniz, ateşte ısınmak istercesine, tatlı seslerle şırıldayan dalgalarını sahile kadar uzatıyor. Denizin bu tekdüze şırıltısı arasından, ikide bir haşarı bir çocuğun oyun bozanlığını andıran sesler yükseliyor. Bu seslerin bize kadar sokulan korkusuz dalgalardan geldiğini biliyoruz.

Dirseklerini yere dayayarak başını ellerinin arasına alan Nadir, kumun üstünde yüzükoyun yatarken gözlerini puslu enginlere dikmiş. Kuzu postundan kalpağı ensesine kaymış, ince kırışıkların kapladığı alnına serin bir yel vuruyor. Benim kendisini dinleyip dinlemediğime aldırmadan, denizle konuşur gibi, derin konulara dalıp gidiyor:

"Tanrı'ya bağlı olanlar cennete giderler. Ya Tanrı'yı, onun peygamberini saymayanlar ne oluyorlar? Belki de onlar nah şu dalgaların içindedirler... Kim bilir, belki de suya karışan gümüş renkli benekler onlardan başka bir şey değildir."

Güçlü atılışlarla kımıldanan koyu deniz, aydan şurasına burasına düşen parıltı dilimleriyle gittikçe daha çok aydınlanıyor. Ay yuvarlağı artık saçaklı dağların doruklarından sıyrılmış; dibinde yattığımız kayaya, sahile doğru ağır ağır soluk veren denizin üstüne düşürdüğü ışıklarını saçıyor.

"Nadir," diyorum. "Bir masal anlatsana!"

Yüzünü bana çevirmeden:

"Niçin?" diye soruyor.

"Hiç! Senin masallarını severim de..."

"Sana bütün bildiklerimi anlattım... Başka yok."

Yalvarmamı istemektedir, ben de öyle yapıyorum.

"İstersen sana türkülü bir masal söyleyeyim?" diyor. Eski bir türküyü dinlemek için can atıyorum. O da türkünün kendine özgü hüzünlü nakaratını aynen söylemeye çalışarak masalı anlatmaya başlıyor.

* * *

Karayılan yüce dağlara tırmandı, orada rutubetli bir yarık bulup içine çöreklendi, denizi seyretmeye koyuldu.

Güneş gökte, yükseklerde parlıyor, dağlar çevresine sıcaklık saçıyor, aşağıda deniz kayaları dövüyordu.

Karanlık yarıkta suları sıçratarak koşan sel, denize doğru akarken taşları da birlikte sürüklüyordu.

Karayılan'ın çöreklendiği yere, göğsünden yaralı, tüyleri kan içinde bir Kartal düştü gökyüzünden ansızın.

Güçsüz öfkesiyle kısa bir çığlık atıp yere düşerken göğsü sert bir kayaya çarptı.

Karayılan korkuyla yana çekildi, ama yırtıcı kuşun birkaç dakikalık ömrü kaldığını anladı hemencecik.

Yaralı kuşa doğru sürünerek korkusuzca kulağına eğildi.

"Ne o, artık ölüyor musun?" dedi.

"Evet ölüyorum," dedi Kartal derin derin iç çekerek. "Yaşamımı onurla sürdürdüm!.. Mutluluğu tattım!.. Gözümü budaktan sakınmadan dövüştüm!.. Gökleri tanıdım... Sen gökyüzünü yakından göremezsin!.. Çok zavallı bir yaratıksın!"

"Gökyüzünde boşluktan başka ne var ki? Ben orada na-

sıl sürünürüm? Yerimden memnunum; burası sıcak ve rutubetli..."

Karayılan ona böyle söyledi, Kartal'ın saçmaladığını düşünerek de onunla içinden alay etti.

Bir yandan da şöyle düşünüyordu: Uçsan da, sürünsen de sonu bir; nasıl olsa herkes toprağa düşüyor, orada ölüp yok oluyor...

Gözüpek Kartal birden silkindi, biraz doğrularak gözlerini yarığa çevirdi.

Boz kayaların arasından sular sızıyordu, karanlık yarık havasızdı, küf kokuyordu.

Kartal bütün gücünü topladı, içi burkularak, acıyla;

"Bir kere daha göklere yükselebilsem!.. Düşmanımı göğsümdeki yaraya bastırıp kanımla boğardım!.. Ey, dövüşmenin mutluluğu, nerdesin?.." diye bağırdı.

Karayılan, bunun böyle inleyip durduğuna bakılırsa göklerde yaşamak hoş bir şey olsa gerek!... diye düşündü.

Özgür kuşa dönerek;

"Yarığın ucuna gidip niçin kendini aşağıya atmıyorsun?" dedi. "Belki kanatların seni kaldırır, bir süre daha kendi dünyanda yaşarsın."

Gururlu Kartal silkinerek çığlık attı, kaygan kayaları tırmalaya tırmalaya uçurumun kıyısına vardı.

İyice yaklaşınca kanatlarını açtı, ta derinden iç çekip gözlerinden ateş saçarak kendini aşağıya attı.

Kanatları kırılıp tüyleri havada uçuşarak bir taş gibi kayalardan yuvarlana yuvarlana aşağıya düşüyordu.

Bir sel akıntısı kaptı onu, kanlarını yıkayıp üstünü köpükle örterek denize doğru sürükledi.

Denizin dalgaları hüzünlü bir uğultuyla kayaları dövüyordu... Uçsuz bucaksız denizde kuşun ölüsü görünmez oldu.

* * *

Yarığında kıvrılı duran Karayılan kuşun ölümünü, onun gökyüzüne olan tutkusunu düşünüyordu.

Mutluluk bekleyen gözlerin sık sık çevrildiği mavi sonsuzluğa bakarak;

"Can çekişen Kartal bu uçsuz bucaksız boşlukta ne bulabilir?" dedi. "Niçin onun gibiler ölürken bile başkalarının aklını göklerde uçmak tutkusuyla bulandırırlar? Orada ne geçiyor ellerine? Kısa bir süre de olsa göklere uçmakla ben de her şeyi öğrenebilirim..."

Dediği gibi de yaptı. Halka olduktan sonra ok gibi havaya fırladı, dar bir şerit güneşin ışıklarıyla parladı.

Sürünmek için yaratılanlar uçamazlar... İşte bu gerçeği unutan Karayılan kayaların üstüne düştü. Neyse ki bir yeri incinmemişti, gülüyordu.

"Göklerde uçmanın güzelliğini anladım şimdi! Meğer bütün güzellik düşmedeymiş!.. Tuhaf kuşlar! Yeryüzünü tanımadan, orada canları sıkılarak göklere yükselmeyi, bu sıcak sonsuzlukta yaşamayı isterler. Orada bol ışıktan, engin bir boşluktan başka, canlı yaratıklara yarayacak ne besin, ne de tutamak var. Bu böbürlenmelerin, başkalarını küçük görmelerin sebebi; isteklerinin saçmalığını, kendilerinin bir işe yaramadığını gören gözlerden saklamak değil midir? Ah sizi garip kuşlar!.. Ama artık hiçbiriniz beni kandıramazsınız! Ben her şeyi biliyorum!.. Gökleri gördüm... Oraya uçarak ne biçim bir yer olduğunu anladım. İnancımı iyice pekiştirdim ya, bu bana yeter. Bir yerim incinmeden de düştüm. Yeryüzünü sevmeyenler bırak kendilerini aldatarak yaşasınlar! Ben gerçeği öğrendim. Sizlerin çağrılarınıza kulak asmam artık. Bir yeryüzü yaratığı olarak ancak yeryüzünde yaşayabilirim..."

Böyle söyleyerek kendinden hoşnut tekrar çöreklendi.

Deniz parlak ayışığı altında parıldıyordu, azgın dalgalar kayaları dövüyordu.

Dalgaların kükremesinde gururlu kuşun türküsü duyuluyordu. Dalgaların çarpmasından kayalar sarsılıyor, korkunç türküden gökyüzü titriyordu:

Bizler korkusuzların çılgınlığının türküsünü söyleriz!

Yaşamanın bilgeliği işte bu çılgınlıktadır!.. Ey, gözüpek Kartal! Düşmanlarınla kavgada kanını son damlasına kadar akıttın... Ama bir zaman gelecek, ateş gibi yakan kanının kalan tek damlası bile yaşamın karanlık günlerinde alevlenerek, özgürlüğe, ışığa susamış pek çok yiğidin yüreğini tutuşturacak!

Ölümünle bir şey değişmez! Gözüpeklerin, güçlülerin türkülerinde, ruhunda onları özgürlüğe, aydınlığa çağıran canlı bir örnek olacaksın.

Bizler korkusuzların çılgınlığının türküsünü söyleriz...

* * *

... Harelenen sonsuzlukta deniz durgun, dalgalar kulağı okşayan sesleriyle hışırdıyor; ben gözlerimi uzaklara çevirerek susuyorum. Ayışığının gümüş lekeleri suyun yüzeyinde çoğaldıkça çoğalıyor... Tenceremiz kendi kendine fıkırdıyor...

Dalgaların biri güle oynaya yuvarlanarak sahile kadar geliyor, Nadir'e meydan okurcasına üzerine tırmanıyor. Nadir elini sallayarak:

"Hey, nereye geliyorsun?.. Çekil şuradan!" diyor. Dalga onu dinleyip gerisin geriye denize doğru akıyor.

Nadir'in dalgayla konuşması beni şaşırtıyor, bundan ürkmüyorum. Çevremizde her şey garip bir canlılık içinde, okşarcasına yumuşak görünüyor. Deniz, durgunluğunu üzerimizde öyle etkili duyuruyor ki gündüzün sıcaklığından fazla bir şey kaybetmemiş olan dağlara serin soluğunu verirken, en ufak kımıldanışından bile karşı konulmaz bir gücün varlığını seziyoruz. Koyu mavi gökyüzünde yıldızların

sırma oyalarıyla, insanı büyüleyen, görkemli yazılar yazılmış; yukarıya baktıkça bir şeyler keşfetmek isteyen zekâmız tatlı düşlere dalıyor.

Her şey uykuda, ama kulakları kirişte sanki. Bir anda silkinerek, anlatılması güç tatlı sesler uyumunda hep birden bir türküye başlayacaklarmış gibi bekliyorlar. Bu türkü, insan zekâsına evrenin gizlerini açıkladıktan sonra onu bir hayal alev gibi söndürüverecek; ruhumuzu, titreten oyalarıyla yıldızların giz açıklayıcı türküler söyledikleri koyu mavi, sonsuz yüksekliklere doğru götürecek...

1895

(Çeviren: Mehmet Özgül)

ÇIKARMA

Bir köy sokağından, kireçle boyanmış kerpiç evlerin arasından, vahşi uğultular çıkaran tuhaf bir kalabalık yürüyor.

Birbirine girmiş insanların meydana getirdiği bu kalabalık kocaman bir dalga gibi ağır ağır ilerliyor, en önde ise başını iyice önüne eğmiş, inanılmayacak derecede sıska bir beygir yürüyor. Beygir ön ayaklarından birini kaldırırken başını tuhaf bir biçimde sallıyor. Sanki bu hareketiyle kemikleri fırlamış kafasını yolun taşları arasına sokmak istiyor; hayvancağız arka ayaklarını ileri atarken nerdeyse yıkılacakmış gibi yere doğru çöküyor.

Çocuk denecek yaşta, çırılçıplak bir kadın her iki elinden arabanın önüne bağlanmış. Kadın, gür kumral dağınık saçlarının örttüğü başını kaldırıp biraz geriye atarak garip biçimde yan yan yürüyor, insanca bir anlam taşımayan, iri iri açılmış gözlerinin boş bakışlarını uzaklarda gezdiriyor... Bütün vücudu morlu-kırmızılı her boydan bereler içinde. Yaralanmış körpe sol memesinden kanlar akıyor... Kan, kadının karnından aşağı doğru, sol bacağından dizine kadar kırmızı bir şerit gibi uzanıyor, dizinden sonra kahverengi bir toz çamuruyla karışıyor. Bu görünüşüyle kadının vücudundan uzun bir deri parçası soyulmuşa benziyor. Odunla dövülmüş olacak ki, karnı davul gibi şişmiş, mosmor kesilmiş.

Küçük ayaklarıyla tozların arasından güçlükle yürüyor,

bütün vücudu yılan gibi kıvrılıyor, sallanıyor. Bu kadının nasıl olup da vücudunun her yeri gibi berelerle kaplı düzgün bacakları üzerinde yıkılmadan durabildiğini, ellerinden arabaya asılı olarak yürürken tozlu sıcak yollarda sürüklenmediğini anlamak çok güç...

Açık kızıl perçemleri kuzu postundan yapılmış kalpağının altından alnına dökülen uzun boylu, beyaz mintanlı bir köylü erkeği arabada ayakta duruyor; bir elinde dizginler, öbür elinde bir kırbaç, sırayla bir ata, bir de, zaten insanlıktan çıkmış olan kadına vuruyor. Kızıl saçlı köylünün ateş saçan gözlerini kan bürümüş. Yeşilimsi yüzüne saçlarından gölgeler düşüyor. Gür kızıl kılların örttüğü kalın kollarını dirseklerine kadar sıvamış, bir sıra beyaz keskin dişlerle dizili ağzını açmış, ikide bir kısık sesiyle bağırıyor:

"Yürü... Cadı! Yürü haydi! Al bu da sana! Gör bakalım, nasıl olurmuş!"

Arabaya bağlı kadının arkasından kalabalık çığ gibi ilerliyor, arabadaki adamla birlikte onlar da hep bir ağızdan bağırıp çağırıyor, uğulduyor, ıslık çalıyor, gülüyor, çeşit çeşit sesler çıkarıyor, adamı kışkırtıyor... Çocuklar koşuşuyor... Arada bir çocuklardan biri ileri doğru atılarak kadının yüzüne edepsizce küfürler savuruyor. O sırada bir kahkaha tufanı bütün sesleri bastırıyor, ince bir kamçı şaklaması işitiliyor... Heyecandan yüzleri kızarmış kadınlar gözleri sevinçten parlayarak yürüyor... Onların arasındaki erkekler arabadaki adama ağıza alınmayacak sözler söylüyorlar. Adam geriye dönüyor, korkunç bir kahkahayla gülüyor. Müthiş bir kamçı darbesi kadının vücuduna iniyor... İnce uzun kırbaç omzundan kıvrılarak kadının koltuğunun altında şaklıyor... O zaman kırbaç sallayan adam kamçıyı hızla kendine çekiyor, kadın bir çığlık atıyor, sırtüstü tozlu yola yuvarlanıyor... Kalabalıktan birçok insan kadına doğru koşuyor, üzerine doğru abanarak onu çepeçevre kuşatıyor.

Beygir duraklıyor, bir dakika sonra yeniden yürüyor, pestili çıkan kadın bir daha ayağa kalkarak kendini taşımaya devam ediyor. Ağır ağır yürüyen zavallı beygir, girintili çıkıntılı kafasını her adım atışta sallıyor, sanki bununla;

"Hayvan olmak ne kadar da zormuş! Görün işte, insanlar başkalarını nasıl zorla kendi çirkinliklerine bulaştırıyorlar!" demek istiyor gibiydi.

Güneyin bir bulut bile görülmeyen masmavi göğünde yaz güneşi parlıyor, parladıkça yakıcı, bol ışınlarını yeryüzüne saçıyor...

* * *

Ben, mecazi olarak, gerçeğin aşağılandığı, küçük düşürüldüğü bir olayı anlatmadım; üzülerek belirteyim ki, mecazi anlamda değildir bu yazdıklarım. "Çıkarma" diyorlar bu olaya... Aldatılan kocalar, karılarını böyle cezalandırıyorlar, süregelen bir geleneğin gerçek tablosudur bu ve ben bu olaya, 1891 yılının 15 Haziran'ında Herson ilinin Kandıbovka köyünde tanık oldum.

1895

(Çeviren: Mehmet Özgül)

PAYLAŞMA

Kiliseden meydana doğru büyük, koyu bir gölge düşüyordu. Sağanak halindeki yaz yağmuru az önce dinmiş ve meydanın parke taşları arasındaki çukurlarda küçük su birikintileri oluşmuştu. Kilisenin gölgesinin düştüğü yerlerdeki birikintiler donuk bir renk almış, gölgenin dışındakilerse yumuşak mavi gökyüzündeki yusyuvarlak, parlak ve hareketsiz ayın ışınlarını yansıtarak gümüş gibi parlıyordu. Akşam duası yeni bitmişti. Koyu insan gölgeleri meydandan geçerek farklı yönlere dağılıyordu. Gölgeler, su birikintilerinin üstünden dikkatle atlayarak beş dar kanal halinde meydana açılan sokaklarda gözden kayboluyordu.

Sonunda meydan bomboş, sessiz ve hüzün içinde kalmıştı.

İşte tam bu sırada kilise sahanlığının yakınındaki gölgelik yerde taşların üzerine düşen madeni bir şeyin zayıf sesi işitildi ve bir yerlerden küçücük bir gölge fırladı. Küçük gölge tuhaf bir biçimde sıçrayarak taşların üzerinde koştu, sonra birden yere mi eğildi, yoksa boylu boyunca yere mi uzandı bilinmez daha da küçüldü.

Bu sırada sokakların birinden hafifçe beli bükük iriyarı bir adamın gölgesi belirdi ve yavaş adımlarla birinci gölgeye doğru yöneldi. Bu iri gölge bastığı yere dikkat etmeden adım atıyor, ikide bir ayaklarının altındaki su birikintilerini sağa sola sıçratıyordu. İki gölge tek bir yığın halinde bir-

leşti. İkinci gölge, birincinin üzerine eğilerek onu kapatıyordu.

"Ne arıyorsun?" diye hırıltılı, kalın ve çatlak bir ses duyuldu.

"Beşlik!" diye yanıtladı çınlayan çocuk sesi, kaygılı ve kuşkulu bir biçimde. "Hepsi ne kadar olmuş diye saymaya koyulmuştum ki, namussuz elimden fırladı gitti. Ne zamandır arıyorum! Ah namussuz, ah!"

"Beşlik olduğunu iyi biliyor musun?" diye sordu kalın ses kederle.

"Yok daha neler! Her zaman beş kapiklik verir o kadın... Onun verdiği paraydı."

"Kim o kadın?"

"O mu? Bir hanımefendi..."

"Her zaman beş kapiklik mi verir?" diyerek iç geçirdi iriyarı olan.

"Her zaman..." diyen çocuk endişeyle hafifçe başını salladı.

Sonra yine aynı şekilde koyu bir leke halinde birleşerek ikisi de sustular, dikkatle yerleri aramaya koyuldular.

"Yok, bulamayacağız! Su. Çamur. İrice de bir para aslında. Yazık!" dedi kalın ses, iç çekti ve doğruldu.

"Boş ver!" dedi küçük olan ani bir kararla ve o da aynı biçimde doğruldu. Kamburdu, konuştuğu adamsa uzun boylu, ince ve tuhaf bir biçimde kirpi gibi büzülmüş biriydi. Sanki tepesine kuvvetle vurmuşlar da kafası omuzlarının arasına iyice gömülmüş gibiydi.

"Boş ver ha?" diye sordu düşünceli bir şekilde. "Şuna da bak! Demek o kadar çok para topladın?"

"Beşliği saymazsak yirmi iki kapik!" diye karşılık verdi kambur, kibirli bir edayla.

"İyi para veriyorlar demek! Benimse şans hiç yüzüme gülmüyor! Git, çalış, diyorlar. Hani şu Çalışmayı Sevenler Evi'ne. Hapishane gibi bir yer. Hıh! Sanki ben yapabilir mi-

yim?.. Bir sürü işe yaramaz adamın arasında? Sen daha küçüksün... Anlamazsın."

Konuşmaya kırgın bir ses tonuyla başlamıştı, ama sözünü öfkeli bitirdi. İkisi de kımıldamadan karşılıklı dikiliyorlardı.

"Beni de o eve götürmüşlerdi," diye canlı canlı konuşmaya başladı kambur çocuk. "Bekçi yakalayıp götürdü... Orada gözlüklü bir amca vardı. Bekçi, 'İşte efendimiz, yakaladım! Alın!' dedi. Öteki beni hemencecik kese yapmaya oturttu. Sıcak. Felaket! Gözlerine, burnuna toz kaçıyor insanın. Artık görsen, bende bir aksırık bir aksırık!" Çocuk nasıl aksırdığını anımsayıp gülmeye başladı.

"Ee, sonra?" diye ilgiyle sordu büyük olan.

"Ne olacak? Ertesi gün kaçtım."

"Kaçtın mı?"

"Kaçtım..."

"Ya! Bak gördün mü?" dedi iri olan sesinde bir galibiyet sevinciyle. Ama neyi görmek gerektiğini açıklamadı. Sokaklardan birinden gece bekçisinin düdük sesi, onun ardından da bir çan sesi duyuldu. Hüzün dolu madeni ses havada yayılıp, yavaş yavaş sönerek ve sanki bir şeyden yakınarak boşlukta yüzüyordu.

"Artık gitmeli!" dedi küçük çocuk ve ileri doğru yürüdü. Öbürü de çocuğun yanında büyük adımlar atarak yürürken:

"Nereye gidiyorsun? Evin, anan baban var mı? Yoksa orda burda mı kalıyorsun?" diye sordu.

"Ben mi? Öylesine işte... Annem koleradan öldü. Ben burada teyzemin yanında kalıyorum."

"Öz mü?"

"Kim, teyzem mi? Yo değil. Ne gezer? Kötü kalpli sarhoşun biri..." diye yanıtladı çocuk. Anlaşılan akrabaları hakkında 'iyi' düşünceleri vardı.

"Dövüyor mu?"

"Hem de nasıl! Eline geçirdi mi öyle bir pataklıyor ki..."

"Hep öyledir," diyerek teselli etti yol arkadaşı. Dar bir sokağa girdiler. Binaların gölgesinde duraklayarak sokak boyunca yavaş adımlarla yürüyorlardı. Etraf ıssız ve karanlıktı. Bir yerde bir arabanın zangırtısı, gecenin hüzünlü sessizliğine küstahça yayıldı...

"Ya baban?"

"Babam yoktu..." diye yanıtladı çocuk umursamaz bir biçimde.

"Ya! Bu da oluyor işte. Sık sık oluyor hem de. Bizde de bir hizmetçi kız vardı, bir oğlan doğurdu, çocuğun babası yoktu! Niye böyle oluyor? Nerde babası? Hokus pokus hop!" diyerek alaycı bir kederle anlatıyordu yol arkadaşlarından büyük olanı.

Çocuk sessizce gülümsedi, bir an sustuktan sonra düşünceli bir şekilde konuşmaya başladı:

"Bizim sokakta babasız doğmuş pek çok çocuk var. Herhalde annelerinin serbestçe gezip tozmaları yüzünden..." diye yetişkin bir insan edasıyla ve zerre kadar utanmaksızın sözünü tamamladı.

"Doğru! Sen hangi sokakta oturuyorsun?"

"Ben mi? Polevaya sokağında. Ya sen?"

"Hangisi işime gelirse o sokakta. Benim evim yok, kardeş. Vardı da... Dün kovdular oradan."

Çocuk kafasını yukarı kaldırıp yol arkadaşının yüzüne bakarak:

"Peki sen kimsin?" diye sessizce sordu.

"Kardeş, ben uşaktım... Hem de iyi bir uşak! Yüksek ücret alırdım. Gel gör ki, alkolik oldum. Rahat yaşamak yüzünden olacak, işi ayyaşlığa vurdum. Dişimle tırnağımla işe sarılacağım yerde her şeyi bir kalemde çizip attım. Nedeni can sıkıntısı galiba... Başka da bir nedeni yok... Verdim kendimi içkiye. İçtim içtim ve sonunda mahvoldum. Çok içki içtim! Bundan sen de ibret al!"

Çocuk susuyor ve herhalde bu öyküden nasıl bir ibret alınabileceğini düşünüyordu. Yol arkadaşı da susuyordu.

Böylece birkaç metre yürüdüler.

Eski uşak birden yalvaran, hafif bir sesle:

"Küçük!" diye söze başladı, ama nedense sözünü tamamlamadı.

Acele etmeden dalgın bir şekilde yürümekte olan çocuk kafasını kaldırarak:

"Ne var?" dedi.

"Mesele şu ki, küçük... Bana birazcık para verebilir misin? Ha?"

"Şuna da bak!" dedi çocuk soğuk bir gülümsemeyle. Sonra yol arkadaşından uzaklaştı, iyice büzülüp dirseğini kenardaki bir babaya dayayarak ve karşısındaki adama alaycı bir güvensizlikle bakarak durdu. Öteki de durdu, sonra her nedense kafasındaki yırtık kasketi düzelterek konuşmasını sürdürdü:

"Düşünsene canım... Paraları götürüp o eli sıkı teyzene vereceksin. Peki, o ne yapacak? İçkiye yatıracak. Sana dayak atmaya gelince, nasıl olsa seni dövecek, iyisi mi, ondan önce davranıp sen ona bir kötülük yap. Ben de yiyecek bir şeyler alırım... Hem biraz da, üç kapiklik falan mesela, içki içerim. Ne zamandır içmedim. Bir damlacık bile içmedim, kardeş!" diye sesi titreyerek sözünü bitirdi.

Çocuk birden ondan uzaklaşıp sokağın karşı tarafına geçti. Raşitizmden eğrilmiş bacaklarının üzerinde sallanarak ve sivri kamburunu çıkararak fenerin ışığıyla oluşmuş olan ışık şeridine girdiğinde parke taşlarına kapkara, çarpık bir gölge düştü. Düştü ve sanki ıslak yer yarılıp bu gölgeyi içine çekiverdi. Çocuk kaldırımın kenarında durdu, boynunu uzatmış arkasından bakmakta olan uşağa bir göz attı.

"Vermeyecek misin?" diye bir ses duyuldu sokakta. Ses, umutsuz, sitemli ve ürkekti. Ses yayıldı ve körlerin gözlerin-

deki donuk parlaklığı andıran ışıklı pencere lekeleriyle birbirlerine bakan ağır binaların arasında donup kaldı.

Uşak da kararsız bir biçimde sokağın karşı tarafına geçti.

"Az para götürürsem beni eşek sudan gelene kadar döver..." dedi küçük kambur karşı taraftan kaygılı bir sesle.

"Birazcık versen ne olur yani?" dedi uşak nerdeyse fısıltıyla. "Bir beşlik ver yeter! Üçüyle içki içerim, ikisine de ekmek alırım, ha?"

Kambur, yüzüne doğru kaldırdığı ellerine dikkatle bakmaya başladı. O da bir şeyler fısıldadı. Madeni paraların şıngırtısı duyuldu.

"Beş...üç... sekiz... Yarı yarıya paylaşalım! Onun da canı cehenneme. Öfkesinden çatlasın. Döver nasıl olsa, hem öyle bir döver ki... Haydi! Al işte! Tastamam on bir kapik!" dedi keyifle elini uzatarak.

"Ah, sen ne kadar iyisin! İşte bu benim için tam bir bayram demek! Teşekkür ederim kardeş! Çok yaşa sen! Şimdi ben bu beşlikle kafayı ne biçim tütsülerim. Seni gidi civciv seni!" diye sevinç ve şaşkınlıkla mırıldanmaya başladı uşak.

Sonra birdenbire garip bir biçimde eğildi, sanki karnına şiddetli bir yumruk atılmış gibi hızla yerinden fırladı. Kambur, kenara çekilerek onun yanından uzaklaştı. Ama o, hoplaya zıplaya çoktan gözden kaybolmuştu bile. Çocuk, arkasından baktı ve sokakta, uşağın kaybolduğu yönün aksi yönde, sessizce yürüdü.

Kısa bir süre sonra sokağın karanlığı içinde çocuk da gözden kayboldu.

Sokak ıssız ve karanlıktı. Büyük beyaz evler, yine aynı, körlerinki gibi cam gözlerle umursamaz ve soğuk bir biçimde birbirine bakıyordu...

Çevredeki her şey sessiz ve kederliydi.

1895

Gümüş Kıskaçlar

Üç arkadaştık: Semka Karguza, ben ve her zaman herkese durmadan gülümseyen, iri mavi gözleri sarhoşluktan her zaman şiş, sakallı dev Mişka. Kent dışındaki tarlalarda, "cam fabrika" diye adlandırılan yarı yıkık eski bir binada kalıyorduk. Binanın böyle adlandırılmasının nedeni belki de pencerelerinde tek sağlam camın olmamasıydı. Çeşitli işler yapıyorduk: Bahçe temizliyorduk, kanal, mahzen, kirli su çukurları açıyorduk, eski binaları, çitleri yıkıyorduk. Hatta bir keresinde tavuk kümesi yapmaya bile kalkışmış ama başaramamıştık. Üzerine aldığı görevlere her zaman kılı kırk yararak yaklaşan Semka, bizim kümes mimarisi konusundaki bilgilerimizden pek emin değildi ve bir öğlen dinlenirken, bize verilen çivileri, iki yeni tahtayı ve patronun keserini aldı, götürüp sattı parasını da meyhanede yedi. Bu yüzden bizi işten attılar; ama bir şey alamayacakları için hiçbir talepte de bulunmadılar. "Ekmeğimizi suya banıp" kıt kanaat geçiniyorduk. Bu durumda her üçümüz de yazgımızdan son derece doğal ve haklı olarak hoşnutsuzduk.

Bu hoşnutsuzluk, çevremizdeki her şeye karşı içimizde bir düşmanlık duygusu uyandırıyor, bizi "Sulh Yargıçlarınca Verilen Cezalarla İlgili Yasa"da bir bir sayılmış olan azgınlıklara sürükleyerek kimi zaman sert bir biçim alıyordu. Ancak biz de insanın canını sıkacak kadar kalın kafalı adamlardık. Hep bir iş bulup para kazanma kaygısında-

dık. Günlük yaşamda karşılaştığımız ve bir biçimde mutlaka yararlanmamız gereken bilgilere karşı son derece zayıf bir tepkiler gösteriyorduk.

İlginç bularak size anlatmak istediğim olaydan iki hafta kadar önce üçümüz Kimsesizler Yurdu'nda karşılaşmıştık.

İki-üç gün içinde de arkadaş olmuştuk, her yere birlikte gidiyorduk, niyetlerimizi, isteklerimizi birbirimize açıyorduk, kısmetimize ne düşerse eşit olarak paylaşıyorduk ve bize son derece düşmanca davranan yaşama karşı aramızda sessiz bir savunma ve saldırı birliği oluşturmuştuk.

Gün boyunca sökülecek, kesilecek, kazılıp açılacak, taşınacak bir şeyler arayıp duruyorduk. Böyle bir fırsat karşımıza çıkınca da büyük bir gayretle işe girişiyorduk.

Ancak herhalde her birimiz, için için kendisini, örneğin, kirli su çukuru açmak ya da bu çukurları temizlemek gibi işlerden daha yüksek görevlere layık gördüğünden olacak ki, iki saat kadar çalıştıktan sonra, bu iş artık hoşumuza gitmemeye başlıyordu. Bu arada çukur temizleme işinin, kendini bu işe adamayanlar için en berbat iş olduğunu da eklemeliyim. Daha sonra Semka, yaptığımız bu işin yaşam için ne kadar gereksiz olduğu konusundaki kuşkularını belirtiyordu.

"Çukur kazılıyor... Ne için? Pis su için. Doğrudan bahçeye akıtsalar olmaz mı yani? Olmaz. Kokarmış. Yok yahu! Koksun varsın! Boş gezenler için de aynı şeyi söylerler. Salatalık turşusunu al mesela, küçükse niye koksun? Bütün gün dursun, çürür, yok olur gider. Bir insanın cesedini güneşte bırakırsan gerçekten de kokar, çünkü kocaman iğrenç bir yaratıktır insan."

Semka'nın bu özlü sözleri çalışma aşkımızı iyiden iyiye söndürüyordu... Eğer işi gündelikle almışsak bu durum bizim için daha kazançlı oluyordu, ama parça başına iş yapıyorsak parasını peşin alıyorduk ve daha iş sona ermeden parayı yiyip bitiriyorduk. O zaman da patrondan 'zam' is-

temeye gidiyorduk; patron çoğunlukla bizi kapı dışarı ediyor, parasını peşin ödediği işi tamamlamamız için polise başvuracağını söyleyerek bizi tehdit ediyordu. Aç açına çalışamayacağımızı belirterek itiraz ediyorduk ve bazen az, bazen de çok sinirli bir tavırla zamda ısrar ediyor, çoğunlukla da başarılı oluyorduk.

Kuşkusuz bu, dürüst bir davranış değildi, ama doğrusu çok kazançlıydı. Hem yaşamdaki her şey, dürüstlükle kazançlılığın nerdeyse ters orantılı olduğu bir biçimde kurulmuşsa, bunda bizim ne suçumuz vardı?

İşverenlerle pazarlık işini her zaman Semka üstleniyordu ve haklılığını çalışmaktan canı çıkmış, işin ağırlığı altında bunalmış bir insanın ses tonuyla kanıtlayarak, pazarlığı gerçekten de bir artist gibi ustaca yapıyordu.

Mişka ise ikide birde sakin, iyilik dolu bir gülümsemeyle, sanki bir şey söylemeye çalışıyormuş da bunu söyleme kararlılığını kendinde bulamıyormuş gibi mavi gözleriyle öylece bakıyor ve susuyordu. Mişka genellikle çok az ağzını açıyor ve ancak sarhoşken nutuk atar gibi konuşuyordu.

"Kardeşlerim!" diye haykırıyordu o anlarda. Bu sırada gülümsüyor, gülümserken de dudakları garip bir biçimde titriyor, boğazı gıcıklanıyor ve konuşmaya başladıktan kısa bir süre sonra eliyle boğazını tutarak öksürüyordu.

"E-ee?" diye sabırsızca kışkırtıyordu onu Semka.

"Kardeşimsiniz siz benim! Bizler köpekler gibi yaşıyoruz... Bizden daha kötüsü yoktur... Niçin? Bilinmez. Ama, yüce Tanrı böyle istediği için diye düşünmek gerekir. Her şey onun isteğiyle olur... Değil mi kardeşler? Yani... Demek ki, biz bir köpeğin durumuna layığız, çünkü kötü insanlarız. Kötü insanlar mıyız, ha? Yani... Şimdi bir kere daha söylüyorum: Bizim gibi itlere de bu layıktır. Doğru mu dediğim? Yaptığımız işlere bakılırsa bunu hak ettiğimiz sonucu çıkıyor. Öyleyse kaderimize razı olmalıyız... Doğru değil mi, ha?"

"Aptal!" diye umursamazca yanıt veriyordu Semka, arkadaşının telaşlı ve meraklı sorularına.

Öbürü ise suçlu suçlu ezilip büzülüyor, ürkekçe gülümsüyor ve sarhoşluktan kapanan gözlerini kırpıştırarak susuyordu.

Bir gün şans yüzümüze güldü.

Avucumuza bir iş düşsün diye pazarda beklerken ciddi suratı kırışıklar içinde, ufak tefek bir yaşlı kadınla çarpıştık. Kadının kafası sarsıldı, ağır, gümüş çerçeveli büyük gözlüğü bir baykuşunkini andıran burnunun üzerinde zıpladı; buz gibi parlayan küçük gözlerini açarak hemen gözlüğünü düzeltti. Üçümüz birden bakışlarımızı merakla ona diktiğimizde:

"Boş musunuz? İş mi arıyorsunuz?" diye sordu.

Semka'dan saygılı bir biçimde olumlu yanıt aldıktan sonra:

"Iyi," dedi. "Eski hamamı yıktıracağım, kuyuyu da temizleteceğim... Ne kadara yaparsınız bu işi?"

"Bakmak lazım, hanımefendi. Bakalım, hamamınızın ne büyüklükte olduğunu bir görelim," dedi Semka, nazik ve inandırıcı bir ifadeyle. "Kuyu da aynı şekilde... Kuyular çeşit çeşit olur. Bazıları çok derindir..."

Bakmak üzere çağrıldık ve bir saat sonra beş ruble karşılığında hamamı yıkma ve kuyuyu temizleme işini üstlenip keserlerimizi, diğer aletlerimizi almış, hararetle çalışarak hamamın çatısını sarsmaya başlamıştık. Hamam, bakımsız eski bahçenin bir köşesindeydi. Hamamın yakınında, vişne ağaçlarının arasında bir kameriye vardı. Hamamın çatısından ihtiyar kadının kameriyedeki bir sıraya oturmuş, dizlerinin üstüne koyduğu kocaman bir kitabı dikkatle okuduğunu görüyorduk. Arada sırada bizden yana dikkatli, keskin bir bakış atıyordu. Dizlerinin üstündeki kitap kımıldıyor, büyük ve galiba gümüş sayfa kıskaçları güneşte parlıyordu...

Yıkım işinden daha hızlı bir iş yoktur...

Kuru, yakıcı toz bulutları arasında, her an aksırıp öksürerek, hapşırarak ve gözlerimizi silerek canla başla çalışıyorduk; tıpkı sahibi gibi yaşlı olan hamam çatırdayıp, dağılmak üzereydi...

"Hadi hep beraber şu işi bitirelim kardeşler!" diye komut verdi Semka ve hamamın keresteleri birbiri ardınca oflayarak yere düştü.

Mişka bir direğe dayanarak ve yüzündeki terleri eliyle silerek düşünceli bir biçimde:

"Elindeki kitap nedir öyle? Oldukça kalın..." dedi. Anında rengi karardı, avuçlarına tükürdü, kerestelerin arasındaki bir boşluğa sokmak için direği havaya kaldırdı, yerine yerleştirdi, sonra yine düşünceli bir ifadeyle ekledi: "Galiba İncil, baksana ne kadar kalın..."

"Sana ne?" diye sordu Semka.

"Bana mı ne? Bir şey değil... Kitapta yazılanları bilmek istiyorum... Kutsal şeylerdir herhalde... Bizim köyde Afrikalı bir asker vardı. Zebur okumaya bir başlardı... Sanırsın davul çalınıyor... Pek güzel okurdu!"

"Ee, ne olmuş?" diye bir kez daha sordu Semka, bir yandan da sigarasını sarıyordu.

"Yok bir şey... Pek güzeldi... Gerçi anlaşılmıyordu ama... Yine de sözler öyle hoştu ki... Her yerde işitemezsin öylesini... Anlamıyorsun ama, bu sözlerin ruhuna işlediğini hissediyorsun."

"Anlaşılmıyor dediğine göre... besbelli meşe odunu kadar aptalsın..." diye arkadaşını kızdırdı Semka.

"Malûm... Sen hep küfürlü konuşursun..." diye içini çekti öbürü.

"Aptallarla başka nasıl konuşulur ki? Ne dediğimi anlayabilirler mi acaba? Şu çürük direği yuvarlasana!"

Hamam, etrafa parçalar fırlatarak, çok yakındaki ağaçların yapraklarını külrengine dönüştüren toz bulutları ara-

sına gömülerek darmadağın oldu. Temmuz güneşi sırtımıza ve omuzlarımıza hiç acımıyor, yakıp kavuruyordu.

"Ama kitap gümüşlerle kaplı," diye tekrar söze başladı Mişka.

Semka kafasını kaldırıp kameriyeden yana dikkatle baktı.

"Öyle galiba," dedi kısaca.

"İncil demek ki..."

"İncil'se ne olmuş yani?"

"Hiçbir şey..."

"Bende çok var o iyiliklerden. Mademki kutsal yazıları seviyorsun, git ona, 'Bana da oku büyükanne,' de. 'Bunları biz nerden öğrenelim,' de. 'Üstümüzün başımızın uygunsuzluğu, pisliği yüzünden kiliseye gidemiyoruz... Ama bizim de ruhumuz... Yerli yerinde duruyor,' de. Hadi, git!"

"Sahi gideyim mi?"

"Hadi git..."

Mişka direği elinden fırlattı, gömleğini düzeltti, gömleğinin koluyla suratındaki tozu sildi ve aşağı atladı.

"Kovar seni yanından, koca oğlan..." diye homurdandı Semka kuşkuyla gülümseyerek. Ama bir yandan da dulavratotları arasından kameriyeye doğru kendisine yol açarak ilerleyen arkadaşına büyük bir merakla bakıyordu. Mişka, hafifçe beli bükülmüş uzun boyu, kirli elleriyle ağır ağır iki yana sallanarak, çalılara takılarak ağır adımlarla yürüyor, bu arada şaşkın ve uysal bir ifadeyle gülümsüyordu. Yaşlı kadın yanına yaklaşan çulsuzu görünce başını kaldırdı ve onu bakışlarıyla sakin sakin ölçtü.

Gözlüğünün camlarında ve gümüş çerçevesinde güneş ışınları oynaşıyordu.

Semka'nın tahmininin aksine yaşlı kadın Mişka'yı 'kovmadı'. Yaprakların hışırtısı yüzünden Mişka'nın ev sahibesiyle ne konuştuğunu duymuyorduk, ama onun, ağır ağır yere, ihtiyar kadının ayaklarının dibine çöktüğünü, burnunun nerdeyse kitabın açık sayfalarına değdiğini görüyor-

duk. Yüzü ağırbaşlı ve sakindi; üzerindeki tozları kovmak için sakalına üflediğini, kımıldanıp durduğunu ve en sonunda boynunu ileriye doğru uzatıp, yaşlı kadının kitabın sayfalarını art arda açan küçük, kuru ellerine merakla bakarak çarpık bir pozda oturduğunu görüyorduk.

"Bak sen... Kıllı köpek!.. Tatil verdi kendine... Hadi biz de gidelim bari. Ne duruyoruz? O, orda serinleyecek, biz de burada onun yerine iş yapacağız. Gidelim mi, ne dersin?"

İki-üç dakika sonra Semka'yla birlikte biz de arkadaşımızın iki yanında yere oturmuştuk. Yaşlı kadın bizi karşısında görünce bir şey demedi, yalnızca dikkatle yüzümüze baktı ve kitabın içinde bir şey arayarak yeni baştan sayfaları çevirmeye başladı. Kokulu taze yapraklardan oluşan yemyeşil bir çemberin içinde oturuyorduk, tepemizde bulutsuz, güleç ve yumuşacık bir gökyüzü uzanıyordu. Arada hafif bir esinti çıkıyor, yapraklar, insan ruhunu, içindeki kirlerden arındırarak ya da bu kirleri en azından bir süre için unutmaya, yepyeni bir insan olarak rahat bir soluk almaya zorlayarak yumuşatan, sakin, yatıştırıcı bir duygu uyandıran ve belirsiz, ama insana yakın gelen bir konuda düşünmeye sevk eden gizemli bir sesle hışırdamaya başlıyordu.

" 'Pavel, Hazreti İsa'nın kölesi...' " yaşlı kadının sesi duyuldu. Ses, yaşlılıktan titriyor, arada bir kesiliyordu, ama dindarlık ve sert bir kibirlilikle doluydu. Mişka, daha ilk sözleri duyar duymaz hararetle haç çıkardı, Semka ise daha rahat bir oturuş biçimi arayarak kımıldandı. Yaşlı kadın okumaya ara vermeden ona şöyle bir göz attı.

" 'Size, kendinizi kanıtlamak üzere bir tür manevi yetenek vermek için, yani sizinle beraber, sizin ve benim ortak inancımızla teselli bulmak için sizi görmeyi çok istiyorum.' "

Semka, gerçek bir pagan olarak ağzını iyice ayırarak esnedi, arkadaşı mavi gözleriyle ona kınayan bir bakış fırlattı ve toza bulanmış, saçları darmadağınık kafasını eğdi.

Yaşlı kadın da okumaya ara vermeden Semka'ya sert sert baktı ve bu bakış Semka'yı şaşırttı. Burnunu oynattı, gözlerini şaşılaştırdı, esnemesinin etkisini silmek için olacak, derin derin, dindar insanlar gibi iç geçirdi.

Sakin birkaç dakika geçti. Anlaşılır bir biçimde ve tekdüze bir sesle yapılan okuma sakinleştirici etkisini göstermişti.

" 'Çünkü her türden musibete karşı göklerden Tanrının gazabı yağıyor ve...'"

"Ne derdin var senin?" diye birden bağırdı yaşlı kadın Semka'ya.

"Ha... yok bir şey! Siz, buyurun okuyun, ben dinliyorum!" dedi Semka sakin bir biçimde.

"O zaman niye o kirli ellerinle kıskaçlara dokunup duruyorsun?" diye kızdı yaşlı kadın.

"İlgimi çekti de... Çok ince işlenmiş. Bu işlerden anlarım... Onun için dokundum."

"Dinle!" diye sert bir dille emretti yaşlı kadın. "Söyle bakalım, sana okuduğum şey neyle ilgili?"

"Tamam, tamam. Anlıyorum..."

"Hadi söyle..."

"Vaaz... yani, dinle, aynı zamanda da ahlaksızlıkla ilgili öğütler... Çok basit ve hepsi de doğru! Öylesine doğru ki, ruhumu yakıyor!"

İhtiyar kadın kederle başını sallayıp hepimize sitemle baktı.

"Sizi gidi mahvolmuşlar sizi... Birer kütüksünüz hepiniz... Hadi iş başına!"

"Kızdı mı acaba?" dedi Mişka suçlu bir şekilde gülümseyerek.

Semka ise kaşındı, esnedi ve bahçenin daracık yolunda başını hiç çevirmeden uzaklaşan ev sahibesinin ardından bakıp düşünceli bir sesle:

"Kitabın kıskaçları da gümüştendi hani..." dedi.

Sanki bir şeyin tadına bakıyormuşçasına bütün yüzüyle gülümsedi.

Geceyi bahçede, o gün yerle bir ettiğimiz hamamın kalıntılarının yakınında geçirdikten sonra ertesi gün öğleye kadar kuyuyu temizlemiş, suya, çamura batmış, avluda kapının önüne oturmuş, hesabımızın kesilmesini bekliyor, aramızda konuşuyor, kendi kendimize en yakın bir gelecekte tıka basa bir öğle ve akşam yemeği resmi çiziyorduk; hiçbirimiz daha uzak bir geleceğe bakmaya hevesli değildik...

"Ee, bu yaşlı şeytan da niye gelmedi hâlâ?" diye sabırsız, ama yavaş bir sesle şaşkınlığını belirtti Semka. "Geberdi mi, nedir?"

"Bak gene kötü laflar ediyor!" diye kınayarak başını salladı Mişka. "Mesela şimdi niye böyle konuşuyorsun? Kadıncağız gerçek bir dindar. Ama bu tutmuş ona küfrediyor. Ne biçim karakterdir bu adamdaki..."

"Tamam hükmünü verdi..." diye güldü arkadaşı. "Korkuluk... Bostan korkuluğu ne olacak..."

İki arkadaşın bu sohbeti ev sahibesinin ortaya çıkışıyla kesildi. Yaşlı kadın yanımıza yaklaştı, elindeki paraları uzatarak küçümser bir tavırla şöyle dedi:

"Alın ve hemen defolun. Hamamın kerestelerini de size kestirmek istiyordum ama, buna değmezsiniz."

Bize lütfedilmeyen hamamın kerestelerini kesme işine şimdilik ihtiyacımız yoktu, bir şey söylemeden paraları aldık ve çıkıp gittik.

"Seni gidi cadı karı!" diye lafa girişti Semka daha bahçe kapısından çıkar çıkmaz. "Acuze! Değmezmişiz! Çelimsiz kurbağa! Hadi şimdi otur da kitabının üstünde vızılda bakalım..."

Elini cebine sokup cebinden iki tane parlak metal parçası çıkardı ve zafer kazanmış gibi bir havayla bize gösterdi.

Mişka, kafasını ileriye, Semka'nın havaya kaldırdığı eline doğru merakla uzatarak durdu.

"Kıskaçları mı koparıp aldın?" diye sordu şaşkın şaşkın.

"Ta kendisi... Gümüş!.. Kimsenin işine yaramıyordu ki, bir ruble verirler herhalde."

"Ah sen yok musun! Ne zaman becerdin bunu? Sakla sakla... Günah..."

"Saklayacağım zaten..."

Hiç konuşmadan sokakta yürüyorduk.

"Uyanık..." dedi Mişka kendi kendine. "Koparıp alıverdi. Aynen öyle... Kitap da iyi kitaptı hani... Kadıncağız... Belki de bize kızacak..."

"Hayır...ne münasebet! Baksana bizi geri çağırıyor, çay ikram edecek galiba..." diye alay etti Semka.

"Bunlara ne kadar para istersin?"

"Son fiyat, doksan kapik. Bir kapik aşağı inmem... Bana pahalıya patladı... Baksana, tırnağım kırıldı!"

"Bana sat..." dedi Mişka ürkekçe.

"Sana mı satayım? Ne o, yaka iğnesi mi yaptıracaksın kendine?.. Al, güzel yaka iğnesi olur bunlardan... Suratına da pek yakışır."

"Hayır, sahiden sat!" diye rica ederken Mişka ses tonunu alçaltmıştı.

"Ben de satın al, diyorum zaten... Ne kadar verirsin?"

"Benim payıma kaç para düşüyor?"

"Yirmi kapik kadar..."

"Bunlar için sana ne kadar vereceğim?"

"Bir ruble!"

"Biraz inersin belki... arkadaş hatırına!"

"Salak oğlu salak! Senin ne işine yarayacak bunlar?"

"Sen hele bir sat, öğrenirsin..."

Pazarlık nihayet bitti ve kıskaçlar doksan kapik karşılığında Mişka'nın eline geçti.

Mişka durdu, dağınık saçlı kafasını eğdi, kaşlarını çattı ve iki küçük gümüş parçasına dikkatle bakarak onları elinde evirip çevirmeye başladı.

"Onları burnuna tak..." diye akıl verdi Semka.

"Niye?" diye itiraz etti Mişka. "Ne gerek var? Onları yaşlı kadına götüreceğim. 'Bakın hanımefendi,' diyeceğim, 'onları kazayla aldık, alın onları... Yerine takın... Hani şu kitaba...' Yalnız sen bunları kâğıdıyla birlikte koparmışsın... Şimdi ne olacak?"

"Yoksa gerçekten mi götüreceksin onları, iblis?" diyen Semka'nın ağzı bir karış açık kaldı.

"Ya ne yapacaktım?.. Gördün sen de, nasıl bir kitap olduğunu... O kitabın bütün olarak kalması lazım... O kitaptan parça koparmak kimsenin işine yaramaz... Hem yaşlı kadın da üzülür... Üzüntüden ölebilir... Ben de bunu... Beni bir dakika bekleyin kardeşler... Hemen geri dönerim..."

Daha biz onu tutmaya fırsat bulamadan kocaman adımlarla sokağın köşesinde kayboldu...

"Sen görürsün böcek kılıklı herif!" diye kızdı Semka. İşin aslını ve olası sonuçlarını anlamıştı.

İki sözcükte bir umutsuzca sövüp sayarken bir yandan da beni kandırmaya çalışıyordu:

"Hadi çabuk toz olalım buradan! Bizi rezil edecek... Belki de yakalanmış, elleri bağlı oturuyordur... Cadı karı da bekçiye haber salmıştır çoktan!.. Şimdi bu pislikle uğraş dur! Bir hiç yüzünden seni de hapse tıktıracak! Ne aşağılık herifmiş! Hangi alçak yaratık arkadaşına bunu yapar? Aman Tanrım! İşte insanlar da göründü! Hadi, iblis, ne sallanıp duruyorsun? Bekleyecek misin? Bekle o zaman, topunuzun canı cehenneme, madrabaz herifler! Tüh, Allah belanızı versin! Gelmiyor musun yoksa? Öyle olsun bakalım..."

Semka bana inanılmaz derecede kötü sözler söyledikten sonra böğrüme sert bir yumruk atarak hızla uzaklaştı.

Mişka'nın bizim ev sahibesiyle ne yaptığını öğrenmek istiyordum, sessizce yaşlı kadının evine yollandım. Herhangi bir tehlikeyle ya da kötü bir durumla karşılaşacağımı sanmıyordum.

Yanılmamışım.

Eve yaklaşıp, gözümü çitteki bir yarığa dayayıp baktım: Yaşlı kadın merdivenin basamaklarına oturmuştu, İncil'inin kâğıdıyla birlikte koparılmış kıskaçlarını elinde tutuyordu. Arkası bana dönük duran Mişka'nın yüzüne gözlüğünün üstünden meraklı, sert bakışlarla bakıyordu.

Gözlerinin sert ve soğuk pırıltılarına karşın ağzının iki yanında yumuşak birer kırışık belirmişti; yaşlı kadın iyilik dolu bir gülümsemeyi, bir veda gülümsemesini saklamaya çalışıyordu anlaşılan.

İhtiyarın arkasından üç tane surat bakıyordu: Bunların ikisi kadındı. Kadınlardan birinin yüzü kırmızıydı ve başına alacalı bir başörtüsü bağlamıştı. Başı açık olan öteki kadının ise sol gözünün üzerinde beyaz bir leke vardı. Bu kadının omuzlarının üstünden de favorileri kırlaşmış, alnına bir tutam saç düşmüş çivi gibi uzun bir erkek suratı uzanıyordu... Bu surat ikide birde sanki Mişka'ya "Kaç, kardeş, çabuk ol!" der gibi iki gözüyle birden tuhaf bir biçimde göz kırpıyordu.

Mişka, açıklama yapmaya çalışarak lafı ağzında geveleyip duruyordu:

"... Böyle nadir bir kitap. Siz, diyor, hepiniz itsiniz, köpeksiniz. Ben de düşünüyorum. Tanrım, doğru bu! Doğruyu söylemek gerekirse, aşağılık ve adi adamlarız biz... Alçağız! Sonra tekrar düşünüyorum: Yaşlı hanımefendinin de tek tesellisi bu kitap ve bu kitabın içindekiler olabilir... Gelelim kıskaçlara... Bunlara karşılık çok para verirler mi? Ama kitapla birlikte bir işe yarıyor onlar! Düşündüm de... Dedim ki, bu şeyleri yaşlı hanıma geri götürüp onu sevindireyim... Üstelik de biz Tanrıya bin şükür, rızkımızı az da olsa çıkarttık. Hoşça kalın! Gidiyorum artık."

"Bekle!" diyerek yaşlı kadın onu durdurdu. "Dün okuduğum şeyi anladın mı?.."

"Ben mi? Nerden anlayacağım! Öylesine dinliyorum işte... Başka nasıl dinleyeyim? Bizim kulaklarımız Tanrının

sözünü dinlemek için mi yaratılmış sanki? Biz bu sözleri anlayamayız... Hoşça kalın..."

"Demek öyle-e!" dedi yaşlı kadın uzatarak. "Dur, bekle..."

Mişka, kederle içini çekti, bir ayı gibi yerinde saymaya başladı. Bu açıklama artık ona ağır gelmeye başlamıştı.

"Peki, biraz daha okumamı ister misin?"

"Şey... Arkadaşlar bekliyorlar..."

"Boş ver onları... Sen iyi bir delikanlısın... Bırak onları."

"Tamam..." diye sessizce boyun eğdi Mişka.

"Bırakacaksın, tamam mı?"

"Bırakacağım..."

"Bak gördün mü, sen akıllı bir çocuksun! Gerçekten de tam bir çocuksun ama şu sakalına bak... Nerdeyse beline iniyor... Evli misin?"

"Dulum... Karım öldü..."

"Peki neden içki içiyorsun? Sarhoşun birisin, değil mi?"

"Evet, sarhoşun biriyim... İçiyorum."

"Neden?

"Neden mi içiyorum? Aptallığımdan içiyorum. Aptalım ve içiyorum. Elbette insanın aklı varsa... Hiç kendini bu hale düşürür mü?" dedi Mişka içli bir ifadeyle.

"Doğru söyledin... Öyleyse sen de aklını başına topla... Topla da kendini bir yola sok... Kiliseye git... Tanrının sözlerini dinle... Bütün hikmet o sözlerdedir."

"Elbette..." Mişka nerdeyse inliyordu.

"Daha okuyayım mı, ister misin?.."

"Lütfen..."

Yaşlı kadın bir yerlerden İncil'i çıkarttı, sayfalarını karıştırdı ve avlu, onun titreyen sesiyle doldu:

" 'Demek ki, sen, başkasını yargılayan herhangi bir insan, bağışlanmaz birisin, çünkü başkasını yargıladığın o mahkemeyle aynı zamanda kendini de mahkûm ediyorsun, çünkü başkasını yargılayarak aynı şeyi yapıyorsun!' "

Mişka başını salladı ve sol omzunu kaşıdı.

" '... Yoksa Tanrının mahkemesinden kaçabileceğini mi sanıyorsun?' "

"Hanımefendi!" diye ağlamaklı bir ses tonuyla konuşmaya başladı Mişka. "Tanrı aşkına bırakın beni... Başka sefer dinlemeye gelsem daha iyi olacak... Şimdi karnım çok aç... Şuna bakın karnım şişmiş... Akşamdan beri bir şey yemedik..."

Hanımefendi kitabı hızla kapattı.

"Defol! Git!" Sesi, kesik kesik, sert bir biçimde avluda çınladı.

"Bütün kalbimle teşekkür ederim!.." Mişka nerdeyse koşarak kapıya yöneldi.

"İflah olmaz ruhlar... Canavar yürekliler," diye bir ses cızırdadı avluda Mişka'nın arkasından...

Yarım saat sonra onunla bir lokantada oturmuş çay içip kalaç* yiyorduk.

"Kadın sanki içimi bir burguyla deldi," dedi Mişka. Sevimli gözleriyle tatlı tatlı gülümsüyordu. "Duruyor ve düşünüyorum... Aman Tanrım! Hem de ne için gitmişim? Azap çekmeye gitmişim... Şu kıskaçları elimden alıp beni salıvereceğine, konuşmayı uzattıkça uzattı. İnsanlar ne tuhaf! Onlara karşı vicdanlı davranmak istiyorsun, ama bildiklerini okuyorlar... Ruhumun bütün saflığıyla ona diyorum ki, bakın hanımefendi, kıskaçlarınız işte burada, benden şikâyetçi olmayın... Peki, o ne diyor? Hayır, bekle, anlat bakalım, onları bana niye getirdin, diyor. Sanki içimden damarlarım çekilmeye başlamıştı. O konuştukça ben çürüyordum adeta... Doğru söylüyorum vallahi."

Hep o alabildiğine ürkek gülümsemesiyle gülümsüyordu...

* Kalaç: Asma kilit biçiminde pişirilmiş küçük ekmektir –ç.n.

Semka suratını asmış, saçları karmakarışık, ciddi bir ifadeyle Mişka'ya:

"Canın çıksın e mi, sevimli meşe odunu!" dedi. "Yoksa yarın bir gün seni bu yaptığın işgüzarlıklar yüzünden kurtlar, böcekler yiyecek..."

"Yok ya! Laf seninki de. Hadi birer bardak daha içelim... bu işin bitişi şerefine!"

Sonra bu ilginç işin bitişi şerefine birlikte birer bardak daha içtik.

1895

KALYUŞA

Mezarlığın en yoksul köşesinde, yağmurlarla aşınmış, rüzgârlarla dağılmış mezar tümseklerinin arasında, bu mezarlardan birinin üzerinde, iki cılız akağacın oyalı gölgesi altında, eski basma elbiseli, siyah başörtülü yaşlıca bir kadın oturuyordu.

Kırlaşmış saçlarından bir tutamı, kuru ve kırışık sol yanağına düşmüştü. İnce dudakları sımsıkı kapalıydı. Dudaklarının köşeleri, ağzının iki yanında kederli kıvrımlar oluşturarak aşağı doğru iniyordu. Gözkapakları çok ağlamış, sıkıntı içinde geceler boyu uyumamış insanlarda olduğu gibi aşağı doğru sarkmıştı.

Uzaktan gözlemeye başladığımdan beri hareketsiz oturuyordu. Yanına yaklaştığımda da kımıldamadı; yalnızca iri, donuk gözlerini bana doğru kaldırdı, sonra ilgisiz bir biçimde tekrar aşağı indirdi. Gözlerinde ne bir soru, ne bir şaşkınlık, ne de karşısına çıkışımı nasıl karşıladığını anlatan bir ifade vardı.

Selam verdim ve mezarda kimin yattığını sordum.

Sakin, umursamaz bir sesle yanıtladı:

"Oğlum..."

"Büyük müydü?"

"On üç yaşındaydı..."

"Öleli çok oldu mu?"

"Beş yılı geçti..."

İçini çekti, yanağının üzerine düşen saçlarını başörtüsünün altına soktu. Hava sıcaktı. Güneş ölüler kentini amansızca kavuruyordu; mezarların üstündeki kuru otlar güneşten ve tozdan kahverengiye dönmüştü. Haçların arasında yer yer göze çarpan perişan görünüşlü ağaçlar toz içindeydi, sanki onlar da birer ölü gibi hareketsiz duruyordu...

Başımla oğlunun mezarını işaret ederek, kadına:

"Neden öldü?" diye sordum.

"At çiğnedi..." dedi kısaca ve buruşuk eliyle mezarın toprağını okşadı.

"Nasıl oldu?"

Nazik davranmadığımın farkındayım, ancak bir ananın umursamazlığı da beni hem meraklandırıyor, hem de sinirlendiriyordu. Gizli bir hevesin etkisiyle kadının gözlerinde yaş görmek istiyordum. Umursamazlığı doğal değildi. Bu arada kendisini hiçbir biçimde frenlemediğini de görüyordum.

Sorduğum soru, onu, yeniden gözlerini bana doğru kaldırmak zorunda bırakmıştı. Hiçbir şey söylemeden, beni tepeden tırnağa inceledikten sonra sessizce içini çekti, dalgın ve sakin bir biçimde anlatmaya koyuldu.

"Bakın, nasıl oldu. Babası, devlet parasını zimmetine geçirmekten hemen hemen bir buçuk yıldır hapis yatıyordu. Bu arada biz de elimizde avucumuzda ne varsa hepsini yiyip bitirmiştik. Zaten pek az bir şey vardı elimizde. Babamız hapisten çıkmadan önce sobamızda yabanturbu yakmaya başlamıştık artık. Bahçıvanın biri bir araba dolusu işe yaramayan yabanturbu vermişti bana. Bunları kurutup yarı yarıya tezekle karıştırarak yakıyordum. Çok tütüyordu. Çorbaya bile kokusu siniyordu. Kalyuşka bu sırada okula gidiyordu. Hareketli ve evine çok bağlı bir çocuktu... Okuldan gelirken tahta parçası, odun falan bulur hemen koltuğunun altına sıkıştırır, eve getirirdi. Evet... Mevsim ilkbahardı, buzlar eriyordu, ama onun ayağında hâlâ keçe

çizmeler vardı. Ayakları ıslanıyordu... Çizmeleri çıkarıyor, ayakları kıpkırmızı... Tam bu sırada babasını hapisten çıkardılar, bir arabaya bindirip eve yolladılar. Hapishanede inme inmişti babasına. Yatağında yatıyor, öyle ekşi ekşi gülümsüyordu. Tepesine dikilip, 'Hayatımı mahveden bu adama daha ne kadar bakacağım? Kaldırıp şunu sokağa, suların içine atıversem,' diye geçiriyordum aklımdan. Kalyuşa ise bakıp bakıp ağlıyordu. Babasına baktıkça benzi atıyor, yanaklarından iri iri yaşlar akıyordu. 'Anneciğim, nesi var?' diye soruyordu. Ben de, 'Nesi olacak, yaşadığı kadar yaşayacak işte..' diyordum. Evet. İşte her şey o günden sonra başladı. Hem de ne başlamak, efendim. Ben tabanı yanmış it gibi koşturuyorum, ama en şanslı günümde bile yirmi kapikten fazla kazanamıyorum... Ölüm daha iyidir diye nerdeyse kendimi öldürecektim. Kalyuşka ise bakıp duruyor... Öyle üzülüyor ki... Nasılsa bir gün artık dayanamayıp... 'Kahrolası yaşam, gebersem de kurtulsam... Ya da birinizden biriniz ölseniz...' demişim. Kastettiğim onlardı, Kalyuşa'yla babası... Babası, ben zaten yakında öleceğim, söylenip durma, sabret der gibi başını sallıyor. Ama Kalyuşa... Kalyuşa yüzüme baktı ve evden çıkıp gitti. Sonra kendimi toparladım ama iş işten geçmişti artık. Çünkü, beyim, Kalyuşa'nın gidişinin üstünden daha bir saat bile geçmemişti ki, faytonla bir polis geldi. 'Siz bayan Şçenina mısınız?' diye sordu. Kötü bir şey olduğunu hemen hissettim... Polis, 'Lütfen hastaneye kadar buyurun, oğlunuzu tüccar Anohin'in atları çiğnedi,' dedi. Faytona atlayıp hastaneye gittim. Arabada sanki kızgın çivilerin üstünde oturuyor gibiydim. İçimden 'Kahrolası kadın!' diye geçiriyordum. Gittik. Kalyuşa her tarafı sarılı yatıyor. Gülümsüyor ve gözlerinden yaşlar akıyor... Sessizce bana, 'Anneciğim affet! Paralar karakolda,' dedi. 'Aman Tanrım, hangi paralar, Kalyuşa?' diye sordum. 'İşte, etraftakilerin ve Anohin'in verdiği paralar...' – 'Ne için?' – 'İşte bunun için...'

diyerek inlemeye başladı... Öyle yavaşça inliyordu. Gözleri kocaman kocamandı... 'Kalyuşacığım, dedim, nasıl oldu da görmedin koca arabayı, yavrucuğum?' Ah beyim, bana açık açık dedi ki: 'Ben onu... yani arabayı gördüm... ama... kaçmak istemedim. Araba çiğnerse para verirler diye düşünmüştüm. Verdiler de zaten...' İşte böyle dedi... Onun, meleğimin ne demek istediğini anlamıştım, ama artık iş işten geçmişti. Sabahına da öldü... Öldüğünde aklı başındaydı. Durmadan: 'Anneciğim, babama da kendine de şunu şunu al...' diyordu. Para çokmuş, dediğine göre. Gerçekten de çoktu: Kırk yedi rubleydi. Anohin'e gidecek oldum, ama o beş ruble verdi... Sövüp saymaya başladı: 'Oğlun, göz göre göre kendini arabanın altına attı, sen de gelmiş, dileniyorsun.' Ben de bir daha gitmedim artık. İşte böyle oldu, beyim."

Kadın susmuştu. Olanları anlatmadan önceki gibi umursamaz ve soğuktu.

Mezarlık sessiz, ıssızdı; haçlar, haçların arasındaki cılız ağaçlar, toprak mezar tümsekleri ve bunlardan birinin üstünde kederli bir halde oturmakta olan umursamaz bir kadın. Bütün bunlar, insanların çektikleri acıları, ölümü anımsatıyordu.

Bulutsuz, pırıl pırıl gökyüzünden kuru bir sıcak dökülüyordu.

Cebimden biraz para çıkardım ve bu, başına gelen felaketler yüzünden daha yaşarken ölmüş kadına uzattım...

Kadın başını salladı, tuhaf ve ağır bir biçimde:

"Zahmet etmeyin, beyim, bugünlük yetecek kadar var..." dedi. "Zaten pek az para gerekiyor bana, tek başınayım artık... Dünyada yapayalnızım..."

Sonra derin derin iç çekip acıdan çarpılmış ince dudaklarını yine sımsıkı kapattı.

1895

MAVİ GÖZLÜ KADIN

I

Şişman ve melankolik bir Ukraynalı olan Komiser Yardımcısı Zosim Kirilloviç Podşiblo, odasında oturmuş, bıyıklarını buruyor ve öfkeyle gözlerini açmış, pencereden karakolun avlusuna bakıyordu. İçerisi loş, havasız ve sessizdi. Bir tek büyük duvar saatinin sarkacı tekdüze vuruşlarla dakikaları sayıyordu. Oysa avlu ne kadar çekici, ne kadar aydınlıktı... Avlunun ortasındaki üç akağaçtan yere koyu bir gölge düşüyordu. Bu gölgelik yerde, itfaiye atları için yeni getirilmiş kuru ot yığınının üzerinde, biraz önce nöbetten çıkmış olan polis memuru Kuharin sere serpe uzanmış yatıyordu. Zosim Kirilloviç ona bakıp sinirlendi. Memuru gitmiş orada uyuyor, onun talihsiz amiri, yani kendisiyse bu deliğe tıkılmış, taş duvarların rutubetini solumak zorunda kalıyordu. Zamanı ve görev durumu uygun olsaydı gölgelik bir yerde, hoş kokulu otların üstüne uzanıp dinlenmenin ne kadar büyük bir mutluluk olacağını düşünen Zosim Kirilloviç, gerindi, esnedi ve daha da sinirlendi. İçinde, karşı konulmaz biçimde Kuharin'i uyandırma isteği duydu.

"Hey, sen!.. Hey... Hayvan herif! Kuharin!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı.

Kapı açıldı ve odaya biri girdi. Podşiblo arkasını dönme-

den, içeri kimin girdiğini, arkasında, kapının önünde kimin durduğunu ve gövdesinin ağırlığıyla döşeme tahtalarını kimin gıcırdattığını zerre kadar merak etmeden pencereden bakmaya devam ediyordu. Kuharin onun keskin çığlığını duymuş ama yerinden kımıldamamıştı. Ellerini başının altına koymuş, sakalını havaya dikmiş uyuyordu. Zosim Kirilloviç, memurunun melodik horultusunu, insanın içinde daha da çok dinlenme isteği ve bu isteğe boyun eğmenin olanaksızlığı yüzünden büyük bir öfke uyandıran bu gülünç ve keyifli horultuyu duyduğunu sandı. Ve Podşiblo aşağı inip memurunun şişko göbeğine esaslı bir tekme atmak, sonra da onu sakalından tutup gölgeden güneşin alnına sürüklemek istedi.

"Hey sen!.. Orada zıbaran! İşitiyor musun?"

"Efendimiz, benim, nöbetçi memur!" diye çok tatlı, gönül alıcı bir ses duyuldu Komiser'in arkasından.

Podşiblo başını çevirdi, iri, donuk gözlerini kendisine dikmiş, emredilen yere anında atılmaya hazır bekleyen nöbetçiyi öfkeli bir bakışla süzdü.

"Seni çağırdım mı?"

"Hayır!"

Podşiblo, sandalyesinde dönerken sesini yükseltti:

"Bir şey sordum mu?"

"Hayır!"

"Kafana bir şey indirmeden defol öyleyse!" Komiser sol eliyle masanın üzerinde telaşla bir şeyler aranırken sağ eliyle de sandalyenin arkalığına sımsıkı tutundu, ama nöbetçi hızla kapıdan süzülüp kayboldu. Bu kayboluş Komiser Yardımcısı'na yeterince saygılı bir davranış gibi görünmedi. Şu boğucu havaya, işine, uyuyup duran Kuharin'e, yaklaşmakta olan panayır telaşına ve bugün her nedense istemeden, elinde olmadan aklına geliveren pek çok sevimsiz şeye karşı içinde giderek kabaran öfkeyi ne olursa olsun bir şeyden çıkartmak istiyordu.

"Hey! Buraya gel!.." diye kapıya doğru bağırdı.

Nöbetçi içeri girip korku ve bir şeyler bekleyen bir yüz ifadesiyle kapının önünde dikildi.

Podşiblo suratını asarak nöbetçiye seslendi:

"Hayvan herif! Avluya çık, Kuharin'i uyandır. Ona söyle, eşek herif avlunun ortasında zıbarıp durmasın. Kepazelik... Hadi... Defol..."

"Baş üstüne! Dışarıda sizi görmek isteyen bir hanım var..."

"Ne var, ne var?"

"Bir hanım..."

"Nasıl bir hanım?"

"Uzun boylu..."

"Salak! Ne istiyormuş?"

"Sizi..."

"Git, ne istediğini sor?"

"Sordum... Söylemiyor... Bizzat sizinle görüşeceğini söylüyor..."

"Öf, canları cehenneme hepsinin de! Çağır... Genç mi?"

"Genç..."

Podşiblo, bu kez sesini biraz yumuşatarak:

"Çağır gelsin hadi... Kımılda!" diye emretti. Toparlandı ve kaşlarını çatarak yüzüne sert bir amir ifadesi verip masadaki kâğıtları karıştırmaya başladı.

Arkasında bir elbise hışırtısı duyuldu.

Podşiblo, arkası yarı dönük durumda ziyaretçi hanımı eleştiren bir bakışla süzerek:

"Ne istemiştiniz?" diye sordu. Kadın bir şey söylemeden selam verdi ve ciddi bakışlı mavi gözleriyle Komiser'e yan yan bakarak yavaşça masaya yaklaştı. Basit ve yoksul giyimliydi. Başında bir örtü, sırtında çok yıpranmış gri bir pelerin vardı. Küçük kırmızı ellerinin uzun esmer parmaklarıyla pelerininin uçlarını buruşturuyordu. Uzun boylu, etine dolgundu. Göğüs kısmı çok gelişmişti. Geniş ve çatık

alnıyla duruşunda pek kadınsı olmayan bir ciddiyet ve sertlik vardı. Görünüşüne bakılırsa yirmi yedi yaşında olmalıydı. O kadar düşünceli ve yavaş hareket ediyordu ki, sanki geri dönmeyi düşünüyor gibiydi.

Podşiblo, sorusunu sorduktan sonra, "Hele şunun fiyakasına bak... İmtiyazlı asker sanki... Birini gammazlamaya gelmiş besbelli..." diye geçirdi aklından.

Kadın kalın ve gür bir sesle:

"Acaba sizden öğrenebilir miyim?.." diye söze başladı ve kararsızlıkla mavi gözlerini polis memurunun bıyıklı suratına dikip durakladı.

"Buyrun oturun... Öğrenmek istediğiniz nedir?" diye sordu Podşiblo resmi bir ses tonuyla. Aklından yine "Ne karı be! Vay anasını!" diye geçiriyordu.

"Vesika konusunu soracaktım da," diye sözünü bitirdi kadın.

"İkametgâh vesikası mı?"

"Hayır, o değil..."

"Hangisi?"

"Hani şu... şey... yani... sokakta dolaşan kadınların aldıklarından..." kadının dili dolaştı ve birden kıpkırmızı kesildi.

Zosim Kirilloviç kaşlarını kaldırarak çarpık bir gülümsemeyle:

"Nasıl yani? Hangi kadınlar sokakta dolaşıyorlarmış?.." diye sordu.

"Çeşitli kadınlar işte... hani geceleri dolaşıyorlar..."

"Ha-a! Orospular mı?" diye keyifle sırıttı Zosim Kirilloviç.

Kadın:

"Evet! İşte onlar," dedi ve derin bir soluk aldıktan sonra gülümsedi. Sanki bu sözcüğü duyunca hafiflemişti.

Zosim Kirilloviç, çok ilginç ve meraklı bir şeyle karşılaşacağını hissederek sormaya başladı:

"Demek öyle, ha? Peki, öyleyse şimdi bizden ne istiyorsunuz, efendim?"

"İşte o vesikadan almak için gelmiştim," dedi kadın ve derin bir iç çekip kafasını sanki biri yumruk atmış gibi garip biçimde silkti.

"Peki efendim... Bir müessese falan mı açacaksınız?"

"Hayır, kendim için..." Ve kadın başını yere eğdi.

"Demek öyle... Eski vesikanız nerede o zaman?.." diye sordu Zosim Kirilloviç ve sandalyesini ziyaretçi kadının yanına yaklaştırıp kolunu kadının beline doladı, bu arada kapıya bir göz attı.

Kadın:

"Hangi vesika? Benim vesikam falan yoktu ki..." dedi ve bakışlarını Zosim Kirilloviç'e doğru kaldırdı, ama onun kolundan kurtulmak için de hiçbir hareket yapmadı.

Kadına sarılma yeltenişlerinde daha cesur davranan Zosim Kirilloviç:

"Demek gizli çalışıyordunuz, ha? Kayıtlı değilsiniz. Böyle de olur bazen! Kayda geçmek istiyorsunuz yani? İyi iyi... Böylesi daha tehlikesiz olur," diyerek kadına cesaret verdi.

"Ben daha ilk kez..." diye kekeledi kadın ve utancından bakışlarını yere indirdi.

"Yani nasıl ilk kez? Anlamıyorum." Podşiblo omuzlarını oynattı.

Kadın, gözlerini yukarı kaldırmadan sakin bir sesle açıkladı:

"Şimdilik yalnızca istiyorum... İlk kez. Panayıra geldim de."

"Ha demek öyle!" Zosim Kirilloviç, kolunu kadının belinden çektikten sonra sandalyesini uzaklaştırdı, biraz utanarak sandalyenin arkalığına dayandı.

Susuyorlardı...

"Demek öyle... Evet... Ne istediğinizi biliyor musunuz siz? Hem hiç iyi bir şey değil bu. Zor iş... Yani, elbette...

Ama yine de... çok tuhaf! İtiraf edeyim, anlamıyorum... Böyle bir şeye nasıl karar verdiniz? Eğer gerçekten öyleyse, söylediğiniz doğruysa..."

Deneyimli bir polis olarak gerçekten öyle olduğunu, kadının doğru söylediğini görüyordu: Karşısındaki kadın, bu malûm mesleği yapan kadınlardan çok daha genç ve namuslu görünüyordu. Ufacık bir deneyimden sonra bile kadın fizyonomisine ve jestlerine kesin olarak yansıyan kendini satmanın o tipik belirtileri onda yoktu.

"Vallahi, doğru!" dedi genç kadın ve birden güvenle Zosim Kirilloviç'e doğru eğildi. "Hem böyle pis bir işe gireceğim, hem de yalan mı söyleyeceğim yani? Niçin? Bir iş yapmam gerekiyor. Biliyor musunuz, ben dul bir kadınım. Dul kaldım. Kocam kılavuz kaptandı. Nisan ayında batan buzkıranda boğulup öldü. İki çocuğum var. Oğlum dokuz yaşında, kızım yedi. Elimde avucumda bir şey yok. Akrabam da yok. Ben yetimmişim. Rahmetlinin akrabaları da uzakta. Hem beni sevmezler... Onlar varlıklı olsalar bile, ben onların karşısında dilenci durumuna düşerim. Gidecek bir yerim yok. Çalışmak zorundayım tabii. Üstelik bana çok para lazım, herhangi bir işten o kadar para kazanamam ki. Oğlum okula gidiyor. Parasız okuması için uğraşabilirim tabii, ama bir kadın olarak nereye kadar? Oğlum da çok akıllı bir çocuktur... Okuldan alsam yazık olur... Kızım da öyle... Ne olursa olsun ona da bir şeyler vermek zorundayım. Namuslu bir iş bulmaya gelince, öyle işler çok mu sanki? Hem öyle bir işten ne kadar para kazanabilirsin ki? Ne iş yapabilirim zaten? Aşçılık yapsam mesela... Ayda beş ruble geçer elime... Yetmez! Kesinlikle yetmez! Ama bu işte, eğer şansın varsa, kazandığın parayla bir yıl geçinebilirsin. Tanıdığım kadınlardan biri geçen panayırda bir kerede dört yüz rubleden fazla para kazanmıştı. Bu para sayesinde bir korucuyla evlendi, hanım hanımcık yaşıyor şimdi... Utanma meselesine gelince, bunun yüz kızartıcı bir şey

olduğunu ben de biliyorum elbette... Ama düşünürseniz... Şey... Alınyazısı böyleymiş demek... Her zaman alnımıza yazılan olur. İşte benim aklıma da bu iş geldi, demek ki, alınyazım bana bu yolu gösteriyor... Başarabilirsem iyi olur... Yok başaramazsam, bu yüz kızartıcı işin acısını çekerim olsa olsa... Alınyazımmış derim. İşte böyle..."

Podşiblo kadını dinliyor ve kelimesi kelimesine her şeyi anlıyordu, çünkü genç kadın bütün yüzüyle konuşuyordu. Bu yüzde ilk başta bir korku vardı, ama daha sonra basit, kuru ve kararlı bir hal almıştı.

Zosim Kirilloviç'in üstüne bir fenalık, bir tür korku geldi.

"Bu cadının eline düşen aptalın vay haline... Derisini tümden yüzer, kemiklerine kadar etini sıyırır," diye korkusunu içinden ifade etti ve kadın konuşmasını bitirdiğinde kuru bir sesle:

"Ben burada bir şey yapamam, efendim," dedi. "Emniyet Müdürü'ne başvurunuz. Emniyet Müdürü'nün ve Sağlık Müfettişi'nin işi bu. Benim elimden bir şey gelmez..."

Zosim Kirilloviç, kadının bir an önce çekip gitmesini istiyordu. Genç kadın sandalyeden hemen kalktı, eğildi ve ağır ağır kapıya doğru yürüdü. Zosim Kirilloviç dudaklarını sımsıkı kapatıp, gözlerini kısarak kadının arkasından bakıyor ve tükürmek isteği duyuyordu.

Kadın kapıya yaklaşırken döndü ve:

"Demek, Emniyet Müdürü'ne gitmemi söylüyorsunuz," dedi. Mavi gözleri kararlı ve sakin bakıyordu. Alnında enlemesine derin, sert bir kırışık görülüyordu.

"Evet evet!" diye telaşla yanıtladı Podşiblo.

"Hoşça kalın! Teşekkür ederim!" diyerek gitti kadın.

Zosim Kirilloviç masaya abandı ve kendi kendine hafifften bir ıslık çalarak on dakika kadar öylece oturdu. Sonra başını kaldırmadan, yüksek sesle:

"Vay hayvan karı!" dedi. "Çocukları da varmış! Ne çocukları be, ne çocukları? Ha-ha! Aşağılık karı!"

Sonra tekrar uzun bir süre sustu...

"Ama bu da bir yaşam işte... Tabii söyledikleri doğruysa. İnsanı ip gibi büküyor sanki... Evet... Kafasını kızdırıyor insanın..."

Ve biraz daha suskun kaldıktan sonra bütün bu zihin çalışmasını ağır bir iç çekişiyle, sert bir tükürükle ve canlı bir haykırmayla özetledi:

"Yine de iğrenç!"

Nöbetçi memur kapıda görünmüştü:

"Bir emriniz var mı?"

"Ha?"

"Bir emriniz var mı, efendim?"

"Defol!"

"Baş üstüne, efendim."

"Eşek herif!" diye mırıldandı Podşiblo ve pencereye bir göz attı...

Kuharin hâlâ otların üstünde uyuyordu... anlaşılan nöbetçi onu uyandırmayı unutmuştu...

Ama Zosim Kirilloviç de duyduğu öfkeyi unutmuştu, yayılıp yatmış olan polis memurunun görüntüsü onu zerre kadar şaşırtmamıştı. Kendisini bir şeyden korkmuş gibi hissediyordu. Kadının sakin mavi gözleri, havada asılı gibi karşısında duruyor, kararlı bir biçimde dik dik suratına bakıyordu. Yüreğinin üstünde bu gözlerin ısrarlı bakışından kaynaklanan bir ağırlık ve bir parça da sıkılganlık hissediyordu...

Saate bir göz attıktan sonra kılıcının aslını düzeltti, odasından dışarı çıktı. Bu sırada boğuk bir sesle:

"Dur bakalım sen, gene karşılaşacağız... Mutlaka karşılaşacağız," dedi.

II

Gerçekten de karşılaştılar.

Podşiblo, bir akşam Belediye Binası'nın yanında görevdeyken beş adım kadar ötesinde genç kadını fark etti. Kadın, mavi gözlerini ilerde bir yere dikmiş yavaş yavaş salınarak parka doğru yürüyordu. Uzun boylu, düzgün vücudunun her yanında, göğsünün ve kalçalarının hareketlerinde, gözlerinin ciddi ve uysal bakışlarında insanı kendisinden uzaklaştıran bir şey vardı; alnındaki aşırı uysal, kaderci kırışık, ilk görüşmeye göre şimdi daha da keskinleşmişti ve genç kadının Ruslara özgü büyük ve yuvarlak yüzünü sertleştirerek çirkinleştiriyordu.

Zosim Kirilloviç bıyıklarını burdu, o anda aklına geliveren biraz çapkınca bir düşünceyi geliştirdi ve kadını gözden kaybetmemeye karar verdi.

Kadının arkasından bakarken içinden de gelecek için pek çok şeyler vaat eden "Ah seni gidi timsah! Dur bekle bakalım..." sözlerini geçirdi.

Beş dakika kadar sonra parkın sıralarından birinde kadınla yan yana oturuyordu.

"Tanımadınız mı?" diye sordu Zosim Kirilloviç gülümseyerek.

Kadın gözlerini ona doğru kaldırdı ve karşısındaki adamı sakin sakin inceledi.

"Yoo, hatırlıyorum. Merhaba," dedi sakin ve bastırılmış bir ses tonuyla, ama elini uzatmadı.

"E, nasıl gidiyor işler? Vesika alabildiniz mi?"

"İşte bakın!" Genç kadın yüzünde yine aynı sakin ifadeyle elbisesinin cebini karıştırmaya başladı.

Bu durum Komiser Yardımcısı'nı biraz şaşırtmıştı.

"Yo hayır, göstermenize gerek yok, size inanıyorum. Hem buna hakkım da yok... yani şey... En iyisi, işleriniz yolunda mı, siz onu anlatın," dedi ve aynı anda da şöyle

düşündü: "Bunu bilmek de sanki çok gerekliymiş gibi! Hem de ne! Ne diye numara yapıyorum sanki? Hadi Zosim, meramını açıkça söyle."

Bu düşünceyle kendisini yüreklendirmiş olmasına karşın yine de açıkça söyleyip söylememeye karar veremedi. Bu kadında, malûm ilişkilerde birden yakınlaşmaya izin vermeyen bir şey vardı.

"İşler mi? İyi çok şükür..." ve kadın sözünü tamamlamadan sustu, kıpkırmızı kesildi.

"İyi o zaman. Sizi kutlarım... Alışmak zor olmuştur herhalde, ne dersiniz?"

Genç kadın birden bütün vücuduyla ona doğru döndü, solgunlaşan yüzü çarpıldı, ağzı, sanki bağırmak istiyormuş gibi yuvarlaklaştı ve aniden tekrar geri çekildi. Geri çekildi ve önceki duruşunu aldı...

"Ne yapalım?.. Alışıyoruz işte," dedi düzgün ve açık bir biçimde, sonra mendilini çıkarıp gürültüyle burnunu sildi.

Zosim Kirilloviç, bütün bunlardan, kadının hareketinden, onunla yan yana oturmaktan ve sakin, hareketsiz mavi gözlerinden göğsünde bir sızlama belirdiğini hissediyordu.

Nedense kendine kızdı, ayağa kalktı ve bir şey demeden, öfkeli bir şekilde kadına elini uzattı.

"Hoşça kalın!" dedi genç kadın tatlı bir sesle.

Zosim Kirilloviç başını eğerek ona selam verdi ve kendi kendisini sinirli bir biçimde aptallık ve çocuklukla suçlayarak hızla uzaklaştı.

"Dur bakalım sen! Gününü göstereceğim sana! Kim olduğumu anlayacaksın. Alınganlık taslamaktan vazgeçeceksin." Nedenini bilmeden içinden kadına tehditler savuruyordu. Bu arada kadının bir suçu olmadığını da hissediyor, bu da onu daha fazla öfkelendiriyordu...

III

Zosim Kirilloviç, bir buçuk hafta kadar sonra kervansaraydan Sibirya iskelesi yönüne doğru yürüyordu ve meyhanelerden birinin penceresinden sokağa dökülen kadın çığlıkları, küfürler ve başka rezilce gürültüler karşısında durdu.

Boğulur gibi bir kadın sesi:

"Polis! Nöbetçi!" diye bağırıyordu. Korkunç şangırtılar duyuluyor, eşyalar çatırdıyordu ve bütün bu gürültüleri bastıran heyecanlı, kalın bir ses gürlüyordu:

"Göster gününü! Bir daha... Bir daha... İndir suratına! Oh!"

Zosim Kirilloviç hemen merdivenlerden yukarı koştu, meyhanenin kapısında birikmiş olan kalabalığı ite kaka ilerledi ve karşısına şu manzara çıktı: Tanıdığı mavi gözlü kadın bütün vücuduyla masanın üstüne abanmış, sol eliyle başka bir kadını saçlarından yakalamış, onu kendine doğru çekiyor ve sağ eliyle de kadının yumruklardan artık şişmiş olan korku dolu yüzüne üst üste acımasız darbeler indiriyordu.

Mavi gözler şimdi iyice kısılmış, dudaklar sımsıkı kapanmış, dudakların uçlarından çeneye doğru sert kırışıklar yerleşmişti. Zosim Kirilloviç'in tanıdığı, daha önce tuhaf bir biçimde sakin olan yüz, şu anda bir vahşi hayvanın acımasız ve kızgın suratına dönüşmüştü. Kendisi gibi birine uzun süre sonsuz işkenceler etmeye, hem de zevkle işkence etmeye hazır bir insanın yüzüydü bu.

Dayak attığı kadın artık yalnızca böğürür gibi bağırıyor, kurtulmaya çalışıyor ve ellerini anlamsızca havada sallıyordu.

Zosim Kirilloviç göğsünde öfkeli bir duygunun, birinden bir şeyin öcünü almak için duyulan vahşice isteğin kabardığını hissetti, ileri atıldı ve dayak atan kadını belinden yakalayıp kendine doğru çekti.

Masa devrildi, tabak çanak şangırtıyla yere düşüp kırıldı, kalabalıktan vahşi ulumalar ve kahkahalar yükseldi.

Zosim Kirilloviç, bir tür sarhoşluk içinde birtakım vahşi ve kırmızı yüzlerin havada belirip kaybolduklarını görüyordu. Kollarının arasında küfürler savurarak debelenen kadının kulağına öfkeyle fısıldadı:

"Ah seni gidi kaltak! Azgınlık ediyorsun demek? Rezalet çıkarıyorsun ha?"

Dayak yiyen kadın yerde, tabak çanak parçalarının arasında yatıyor ve isterik çığlıklar atarak ağlıyordu...

Çuha kaftanlı telaşlı bir adam olayın akışını Zosim Kirilloviç'e anlatıyordu:

"Şu, yani şu yerde yatan kadın, öbürüne 'Ah seni gidi, sokak süprüntüsü, iğrenç yaratık seni!' dedi, efendimiz. O da buna bir tokat aşk etti... Öbürü bir bardak çayı bunun suratına fırlattı, bu da onu saçından yakaladı, yer misin, yemez misin indirdi tokadı! İşte böyle, bence kıskançlığından dayak attı. Ne güçlü kadınmış meğerse, efendim!"

Zosim Kirilloviç, kucağındaki kadını daha kuvvetli sıkarak ve kendisi de dövüşme isteği duyarak:

"Ya! Demek öyle?" diye bağırdı.

Kırmızı boyunlu biri, geniş sırtını gererek ve tuhaf bir biçimde kamburlaştırarak pencereden sokağa:

"Hey arabacı! Buraya gel!" diye bağırdı.

"Buraya gel... Doğruca nezarethaneye götür şunları! İkisini de! Marş marş! Hey sen! Nerdeydin bakayım sen? Seni ne için koydular buraya? Pis herif! Nezarethaneye götür bunları! Çabuk ol! İkisini de... Hadi!"

Polis kadınların kâh birini, kâh öbürünü sırtından ite ite salondan dışarı çıkarttı.

Zosim Kirilloviç, garsona:

"Bana... konyakla soda ver, çabuk!" diye seslendikten sonra kendisini yorgun ve herkese, her şeye kızgın hissederek pencerenin yanındaki bir sandalyeye çöktü.

* * *

Sabahleyin genç kadın, ilk karşılaşmalarındaki gibi kararlı ve sakin bir biçimde Zosim Kirilloviç'in karşısında duruyor, mavi gözleriyle dik dik onun gözlerine bakıyor, kendisiyle konuşmaya başlamasını bekliyordu.

Zosim Kirilloviç ise masasının üstündeki kâğıtları sağa sola fırlatıyordu. Öfkeliydi ve uykusunu alamamıştı, ama yine de söze nerden başlayacağını bilemiyordu. Bu gibi durumlar için alışılmış sözler ve küfürler nedense dilinden dökülmüyor, içinden daha öfkeli, daha kuvvetli şeyler bulmak, bunları kadının yüzüne haykırmak istiyordu.

"Önce kim başladı?.. Hadi çabuk söyle!"

"O bana küfretti..." dedi genç kadın ciddi bir tavırla.

"Aman ne önemli... Anlatın!" diye alay etti Podşiblo.

"Bunu yapmaya hakkı yok... Ben onun dengi değilim."

"Ah canım benim! Nesin peki?"

"Ben ihtiyacım olduğu için... Şey eğer... Ama o..."

"Eee? O, zevk için mi yapıyor yani?"

"O mu?"

"Evet, o. Ha?"

"Onun çocukları yok..."

"Bana bak, kapa çeneni kaltak! Çocuklarının adını edip gözümü boyamaya kalkışma... Defol git, ama şunu bil ki, seni bir daha karşımda görecek olursam yirmi dört saat içinde panayırdan attırırım! Anladın mı beni? Tamam mı? Sizi iyi tanırım ben! Rezalet çıkarmayı gösteririm sana! Ben de sana bir rezalet çıkarırım, görürsün... Pis karı!"

Ve birbirinden aşağılayıcı sözler Komiser Yardımcısı'nın dilinden fırlayıp kadının yüzüne yapışıyordu. Genç kadının benzi solmuş, gözleriyse tıpkı bir gün önce meyhanedeki gibi kısılmıştı.

Podşiblo, yumruğunu masaya vurarak:

"Defol!" diye gürledi.

Kadın kuru, tehdit eden bir sesle:

"Allah cezanı versin..." dedi ve hızla odadan çıktı.

"Ben sana gösteririm 'Allah cezanı versin' demeyi!" diye bağırdı Zosim Kirilloviç. Kadını aşağılamak hoşuna gidiyordu. O sakin yüz ve mavi gözlerinin o dik bakışları onu çileden çıkarıyordu. Bu kadın niye numara yapıyor, kurum taslıyordu? Çocuklarıymış! Saçma. Küstahlık. Çocukların ilgisi ne bu işle? Bir sokak kadını, panayıra, kendini satmaya gelmiş, bir de caka satıyor... Çile çekiyormuş da, yoksulmuş da... Çocukları varmış da... Bu sözlerle kimi kandırmak istiyor? Açıkça günah işlediğini söylemeye gücü yok, bunu zorunluluk perdesi ardına gizliyor.

IV

Oysa kadının gerçekten de çocukları vardı: Eski, yıpranmış bir okul forması giymiş, kulakları siyah atkıyla sarılı beyaz, ürkek bir erkek çocuk ve üstüne büyük gelen kareli yağmurluk giymiş bir kız çocuğu. Kaşin iskelesindeki tahtalara oturmuşlar, sonbahar rüzgârından titreyerek aralarında sessiz, çocukça bir konuşma sürdürüyorlardı. Anneleri, sırtını bir yük yığınına dayamış arkalarında duruyor ve onları mavi gözlerinin okşayan bakışlarıyla yukardan aşağı süzüyordu.

Oğlan annesine benziyordu: Onun gözleri de maviydi. Siperi yırtık bir kasket geçirdiği başını sık sık geriye, annesine çeviriyor, gülümseyerek ona bir şeyler söylüyordu. Kızın suratı iyice çiçek bozuğuydu, sivri bir burnu, zekice parlayan iri, gri gözleri vardı. Çevrelerinde, tahtaların üstünde bazı bohçalar, paketler duruyordu.

Eylül ayının son günleriydi; sabahtan beri yağmur yağıyordu. Rıhtım olduğu gibi çamurla kaplıydı. Soğuk, nemli bir rüzgâr esiyordu.

Volga nehrinde bulanık dalgalar birbirini kovalıyor, gürültüyle kıyıya çarpıyordu. Her tarafta boğuk, ağır ve kuvvetli bir gürültü vardı... Suratları kaygılı bir sürü insan aceleyle bir yerlere koşuşup duruyordu. Ve rıhtım caddesindeki bu hareketli yaşamın genel manzarası içinde sakince bekleyen iki çocuk ve anneleriden oluşan grup hemen göze çarpıyordu.

Zosim Kirilloviç Podşiblo, bu grubu fark edeli epey olmuştu. Oldukça uzakta durmasına karşın onları dikkatle izliyordu. Üçünün de her hareketini görüyordu ve nedenini bilmediği bir utanç duyuyordu...

Yarım saat sonra Volga'nın yukarılarına doğru yola çıkacak olan Kaşin vapuru Sibirya iskelesinden kalkmış geliyordu...

İnsanlar yüzer iskelede birikmeye başladılar.

Ve mavi gözlü kadın çocuklarına doğru eğildi, sonra elleri paketlerle, bohçalarla dolu doğruldu, bir şeyler yüklenmiş ve el ele tutuşmuş olarak yürüyen çocuklarının arkasından merdiveni indi.

Zosim Kirilloviç de yüzer iskeleye gitmek zorundaydı. Gitmek istemiyordu, ama gitmesi gerekiyordu ve bir süre sonra gişeye yakın bir yerde dikilmeye başladı.

Tanıdığı kadın bilet alıyordu. Elinde sarı renkli kalın bir cüzdan vardı. Cüzdanın içinden bir yığın kâğıt para görünüyordu. Kadın:

"Ne istiyorum, biliyor musunuz?" diyordu. "Onlara, yani çocuklara ikinci mevki, Kostroma'ya kadar, bana da üçüncü mevki. İkisine bir bilet alsam olur mu acaba?.. Olmaz mı? Biraz indirim yapar mısınız? Size yürekten minnettarım! Allah razı olsun..."

Ve kadın sevinçli bir yüzle uzaklaştı. Çocuklar, eteğinden tutarak çevresinde dönüyorlar, bir şey istiyorlardı... O ise çocuklarını dinliyor ve gülümsüyordu...

"Ah yavrularım, alacağım dedim ya!.. Hiç sizden bir şey esirger miyim ben? İkişer tane mi? Peki... Burada bekleyin siz."

Sonra çeşitli eşya ve meyve satılan bir büfeye yöneldi.

Bir süre sonra yine çocuklarının yanında duruyor ve onlara:

"İşte sana sabun Varya... Kokulu hem de! Al kokla bak. Sana da bir çakı aldım, Petya... Görüyorsun ya, unutmamışım... Bunlar da portakal, on tane. Yiyin... Ama hepsini birden değil tabii..."

Vapur iskeleye yanaştı. Yanaşırken de çarptı. Herkes sallandı. Kadın çocuklarının omuzlarından tuttu ve kaygılı gözlerle çevresine bakarak onları kendine doğru çekti. Herkes sakindi, o da rahatlayarak gülmeye başladı. Çocuklar da onu taklit ettiler. İskele uzatıldı ve insanlar vapura akın ettiler.

Zosim Kirilloviç, yanından geçmeleri için insanlara yol verirken testere, balta gibi eşyalar yüklenmiş olan bir marangoza dönerek bağırmaya başladı:

"Dur! Nereye gidiyorsun? Eşek herif!.."

Tanıdığı mavi gözlü hanım yanından geçerken gülümsediği ve vapura binerken eğilerek ona selam verdiği sırada da:

"İblis! Hanıma ve çocuklara yol ver..." dedi ve "Ne kaba herifsin be kardeşim!" diye de sesini yumuşatarak ekledi.

...Üçüncü düdük çaldı.

Kaptan köprüsünden, "İskeleyi çekin!.." komutu duyuldu. Vapur sarsıldı ve yavaş yavaş hareket etti...

Zosim Kirilloviç, güvertedeki kalabalığa göz gezdirdi, tanıdığı kadını bulduğunda kasketini saygıyla çıkardı ve eğilerek selam verdi.

Kadın da ona Rus usulüne uygun olarak yerlere kadar eğilip karşılık verdi ve çabucak haç çıkarmaya koyuldu.

Ve çocuklarıyla birlikte Kostroma'ya doğru yola çıktı.

Zosim Kirilloviç ise kadının ardından bir süre daha baktıktan sonra derin derin iç çekerek yüzer iskeleden ayrılıp karakoluna yollandı. Canı sıkılmış, suratı asılmıştı.

1895

YAPAYALNIZ

"Bir yere gitmeyecek misiniz Beyefendi?"

Beyefendi neredeyse her yanı çeşitli biblolarla, aile yadigârı eşyalarla dolu büyük yazı masasının önündeki derin, deri koltukta oturmaktadır. Bu eşyaların her birinin bir anısı vardır. Duvarda, masanın üstüne denk gelen yerdeyse sert yüz hatları derin bir düşünceyle aydınlanmış güzel, yaşlı bir kadının suluboya portresi asılı durmaktadır. Bu portre, anılar içinde en değerlisidir.

Bu küçük ve rahat odada, beyefendinin çevresinde, geçmişten gölge düşürmeyecek tek bir şey bile yoktur. Beyefendinin yaşı yetmişi geçmiştir, kafası titremektedir ve vücudunun bütün üyeleri çalışmaktan yorgun düşmüş beyninin buyruklarına uzunca bir zamandır güçlükle uymaktadır.

Beyefendinin aşçısı, aynı zamanda kâhyası ve bu dünyada kendisine en yakın insan, odanın kapısında durmakta ve esnemesini gizlemeye çalışarak uykulu, umursamaz bir tavırla sormaktadır:

"Bir yere gitmeyecek misiniz Beyefendi?"

Yetmiş yaşında, her birimizin kaçınılmaz olarak gideceği o yer dışında nereye gidilir ki?

Ama Beyefendi yine de sorar:

"Saat kaç?.."

"Dokuzu çeyrek geçiyor..."

Yaşlı kadının zamana bir yarım saat eklediğini bilir,

ama bunu önemsemez. Belki de yalnızlık içinde ve hüzünle ölümü beklerken geçirmesi gereken saatlerin genel toplamından yarım saatin daha eksilecek olması hoşuna bile gitmektedir. Boynunu bükerek:

"Hiçbir yere gitmeyeceğim," der.

Kapı sessizce kapanır ve yine kendisiyle baş başa kalır. Önünde sayfaları açık bir İncil, İncil'in üstünde de gözlüğü durmaktadır. Ama o, okumamakta, uzun bir çubukla tütün içmekte, tütün içerken de masanın üzerinde sıralanmış olan çok yakından tanıdığı eşyalara ve zamanla sararmış fotoğraflara bakmaktadır.

Tütünün dumanı gri dalgalar halinde havada dağılmakta, maviye çalan fantastik tablolar çizip, bir an için hafif, belli belirsiz incecik bir kumaş görünümünde donup kalmakta ve sonra kaybolmaktadır. Yaşlı, donuk gözlerin kapakları uykulu gibi aşağı düşer. Ancak bunun nedeni uyku değil, zayıflıktır. Uykusu yoktur, tıpkı gücünün, kanında sıcaklığın ve zihninde açıklığın olmadığı gibi.

Uzun zaman önce yaşanmış ve zamanla birbirine karışmış geçmişten sahneler zihninde yavaş yavaş biçimlenmekte ve zayıflamış bellek bu sahneler arasında bir tarih sıralaması ve bir iç bağlantı bulmaya çabalayarak gerilmektedir.

Bazen, yaşlı ve çok şeyler düşünmüş kafasında tıpkı sönmekte olan bir ateşten arta kalan küllerin içindeki kıvılcım gibi bir düşünce parlar ve bir başka kıvılcımı yakamadan hemen sönüp gider.

Yeniden hayaller belirir, çubuktan tüten dumanlarsa yoğunlaşır, yoğunlaşır ve derin kırışıklarla kaplı, kır saçlarla çerçevelenmiş yüzüyle, titreyen yaşlı başının üstünde eflatun bir bulut halinde durur.

Zaman yavaş ilerler, büyük duvar saatinin sarkacı sert ve düzgün bir biçimde saniyeleri saymaktadır.

Saatin iki vuruşu arasında uzun bir zaman geçer. Duvardaki portreden kadının koyu renk gözleri, yaşlı adamın yü-

züne dikkatle, ciddiyetle bakmakta, sanki bu yaşlı ve yalnız adamdan bir şeyler beklemektedir.

Oysa artık ondan, tıpkı kendisinin de kendisi için hiçbir şey beklemediği gibi ölümden başka bir şey beklenmemektedir.

Pencerenin ardında yağmur gürültüyle yağmakta ve sonbahar rüzgârı hüzünle uğuldamaktadır.

* * *

... Bu sahne her akşam yinelenir.

Kapı açılır ve yaşlı hizmetçi umursamaz bir biçimde sorar:

"Bir yere gitmeyecek misiniz Beyefendi?"

Kadının tümcesini söylediği ses tonu bir sorudan çok, uyarı gibidir.

"Artık gidebileceğiniz hiçbir yer yok!" demektedir yaşlı kadın ve yaşamanın en güzel, en gerekli olduğu zamanlarda bile yaşamın insanın gözünün yaşına bakmayan, zaman yasasını anımsatmaktadır sanki efendisine.

Yaşlı adamın titreyen başı ise yaptığı bu hareketle sanki bu yasayı doğrulamaktadır:

"Evet doğru, artık gidecek bir yerim yok..."

Bazen bu kafanın içinde giderek kederli bir düşünce oluşur.

"Yetmiş yıllık bir yaşam! Pek çok şey düşünebiliyorsun, pek çok şey anlayabiliyorsun, pek çok şey hissedebiliyorsun ve yapabiliyorsun. Bütün bunlardan sonra yaşamda kendinden hiçbir iz, hiçbir parlak ve öğretici, başkalarının anımsayacağı bir leke bırakamıyorsun... Doğuyorsun, kendi yolunu yürüyorsun, kendi haçını taşıyorsun ve tiride dönüp koca dünyada bir başına kalıyorsun, toprağın üstünde küçücük bir odada yaşıyorsun ve bu küçücük odada toprağın altındaki küçücük bir çukura göçmeyi bekliyorsun..."

Ve yaşlı adam belleğini zorlayarak, yaşamının akışını anımsamaktadır.

O, hoşgörü gösterilerek "dürüst insanlar" diye adlandırılan hani şu sönük ve sıkıcı insanların pek çoğu gibi yaşamıştır.

O, ahlak kuralları konusunda belli bir düşünceye sahiptir ve zorunlu olmadıkça bu kurallara asla kendiliğinden karşı gelmemiştir. Vicdan rahatlığı dedikleri o iç dengeyi hep korumak istemiştir ve zorunlu olmadıkça da bu dengeyi bozmamıştır.

İlk başta tümüyle ateşli ve özgün olan işine giderek alışkanlık halindeki biçimciliği sokmuştur. Başka ne olabilirdi ki zaten? Vezüv bile nasılsa zamanla sönecektir.

Dünya görüşü denen iç yapıyı kesin olarak sonuçlandırmasına yakın, zamanın ruhunu anlamaktan uzaklaşmaya başlamış ve daha sonra bu ruhu anlamaktan büsbütün vazgeçmiş, zamanın ruhu karşısında artık çok gerilerde kalmış anlayışların çerçevesi içinde adeta donup kalarak tutucu bir tavır almıştır.

Çalışmış ve izin verdikleri ölçüde işine bazen kendinden de bir parça katmıştır.

Sonra evlenmiş, sevebildiği sürece karısını sevmiş, daha sonra karısına bir arkadaş olarak saygı göstermiş, ama eğer karısı onun isteklerine ve hareketlerine bir şekilde karşı çıkmış ve onu bir şekilde "ben"le daraltmışsa o zaman ona bunu hissettirmiş ve tartışmalarında karısının kendini beğenmişliğine asla hoşgörü göstermemiştir.

Çocukları olmuş, bazıları ölmüş, ötekiler öyle uzak ve öyle uzun zamandır babalarını görmemişlerdir ki, ziyaretine gelerek yalnızlığını renklendirmeleri için çağıracak olsa, gelip gelmeyecekleri ve ölümü bekleyen bu adama içtenlikle acıyıp acımayacakları bile belli değildir.

Hem onları ne diye çağırmalıdır? Henüz hayattadır ve sağlığı da yerinde sayılır; yanına geldikten sonra içlerinden,

"Huzursuz ihtiyar! Öldüğü falan yok, kendini göstermek için ta o kadar yoldan insanları yanına gelmeye zorlayarak ne demeye onları rahatsız etmeli..." diye düşünebilirler.

Onlar, kendileri de "dürüst insanlar" oldukları için, belki de babaları hakkında hem böyle düşünmüyor, hem de babalarına büyük özen gösteriyorlardır, ama onlar da insandır sonuçta... Ve zaman denen şey! İşte anımsanması gereken budur. Zaman bütün illetlere iyi gelir, çünkü herkesi, bu arada sempatiyle, sevgiyle seslenilen herkesi öldürmektedir.

Dostlar... Çoğunlukla yargıçlar, öğretmenler ve vasilerden oluşan bu dostlara yaşlıların gereksinimi yoktur. Seni aynadaki görüntün gibi tıpatıp yansıtan dostlar son derece ender bulunur; ilk başta son derece ilginç ve değerli gibi görünen bu insanlar kısa süre sonra sıkıcı olurlar ve birer tanıdık haline dönüşerek ortadan kaybolurlar. En iyi dostlar, konuşmayı sevmeyen ve akıllıca susmayı becerebilen insanlardır. Ama bunlar da çok sayılıdır.

Yapayalnız bir yaşlı adamın dostları da hayatta değildir artık.

* * *

Gözkapakları giderek daha da ağırlaşıyor ve onları giderek daha zor açabiliyor.

Dumanın içine gömülmüş olduğundan pek seçilmiyor, sanki tiridi çıkmış gövdesini daha da zayıf gösteren soğuk bir nemin içine dalmış gibi.

Yürek atışları zayıf, kemikleri sessiz bir sancıyla sızlıyor. Bunun nedeni, uzun süredir duruşunu değiştirmemiş olması. Oturuşunu değiştiriyor ve yaşamının son günlerini daha katlanılabilir hale getirebilecek şeyleri yeniden aklından geçiriyor. Birazcık canlanabilmek ve sonunun yakın olduğu

duygusunu beş dakikalığına olsun unutabilmek, bu sırnaşık duyguyu bastırabilmek için nereye gitmeli?

Tanıdıklarına mı? İnsanlara, onların dikkatini kendi üzerine çekebilmek için ne verebilir?

Ne yapıp da kendisine karşı bir ilgi uyandırabilir?

Geçmişten öyküler anlatarak mı? Hepsi anlatıldı öykülerin...

Yaşadığımız zamana ilişkin görüşlerini açıklayarak mı? Yaşadığımız zamanın bir yarısını anlamıyor, öteki yarısını ise anlamak istemiyor. Anlamak istemiyor, çünkü şimdi gülüp geçtiği şeylere bir zamanlar o da inanıyordu. İhtiyarlar gelecekten söz etmezler, çünkü ihtiyarların geleceği yoktur.

Vücudundan ölüm rüzgârı esiyor. Bunu biliyor...

Onun da gururu var, kendisini bekleyen kaçınılmaz şeyi, bu kaçınılmaz şeyin yakın olduğunu ve insanların kendi yaratmadıkları, ama kendilerini yöneten yasalardan yakınmalarının yararsızlığını gören bir insanın gururudur bu.

İnsanların birbirlerine candan ve yürekten acıyabileceklerine ilişkin bir inancı da yok. Bu inancı, bugüne, kemiklerindeki sızılarla, midesindeki ve başındaki ağırlıkla ve organizmasının yavaş yavaş çöküşünü izleyerek geçirdiği bu sonsuz uzun güne dek koruyabilmek için pek çok şey görüp geçirmiştir.

Kapalı gözkapaklarının arasından iki damla yaşlı ve bulanık gözyaşı süzülmekte, sarkık ve buruşuk yanaklarından yavaşça akıp gitmektedir.

* * *

Mavi duman kümeleri tavana yükselmiş ve kaybolmuştur, çünkü artık çubuk sönmüş, ihtiyarın elinden yere düşmüş, orda duruyor.

Kırışıklarla kaplı, gümüş rengi saçlarla çerçevelenmiş yüzüyle beyaz kafası koltuğun arkalığına doğru kaymış, sürekli titremekte, gövdesinin iki yanına uzanan kolları hareketsiz, bu kolların ucundaki kanca parmaklı, sarı ve kuru eller dizlerinin üstünde duruyor.

Odanın içi sessiz, yalnızca saat, alay ettiğinden kuşkulanılabilecek bir yavaşlıkla iz bırakmadan geçmişe damlayan saniyeleri sayıyor.

Masanın üzerinden, rengi solmuş fotoğraflar, minik heykelcikler ve biblolar, duvardan ise bir kadın portresi, koltuğa gömülmüş ihtiyara bakmakta.

Yaşlı adam artık kımıldamıyor.

Ama hayır, daha ölmedi.

Kapalı gözkapaklarının arasından birbiri ardınca yaşlar süzülüyor, bunlar küçük gözyaşları, ama buruşuk yanakları sırılsıklam oluyor.

Gözyaşları, ihtiyarın dudaklarının titremekte olan uçlarını aşağı doğru sarkıtan sert kırışıklardan akıp sakalına dökülmekte, sakalından da göğsüne damlamakta.

Pencerenin arkasında yağmurun gürültüsü ve sonbahar rüzgârının hüzünlü uğultusu işitiliyor.

1895

ARABACI

Bayram telaşı ve ev temizliğiyle geçen, aylıkla geçinen bir insanın ceplerini Noel arifesine doğru nerdeyse tertemiz bırakan küçük küçük masrafların birikerek koskoca bir yığın oluşturduğu o iki-üç gün, Pavel Nikolayeviç'in zaten pek sağlam olmayan sinirlerini iyice bozmuştu. Arife sabahı, uykudan uyandığında kendisini hasta hissediyordu. Aynı zamanda bayramı, yani bu tatil günlerini anlamsız bir koşuşturmaca haline getiren bütün bu koşullanmışlıklara karşı, bu koşturmacaya olağanüstü bir önem veren karısına ve üzerlerinde hiçbir gözetim olmadığı için korkunç gürültüler yapan çocuklara karşı, yorgun, suratsız hele işlerini gerektiği gibi yapmayan hizmetçilere karşı öfke doluydu.

Bütün bu "budalaca telaşın" dışında kalmak istiyordu, ama bu günlerin öyle özellikleri vardı ki, bunlar karısıyla arasında tartışma çıkmasına neden oluyordu. Bir yandan karısını, bir yandan da kendisini yatıştırmak için olaylara karışmak zorunda kalıyordu: Onu mağazaya, sonra çocuklara çam ağacı almaya pazara, daha sonra da masayı süsleyecek çiçek almak için seraya göndermişlerdi. Sonunda, iyice yorulmuş, karnı acıkmış, içinde bir sıkıntıyla ancak akşam saat beşe doğru dinlenme fırsatı bulabilmişti. Yatak odasına girip kapıyı arkasından sıkıca kapattı, karısının yatağına uzandı, ellerini başının altına koyup hiçbir şey düşünmeden dikkatle tavana bakmaya başladı.

Tertemiz ve rahat yatak odasında, ikonanın önünde yanan kandilin yarattığı tatlı bir loşluk vardı. Yere ve duvarlara titrek yumuşak gölgeler düşüyordu. Sokaktan kızakların karda çıkardıkları sesler, birtakım bağırış çağırışlar, takırtılar işitiliyor, bütün bu sesler kulağına tatlı bir ninni gibi geliyordu.

"Ah Kolya! Dur, Allah aşkına!"

"Karım oğlana bağırıyor. Çocuğun kesinlikle hiçbir suçu yoktur, ama karım yorgun, çocuk da bunun bedelini ödüyor. Çocuk eğitimiymiş! Henüz biz eğitimli değilken çocukların eğitiminden söz etmek pek aptalca oluyor," diye düşündü Pavel Nikolayeviç.

"Demin de ben karıma bağırdım... Ne alçaklık! Neyse ki, o, bunun hastalıklı bir öfkeden başka bir şey olmadığını biliyor. Benim bu sinirli halime katlanıyor. Durum bu kadar kötü olunca sinirlenmek de tümüyle doğal bir şey haline geliyor. Her ay yığınla ihtiyacı karşılamaya yetmeyen tek bir yüz rublecik kazanmak için durup dinlenmeksizin çalışmak, üstüne üstlük bu şekilde bir hayat sürerken bir de sağlıklı olabilmek... Bu, günümüz insanının yapabileceği bir şey değil. Sabır iyidir, ama daha iyi bir gelecek için umudun olursa. Ya yaşam böyle saçma sapan ve incir çekirdeğini doldurmayacak şekilde geçip gidiyorsa! Ama yaşamın tamamı bu incir çekirdeğini doldurmayacak şeylerden oluşmuyor mu zaten? Yemek için çalışıyorsun ve ertesi gün tekrar çalışmak için yiyorsun. Aile. Birisi çıkmış, yasalarla yoksulların evlenmesini yasaklamayı önermiş. Besbelli ki bu adam merhametli biriymiş. Ben, aldığım aylıkla aileme ne verebiliyorum? Ne karıma birazcık konforlu bir yaşam, ne çocuklarıma yeterince iyi bir eğitim. Her şey aptalca! Hem de düzelmeyecek kadar aptalca, çünkü insanın ihtiyaçlarının toplamı, gücünün toplamını aşmış durumda. Sinir hastası insanımızı hayattan söküp atamadığımız sürece bunu, öyle zenginlikleri paylaştırarak falan da düzeltmek

mümkün değil. Aman ne diye felsefe yapıyorum sanki? Al işte şirin bir kültür alışkanlığı daha, organizmaya etkisi bakımından sarhoşluk gibi bir şey!.."

Yan döndü, başının altındaki yastığı düzeltti, ellerini omuzlarında çaprazlayıp gözlerini yumdu.

Demin kendisini pazardan getiren arabacıyla yaptığı konuşma aklına geldi. Arabacı, çelimsiz, zayıf, mutsuz, kederli ve yorgun görünüşlü bir köylücüktü.

"Bir-iki yıl evvel ben böyle kara kuru bir örümcek miydim sanıyorsun? Ne diyorsun? O zamanlar Zametova adında bir tüccar karısının evinde kapıcıydım. Adını duymuş muydunuz? Onun yanında çalışmıştım yani. Çok hoş bir hayatım vardı. Hizmetçilere yardım ediyordum. İş azdı. İşsizlikten düşüncelere dalıyordum... Hangi konuda mı? İşte öylesine, genel olarak... her konuda... İnsan yaşama doğru gözle bakar da, düşünmez mi? Şeytanın birinci işi budur. Minnacık da olsan o, gelir, ruhuyla senin kokunu alır. İlk iş olarak bastığın noktayı yitirirsin, yani çizgiden çıkarsın ve serseri serseri dolaşmaya başlarsın. Bir şey arıyor gibisindir; peki neyi arıyorsun? İlk iş, kendi kendini bulmak, yani yaşama nasıl ayak uyduracağını bulmak. Bunu buldun mu tamam. Ondan sonrası..."

"Bu tüccar karısı doğrusu eli sıkı bir kadındı. Ama paracıkları, üff korkunçtu! Korkunç! Yığmış da yığmış şeytan. Kapitolina Petrovna'ydı adı. Niye biriktirmişse? Sorsan söylemez. Bilmez ki zaten! Bütün insanlar gibi ölüp gidecek o da; artık yapacağı ilk iş bu! Peki ölmek için paraya gerek var mı? Bir insanın ölümünde azıcık para yeterlidir! Değil mi, efendim?"

"Ne buyurdunuz efendim? Doğru, öyle... Kadının akrabası da yok. Kimi kimsesi yok, yapayalnız. Kovuğundaki baykuş gibi evinde tek başına. Topu topu üç hizmetçisi var. Bir arabacı, bir ben, kapıcı yani, bir de Marişka diye biri var; öfkeli karının teki, aşçılık ediyor... Hepsi bu! Bazı ba-

zı rahibeler, din için yollara düşmüş kadınlar falan gelip misafir kalıyorlar. Onlar da kadının boğazını sıkmazlar, Tanrı her şeyi görür diye korkarlar. Oysa bu kadını boğup öldürmek gerekir, çünkü Tanrı için de hiçbir yararı olmayan bir yaratıktır o. Ama bu, Tanrının bileceği iş tabii. Biz hüküm veremeyiz. Sapasağlam yaşıyor işte, insan en çok da buna şaşıyor. Düşünsenize, tek başına! Boğazına çöküvereceksin, sermaye cepte. Ama birinin çıkıp işi anlayacağını da akıldan çıkarmamak gerek. Eğer işi akıllıca yaparsan mutlu olursun! Ama, sen korkak bir çobanaldatan kuşusun!"

Arabacı gevezelik ediyor, birtakım sesler çıkararak atı sürüyor, oturduğu yerde kımıldanıp duruyor, sarhoşluktan şişmiş küçük suratını arada bir Pavel Nikolayeviç'e çeviriyordu. Gri, fıldır fıldır gözleri vardı. Gözkapakları iltihaptan kızarmıştı. Burnu soğana benziyordu, yanaklarında ayaz yüzünden mora çalan kırmızı lekeler oluşmuştu.

"Amma da votka içmişim ha!" diye böbürlenerek bağırdı ve gösterdiği cesaretin bilinciyle suratını kocaman bir gülümseme kapladı.

Bu çelimsiz filozof, bu ufak tefek köylücük, Pavel Nikolayeviç'e burada, yakınlarda bir yerdeymiş gibi geldi ve bu yakınlığı fark ederek içinde bir huzursuzluk hissetti. Sanki arabacının engel olduğu bir şey vardı. Ama bu bulanık, belli belirsiz huzursuzluk yalnızca kafasını yastığa daha sıkı gömmesine ve büzülmesine neden oldu.

"Kadın yaşlı, fazla bir şey yapmaya gerek yok ki! Şöyle bir kerecik dokunuvereceksin, işi tamam!" dedi arabacı.

"O zaman git de sen dokunuver! Defol!" dedi Pavel Nikolayeviç öfkelenerek.

"Ben yapamam. Ama sen başka! Sen akıllı bir bey olduğuna göre bu işi daha iyi becerirsin."

"Çık dışarı! Ne demeye geldin, neler saçmalayıp duruyorsun? Paranı ödedim ya!" diye bağırdı Pavel Nikolayeviç.

"Doğru," dedi arabacı sakin sakin. "Gidiyorum, kızma.

Ben bunu daha çok senin iyiliğin için istiyorum. Çok basit ve son derece sağlam bir iş. İyice bir düşün. Parayı nereye götürecek, düşünsene?.. Kadının ahı gitmiş vahı kalmış. Oysa sen capcanlı adamsın. Parasızsın da üstelik. Bir çırpıda işini bitiriverirsin!"

"Tamam, git hadi! Biraz uyuyacağım," dedi Pavel Nikolayeviç sakin bir şekilde.

"Pekâlâ uyu bakalım, dinlen. Tamam. Hoşça kal."

Ve arabacı kayboldu.

Pavel Nikolayeviç yatağın üstüne oturdu ve:

"Aptal biri değil," dedi. "Evet, haklı. Ben Raskolnikov* değilim, bir idealist de değilim. Sağlam iş. Tehlikeli, ama kazancı büyük. Ah, elime bir on bin bile geçse olur... O parayla ne güzel yaşardım! Bu kadar para bağımsızlık demektir. Özgürlük! Özgürlük istemiyor muydum ben? Ya keyifli şeyler? Bu, mutluluk denen ve kimsenin tanımadığı bir hayal. Ve bütün bunları bir tek vuruşla elde edeceğim. Aldığım maaş, kötü, renksiz, sıkıcı bir yaşam demek sadece, bu işten kazancımsa bağımsız, zengin ve elde etmek istediğim her şeyle dopdolu bir yaşam olacak. Vicdan azabı mı? Fasa fiso şeyler. Vicdan elle tutulur bir şey mi, var mı acaba? Düşünecek ne var? Karar verip harekete geçmeli."

Ne zaman karar vermişti, bunu fark etmedi. Düşünceler arasında nasıl olduysa ortaya çıkıvermişti, ama artık karar verdiğini, hem de kesin olarak karar verdiğini bütün varlığıyla hissediyordu.

"Nasıl yapacağım bu işi?" diye sordu kendi kendine.

Ve hemen bu soruyu kafasından uzaklaştırdı.

"Hayır, uzun uzun düşünmeye gerek yok, hiçbir şeye gerek yok. Ya bir anda yaparsın ya da hiç yapamazsın. Birdenbire, düşünmeden, en iyisi bu. Hemen harekete geçmeli."

İçinde korkunç bir enerji kabarması hissetti. Sakin, bu

* Raskolnikov: F. M. Dostoyevskiy'in Suç ve Ceza adlı romanının kahramanıdır –ç.n.

işin başarısından emin, karşısına çıkacak her türlü engelle mücadeleye hazır bir enerjiydi bu. Ve işe girişmeye hazır bir halde yataktan kalktı, ellerinin kaslarını gererek gerindi, kaygıyla çevresine baktı.

"Yalnız onu neyle öldürmeliyim? Şeker kıracağıyla olur mu? Hafif gelir. Ütüyle? Ütüyü havluya sararım. Evet, evet, bu çok iyi olur. Bir yerde okumuştum. Çok güzel bir yöntem. Dışarı çıkarken beni fark etmemeleri gerek. Holdeki pencerenin önünden ütüyü alırım. Parayı koymak için küçük bir çanta ya da torba da lazım. Karımda vardır. Karım verdiğim kararı bilse vazgeçirmeye çalışırdı herhalde. Hmm... Öyle olurdu. Ama herkesin kabul ettiği görüşler beni, benim gibi enerji dolu, benim gibi böyle parlak bir ruhla işe sarılan bir insanı durduramaz, onların açısından bu iş bir cinayet bile olsa. İnsan, her şeyin ölçüsüdür; bunu ilk kez anladım, hem de bu kadar net anladım. Bütün filozoflar içinden yalnızca sofistler bilge olarak adlandırılmışlar ve sadece onlar bu hakka sahip olmuşlar. Evet, insan her şeyin ölçüsüdür. Yasalar benim içimdedir, dışımda değil. Tereddüt etmiyorum, demek ki haklıyım. Gidiyorum. Bu ayrıca da ilginç bir şey. Fakat beni böylesine değiştiren nedir? Gerçekten de hiçbirimiz bir dakika sonra ne olacağını bilemeyiz!"

Pavel Nikolayeviç, tüccar karısı Zametova'nın evinin kapısında durdu ve evin cephesine dikkatle baktı. Sıvaları dökülmüş, iki katlı, eski ev dört penceresiyle umursamaz bir biçimde sokağa ve önündeki adama bakıyordu. Adamsa durmuş, düşünüyordu:

"Nasıl olacak acaba? Müthiş meraklı bir şey. Beni yakalayabilirler. O zaman her şey çok aptalca olacak, yazık olacak. Aslında yepyeni bir yaşamın eşiğindeyim. Kapıyı bana kim açacak, ona ne yapacağım? Bu, bir deneme, ilk ders olacak."

Ve kapı çıngırağının koluna kuvvetle yapıştı. Sonraki birkaç dakikalık bekleme sırasında sanki kalbi durmuştu.

Kapının arkasında ayak sesleri duyulana kadar epeyce bir zaman geçti ve çınlayan bir ses duyuldu:

"Kim o?"

Pavel Nikolayeviç, "Bu aşçı Marişka olmalı," diye düşündü ve paltosunun altına sakladığı silahını yokladı.

"Sosipatra Andreyevna evde mi?"

"Evde. Siz kimsiniz?"

"Şey... Biryükov'dan gelmişler dersiniz." Pavel Nikolayeviç, birden kentteki en iyi yiyecek mağazasının sahibinin soyadını anımsayıp söyleyivermişti.

Anahtarın sesi duyuldu, kapı açıldı. Pavel Nikolayeviç'in karşısında kapkara, canlı gözleriyle gencecik bir kız duruyordu. Bu durum, onun cesaretini kırdı.

Eşiği geçmeden sordu:

"Yoksa Marina evde değil mi?"

"Hamama gitti. Geçin," dedi kız, kapıyı arkasına kadar açarak ve konuğun yüzüne güvenle bakarak.

Pavel Nikolayeviç, sakalını hafifçe ısırarak düşünceli bir halde:

"A!" dedi. "Biliyor musunuz, çok yazık olacak. O kadar da gençsiniz ki... belki de geri dönerim!"

"Ne olmuş yani? Fark eder mi?" diye haykırdı kız, gözlerini iri iri açarak.

"Fark etmez mi diyorsunuz? Hmm! Belki de siz haklısınız. Tamam o zaman gireceğim. Kapatın kapıyı."

"Hemen kapatacağım, öyle bırakacak değilim ya," diye güldü kız ve tekrar anahtar sesi ve demir kancanın gürültüsü duyuldu.

Kız, lastiklerini çıkarmasına yardım etme isteğiyle Pavel Nikolayeviç'in ayaklarına doğru eğildi ve o anda da Pavel Nikolayeviç, ütüyü havada sallayarak bütün gücüyle kızın ensesine indirdi. Sağlam bir vuruştu ve küt diye bir ses işitildi. Kız derin bir soluk aldı, yüzünü yere çarptı, uzanıp kaldı. Pavel Nikolayeviç, önce bir çatırdama, sonra da yerde yuvarlanan madeni bir şeyin sesini duydu.

Ayaklarının dibinde pembe basma elbisenin kıvrımları içinde yatan düzgün vücuda bakarak "Kızın korsajından kopan bir düğme olmalı," diye düşündü. "Ama ben bir insan öldürdüm. Zor da değilmiş bu iş, korkunç da değil. Bir de derler ki, öldürmek... Ha-ha-ha! Dünyada ne kadar gereksiz şey, ne kadar çok yalan var! Hem insanın soyluluğundan söz ederken ne diye yalan söylerler? Onu bu yalanın soylu bir aracı yapmak için."

"Annuşka, kim gelmiş?" yukardan kuru, sert bir kadın sesi geldi.

"Ben!" diye çabucak cevap verdi Pavel Nikolayeviç ve basamakları ikişer ikişer atlayarak yukarı çıktı.

"Ne istemiştiniz, efendim?"

Merdivenin üst başında koyu renk giysili, uzun boylu, zayıf, yaşlı bir kadın duruyordu. Kadının boynu da, yüzü de uzundu, elmacık kemikleri çıkıktı. Kendisine doğru gelen adamın kim olduğuna bakmak için merakla biraz öne doğru eğilmişti.

"Ütüyü de aşağıda bıraktım!" Pavel Nikolayeviç bir an olduğu yerde donup kaldı. Bu durum, Zametova'nın gözünden kaçmadı.

"Ne istemiştiniz?" diye ilkinden daha yüksek sesle tekrar sordu ve iki adım kadar geriledi. Arkasında ayna vardı ve Pavel Nikolayeviç, Zametova'nın ensesini aynadan görüyordu.

Yaşlı kadının üstüne üstüne yürüyerek ve gülümseyerek:

"Biryükov'dan geliyorum!" dedi.

"Dur, dur!" dedi kadın ellerini uzatarak.

Pavel Nikolayeviç, kadının kollarını, kendisine iki yandan sarılacak biçimde yana doğru itip hızla yaşlı kadının boğazına yapıştı.

Parmaklarını kadının boynuna iyice bastırarak ve derisinin altında omurgasını bulmaya çalışarak:

"Biryükov'dan!" diye yineledi. İhtiyar kadın hırıltılı ses-

ler çıkarıyor ve Pavel Nikolayeviç'in ceketinin kâh göğsüne, kâh yan tarafına yapışıyordu. Yüzü morarmış ve şişmişti, dili ağzından sarkmış, gülünç bir biçimde sallanıyordu. Pavel Nikolayeviç, dirsekleriyle kadının omuzlarını sıktı ve kadın, kemikli parmaklarıyla onun kafasına ve yüzüne yetişmeye çalıştıysa da başaramadı. Yaşlı kadın sonunda onu yakasından yakaladı, Pavel Nikolayeviç'in gömleğinden bir düğme koptu ve merdivenden yuvarlandı.

"Suç kanıtı olabilir, arayıp bulmak gerek," diye bir düşünce geçti kafasından. Yaşlı kadın artık yalpalıyordu, ama Pavel Nikolayeviç'i dizleriyle iterek ve üzerindeki giysiyi çekiştirerek mücadeleye hâlâ devam ediyordu.

Kadının tırnaklarını göğsünün derisinde hissederek:

"Durun!" diye buyurgan bir sesle bağırdı, bağırdıktan sonra da elleriyle kadının boğazını kuvvetlice sıktı. Yaşlı kadın sendelemeye başladı ve kendisiyle birlikte Pavel Nikolayeviç'i de sürükleyerek yere yıkıldı. Pavel Nikolayeviç, kadının üzerine yığıldı ve yaşlı vücudun ölüm öncesi titremelerini hissetti. Daha sonra, öldüğüne inandığında ellerini gevşetip, boynundan çekti ve yüzünden akan teri silerek yere, yaşlı kadının yanına oturdu. Kendisini yorgun, öfkeli hissediyordu. Kinlenmiş ya da canavar ruhlu değil, sadece öfkeli hissediyordu. Yerde çarpık bir halde yatan kadın kımıldamıyordu. Pavel Nikolayeviç kadına baktı ve hiçbir şey hissetmedi: Ne acıma, ne korku, ne de cesetten iğrenme duygusu. Tamamen kayıtsızdı. Oturdu ve düşündü:

"İnsanlar ne kadar kolay ölüyorlar, bunun için ne kadar az şey gerekiyor. Bir demir parçasıyla vuruyorsun ve o insan artık hayatta değil. Her şey, anlam, sözcük ve hareket, her şey, hiç kuşku götürmeyecek bir nedenle yok oluyor ve bütün bunlar aslında ne kadar belirsiz, ölüm ne berbat bir şey. Eninde sonunda öleceksen yaşamaya değer mi? Bunun için bir şey yapmaya, örneğin öldürmeye değer mi? Aptalca ve bayağı bir şey! Peki o zaman bütün bunları neden

yaptım? Hemen gitmeliyim, paraların da canı cehenneme! Bunlara sebep, hep o aşağılık arabacı."

"A! Sen burada mısın?"

O, gerçekten de oradaydı; merdivenin parmaklıklarına oturmuş, havada ayaklarını sallayarak merakla Pavel Nikolayeviç'e bakıyordu. Bir elinde kırbacı vardı, öteki eliyle de parmaklığa tutunmuştu.

"Epeydir buradayız!" dedi sakin bir biçimde. "Ne yaptın, işi becerebildin mi?"

"Hayvanın birisin sen! Bir de kalkmış soruyorsun... Adam öldürdüm ben, adam! Seni de öldürmemi ister misin? Bunu hak ediyorsun zaten, canavar!" diye öfkeyle bağırdı Pavel Nikolayeviç.

"Adam öldürdüğün doğru. Ama bunun için bana sinirlenmen gerekmez. Onlara acımadın ki zaten, öyle değil mi?"

"Hayır, ama yine de..."

"Onlara acımadığına göre söylenecek bir şey yok. Hem sonra ölülere acıyıp da ne olacak? Sağ olsalar başka. Canlı biri acımaya layıktır. Öyledir, evet öyledir."

Pavel Nikolayeviç sert bir dille:

"Filozofluk yapma!" dedi. "Defol, ben de gideceğim zaten. Bunların hepsi aptalca."

"Ya paralar? Paraları al! Alsana, hadi. Bu paralarla belki mutluluğu da yakalarsın. Paraları alman gerekir, bunun için buraya gelmiştin."

"E-evet! Doğru. Alacağım."

Pavel Nikolayeviç yere oturarak elleriyle başını tuttu, silkindi. Kafasını karıştıran bir düşünce vardı.

"Nasıl bu kadar umursamaz olabiliyorum? Ben bir katil değil miyim? Daha demin iki kişiyi öldürmedim mi, onları canlarından etmedim mi? Nasıl oluyor bu? Nerde benim duygularım, vicdanım? İçimde hiçbir yasa yok mu? Hiçbir iç yasaya sahip değil miyim ben? Bu nasıl bir şey

böyle? Arabacı, ne yaptın sen bana? Son derece umursamaz biri değil miyim, ha? Anlasana, ne kadar kayıtsızım!"

Arabacı soğukkanlılıkla yan tarafa doğru tükürüp küçük kırbacıyla dizine vurdu. Sonra dikkatle Pavel Nikolayeviç'e bakarak ıslık çalmaya başladı. O da son derece kayıtsızdı. Ve yaşlı kadının cesedi yerde yatıyordu. Pavel Nikolayeviç, ölümün bu kadar yakınında bulunmasından, arabacının bir ölünün umursamazlığı içinde olmasından ve içindeki bütün duyguların da ölmüş olmasından korkmuyordu. Hayır, ruhunu buz gibi donduran anlamsız bir sıkıntı hissediyordu, evet sadece bir sıkıntı! Gözlerini kapatıp, yaşlı kadın gibi yere uzanıp yatmak istiyordu. Gerçi kadın onun tarafından boğularak öldürülmüştü, ama Pavel Nikolayeviç, bu yaşlı kadının kendisinden daha güçlü olduğunu hissediyordu. Ve ıslıkla kaba saba, aynı zamanda da gülünç bir şeyler çalmaya devam eden arabacının yüzüne hiçbir şekilde bakamıyordu. Sonunda arabacı ıslığı kesmiş, konuşmaya başlamıştı:

"Boşuna yakınıp duruyorsun. Bir tekine bile inanmıyorum... Evet, kardeş. Umursamazlığına gelince, bunu biliyorum. Duyguların seni neden rahatsız etsin? Bunun için bir neden yok ki. Öldürdün, doğru. Öyle birdenbire öldürüverdin. Bu zamanda bunun nesi kötü? Türlü türlü işkenceler etmeden, bir kerecik vurdun, tamam, hepsi o kadar. Elini vicdanına koyup konuşursan, soğukkanlılıkla, yavaş yavaş öldürmek, gerçekten de alçaklıktır. Ama aniden olursa bir şey değil! Öldürdüğün insan ölümünden sonra konuşabilseydi, bunun için sana teşekkür bile edebilirdi. Çünkü sen ona bir kolaylık yapmış oldun, bir anda huzura kavuşturuverdin. Ara sıra da canlıları düşünsen. Kaç kişi senin yüzünden, tek tek her birimiz yüzünden işkenceler içinde yavaş yavaş ölüyor? Ya karılarımız... Onlara işkence etmiyor muyuz? Dostlarımız... Onlara da azap çektirmiyor muyuz? Çevremizde dolanıp duran çeşit çeşit insan... Onlar da bizim elimizden

işkence çekmiyorlar mı? Sen bütün bunları görüyorsun ve engel olmuyorsun. Bu yaşamın içinde yüreğin nasır bağladı, umursamaz biri oldun. Bunu anlayabiliyorum."

Pavel Nikolayeviç, arabacının bu tuhaf konuşmasını keserek:

"Sen neler diyorsun öyle?" diye sessizce sordu.

"Önemli bir şey söylüyorum. Yaşama saf bir gözle bak. Nasıl bir düzeni var? İnsanın insana karşı hiç saygısı yok. Birbirine karşı acıması da yok. Kimse kimsenin yaşamasına yardımcı olmuyor. Bir lokma için bir kavgadır gidiyor, hepimiz didişip duruyoruz. Doğru bir paylaşım yok, sevgi yok. Sen insansın da başkaları değil mi? Ne dersin buna? Çevremizde yüzlercesi, binlercesi mahvolup gidiyor... Hepimiz buna seyirci kalıyoruz ve bunu da düzen diye kabul ediyoruz. Niye? Eğer bu mümkünse ve öldürmek de mümkünse, elimizde bir güç var demektir. Öldürmek elbette ki tehlikelidir, çünkü bu yüzden adamı yargılarlar, ama eğer yargılamayacak olsalardı, o zaman da birbirimizi çok daha rahat öldürmeye başlardık. Çünkü, sırtımızdaki giysiler son moda da olsa, biz yine de kendimizi iyi insanlar olarak göstermek peşindeyiz, oysa aslında yüreklerimiz taştan yapılmış. Ve içimizde hiçbir yasa yok. Yasalar biraz ötemizde duruyor, ama onları yüreğimizde taşımıyoruz. Niye öyle ufalmaya başladın? Yasayı çiğnedin, bunu yapabildin, demek ki, kendine güveniyordun. Aklın var, yargıdan kaçmanın da bir yolunu bulursun. Sen eskiden de insanlara acımıyordun. Eğer onlara acımış olsaydın bu kadar güç koşullarda yaşarlar mıydı? Yaa! Acısaydın onların yazgısını kolaylaştırabilirdin. Kolaylaştırmadığın gibi üstelik yaşamlarına son veriyorsun. Hiçbir yasak tanımıyorsun, söyleyecek bir şeyin de yok. Boş sözler yalnızca. Dışardan bakınca belli olmuyor, ama azgınlık senin içinde, yapında var. Kendi kendinden utanmasını bilmiyorsun; insanlar senin için hiçbir şey ifade etmiyor. Öyle öyle! Hadi ne istersen yap."

"Beni kınıyor musun?" diye sordu Pavel Nikolayeviç.

"Bana ne! Bu, benim işim mi sanki? Ben de senin gibi bir insanım. Benim içimde de yasa yokken seni ne diye kınayacağım ki?"

"Şimdi ne yapmam gerekiyor?" diye sordu Pavel Nikolayeviç düşünceli bir halde.

"Başladığın işi bitir, artık ne fark eder ki!"

Ve arabacı birden kayboldu.

Pavel Nikolayeviç, derin derin iç çekti ve etrafına bakındı. Yanında yaşlı kadının cesedi yatıyordu, merdivenin altında ise genç kızın cesedi.

Merdivende kenarları siyah pervazlı kırmızı bir halı seriliydi. Uzakta, içerdeki odalardan birinde bir kanarya öttü. Pavel Nikolayeviç yerden kalktı,

"Bu bir düş mü?" diye yüksek sesle sordu.

Soru uğultu halinde odalarda dolaştı, ama kimse cevap vermedi. Pavel Nikolayeviç koridorda ilerledi ve odalardan birinin kapısından bakınca bir karyola gördü.

"İhtiyarın yatak odası olmalı. Paralar buradadır. Paraları alacağım. Artık ne fark eder!" dedi yüksek sesle.

Karyolanın altında eski, küçük bir sandık duruyordu. Pavel Nikolayeviç, çarşafın altından dışarı çıkmış olan sandığın köşesini daha odaya girer girmez görmüştü. Eğildi, sandığı öne çekti. Sandık kilitliydi, ama anahtar üzerindeydi. Pavel Nikolayeviç sandığı açtı, bu sırada kilitten şak diye bir ses çıktı.

Sandık tepeleme para doluydu ve Pavel Nikolayeviç, paraları evden getirdiği küçük çantaya düzgünce yerleştirmeye başladı. Sonra ceplerine de para doldurdu. Kâğıt para desteleri de ne kadar ağırdı. Paraların arasında epeyce eşindi. Sandığın içinde çok para kalmıştı, ama en ufak bir üzüntü bile duymadan sandığın kapağını kapattı.

Daha sonra odadan çıktı, iki cesedin de yanından umursamadan geçerek merdivenden indi ve sokağa çıktı.

Sokakta kimseler yoktu, kar yağıyor, kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Ama Pavel Nikolayeviç soğuğu hissetmiyordu. Ağır ağır yürüyor, bu kadar çok şey yaşadım, neden hiçbir şey hissetmedim, diye düşünüyordu.

* * *

... Pavel Nikolayeviç'in işlediği cinayetin üzerinden sekiz yıl geçmişti.

Büyük oğlu Kolya on dokuz yaşını doldurmuş, kızlarından biri gelin olmuş, ötekine ise seneye evlenmek üzere söz kesilmişti. Pavel Nikolayeviç'in karısı, sürekli olarak ev işleriyle ve çocuklarla ilgili kaygılar altında ezilen sinirli bir kadın olmaktan çıkmış, hatırı sayılır, hayırsever bir hanımefendi olmuştu. Pavel Nikolayeviç ise kentte herkesin saygısını kazanmış ve Belediye Başkanlığı'na birinci sıradan aday olmuştu.

Yaşlı kadının paraları çok uğurlu gelmişti. Paraları akıllıca idare etmişti. Hiçbir şeyden korkmadan, huzurlu ve onurlu yaşamış, çok çalışmıştı. Ama sade ve girişken olan karakteri, tanıdıklarının ortak ifadesine göre, bozulmaya başlamıştı. Pavel Nikolayeviç, sinirli ve samimi bir insan olmaktan çıkmış, içine kapanık, kafası her zaman düşüncelerle meşgul bir adam olmuştu. Ruhunu kemiren vicdan azabı değildi, hayır hiçbir zaman yapmış olduğu şeyin bilincinde olmadı, ama yaşlı kadını öldürdüğü günden beri "Benim bir iç yasam var mı, yok mu?" sorusunun altında eziliyordu.

Yaşamı daha güzel, daha başarılı oldukça, bu soru, ruhunu daha büyük bir baskı altına alıyordu. Sekiz sene önce Noel'de, bütün kent, yaşlı kadın ve genç kızın esrarengiz şekilde öldürülmesini konuşmuştu. Pavel Nikolayeviç, bu konuşmalara herkesle birlikte hararetle katılmış ve içinde bir

korku ya da pişmanlık kıpırtısı bekleyerek kendisini dikkatle izlemişti. Ama ruhunda böylesi duygular uyanmamış, o zaman da kendi kendine:

"Acaba kendimi suçlu hissettirecek bir yasa yok mu içimde?" diye sormuştu.

Anlaşılan ruhunda böyle bir yasa yoktu. Ancak vicdan azabı, pişmanlık, suçluluğunun bilincinde olmak gibi insana özgü duyguları aklından çıkarıp atamıyor ve durmadan kendisinde bu duyguları arıyordu. Arıyor ve bulamıyordu. O zaman da kendine şaşıyordu.

"Bütün bu duygular içimden çıkıp nereye kaybolmuş?.."

Ve yaşam ona bir sayıklama mı, yoksa yüreği ölmüş bir insanın fantastik yaşamı mı belli olmayan, tuhaf bir yaşam olarak görünüyordu.

Bir gün, içindeki insanca duyguların nereye kaybolduğunu kendine sorduğu sırada arabacı birden önünde beliriverdi.

Yine aynı, önceki şapşal adam, yine aynı umursamaz filozoftu; geçen zaman onun çelimsiz gövdesini etkilememiş, delik deşik görünüşüne bir tek yama bile vurmamış, delik sayısını da artırmamıştı. Pavel Nikolayeviç'in çalışma odasında ortaya çıktı, koltuğun kenarına oturdu, kırbacının ucuyla kasketini yana doğru itti ve yolcusuna bir göz atıp derin derin iç çekti.

"Nerden çıktın?" diye hafifçe gülümsedi Pavel Nikolayeviç. Arabacının bu beklenmedik ve gizemli gelişi ona yalnızca eğlenceli bir şey gibi görünmüştü. Bu geliş, onu zerre kadar şaşırtmamış, korkutmamıştı.

"Ben mi? Çeşit çeşit yerlerden..." diye umursamaz bir biçimde yanıtladı arabacı. "Sen hâlâ hayatta mısın?"

"Hayattayım, gördüğün gibi. Peki sen kimsin, şeytan mısın nesin?" diyerek tekrar gülümsedi Pavel Nikolayeviç.

"Neden? Ben böyle biriyim, sıradan bir... bir yaratık iş-

te. Ee nasıl, içindeki yasayı bulabildin mi? Yoksa hâlâ arıyor musun?"

Pavel Nikolayeviç içini çekip:

"Arıyorum," diye yanıtladı. "Arıyorum, kardeş, ama bulamıyorum... Tuhaf, değil mi?"

"Çok basit," dedi arabacı. "Arama zaten, bulamazsın. Sen yasaları yok etmişsin."

"Neden ama?" diye haykırdı Pavel Nikolayeviç.

"Kullanmadığın için. Bu yasaları yürürlüğe sokmadın, işe karıştırmadın. Daha çok, hangi yasa daha iyidir diye akıl yürüttün, böylece de yüreğinde onların biri bile kök salmadı. Yaşam da seni eziyor, içindeki her şeyi bastırarak dışarı çıkarıyordu. Böylece o hale geldin ki, sadece çevrendeki ölüme umursamaz gözlerle bakmakla kalmayıp kendin de rahatça adam öldürdün ve neden öldürdüğün konusunda da rahatça akıl yürüttün. Çevrende yalnızca iğrençlikleri, pislikleri ve karanlığı görüyorsun, Tanrı senin içinde hiçbir ışık yakmamış. Yani Tanrı yakmış da sen kurnazlık edip söndürmüşsün o ışığı. Senin aynı zamanda yüreğin, yüreğinle birlikte bütün iyi duyguların da kurumuş, odun gibi olmuşsun."

"Dur, yalan söylüyorsun! Çalışıyorum..."

"Peki ne için? Her şeyi bırakıp hayatın içinde kımıldamadan, put gibi durabilirsin. Senin için fark etmez. Yaptığın iş, gerçekten iş mi yani? Hadi canım sen de! Yaptığın her işi içten, yürekten değil, hep bir görüş açısından yapıyorsun."

"Bir görüş açısından yapıyorsun da ne demek?" diye şaşkınlığını belirtti Pavel Nikolayeviç.

"Ne demek mi? Sanki anlamıyorsun! Sizin burada çeşitli görüş açılarınız var. Burada bir şey, orada başka bir şey. Eğer Belediye Başkanı olacaksan belli bir görüş açın var, yok eğer Emniyet Müdürü olacaksan başka bir görüş açısı... Senin için asıl olan saygı görmek, arkadaşlarının sende

görmeye alıştıkları görüş açısına uygun davranmak. Asla ateşle oynamazsın, işlerini ölçülü ve yükümlülüklerine uygun olarak yaparsın. Öyle değil mi?"

"Belki de... Peki ben neden böyleyim?"

"Kendin düşün..."

"Aslında ben, gerçeği söylemek gerekirse bir ölü gibiyim."

"Ya nasıl olacaktın ki? Gerçekte de ölüsün zaten."

"Bana ne olacak peki?"

"Zamanı gelince öleceksin."

"Bunu bütün ötekiler de yapacaklar."

"Yok bir de yapmasınlar! Elbette yapacaklar."

"Peki yaşarken başıma ne gelecek?"

"Bil-mi-yorum!" diye sözcüğü uzattı arabacı kafasını sallayıp. "Duygusuz, tiksindirici bir yaşamın var, ha? Söyleme, biliyorum, iğrenç. Yazık sana, zavallıcık. Ama ben de yaşama karşı kayıtsızım."

"Ne yapmam gerek?" diye düşünceli bir biçimde sordu Pavel Nikolayeviç.

"Ben nerden bileyim? Bağır herkese, içimde yasa yok diye, belki duyar insanlar..."

"Peki ne olur?"

"Hiçbir şey. Duyarlar, kendilerine bakarlar, belki de kendi içlerinde de bir yasa olmadığını, hepsi de senin gibi boş ve yaşama karşı duyarsız insanlar olduklarını görürler. Onların işine yarar."

"Ya ben?"

"Sen kurban olacaksın. Bu iyi bir şey, yani kurban olmak, hem biliyor musun, bu sayede günahların da bağışlanır..."

Ve arabacı, geldiği gibi garip bir biçimde, birdenbire ortadan kayboldu. Ama tıpkı arabacının ortaya çıkışında olduğu gibi bu durum da Pavel Nikolayeviç'i hiç şaşırtmadı. Kafası, bu konuşmanın ona neden hiçbir katkıda bulunmadığı, ruhunda bir tek düşünce bile doğurmadığı sorusuyla

meşguldü. Sözcükleri işitmiş, sözcükler kullanarak yanıt vermişti, ama sesler de onda bir duygu uyandırmamıştı. Çevresinde yaşamla, ölümle, yaşayan her şeyin kaderiyle, gelecekle ve şimdiki zamanla ilgili pek çok konuşma oluyordu. Bütün bu konuşmalara kendisi de katılıyor, ama ruhu ses vermiyordu, yüreği yok gibiydi. Bununla birlikte içindeki bu boşluk da onu korkutmuyordu; ama içinde bu boşluğu hissetmek yine de tuhaf bir şeydi.

Gülümseyerek şöyle düşünüyordu:

"Zavallı insanlar! Birbirlerini ne kadar az tanıyorlar ve sezgileri ne kadar zayıf. İşte, ben bir katilim, ama hiç kimse bunu tahmin etmiyor ve üstelik ben insanlardan saygı bile görüyorum."

Ailesine, onu sevenlere bakarak da aynı şeyi düşünüyordu:

"Zavallı insanlar... bilseydiniz ki..."

Ama hiç kimse hiçbir şey bilmiyordu ve bu duygusuz adam yaşayıp gidiyor, sanki içinde, yüreğinde duygu varmış gibi hareket ediyordu.

Hayatı gün gün böylece akıp gidiyordu. İçinden yaşama karşı daha da umursamaz olmuştu, ama örnek bir biçimde, alışkanlıklara ve yükümlülüklere uygun olarak hareket etmeye devam ediyordu. Ruhen ölü bir insan olarak ölü işler yapıyor ve bu yaptığı işlerin de cansız işler olduğunu biliyordu. Ruhu yoktu ve yaşama, ruhunu katamıyordu. İçindeki boşluk ise giderek büyüyor, genişliyordu. Bu da ıstırap verici, kötü bir şeydi.

Dışardan bakınca yakınacak bir şeyi yoktu. Onurlu ve çalışkan bir insan sayarak ona saygı gösteriyorlardı. Ama bu ona yetmiyordu. İçindeki bütün duygular, tıpkı dipsiz bir uçuruma atılan küçük küçük taşların ses çıkardıktan sonra iz bırakmadan kaybolması gibi yok olmuştu.

"İçimde yasa yok mu acaba?" sorusunu giderek daha sık soruyordu kendisine.

Belediye Başkanlığı'na seçileceği gün yaklaşıyordu. Kendisini seçeceklerini bildiği halde sevinmiyordu. Paraların nereden geldiği konusu ve saygıdeğer bir insan olarak hakkında söylenenler kulağına geliyordu. Ama bunlar, ona beraberinde hiçbir şey getirmiyordu. Onu duygulandıracak, sevindirecek, ağlatacak hiçbir şey yoktu. Yaşamın yüreklerini kuruttuğu insanlar bu şekilde yaşamanın bedelini iyi bilirler.

İçinde bir istek duymamak, yaşamamak demektir. Pavel Nikolayeviç de bazen kendi kendine:

"Bir isteğim olsa ne iyi olurdu," diyordu.

Ancak yüreği kurumuş bir adamı hiçbir yere sığdıramazsın, çünkü bu adamın yüreği, yaşamın karşısında duyarsız kalmaya kendini kaptırmış ve ilk başta ne yaptığını fark etmeden, daha sonra ise kendisinden başka herkese karşı kayıtsız davranarak yüreğini öldürdüğünden yaşamın karşısında duyarsız kalmıştır.

İşte sonuç günü gelip çatmıştı; insan ondan asla kaçamaz. Belediye Başkanlığı seçiminin yapıldığı gündü, Pavel Nikolayeviç başkanlığa seçilmiş ve kentteki tanıdıklarından oluşan bir grup, kutlamalarını sunmak için yemekte bir araya gelmişti. Masaya oturmuşlar, hem yemek yemişler, hem de övücü konuşmalar yapmışlardı. Böyle toplantılarda hep olduğu gibi, gürültülü, neşeli bir toplantıydı.

Pavel Nikolayeviç kutlamaları kabul ediyor, onuruna yapılan konuşmaları dinliyor ve çevresinde toplanmış olan insanlar hakkında küçümseyici şeyler düşünüyordu.

Bütün bu kör ve zavallı insanlar, gerçek yaşamın, yüreğin yaşamının dışında yaşıyorlardı. Hiçbirinde sezgiden, uzaktan şöyle bir bakıp iyiyi kötüden ayırt etme sezgisinden eser yoktu. Ancak iyi ve kötü diye bir şey var mıydı acaba?

Bütün bu insanlar nasıl da gürültü ediyorlardı! Neydi bu gürültünün nedeni?

Ve o anda kafasında sivri bir düşünce, bu insanları korkutmak, şaşırtmak ve ezmek gibi delice bir arzuyla tüm

varlığını aniden sarmış olan bir düşünce parladı. Şarap kadehini eline aldı, ayağa kalktı ve ne diyeceğini bekleyerek herkesin sustuğu bir anda şunları söyledi:

"Baylar! Beni öve öve göklere çıkarttınız, verdiğiniz önem beni derinden duygulandırıyor. Benim durumumdaki insanların konuşmaları genellikle böyle başlar. Ben konuşmama böyle başlayamayacağım, bunu yapamayacağım. Ben bambaşka duygularla doluyum... Baylar! Burada söylediklerinizi beni çok şaşırtıyor, korkunç şekilde de öfkelendiriyor. Bunların hepsi saçma ve yersiz sözler, hem de tamamen yersiz. Beni tanımıyorsunuz... Diyelim ki, ben de sizin hakkınızda, hepinizin ruhen kör ve zavallı insanlar olduğunuz dışında hiçbir şey bilmiyorum. İşitiyor musunuz? Benim kim olduğumu biliyor musunuz? Sizin de söylediğiniz gibi hepinizin saygısını kazanmış olan ben, ben bir katilim! Bundan sekiz yıl önce bir genç kızı ve ihtiyar Zametova'yı öldürdüm... Ben... Ne mi diyorsunuz? Ha-ha-ha! O bendim işte, ben! Oysa siz beni öpüyordunuz, önümde eğiliyordunuz, önce bir zengin olarak sonra da bir toplum adamı olarak... Oysa ben ihtiyar kadının paralarıyla zengin olmuştum... Bana deli demeyecek misiniz, ha?"

Pavel Nikolayeviç'in bu konuşmasıyla hepsi de kendisini korkunç biçimde aşağılanmış hissetti ve bu yüzden de ona, karşılarına geçip sakince itiraflarda bulunan bu adama kesinlikle deli diyebilecekken demediler. Ama insanları aşağılıyor, alay ediyordu ve gözleri, delilikten değil, içinden gelen bir gücün ateşiyle parlıyordu. Güçlüler her zaman zayıflarda nefret uyandırırlar.

Herkes heyecanlanmaya, küme küme toplanmaya başlamıştı.

"Polis!" diye bağırdı birisi ve polis geldi.

Gösterdiği cesaretle kendinden geçmiş olan Pavel Nikolayeviç, kararlı bir biçimde ve yüksek sesle konuşmaya devam ediyordu:

"Benim içimde yasa yok, yüreğimse öldü! Yüreklerinizi yok olmaktan koruyun, yüreklerinizde yasaları kökleştirin. Kayıtsız insanlar olmayın, çünkü kayıtsızlık insan ruhunu ölüme sürükler!"

Ancak o bir suçluydu... Onu bir peygamber olarak görebilirler miydi? Ona öfkeyle, nefretle bakıyorlardı, o ise hepsine güçlü bir insanın hoş görüsü ve keskin alaylarıyla karşılık veriyordu.

Kırışıklarla dolu ufak suratında şaşkın bir gülümsemeyle birden karşısında beliren arabacı:

"İşte böyle!" dedi. "İşte böyle, bütün mesele buydu! Bunun çok daha önce olması gerekiyordu. Şimdi acı çekeceksin. Acı çek, acı çekmek iyidir! Artık bir haçın var. Her zaman kendi haçına sahip olmak gerekir. Bu, yaşam için yapılacak ilk iştir! Onu taşırken acı çekeceksin ve ruhunu temizleyeceksin... Haç olmadan olmaz. Oysa haç olunca yaşamda her zaman bir nokta, sağlam bir nokta bulursun. Şimdi kendi acınla canlanacaksın. Ve artık yürüyeceğin bir yol var: Tanrıya doğru gidiyorsun... Adam mı öldürdün? Önemli değil! Hani şu haydutu hatırlıyor musun? Bağışlanmıştı, oysa yaptığı tek şey, topu topu sekiz sözcükle Tanrıya dua etmekti. Kardeş, sen artık her şeyi anladın. Kendine gel ve acı çek. İnsanları unutma. Onlar da senden sadece birazcık daha iyiler..."

Pavel Nikolayeviç'in çevresindeki her şey sanki rengini atmaya başlamıştı: Her şey bir yerlere kaybolmuş, kızıl, titreyen bir ışık, gözleri yakan bir ışık belirmişti.

Yer sarsılıyordu.

Pavel Nikolayeviç gözlerini açtığı zaman karşısında, sırtında geceliğiyle karısı duruyordu. Yüzünde yorgun bir ifade vardı ve üst dudağı sinirden titriyordu. Bir elinde pembe şişeli bir lamba tutuyordu, ötekiyle kocasını omzundan tutmuş sarsıyordu.

"Pavel! Kendine gel... Soyunsana hem. Bu kadar zamandır üstündekilerle nasıl rahat yatabildin!"

"Dur..."

"Rica ederim bir şey deme... Anlasana, çok yorgunum."

"Yulya! Bana ne oldu?"

"Uzun zamandır uyuyorsun."

"Ha? Evet... Doğru. Bu bir düştü, hem de güzel bir düş. Biliyor musun..."

"Uyumak istiyorum..."

"Yo, dinle... Ne fantastik bir şey! Yani şu arabacı, anlasana, bir arabacı! Neden özellikle bir arabacı?"

"Çünkü ayılamadın ve sayıklıyorsun. Yatağına git!"

"Fakat, Yulyacığım, hepsini anlatacağım..."

"Yarın..."

"İyi, peki. Şeytan bilir bir daha ne zaman görürüm! Ama biliyor musun, bütün bunların bir anlamı var. Biz, gerçekten de son derece duyarsızız ve hayatın akışına kendimizi çok kolay kaptırıyoruz."

"Bırak da uyuyayım, filozofluğunu sonra yaparsın. Yalnız kendini düşünmesen olmaz mı? Anlamak istemiyorsun, bugün sabahın sekizinde kalktım, şu anda ise gecenin üçü."

"Canım sevgilim! Tamam, anlatmıyorum... Susuyorum..."

Kendi yatağına geçti ve kafası daha yastığa değer değmez tatlı bir uyku bastırdığını hissetti.

"İnşallah ilginç bir düş olur... Hem de kıssalı... Dinle Yulya... Yoksa hepsini unutacağım."

Karısı cevap vermiyordu. Lambanın alevi sıçrar gibi sarsıldı, duvarlara düşen gölgeler titredi ve oda kapkaranlık oldu.

"Anlamak lazım. Evet anladım..." diye mırıldanıyordu kendi kendine Pavel Nikolayeviç, uykuya dalarken.

Sokaktan odaya bayram çanlarından çıkan bakır sesler boğuk boğuk dökülüyor ve arada bir gece bekçisinin düdüğü duyuluyordu.

1895

HAN İLE OĞLU

"... Bir zamanlar Mosolayma el Asvab adında bir Kırım hanı ile onun Tolayk Algalla adında bir oğlu vardı..."

Sırtını bir çınarın kalın gövdesine dayayan kör bir Tatar dilenci bu sözlerle başlayarak, anıları pek zengin olan Kırım Yarımadası'nın söylencelerinden birini anlatıyor; zamanın yerle bir ettiği han sarayının taşları üzerinde oturan, sırmalı parlak cepkenler giymiş, başları takkeli bir grup Tatar da dilencinin çevresinde onu dinliyordu. Akşam olmak üzereydi, güneş sessizce denize doğru eğilmişti... Güneşin kırmızı ışıkları yıkıntıların çevresindeki ağaçlar arasından geçerek yapışkan sarmaşıkların, yosunların kapladığı taşlarda parlak lekeler bırakıyordu. Rüzgâr yaşlı çınarların tepesinde uğulduyor, çınar yaprakları sanki havadan, görülmeyen ırmaklar akıyormuş gibi hışırtılar çıkarıyordu.

Kör dilencinin sesi ölgün ölgün titriyor, taş kesilmiş yüzünün buruşuklarından derin bir huzur okunuyordu. Ezberlediği sözler birbiri ardından ağzından döküldükçe onu dinleyenlerin gözleri önünde duyguca zengin eski günlerin tablosu canlanıyordu:

Han yaşlıydı, hareminde pek çok karısı vardı. Kadınların hepsi de onu severlerdi. Çünkü han, yeteri kadar ateşli ve güçlüydü, onları okşarken hepsi de bu ateşten erirlerdi. Saçları kırlaşmış da olsa, yüzleri buruşuklar içinde de bulunsa, kadınlar kendilerini ateşli bir şekilde okşayan erkek-

leri severler, çünkü güzellik, yumuşak bir ten ile yanakların kırmızılığında değil, kuvvettedir.

Hanı bütün karıları severlerdi, han ise yalnız Dinyeper bozkırlarından getirilen bir Kazak kızını okşayıp sever; çeşitli ülkelerden gelen, bahar çiçekleri kadar taze, yaşamlarından hoşnut üç yüz kadının doldurduğu büyük haremindeki öbür karılarından en çok onu arar, onun gönlünü alırdı. Han, karıları için lezzetli, güzel yemekler pişirmelerini buyurur, onların istedikleri gibi gülüp eğlenmelerine izin verirdi.

Kazak kızını sık sık yanına çağırır, denize bakan sarayının kalesinde bir kadının gönlünün çekebileceği her şeyi onun için hazır ederdi: Güzel yemekler, çeşit çeşit giysiler, altınlar, renk renk taşlar, müziğin en seçkini, uzak ülkelerden gelen eşsiz kuşlar ve onu seven Han'ın ateşli okşamaları... Yaşantısının türlü yorgunluklarından sonra günlerini onun yanında dinlenerek, gönlünü eğlendirerek geçirir ve bilirdi ki, oğlu Algalla, hanlığın onurunu düşürmeden Rus topraklarında oradan oraya bir kurt gibi dolaşacak; her akından sonra zengin ganimetlerle, yeni cariyelerle, yeni şanlarla ülkesine dönecek; ardında ise yangınlar, ölüler, kan ve korku bırakacaktır.

Bir gün Algalla, Ruslar üzerine yaptığı bir akından döndü, onuruna günlerce bayram yapıldı. Yarımadanın bütün mirzaları bu bayramda toplanarak şölenlere, şenliklere katıldılar, tutsakların gözlerine nişan alarak ok attılar, bilek güreşine tutuştular, düşmanlarının baş belası, hanlıklarının baş dayanağı olan Algalla'nın gözüpekliğini överek yediler, içtiler. Oğlunun başarısına en çok sevinen yaşlı han olmuştu.

Oğlunun kahramanlığını görüp ölümünden sonra hanlığının güçlü ellere kalacağını bilmek onu mutlu ediyordu.

Mutlu ettiği için de, oğluna olan sevgisini görsünler diye beylerin, mirzaların hazır bulunduğu bir şölende kadehi eline alıp şunları söyledi:

"Ey, benim iyi yürekli oğlum Algalla! Tanrı'ya şükürler, peygamberimizin adı şad olsun!"

Bu sözler üzerine hep birlikte gür bir sesle peygamberin adını andılar.

"Tanrı büyüktür! Bana, ölmeden önce gençlik gücümün oğluma geçtiğini gösterdi. Şu ihtiyar gözler güneşi göremez olduktan, yüreğimi kurtlar yiyip bitirdikten sonra da yaşamayı sürdüreceğimi biliyorum artık! Tanrı'ya bin kere şükürler olsun ki, bana bileği bükülmez, yüreği pek, zihni açık, aslan gibi bir oğul verdi... Ey, Algalla, dile benden ne dilersen! Bütün dileklerin yerine getirilecektir."

Yaşlı hanın sesinin yankıları henüz kesilmemişti ki, Tolayk Algalla ayağa kalktı, kartal gözleri gibi parlayan, kömür gibi kara gözlerinden ateş saçarak:

"Ey, hakan babam, bana tutsak Rus kızını ver!" dedi.

Han sustu, ama ancak yüreğinin titremesini bastırmaya yetecek kadar susmuştu. Bu sessizlikten sonra gürler gibi:

"Peki! Şöleni bitirelim, sonra onu alıp götürürsün," dedi. Yiğit Algalla sevinçten kızardı, kartal gözleri parladı, dimdik ayağa kalkarak han babasına;

"Ey, hakan babam, onu bana armağan edeceğini biliyordum," dedi. "Biliyordum bunu... Oğlun sana köle olsun! Kanım son damlasına dek senin için aksın, uğruna ölümden ölüme koşayım!"

"Bir şey istemem!" dedi han.

Uzun yılların şöhretiyle, sayısız kahramanlıklarla taçlanan ak başı göğsüne düştü.

Çok geçmeden şöleni bitirdiler ve baba oğul konuşmaksızın yan yana saray selamlığından çıkarak haremin yolunu tuttular.

Karanlık bir gece vardı dışarda, gökyüzünü koyu bir halı gibi örten bulutların arkasından ne bir yıldız, ne de ay görünüyordu.

Böylece karanlıkta uzun süre yürüdüler. Sonunda Han el Asvab şunları söyledi:

"Günden güne dünyam kararıp sönüyor, yorgun yüreğimin vuruşları gitgide yavaşlıyor, göğsümdeki ateş azaldıkça azalıyor. Yaşamımın tek ışığı, tek sıcaklığı Kazak kızının okşamalarıydı... Söyle bana Tolayk, söyle, sana çok mu gerek bu Rus kızı? Ona karşılık karılarımın yüzünü, hepsini al, senin olsun..."

Tolayk Algalla içini çekiyor, susuyordu...

"Şurda kaç günüm kaldı? Günlerim sayılı artık... O, benim son sevincimdi. Beni tanıyor, beni seviyor. O da giderse şu yaşlı adamı kim sevecek, söyler misin? Öbürlerinden hiçbiri, hiçbiri, Algalla!.."

Algalla susuyordu...

"Senin onu kucakladığını, onun seni öptüğünü bile bile nasıl yaşarım? Kadın karşısında babalık oğulluk olmaz, Tolayk! Kadın karşısında biz iki erkeğiz, oğlum... Günlerimi doldurmak bana pek zor gelecek... Bedenimdeki eski yaraların hepsi de deşilseydi, kanımı son damlasına dek akıtsalardı da bu geceyi yaşamasaydım, Tolayk, oğlum!"

Oğul susuyordu... Haremin kapısının önünde durdular, kapıyı açmadan önce, başları önlerinde, konuşmadan uzun zaman beklediler. Karanlık bir gece vardı dışarda; gökte bulutlar uçuşuyor, ağaçları sarsan rüzgâr uğuldayarak esiyor, dalları gürültüyle birbirine çarpıyordu...

"Onu çoktandır seviyorum, baba..." dedi Algalla yavaşça.

"Biliyorum... Onun seni zerrece sevmediğinden de haberim var."

"Onu düşündükçe yüreğim parçalanacakmış gibi oluyor."

"Şu anda benim ihtiyar yüreğimin nasıl sızladığını biliyor musun?"

Yeniden sustular Tolayk Algalla içini çekerek şöyle dedi:

"Bilge bir molla bana gerçeğin ta kendisini söylemiş de haberim yokmuş: Kadınlar erkeğe her zaman zararlıdır, çünkü güzel olursa başka erkeklerde ona sahip olma isteği uyandırırken, kocasını kıskançlık acılarına boğar; çirkin olursa, kocası başka kadınlara imrenerek acı çeker; ne güzel, ne de çirkin olursa, kocası onu güzel bir kadın yapar, ama sonra yanıldığını anlayarak bu kadın yüzünden gene acı çeker..."

"Bilgelik gönül sızısına çare değil," dedi han.

"Birbirimize acıyalım baba..."

Başını kaldıran han, üzgün üzgün oğluna baktı.

"Öldürelim onu," dedi Tolayk Algalla.

Han biraz düşündükten sonra;

"Sen kendini ondan da, benden de çok seviyorsun," karşılığını verdi yavaşça.

"Sen de öyle..."

Yeniden sustular.

"Evet! Ben de öyle!" dedi han üzüntüyle.

Tolayk Algalla çocuk gibi üzgündü.

"Ne diyorsun, öldürecek miyiz?" diye sordu.

"Onu sana veremem!" dedi han.

"Ben de daha fazla dayanamam! Ya yüreğimi sök al, ya da onu bana ver..."

Han susuyordu.

"Ya da uçurumdan denize atalım."

Han bir yankı gibi;

"Uçurumdan denize atalım," diye yineledi oğlunun sözlerini.

O zaman hareme girdiler, Rus kızı yumuşak bir halının üzerinde uyuyordu. Kızın yanında durdular, uzun uzun seyrettiler. İhtiyar hanın gözlerinden gümüş sakalına yaşlar süzülüyor, orada inci taneleri gibi parlıyordu; gözleri alev alev yanan oğlu ise ayakta dikiliyordu. Algalla tutkusunu yenmek için dişlerini gıcırdatarak kızı uyandırdı. Kazak kı-

zı uyandı, gül gibi taze pembe yüzünde gözleri mavi mavi açıldı. Gözü Algalla'yı görmediği için kırmızı dudaklarını hana uzattı;

"Öp beni, yaşlı kartal!" dedi.

"Toplan bakalım... Bizimle geliyorsun," dedi han yavaşça.

O zaman kız, hem Algalla'yı hem de ihtiyar kartalın gözlerindeki yaşları gördü. Zeki kadındı, durumu kavrayıverdi.

"Geliyorum," dedi. "Ne bana, ne başkasına, diye karar verdiğiniz anlaşılıyor! Yüreği berk olanlar ancak böyle karar verirler. Geliyorum..."

Böylece konuşmadan üçü birlikte denize doğru yürüdüler. Dar cılgalardan geçiyorlardı. Rüzgâr uluyor, uğulduyordu...

İncecik bir kızdı, çok geçmeden yoruldu, ama gururu elvermediği için onlara bir şey söylemedi.

Hanın oğlu, onun geri kaldığını fark ederek;

"Korkuyor musun?" diye sordu.

Kız ona sert sert baktı, kanlar içindeki ayağını gösterdi...

Algalla kıza kollarını uzattı.

"Seni götüreyim!" dedi.

Ama o, ihtiyar kartalının boynuna sarıldı. Han onu kollarında tüy gibi kaldırarak taşımaya başladı; kız ise hanın kucağında otururken gözlerine gelmesin diye dalları hanın yüzünden uzaklaştırıyordu. Böylece uzun zaman yürüdüler, sonunda denizin uğultusu işitilmeye başladı. Arkadan yürüyen Tolayk, babasına;

"Bırak önden yürüyeyim," dedi, "yoksa seni hançerlemek geliyor içimden."

"Geç! Tanrı bu niyetinin cezasını verir ya da bağışlar, bu onun bileceği iş. Ben baban olarak bağışlıyorum seni. Sevmenin ne demek olduğunu bilirim çünkü..."

İşte deniz önlerinde; kopkoyu, uçsuz bucaksız bir deniz...

Dalgalar yalçın kayaların dibinde boğuk şarkılar söylüyor, aşağıdaki karanlık ve soğuk hava insana ürperti veriyor.

"Elveda!" dedi han, kızı öperek.

"Elveda!" dedi Algalla, kızı selamlayarak.

Kız kayaları döven dalgalara baktı, korkuyla geriye çekildi, ellerini göğsüne bastırdı.

"Beni atın!" dedi onlara.

Algalla inleyerek ona kollarını uzattı. Han, kızı kollarına aldı, bağrına bastırdı, öptü kokladı, onu başının üzerinde havaya kaldırarak kayalardan aşağıya fırlattı.

Aşağıda dalgalar korkunç bir gürültüyle çalkalanıyordu; ne kızın suya düşüşü, ne bir çığlık, ne de başka bir ses geldi uçurumdan. Han kayalardan sarkarak karanlık boşluğa kulak kabarttı. Denizin bulutla karıştığı sonsuz boşlukta dalgalar uğulduyor, rüzgâr hanın kırlaşmış sakalını uçuruyordu. Elleriyle yüzünü kapayan Tolayk taşlaşmış gibi sessiz, babasının tepesine dikilmişti. Zaman ilerliyor; rüzgârın, önüne kattığı bulutlar gökyüzünde birbirini kovalıyordu. Bulutlar, denize doğru uzanmış yüksek bir kayanın üzerine abanan hanın düşünceleri gibi karanlık, somurtkandı.

"Gidelim baba," dedi Tolayk.

"Bekle..." diye fısıldadı han bir şeyler işitiyormuş gibi.

Yeniden uzun bir zaman geçti; aşağıda dalgalar çalkalanıyor, rüzgâr kayalara yükleniyor, ağaçlarda ıslık çalıyordu.

"Gidelim, baba..."

"Biraz daha bekle..."

Tolayk Algalla bir süre sonra yine aynı şeyi söyledi:

"Gidelim baba..."

Han son günlerinin sevincini yitirdiği yerden bir türlü ayrılmak istemiyordu.

Ama her şeyin bir sonu vardır. İşte han da bütün gücü ve gururuyla yerinden doğruldu, kaşlarını çattı, boğuk sesiyle;

"Gidelim..." dedi.

Böylece yürümeye başladılar, ama biraz sonra han durdu.

"Ben niçin ve nereye gidiyorum, Tolayk? Yaşamımın tek sevinci uzaklaşıp gittikten sonra ben nasıl yaşarım? İhtiyar bir adamım, bundan böyle beni sevecek bir kadın çıkmaz; biri tarafından sevilmedikten sonra, insan ne diye yaşamalı?"

"Babacığım, zenginliğin, ünün yeter sana..."

"Bana sevgilimin bir öpücüğünü geri ver, bütün bunlar senin olsun. Bir kadının sevgisi dışında her şey ölümlüdür bu dünyada. Sevilmeyen erkek yaşamıyor demektir, sevgisiz geçen boş yıllarına ancak acınır. Elveda oğlum, Tanrı'nın esirgeyiciliği yaşamının tüm gecelerinde, gündüzlerinde üzerinden eksik olmasın."

Böyle diyerek han yüzünü denize çevirdi.

"Baba! Baba!.." dedi Tolayk.

Daha başka bir şey söylemedi. Çünkü ölüm bir insana gülüyorsa söyleyecek ne bulunabilir ki?

"Bırak beni!.."

"Ya Tanrı nasıl karşılar?"

"O biliyor..."

Han hızlı adımlarla uçuruma doğru koştu, kendini aşağıya attı. Oğlu durduramadı onu, durdurmak için yetişemedi. Denizden yine bir ses gelmedi; ne hanın çığlığı, ne de düşerken çıkardığı gürültü... Yalnızca dalgalar fışırdıyor, rüzgâr yabansı yabansı uluyordu.

Tolayk Algalla aşağılara baktı baktı, sonra şöyle söyledi:

"Ey Tanrım, bana da babamınki gibi sağlam bir yürek ver!"

Ondan sonra gecenin karanlığına daldı...

... İşte Han Mosolayma el Asvab böyle öldü, onun yerine Tolayk Algalla, Kırım hanı oldu...

1895

(Çeviren: Mehmet Özgül)

İKİ ARKADAŞ

I

Yakıcı haziran güneşi Smolkina köyünün eski evlerini bol ışıklarıyla aydınlatırken gökyüzünde pırıl pırıl parlıyordu. Muhtarın kısa bir süre önce reçine kokan sarı düzgün tahtalarla yeniden kaplattığı evine bütün ışıklarını saçıyordu güneş. Günlerden pazardı, bütün köy halkı şurasında burasında kurumuş çamur yığınları bulunan, gür otların bürüdüğü sokağa doluşmuştu. Muhtarın evinin önünde erkek kadın karışımı büyük bir topluluk vardı. Kalabalığın bir bölümü evin duvarlarının dibindeki toprak yığıntıları üzerinde, bir bölümü yolda oturuyor, bir bölümü ise ayakta duruyordu. Kalabalık arasında köyün çocukları kovalaşıyor, kovalaşırken büyüklerden azar işitiyor, fiske yiyordu.

İnsan yığınının ortasında, uçları sarkık posbıyıklı, uzun boylu bir adam dikiliyordu. Yüzünü kaplayan boz gür sakalıyla derin kırışıklara, hasırdan örülmüş kirli şapkasının altından çıkan kırlaşmış saç perçemlerine bakarak adama rahatça elli yaş verilebilirdi. Adam gözlerini yere dikmişti kemikli iri burnunun kanatları inip inip kalkıyordu. Başını kaldırıp muhtarın evinin pencerelerine baktıkça kocaman kocaman açılmış, üzgün, hatta kaygılı gözleri dikkati çekiyordu. Bu gözler iyice çukura kaçmıştı, gür kaşlarından koyu göz bebeklerine gölgeler düşüyordu. Üzerine rahip çömezlerinin giydiği cinsten yırtık pırtık kahverengi bir cübbe

geçirmiş, eteği dizlerinin üstünde kalan bu cübbeyi belinden bir iple sıkmıştı. Sırtında bir çıkın, sağ elinde ise ucu demirli uzun bir sopa tutuyordu; sol elini koynuna sokmuştu. Çevresindekiler ona kuşkuyla, alayla, nefretle bakıyorlar, hatta sürülerine bir zarar vermeden önce kurdu ele geçirdikleri için bir çeşit kıvanç duyuyorlardı.

Adamcağız köyden geçerken içecek bir şeyler vermeleri için muhtarın kapısını çalmıştı. Muhtar biraz kvas* getirmiş, sonra da onunla konuşmaya başlamıştı. Ama yabancı, alışılanın tersine, konuşmak için pek istekli değildi. Muhtar nüfus kâğıdını göstermesini isteyince de, böyle bir şeyi olmadığını söylemişti. Bunun üzerine onu yakalayarak bucak merkezine göndermeye karar verdiler. Muhtar, adamın başına kolcu olarak köy bekçisini görevlendirdi. Şimdi de mahpusu, onunla eğlenen kalabalığın arasında bırakarak evinde bekçiyi yola hazırlıyordu.

Mahpus söğüt ağacının dibinde nasıl durdurulmuşsa öylece bekliyordu, kamburlaşmış sırtını ağacın gövdesine dayamıştı.

Gözleri zayıflamış, tilki suratlı, küçük sivri kırçıl sakallı muhtar, evinin önündeki sahanlığa yürüdü. Çizmeli ayaklarıyla çalımlı çalımlı basamakları iniyor, uzun basma mintanının altındaki yuvarlak göbeciği hop hop oynuyordu. Köy bekçisi sakallı, dört köşe yüzünü yaşlı muhtarın omuzunun üzerinden ileri doğru uzatmıştı.

Muhtar bekçiye;

"Anladın mı, Yefimuşka?" dedi.

"Bunda anlamayacak ne var? Hepsini anladım. Demek ki benim görevim bu adamı buradan alıp karakola götürmektir. Bütün görevim bu!"

Bekçi bu sözleri gülünç bir biçimde kırıtarak, tek tek söylemiş, kalabalığa da şöyle bir göz kırpmıştı.

"Nerede kâğıt?"

* Kvas: Buğday ve meyvelerden yapılan ekşimsi bir içki –ç.n.

"Kâğıt mı? Koynuma soktum. Orada rahat rahat dursun."

Muhtar, sözcüklerin üstüne basa basa;

"Aman öyle olsun!" dedi.

Böğrünü hart hart kaşıdıktan sonra bekçiyi uğurladı:

"Hadi, yolun açık olsun!"

Bekçi, mahpusa dönerek gülümsedi.

"Ee, babalık! Yürüyelim mi artık?"

Adam bekçinin bu sözüne karşılık boğuk sesiyle;

"Bari bir yük arabası olsun bulsaydınız!" dedi.

Muhtarın yüzünde alaylı bir gülümseme belirdi:

"Araba mı dedin? Ya!.. Ne sanıyorsun kendini? Buraya senin gibi serserilerin yüzlercesi gelir gider. Hangi birinize araba yetiştireceğiz? Ayağın incinmez, haydi bas!"

Bekçi mahpusu gayrete getirircesine;

"Babam, sen hiç korkma," dedi. "Gideceğimiz yer uzak mı sanıyorsun? Şurada yirmi versta yolumuz ya var, ya yok! Hadi yürü, bir şeycikler olmaz. Seninle sıkı bir yürüyüşten sonra hemen varırız. Varınca da güzel bir dinlenirsin..."

"Kodeste!" diye ekledi muhtar.

Bekçi konuşmasını sürdürdü:

"Ne olmuş? Yorulan insan kodeste de dinlenir! Sonra, öyle serindir ki şimdi orası, bu sıcakta daha iyisi can sağlığı!"

Mahpus, bekçiye somurtarak baktı, bekçinin yüzü ise sevinçten parlıyordu.

"Hadi, baba, düş bakalım yola! Hoşça kal, Vasil Gavriliç..."

"İyi yolculuklar!.. Gözünü dört aç." Kalabalıktan bir delikanlı söze karıştı:

"Aman ha, kendini kolla!.."

"Siz de beni iyice çocuk yerine koyuyorsunuz!"

Böylece yürümeye başladılar. Gölgeden çıkmamak için duvar diplerine sinerek gidiyorlardı. Cübbeli adam önde, yola alışkın bir adamın yürüyüşüyle adımlarını çabuk çabuk atarken, her yerini oynatıyordu. Elinde sağlam bir sopayla bekçi de onun arkasından geliyordu.

Yefimuşka kısa boylu tıknaz bir köylüydü, açık gri gözlerinin hemen altından başlayan kıvrım kıvrım sarı sakalı geniş, temiz yüzünü çevreliyordu. Sağlam sarı dişlerini göstererek gülümsemesinden ötürü, yüzünün derisi burun köprüsünde hapşıracakmış gibi kırışıyordu hep. Giydiği bol azyam* bacaklarına dolaşmasın diye eteklerini kuşağının altına sıkıştırmış; başına mahpus şapkasını andıran sipersiz koyu yeşil bir kasket geçirmişti.

Yol arkadaşı onun varlığına aldırmadan önden gidiyordu. Dalgalı çavdar denizi arasından kıvrılarak geçen bir cılgadan yürüyorlar, yürürken gölgeleri altın rengi başakları yalıyordu.

Ufukta yele gibi duran mavimsi bir orman görünüyor, solda uçsuz bucaksız enginlere doğru ekili tarlalar uzanıyordu. Ortalarındaki bir köyün koyu lekesinden sonra tarlalar bozumsu bir sis içerisinde göz alabildiğine uzanıyordu yeniden...

Sağdaki söğüt kümelerinin arkasından bir kilise kulesinin yeni boyanmış sac külâhı yükseliyor, güneşte pırıl pırıl yanan kule gözleri kamaştırıyordu.

Gökyüzünde çayırkuşları vıcırdıyor, ekinler arasından peygamberçiçekleri gülümsüyordu; havada boğucu bir sıcak vardı. İki adamın ayakları altından tozlar kalkıyordu.

Yefimuşka boğazını temizledikten sonra ince sesiyle bir türkü tutturdu.

"Aman aman, nedendir de
Bu acılar, bu kederler nedendir?"

* Azyam: Entariye benzeyen, uzun etekli bol erkek giysisi –ç.n.

"Anasını satayım, sesim yetişmiyor ki! Ah, bilmezsin ben ne türküler söylerdim!.. Vişenski Öğretmen*, 'çektir bakalım Yefimuşka bir türkü,' derdi! Birlikte öyle güzel söylerdik ki! İyi oğlandı doğrusu..."

"Kim dedin?" diye sordu cübbeli adam.

"Vişenski Öğretmen."

"Soyadı mı Vişenski?"

"Hayır hayır, Vişenski köy, Öğretmenin adı Pavl Mihalıç'dır. Eşi bulunmaz bir adamdı. Üç yıl oluyor öleli..."

"Genç miydi?"

"Otuzunda bile yoktu..."

"Neden ölmüş?"

"Üzüntüden derler."

Adam, Yefimuşka'ya göz ucuyla bakarak hafifçe güldü. Yefimuşka öyküyü anlatmak için can atıyordu.

"Dinle, bak dostum, yedi yıllık öğretmenlikten sonra adamcağızın başına neler geldi!.. Bir gün ansızın öksürmeye başlıyor, öksürdükçe zavallıyı bir üzüntüdür alıyor... İşte bu üzüntü yüzündendir ki, kendini içkiye verdi. Papaz Aleksey onu pek sevmezdi, içkiye başlayınca kente bir yazı gönderdi: 'Böyle böyle, öğretmen yoldan çıktı, durmadan içiyor,' diye. Kentten önce bir yazı, yazının arkasından da bir bayan öğretmen yolladılar. Kemikli iri burunlu, sırık gibi upuzun bir kadındı yeni öğretmen. Neyse, Pavl Mihaylıç işlerin sarpa sardığını görünce, 'Çocuklarınızı okuttum, sonunda başıma bu da mı gelecekti?' diye kahretti kendini. Ondan sonra okuldan hemen hastaneye gitti, beş gün geçmeden ruhunu teslim etti zavallı adam. Ya, işte böyle..."

Bir süre konuşmadan yürüdüler. Orman gittikçe yaklaşıyor, yaklaştıkça büyüyor, mavi rengi her adımda biraz daha yeşile dönüyordu.

Yol arkadaşı, Yefimuşka'ya;

* Öğretmen Vişenski. Vişenskili öğretmen ya da Vişenski köyünün öğretmeni –ç.n.

"Ormandan gidelim mi?" diye sordu.

"Hayır, ormanın içinden değil, kıyısından gideceğiz; ne olacak bir buçuk versta bile sürmez. Niye sordun bakayım? Ah, seni çaylak seni! Anan yalnız seni mi akıllı doğurdu?"

Yefimuşka başını sallayarak gülümsüyordu.

"Niçin öyle diyorsun?"

"Hiç, niçin olacak! 'Ormandan gidelim mi?' diye soruyorsun da. Bundan belli ki, temiz bir adamsın sen. Yerinde kurnaz biri olsa hiç böyle sözler söyler miydi? Doğrudan doğruya ormana dalar, sonra da..."

"Sonra da?.."

"Hiiç! Sen bana bak bakayım, bende yutacak göz var mı? Toyluğun böylesi de görülmemiş doğrusu. Sen bırak şimdi ormandan gitmeyi de, dostum, beni dinle! Bir kere benimle baş edeceğini sanıyorsan, yanılıyorsun.. Senin gibi üç kişiyi haklarım, sana da yalnız sol kolumla yeterim, anladın mı şimdi?"

Mahpus kısaca, anlamlı anlamlı;

"Anladım, aptalın birisin sen!" dedi.

"Nasıl, aklından geçenleri okudum değil mi?" dedi bekçi kurularak.

"Bostan korkuluğu işte! Neymiş bakayım o aklımdan geçenler?"

"Ormandan yürümek istiyorsun da... Gözümden kaçar mı sanıyorsun? Aklınca ormana gelince üstüme çullanıp işimi bitirecek, sonra da istediğin yere kaçacaksın! Nasıl, anlamamış mıyım?"

"Çok budalaymışsın sen!.. Peki, nereye gidecek mişim?"

"Nereye istersen... O senin bileceğin iş..."

Yefimuşka'nın yol arkadaşı öfkelendiği için ya da nereye gidebileceğini ondan öğrenmek istercesine;

"Söyle, nereye?" diye üsteledi.

Yefimuşka ise sakin bir sesle;

"Dedim ya, nereye istersen!" karşılığını verdi.

"Ama benim kaçacak bir yerim yok ki!"

Bekçi ona inanmamıştı, elini sallayarak;

"Yok canım!" dedi. "Kaçacak yer mi bulamadın? Kocaman bir dünya, kaç kaçabildiğin kadar!"

Mahpus gülüyordu.

"Benim kaçmamdan sana ne? Yoksa kaçmamı mı istiyorsun?"

"Vay vay, şu çaylağa bak! Bitirimsin vallahi!.. Nerede görülmüş bu bolluk? Sen kaçınca yerine kimi hapse atarlar? Ha?.. Ne sandın ya, beni atarlar tabii!.. Yok yok, laf olsun diye söyledim bunları!.."

"Senin aklından zorun var anlaşılan, ama iyi adamsın gene de."

Adam böyle söyleyerek içini çekti. Yefimuşka ise hemen onu onayladı:

"Gerçekten hep bana biraz kaçık olduğumu söylerler, iyi oluşuma gelince, o da doğru. Saf adamımdır, aslını ararsan. Elin oğlu dolambaçlı yollardan gider, bir sürü kurnazlıklar düşünür. Bana ne elin oğlundan! Bir şey yaparken başkasından soracak değilim ya! Sinsi olsam da, dobra dobra olsam da eninde sonunda öleceğim. Onun için burnumun doğrusuna giderim daha iyi!.."

"En güzeli de bu!" dedi öbürü umursamazca.

"Öyle! Dedim ya, ne yapacağımı kendim daha iyi bilirim. Bence yalana dolana hiç gerek yok. İşte dostum, şu dünyada kimseye bağlı olmadığıma göre, yaşam yolunda istediğim gibi yürürüm... Adın ne senin?"

"Adım mı? Diyelim İvan İvanov olsun..."

"İvan İvanov demek! Papaz sınıfından mısın?"

"Değilim."

"Ben de seni papaz sınıfından sanmıştım..."

"Kılığımdan dolayı mı?"

"Evet. Tıpkı kaçak keşişe ya da saçı kesilmiş köy papazına benziyorsun... Ama yüzüne bakınca başka bir meslekten, asker falan sanır insan... Tanrı bilir neyin nesi olduğunu..."

Böyle diyerek Yefimuşka, adamı tepeden tırnağa bir gözle süzdü. Öbürü içini çekti şapkasını düzeltti alnının terini sildi.

Sonra bekçiye;

"Sigara içiyor musun?" diye sordu.

"İçiyorum, içiyorum! Hemen şimdi..."

Böyle diyerek bekçi, koynundan yağdalı bir kese çıkardı, bir yandan başı önünde yürümesine devam ederken, bir yandan da toprak piposuna tütün basmaya başladı.

"Al bakalım, tüttür!"

Mahpus durdu, bekçinin yaktığı kibrite uzanarak avurtlarını içine çekti. Mavi küçük bir duman havada kıvrıldı.

Yefimuşka sordu;

"Ee, söyle bakalım, neyin nesisin? Yoksa esnaf takımından mısın sen?"

"Soylu sınıfındanım..."

Mahpus bu kısa yanıttan sonra altın parlaklığındaki başaklara tükürdü.

"Ya! Bak sen şu işe! Peki, nüfus kâğıdın olmadan nasıl geziyorsun?"

"Geziyorum işte..."

"Şu dünyanın işine akıl ermez! Senin gibi soylu kişiler bu kurt yaşayışına dayanabilir mi? Ah, zavallıcık!"

Buna karşılık 'zavallıcık' kuru bir sesle kesip attı:

"Bırak şimdi gevezeliği."

Ama Yefimuşka gittikçe artan bir ilgiyle nüfus kâğıdı olmayan adama bakıyor, başını sallayarak konuşmasını sürdürüyordu:

"Ah, kaphe dünya! Şöyle bir düşünürsen, talih insanlara ne oyunlar oynuyor! Yalan değil, şu alımlı duruşuna bakılırsa soylu olduğun hemen anlaşılıyor. Çoktandır böyle mi yaşıyorsun?"

Alımlı duruşu olan adam, Yefimuşka'ya somurtarak baktı, sataşan bir eşek arısını kovar gibi elini salladı.

"Bırak diyorum sana! Karı gibi düşüp durma üstüme!"

"Kızma be kardeşim! Bunları kötülük olsun diye sormuyorum, yüreğim çok temizdir."

"Böyle oluşu senin için iyi, ama durmadan vır vır etmenden bıktım artık."

"Peki, peki! Susuyorum öyleyse... Konuşması istenmezse susmasını bilmeli insan. Şunu da söyleyeyim ki, boşuna kızıyorsun bana... Böyle serserice yaşamanda suç benim değil ki!"

Mahpus durakladı, dişlerini öyle sert sıktı ki, elmacık kemikleri iki yandan dışarı fırladı, kırçıl sakalının bütün telleri ayağa kalktı. Öfkeden alev alev yanan kısık gözlerle Yefimuşka'yı tepeden tırnağa şöyle bir süzdü.

Yefimuşka onun yüzündeki bu değişikliğin farkına bile varmadan geniş adımlarla basıp gitmişti.

Geveze bekçinin yüzünde kaygılı bir dalgınlığın gölgeleri vardı. Gökyüzüne, çayırkuşlarının titrek ötüşlerinin geldiği yere bakıyor, dişlerinin arasından çıkardığı bir ıslıkla onlara karşılık veriyor, adım atışlarına uydurarak sopasını yere vuruyordu.

Ormana epeyce yaklaşmışlardı. Orman karşılarında koyu bir duvar gibi yükseliyor, oradan tek ses gelmiyordu. Güneş batmak üzereydi, eğik ışınlar ağaçların uçlarını altın ve erguvan rengine boyamıştı. Ağaçlardan mis gibi kokulu bir serinlik yayılıyordu; ormanı dolduran alacakaranlık, donup kalan bu suskunluk ürperti veriyordu insana.

Orman karşınızda böyle karanlık yüzüyle kımıldamadan durursa, her ağaç korkulu bir öykü dinliyormuş gibi ölüm sessizliğine bürünmüşse, ormanın, bir an için gizlediği büyük bir canlılıkla dolu olduğu gelir insanın aklına. Ve oradan her an, insan aklının alamayacağı kadar büyük bir şeyin çıkarak, güçlü sesiyle doğanın yaratıcılığının yüce gizlerini açıklayacağını düşünürsünüz...

II

Ormanın kıyısına gelince Yefimuşka ile yol arkadaşı dinlenmeye karar vererek kalın bir meşe kütüğünün yanındaki otların üzerine oturdular. Mahpus omuzundan çıkınını yavaş yavaş çıkardı, bekçiye kayıtsızca sordu:

"Ekmek ister misin?"

Yefimuşka gülümseyerek;

"Verirsen yeriz," dedi.

Böylece ekmeklerini sessizce gevelemeye başladılar. Yefimuşka lokmasını yavaş yavaş çiğnerken ikide bir içini çekiyor, sol yandaki tarlalara bakıyordu. Arkadaşı ise yalnız karnını doyurmayı düşünerek çabuk çabuk yiyor, ağzını şapırdatarak çiğnediği ekmek kabuğuna ne zaman biteceğini anlamak istercesine bakıyordu. Tarlalara koyu bir gölge çökmüş, ekinler altınımsı renklerini yitirerek sarı-pembe karışımı bir renge bürünmüştü. Güneybatıdan başlayarak gökyüzüne yayılan dağınık bulutlardan tarlalara gölgeler düşüyordu. Gölgeler başakların üstünden kayarak, kıyısında iki adam karaltısı görünen ormana doğru ilerliyordu. Ağaçlardan da gölgeler düşüyor, bütün bu koyuluklardan insanın ruhuna bir hüzün çöküyordu.

Azyamının eteğindeki ekmek kırıntılarını avucuna çırpıp oradan da diliyle yalayan Yefimuşka;

"Şükür sana, Tanrım!" diye söylendi derinden gelen bir sesle. "Biz kullarını, aç sefil bırakmıyorsun, bizler de sana duacıyız... Ee, dostum, burada biraz mola versek nasıl olur? Hapishaneye geç kalmayız herhalde."

Dostu başını salladı yalnızca.

"Çok güzel yerlerdir buralar, karış karış bilirim... Nah şu yanda Tuçkov Beylerinin çiftliği vardı."

Yefimuşka'nın eliyle gösterdiği yere çabucak dönüp bakan mahpus;

"Hani nerede?" diye sordu.

"Na orada, şu burunun ardında. Bütün bu yerler onlarındı. Çok varlıklı insanlardı, ama savaştan sonra batıp gittiler işte... Ben onların köylüsüydüm, buralardaki bütün insanlar da öyle ya!.. Büyük bir aileydi. Albay Aleksandr Tuçkov ailenin büyüğüydü. Dört oğulları vardı, kim bilir şimdi her biri nerdedir! Çil yavrusu gibi dağılıp gittiler. Dört çocuktan yalnız İvan Aleksandroviç'in yeri biliniyor, işte ben de seni ona götürüyorum. Karakol komutanımızdır, epeyce de yaşlandı artık..."

Mahpus gülmeye başladı. Kendine özgü, içten gelen, boğuk bir gülüşle gülüyor, göğsü ve karnı inip inip kalkarken yüzü hiç değişmiyor, yalnız sırıtan dişlerinin arasından hırlamaya benzeyen boğuk sesler çıkıyordu.

Yefimuşka korkuyla büzüldü, sopasını daha bir sıkı tutarak;

"Ne o? Yoksa var mı sende biraz?" diye sordu.

Mahpus gülmesine devamla kesik kesik;

"Yok bir şey, şimdi geçer," karşılığını verdi. "Sen anlatmana bak!.."

"İşte böyle... Bir zamanlar Tuçkovlar geldi geçti buralardan... Kimi öldü, kimi kayboldu; kaybolanlar da sağ mıdır, ölü müdür, kimse bilmez... Hele biri vardı, en küçükleri, adı Viktor... Biz ona Vitya derdik. Çok iyi arkadaştık onunla... Bizlere özgürlüğümüz* verildiğinde o da ben de on üç on dört yaşlarındaydık... Kulakları çınlasın, iyi çocuktu! Altın gibi bir yüreği vardı... Kim bilir, şimdi nerelerdedir? Yaşıyor mu, yoksa ölüp gitti mi?.."

Yol arkadaşı, Yefimuşka'ya sessizce sordu:

"Nesiydi en çok hoşuna giden?"

"Hoşuma gitmeyen yanı var mıydı ki! Aklını mı sayayım, güzelliğini mi, yoksa iyi yürekliliğini mi?.. Ah, iki gözüm, sen ikimizi bir arada görmeliydin! Ah, ah, ah! Ne oyunlar oynar-

* 1861'de toprak köleliğinin kaldırılması –ç.n.

dık, ne hoş günler geçirirdik! Gün olur, 'Hey Yefimuşka, haydi ava gidelim!' diye bağırırdı! Bir tüfeği vardı, babası doğum gününde armağan etmişti, hep ben taşırdım. Ormanlara gider, bir gün, iki gün, üç gün kalırdık... Eve döneriz, onu azarlarlar, bana temiz bir sopa çekerler. Hiç uslanır mıyız! Daha ertesi gün, 'Hey, Yefimuşka, haydi mantar toplamaya gidelim!' Kucak kucak mantar toplardık. Vurduğumuz kuşların sayısı belli değil! Kelebekler, böcekler yakalar, onları kutulara iğnelerdik... Ah, ne hoştu o günler!.. Bana okumayazma bile öğretmek istediydi... Bir gün, 'Yefimuşka' dedi, 'gel sana okuma öğreteyim!' 'Nasıl istersen öyle yapalım,' dedim. Çalışmaya başladık... Bana 'a' söyle der, ben anırır gibi 'aa' derim. Gülüşürüz. Önce bu iş bana şaka gibi geldiydi, 'Okuma köylü kısmının nesine?' diyor, pek aldırmıyordum. O ise bana durmadan öğütler verir, 'Salak' derdi, 'okumasını öğrenesin diye özgürlüğün verildi sana!.. Okumayı yazmayı öğrenirsen yaşamayı, hakkını aramayı da öğrenirsin!..' Ufacık çocuk, ama akıllı mı akıllı, büyüklerinden nasıl işitmişse tıpkısını söylüyor... Boşuna konuşuyordu iki gözüm... Okumam yazmam olursa daha iyi görecek, daha iyi anlayacakmışım... İyi olmasına iyi, ama o işi yapacak adam nerde? Neyse, dersler devam ediyor, seninki çalışmaya kendini öyle bir vermiş ki, bana soluk aldırmıyor! 'Aman' diyorum, 'ne olur, bırak beni, ben bu işi beceremeyeceğim!..' Bana bağırıp çağırıyor, 'Öğrenmezsen babamın kırbacıyla döverim!' diyor. 'Yalvarırım, yapma, öğreneceğim,' diyorum... Bir keresinde dersten kaçtım, başımı alıp gittim. Tüfek elde, bütün gün aramış, beni vurmak istemiş. Sonra karşılaştığımızda, 'O gün elime bir geçseydin, seni vuracaktım,' dedi. İşte böyle sert bir çocuktu, gözünü budaktan sakınmaz, dediği dedik, gerçek bir bey!.. Beni de çok severdi, hem de ateşli bir sevgiyle... Bir gün babam beni atın dizginiyle dövüyordu. Vitya bunu görür görmez hemen bizim eve koştu. Bir de geldi ki, Tanrı seni inandırsın, öfkesinden yüzü sapsarı, zangır zangır titriyor. Yumruklarını sıkmasıyla babamın üstüne yürümesi bir

oldu. 'Ne hakla bu çocuğu dövüyorsun?' dedi babama. Babam, 'Döverim, oğlum değil mi?' dedi. 'Oğlunsa oğlun, ben razı değilim. Senin sırtın da aynı onunki gibi olacak!' diye sertçe karşılık verdi. Ondan sonra da ağlaya ağlaya kaçtı gitti... Sonra ne olsa beğenirsin? Dediğini yaptı, hem de fazlasıyla... Anlaşılan konaklıları* toplayıp kandırmış, dediklerini yerine getirmiş. Bir gün babam eve geldi, mintanını çıkarırken bir de ne göreyim, sırtında kırbaç izleri yok mu? Bana çok kızdı, 'Çektiklerim hep senin yüzünden, seni gidi bey yardakçısı seni!' diyerek beni bir kez daha güzelce patakladı... Bey yardakçılığına gelince, boş laftır bunlar, hiçbir zaman öyle olmadım ben..."

Mahpus onu onaylarcasına titreyerek;

"Doğru, hiç olmadın, Yefim," dedi.

Sonra da:

"Şimdi de olmayacağın meydanda!" diye ekledi çabuk çabuk.

"Çok doğru söylüyorsun! Vitya'yı seviyordum, işte mesele orada. Zaten Tanrı vergisi bir çocuktu, bir ben değil, onu herkes severdi... Bilsen, öyle güzel konuşurdu ki! Aradan otuz yıl geçtiği için hiçbirini anımsamıyorum... Şimdi nerelerdedir acaba? Yaşıyorsa ya en yüksek yerdedir, ya da en diplerde... Yaşam kazanı demişler buna, kaynar kaynar da, doğru dürüst bir yemek pişmez! Bir sürü insan böylece ziyan olur gider. Kimisine de daha ölmeden acırsın..."

Yefimuşka böyle diyerek derin derin içini çekti, başını önüne eğdi. Bir dakika büyük bir sessizlik içinde geçti.

Mahpusun yüzü cana yakın, tatlı bir gülümsemeyle aydınlandı, Yefimuşka'ya bakarak neşeyle;

"Bana da acıyor musun?" diye sordu.

"Hey, Tanrı'nın garip kulu, sana acımayayım da kime acıyayım? Şöyle bir düşünürsek, ne biçim bir adam olduğun çıkıverir ortaya... Durmadan dolaştığına göre, ne yur-

* Bey konağında çalışanlar –ç.n

dun olmalı, ne de yuvan... Kim bilir, büyük bir günah taşıyorsundur belki de... Garibin birisin kısacası..."

"Öyle," dedi mahpus...

Yeniden sustular. Güneş batmış, gölgeler koyulaşmıştı. Havaya nemli toprak, çiçek, ağaç küfü kokusu yayılmıştı... Konuşmadan uzun zaman oturdular...

"Burası da çok rahatsız! Nasıl olsa kalkacağız, önümüzde daha sekiz versta yolumuz var. Onun için kalk bakalım, babalık!"

"Biraz daha oturalım," dedi 'babalık'.

"Benim için hava hoş, orman kıyısında bir gece geçirmek isterim... Kentten döner dönmez bucağa gitmeyecek olsam burada gecelemeyi çok isterdim. Niye geç kaldın diye çıkışmalarından korkarım."

"Korkma, bir şey söyleyemezler sana."

"Senin yapacağın bir şey mi var ki?" diye sordu bekçi gülerek.

"Var."

"Sanmam."

"Neden?"

"Çok şakacı adamsın sen! Karakol komutanı öyle bir sopa atar ki, feleğini şaşırırsın!"

"Doğru mu söylüyorsun?"

"Acımasızlıkta üstüne yoktur! Sonra çok da eline çabuktur. Kulak tozuna bir patlattı mı, bacakların zangır zangır titremeye başlar."

"Biz de ona karşılığını veririz!"

Mahpus kendine güvenen bir sesle böyle söyledikten sonra eliyle bekçinin omzuna dostça vurdu.

Bu senli benli davranış Yefimuşka'nın hoşuna gitmemişti. Ne olursa olsun, şu anda adamın üstü sayılırdı; bu çaylak, göğsünde bakır bir nişanın bulunduğunu bilmeliydi. Yefimuşka ayağa kalktı, sopasını eline aldı, bekçi nişanını göğsünün tam ortasına getirdi, sertçe;

"Kalk, gidiyoruz!" diye bağırdı.

"Gitmem!"

Yefimuşka şaşırdı, gözlerini belertti, yarım dakika kadar sustu. Mahpusun neden böyle birdenbire değişerek şakacı bir adam olduğunu anlayamıyordu bir türlü.

Sesini biraz yumuşatarak:

"Ee, hadi gevşeme de gidelim!" dedi.

Mahpus ise kesin bir sesle;

"Gitmem!" diye diretiyordu.

Yefimuşka şaşkınlık ve öfkeyle bağırdı.

"Ne dedin? Nasıl gitmezmişsin?"

"Gitmeyeceğim işte! Burada kalıp bu geceyi seninle geçirmek istiyor canım... Hadi, bir ateş yakıver şuraya!.."

"Bak sen şu işe! Sana gecelemek nedir gösteririm! Ateşi de sırtında yakarım!"

Yefimuşka böyle bağırırken bir yandan da şaşmaktan kendini alamıyordu. Adam hem "Gitmem!" diye diretiyor, hem de karşı koymadan, kavga mavga çıkarmadan uzandığı yerde yatıyordu. Bu adama ne demeliydi şimdi?

Mahpus sakin bir sesle;

"Bağırma, Yefim!" dedi.

Yefimuşka sesini kesti, bir bacağından öbürüne kaykılarak mahpusun tepesinde dikildi, iri iri açılmış gözlerle ona bakmaya başladı. Beriki de gözlerini dikmiş bekçiye bakıyor, baktıkça gülümsüyordu. Yefimuşka aklını başına bir türlü toparlayamıyordu. Nasıl etmeli de bu adamı yola getirmeliydi?

Yol boyunca surat asan, yüzü gülmeyen bir berduşun birdenbire neşelenmesi için ne gibi bir sebep olabilirdi? Şunun üstüne çullanıverse, kollarını büküp ensesine bir iki tokat patlatsa kuzu kuzu gelirdi. Yefimuşka böyle düşünüp kararını verdikten sonra, bir köy bekçisinin hakkı olan sertliğin hepsini birden kullanarak bağırmaya başladı:

"Hey, adam bozuntusu, sen buraya bak bakayım! Deminden beri yaptığın terslikler yeter artık! Haydi, kalk, gi-

diyoruz! Yoksa seni sımsıkı bağlarım, tıpış tıpış gelirsin peşimden! Hele bir iki de patlattım mı, neye uğradığını şaşırırsın! Davran, haydi!"

"Bunları bana mı söylüyorsun?"

"Ne sandın ya, tabii sana!"

"Sen ha! Hem de Vitya Tuçkov'a ha!"

Yefimuşka şaşırmışa benziyordu.

"Hele seni madrabaz seni! Kimmişsin bakayım? Yine ne numaralar çeviriyorsun?"

Mahpus istifini bozmadan gülümsüyordu.

"Ee, Yefimuşka, bağırmayı bırak artık!" dedikten sonra ayağa kalkarak elini ona uzattı.

"Merhaba mı diyeceğiz?"

Yefimuşka geri geri çekilirken belermiş gözlerle mahpusun yüzüne bakıyordu. Sonra dudakları titredi, yüzü buruştu.

"Ne diyorsunuz? Demek siz Viktor Aleksandroviçsiniz?"

"İstersen belgelerimi göstereyim ya da geçmiş günleri anımsatayım daha iyi!.. Kamenets ormanlarında kurt çukuruna düştüğünü anımsıyor musun? Bir gün de kuş yuvası bozmak için ağaca tırmanmıştın da, budağa baş aşağı takılıp kalmıştın? Ya ihtiyar sütçü kadın Petrovna'nın kaymaklarını çalmamıza ne dersin? Bize ne güzel masallar anlatırdı, değil mi?"

Yefimuşka yığılır gibi düştü, şaşkın şaşkın gülmeye başladı.

"İnandın mı şimdi?"

Mahpus böyle diyerek onun yanına oturdu. Elini omzuna koydu, yüzüne dostça bakmaya başladı. Yefimuşka susuyordu. Ortalık iyice kararmıştı. Ormandan gelen karışık sesler arasından sanki bir de fısıltı işitiliyordu. Uzaklarda bir yerde bir gecekuşu inler gibi ötüyordu. Bulutlar belli belirsiz bir kımıldanışla ormana doğru kayıyordu.

"Ee, Yefim, söyle bakalım, yoksa sevinmedin mi? Ya da

çok sevindiğin için mi böyle susuyorsun? Ah, benim temiz yürekli arkadaşım! Çocukluğunda nasılsan, hiç değişmemişsin! Yefim! Hadi konuşsana, sevgili dostum!"

Yefimuşka eteğine ikide bir burnunu siliyordu. Mahpus başını sallayarak, çıkışırcasına;

"Çevir yüzünü bakayım! Oh, oh, oh! Şunun haline bakın!" dedi. "Ayıp! Nerdeyse elli yaşına basıyorsun, hâlâ bu işleri bırakmadın mı? Bırak şimdi ağlamayı!"

Bunları söyledikten sonra bekçiyi omzundan kucakladı, yavaşça sarstı. Bekçi sesi titreyerek güldü, arkadaşına bakmadan konuşmaya başladı:

"Sevinmez olur muyum hiç? Çok sevindim... Demek, sizsiniz? Hemen inanmak kolay mı? Vitya, nasıl olur da siz bu duruma düşersiniz? Hapishane yolunda... Nüfus kâğıdı yok... Kuru ekmekle karnını doyuruyor... Tütünsüz... Aman Tanrım! Bu ne biçim düzen böyle? Şu anda ben sizin yerinizde olsam siz de hiç olmazsa bir köy bekçisi filan olsanız biraz aklım erer. Ama şimdi buna ne demeli? Ben sizin yüzünüze bir daha nasıl bakarım? Sizi içimde hep sevinç duyarak anımsamışımdır... Şöyle bir düşünecek olursak, ne hoş günler geçirmişiz! Aklıma geldikçe bir tuhaf oluyorum. Şu duruma bakın! Aman Tanrım!.. Kime söylesem inanmaz!"

Ayaklarına bakarak kesik kesik konuşuyor, elleriyle kâh göğsünü tutuyor, kâh boğazına sarılıyordu.

"Kimseye söylemesen daha iyi edersin. Üzülmeyi de bırak artık... Beni merak etme... Belgelerim vardı, kimse beni tanımasın diye göstermedim... Kardeşim İvan beni hapse atmaz, üstelik adam olmam için yardım bile eder... Ben onun yanında kalırım, seninle birlikte yine ava çıkarız... Görüyorsun, her şey nasıl iyi bir sona bağlandı!"

Vitya bunları, büyüklerin çocukları avuturken kullandıkları okşayıcı bir sesle söylemişti. Ay ormandan buluta doğru yükselmiş, bulutun ayışığıyla aydınlanan kenarları

yumuşak, cam rengine bürünmüştü. Ekinlerin arasından bıldırcınlar bağrışıyor, uzaktan uzağa bir çulluk ötüyordu... Gecenin karanlığı koyulaştıkça koyulaşıyordu.

"Gerçekten de öyle," dedi Yefimuşka. "İvan Aleksandroviç öz kardeşine yardım etmeyip de ne yapacak? Siz de böylece yeniden iyi bir yaşama kavuşursunuz. Ne güzel işte... Ava da çıkarız... Ama ne de olsa eski günler başkaydı... Öyle sanırdım ki, siz yaşamda çok işler başaracaksınız!.. Umulan çıkıyor mu ki!"

Vitya Tuçkov gülmeye başladı:

"Bak, Yefimuşka, dostum, benim girip çıkmadığım iş kalmadı... Çiftlikten payıma düşeni satıp yedim, girdiğim memurlukta tutunamadım, aktörlük yaptım, kereste alım satımına giriştim, sonra kendim aktörleri çalıştırdım... Daha sonra başka bir işe girerek son meteliğime kadar her şeyimi yitirdim, üstelik boğazıma kadar borca girdim. Ya işte! Başıma neler gelmedi neler!.. Neyse, şimdi hepsi geride kaldı..."

Elini boş verircesine sallayarak cana yakın bir biçimde güldü.

"İşte böyle, Yefimuşka kardeş! Bey de değilim artık, kurtuldum bu hastalıktan. Seninle birlikte öyle bir yaşam süreceğiz ki, sorma gitsin! Hey, sana ne oluyor bakayım?"

Yefimuşka ezik bir sesle;

"Yok bir şeyim!" diye karşılık verdi. "Size söylediklerimi anımsıyorum da, utancımdan yerin dibine geçiyorum... Uygunsuz, ne kaba sözler! Köylüyüz işte başka ne beklenir bizden! Demek, burada gecelemek istiyorsunuz! Şimdi ateş yakarım..."

"Hadi öyleyse, elini çabuk tut!.."

Mahpus sırtüstü yere uzandı, bekçi ise bir anda ormanda gözden kayboldu. Biraz sonra oradan hışırtılar, dal budak çıtırtıları gelmeye başladı. Çok geçmeden Yefimuşka

kucak dolusu çalı çırpıyla geldi, bir dakika kadar sonra da küçük dallardan oluşan tepecikten yukarı doğru alevin kırmızı dilleri neşeli neşeli kıvrılmaya başladı.

İki eski arkadaş karşı karşıya otururken ateşe dalgın gözlerle bakıyor, pipoyu sırayla tüttürüyorlardı.

Yefimuşka üzgün üzgün;

"Tıpkı eski günlerdeki gibi!" dedi.

"Ama zamanlar başka!" karşılığını verdi Tuçkov.

"Ya öyle! Yaşamanın biçimi bile değişti, şimdi yaşam daha acımasız... Bakın, ne duruma getirmiş sizi?"

"Daha belli değil," dedi Tuçkov gülerek, "o beni mi bu duruma getirdi, yoksa ben mi onu?.."

Yeniden sustular.

Yavaştan yavaştan bir şeyler fısıldayan orman, karanlık bir duvar gibi arkalarında yükseliyor, ateş neşeyle çıtırdıyor, ateşin çevresinde gölgeler sessiz sessiz oynaşıyor, zifiri bir karanlık tarlaları dolduruyordu.

1895

(Çeviren: Mehmet Özgül)

DÜĞÜN

... Bildikleri bütün oyunları oynadıktan sonra evcilik oynamaya karar vermişlerdi. Bu fikir Petya'nın aklına gelmişti. Petya, kız kardeşinin iskambillerden yaptığı dört katlı kuleyi yıkmış, bu hareketiyle kızcağızı kızdırdıktan sonra sıkıntılı bir ifadeyle pencereye doğru gitmiş, sandalyeye tırmanmış, alnını cama dayayarak sessizce sokağı seyre koyulmuştu.

Yağmur yağıyordu. Gökyüzü kapalıydı ve yağmurun iç sıkıcı, tekdüze sesi duyuluyordu.

Sokağın ortasındaki su birikintilerinden bir araba geçiyordu. Arabada, hasıra sarınmış bir köylü oturuyordu. Petya'ya, tekerleklerin parke taşlarında çıkardığı takırtı bile ıslakmış gibi geldi. Karşıdaki evin pencereleriyse sanki, yaşlı bir körmüş gibi bakıyordu. Sonya yere oturmuş ağır ağır iskambilleri topluyordu; dudaklarını öne uzatmış, kardeşiyle kavga etmek niyetiyle pırıl pırıl parlayan gözleriyle ona bakıyordu.

Petya, sandalyeden inmeden kız kardeşine seslendi:

"Ne yapalım biliyor musun? Hadi gel evcilik oynayalım!.."

Sonya kararlı bir cevap verdi:

"Artık seninle oynamak istemiyorum..."

Bunun üzerine Petya, sandalyeden yere atladı, Sonya'ya yaklaştı, bir elini pantolonunun cebine soktuktan sonra

öteki elini kızın başına koydu, daha sonra kendi üstünlüğünü bilen bir insanın ses tonuyla, onu razı etmeye çalıştı. Bu sırada elleri iskambillerle dolu küçük kız, kardeşinin elinden kurtulmak için kafasını iki yana sallıyordu.

"Siz kızlar ne kadar aptalsınız... İskambilden yapılmış küçücük bir ev için insan bu kadar kızar mı? Nasıl olsa yıkılacaktı... İyisi mi gel, evcilik oynayalım..."

"Oynamayacağım işte, istemiyorum..."

"Sonyacığım! Hadi, lütfen oynayalım... Bak çok güzel olacak. Abajurları kafamıza geçiririz... sonra ben kırmızı bir şal örtünürüm... çünkü ben aynı zamanda papaz da olacağım. Hem papaz, hem de damat olacağım. Sen de gelin... Misafir odasındaki beyaz abajurla annemin odasındaki yuvarlak masanın dantel örtüsünü alırsın... Sandalyeleri dizeriz, sandalyelerin etrafında döner, şarkı söyleriz... Tamam mı? Sonra da kendimize bir ev yaparız. Hizmetçi Annuşka'nınki gibi bizim de her şeyimiz olur... Hatırlıyor musun, Annuşka evlendiği zaman da yağmur yağıyordu, annemle babam yoktu, Manya teyzenin de başı ağrıyordu... Dadı, Vernıy'ın kuyruğunu kapıya sıkıştırmıştı da köpek bahçeye kaçmış, ciyak ciyak bağırmıştı hani... Dadı da kızıp küfretmişti!"

Bu anı, Sonya'nın küçük yüzünde bir gülümseme yarattı ve onu yumuşattı.

Sonya kardeşine bakarak ciddi bir ifadeyle:

"Gelinin gelinlik giymesi gerekir..." dedi. "Hani gelinlik nerde?"

Petya çevresine bakarak düşündü.

"Pencereden bir perde indirsek olur mu acaba? Yetişemeyiz ama..."

"Koparsa kızarlar bize."

"Evet..." dedi Petya ve yere, kız kardeşinin yanına oturdu.

İkisi de konuşmuyordu. Sıkıcı bir hava oluşmuştu...

Aşağıdan, mutfaktan telaşlı sesler, arada sırada da bağırtılar geliyordu...

"Annuşka, Faddey'le kavga ediyor..." dedi Sonya.

"Her zaman birbirlerine bağırıyorlar, kavga ediyorlar... Babam diyor ki, birinden birini kovmak gerekmiş."

"Ama Faddey, Annuşka'yla evlenmeden önce, yani sadece arabacıyken onu dövmüyordu," dedi Sonya düşünceli bir biçimde.

"O zaman dövemezdi ki, Annuşka şikâyet edebilirdi Faddey'i," diye akıllıca bir açıklama yaptı kardeşi.

"Kime?"

"Babama..."

"Ya şimdi?"

"Şimdi fark etmez artık... Evlendiler çünkü."

"Evlenince kavga edilebilir mi yani?"

Petya bir süre sustu.

"Faddey, edilebilir diyor. O çok kuvvetli. Komşunun kapıcısıyla dövüşmüştü de onu yere yıkmıştı..."

"Annuşka da kuvvetli..."

"Ama kadınlar kocalarıyla kavga edemezler..."

"Neden ki?"

"Günah!" dedi Petya, biraz düşündükten sonra.

Sonya yerden kalktı, üşüdüğünü söyleyerek büzüldü.

"Çok sıkıcı da ondan," dedi Petya. "Böyle odun gibi oturmayıp oyun oynasaydık hem eğlenirdik, hem de ısınırdık. Oynayalım mı?"

Sonya, minik ayaklarıyla tırmandığı ve sarı buklelerin arasından küçük beyaz alnının göründüğü derin koltuktan:

"Evcilik mi?" diye sordu.

"Evet! Hadi, lütfen! Gelinlik olmasın, önemli değil, biz de yoksul düğünü yaparız. Babamın masasından birer büyük kalem alalım elimize, mum olarak... Kalemler muma çok benzer, uçları aleve, sapları muma benzer..."

"Benim eteğim kuyruklu olmalı," diyerek oynamayı kabul ettiğini belirtti Sonya.

"Ama biz zaten gösterişsiz bir düğün yapacağız, kuyruğa ne gerek var?"

Petya, kız kardeşinin ısrarcılığına bozulmaya başlıyordu. Bu kızlar hep böyle mızıkçılık ederler.

"Peki evimiz neresi olacak?"

"Üç kanatlı aynanın arkası. Aynayı biraz öne çeker, paravana olarak kullanırız... Sonra puflardan yatak yaparız, annemin masasının çekmecelerini alırız, onlar da komodin olur. Sandalye yerine de kanepenin yastıkları..."

"Sonra"

"Ne sonrası?" diye sordu Petya, suratını asarak.

"Yani sonra ne yapacağız?"

Petya biraz bozuldu. Kız kardeşi ona merakla bakıyordu, anlaşılan oyun ilgisini çekmeye başlamıştı... Küçük kızın gözleri canlanmış, ateş gibi parlıyordu...

"Sonrası, sonra artık... Bakarız... Oturacağız, misafir çağıracağız, Juja'yı ve kediyi getirebiliriz, misafirimiz olurlar... Annemin odasına, tiyatroya gideriz... Tam evliler gibi yaşarız; ben kitabımı alır, babam gibi işe giderim, sen yemek yaparsın, evi toplarsın, tıpkı..."

"Annem hiçbir şey yapmıyor ki..." diyen Sonya aile içindeki günlük yaşam düzeni konusunda bir düzeltme yaptı.

"Ben, Annuşka gibi demek istemiştim... Sonra ben babam gibi surat asarım, sen odaya gidersin, güya kapıyı kilitlersin... Ben de sana bağırırım, hatırlıyor musun, pazar günü babamın bağırdığı gibi. Hem de yumruğunu masaya vurmuş ve tükürmüştü," diye hararetle anlatıyordu Petya...

Sonya düşünceli bir biçimde:

"Ayağıyla da sandalyeye vurup devirmişti... Ben o zaman çok korkmuştum," diye ekledi.

"Hatırlıyor musun, annem nasıl bağırmıştı babama? Odamızın kapısından bakıyordum, annemin gözleri koca-

man kocamandı, dudakları da morarmış, titriyordu. Her yanı sarsılıyordu..."

"Korkunç!" dedi Sonya, koltukta biraz daha büzülerek.

"Önemli değil... İstersen biz öyle yapmayalım... Biz dümdüz yaşayalım. Hem zaten kavga ederken kötü de, sonradan bir şey olmuyor! Annemle babam da kavga ettikten sonra hep daha iyi oluyorlar... Barıştıkları zaman onlardan her şeyi isteyebilirsin."

"Evet," diye Sonya da onayladı.

"Oynayacak mıyız yani?"

"Hadi!" diyerek koltuktan yere atladı Sonya.

Birkaç dakika sonra odada bir yıkım ve kargaşa manzarası vardı. Mobilyaların hemen hemen hepsi bir köşeye çekilmişti; ortada üzerine örtü örtülmüş bir sandalye duruyordu yalnızca. Sandalyenin arkalığına bir nota defteri, açık bir biçimde dayanmıştı.

"Bu, papazın nikâh kıyarken okuduğu kitap," diye kız kardeşine açıklamada bulundu Petya.

Sonya da düğün için giyiniyordu. Büfeden büyük masa örtüsünü çıkarmış, bu örtüye sarınıyor ve çok güzel, kuyruklu bir gelinliği olduğunu görerek gülümsüyordu. Büyük yeşil Çin abajuru kafasında sallanıyordu; abajurun ucu arada bir burnuna düşüyor ve Sonya bu başlığı ensesine doğru itmek için kafasını sallıyordu. Sarı buklelerinin arasındaki minik suratına gölgeler düşüyor, bu da ona ciddi bir hava veriyordu.

Petya, misafir odasındaki masanın üzerinden aşırdığı kadife örtüyü kendisine ayin kaftanı yapmıştı. Onun kafasında da mavi cam abajur sallanıyordu. Petya bu kılıkta pek gülünçtü.

"Ben metropolit olacağım, öyle sıradan bir papaz değil. Tamam mı?"

Sonya, abajurdan kopardığı çiçekleri toplu iğneyle omzuna iğnelerken:

"Fark etmez," dedi.

"E, hemen hazır olacak mısın? Ben hazırım... Eldivenle kravat da gerekebilir... Damatlar onları da kullanıyorlar... hatırlıyor musun, hani yanımızdan bir çift geçmişti."

"Onlar düğüne gitmiyorlardı ki... sadece faytona binmişlerdi."

"Ama gelin de önlerinden gidiyordu!"

"Onların gelini değildi ki, yanında oturan yuvarlak şapkalı adamın geliniydi..."

"Neyse, önemli değil. Ben de eldiven giymem... Zaten hem de metropolit olacağım ya."

"Şimdi ne olacak?" diye sordu Sonya.

"Hazır mısın? Elini ver..."

Petya, Sonya'nın elini tuttu, yanaklarını şişirip, yüzüne ciddi bir ifade vererek masanın çevresinde dolaştırdı...

Petya, gözlerini döndürerek ve sol elini sanki buhurdan sallıyormuş gibi sallayarak:

"Bağışla Tanrımız! Tanrımız..." diye ilahi söylüyordu. Sonya ise bakışlarını yere indirmiş, başını nazlı nazlı Petya'nın omzuna doğru eğmiş, boş olan eliyle de "gelinliğinin" kuyruğunu tutarak onun arkasından yürüyordu.

Petya:

"Tanrım, Sofya kulunu koru!" diye ilahi söylüyordu ki, ayağı gelinin kuyruğuna takıldı. "Bak işte burada yanlış yaptın... Böyle yaparsan düşerim... Biraz daha yukarı kaldırsana şunu..."

"Ama yüzüğümüz yok..." diye ansızın durdu Sonya. "Yüzük de lazım."

Petya, bir yandan kafasındaki abajuru düzeltirken bir yandan da Sonya'nın yüzüne soru sorar gibi bakıyordu.

"Evet," diye kardeşine başını salladı Sonya. "Evet, lazım!"

"Önemli değil, canım... Zaten bitirdik... Evlendik işte. Şimdi eve gidelim."

Odanın, kendilerine ev yaptıkları köşesine yürüdüler. Bu köşeye geldiler ve el ele tutuşarak yan yana iki pufa oturdular.

"Hadi konuşalım," diye önerdi Petya...

"Hangi konuda?" diye sordu kız kardeşi.

"Hangi konuda olursa... Evlendikten sonra öyle susup oturulmaz."

"Benim canım konuşmak istemiyor..." dedi Sonya düşünceli düşünceli.

"Bak işte gördün mü, mızıkçılık ediyorsun... Seninle de oyun oynanmaz ki..."

Sonya elini kardeşinin elinden dikkatlice çekti ve gelinliğindeki toplu iğneleri çıkarmaya koyuldu.

Alacalı bulacalı masa örtüsüne sarınmış olan Petya, kafasında abajurla ve sıkıntılı yüz ifadesiyle Sonya'ya baktı, kaşlarını çatarak:

"Soyunuyor musun?" diye sordu.

"Evet... Daha ne olacak ki?" dedi Sonya.

"Soyunmanı istemiyorum..."

"Nasıl!" diye yüzünü ekşitti Sonya.

"Bunu istemeyebilirim! Çünkü artık senin kocanım, babamın, annemin kocası olduğu gibi. Ben..."

"Ben oynamıyorum!"

"Ben de senin oynamanı istiyorum... Sen benim karımsın ve beni dinlemek zorundasın... Soyunma dedim sana..."

"Bağırma... Aptal!"

"Bana kötü söz söyleyemezsin, salak!" diye öfkeyle bağırdı Petya.

Ama Sonya ayağa fırlamış, omzundan masa örtüsünü, kafasından abajuru çıkarıp atmış, ayaklarını yere vurup, öfkeli, gücenmiş, dudakları solmuş, titreyerek kardeşine:

"Anneme söyleyeceğim... Kötü söz söylüyorsun... Salak, çatlak, şapşal, ahmak," dedi.

"Seni gidi... hamamböceği seni!" diye bağırdı Petya ve yeni gelini göğsünden itti.

Sonya, kendisine hamamböceği denmesine hiç dayanamazdı. Petya'nın itmesiyle sendeleyip, pufun üstüne düştü. Hem öyle kötü düştü ki, pufun üstünden yere, üç kanatlı aynanın ayaklarının dibine yuvarlandı... Sonya'nın öfkeden pembeleşmiş küçük suratı, büyük bir devetabanı yaprağının arasından Petya'ya bakıyordu. Petya ise ayaklarını yere vurarak küçük kıza doğru eğilmiş, bağırarak kızdırıyordu:

"Hamamböceği, hamamböceği! İğrenç böcek!"

Sonya yerden kalkmadan yan döndü, elleriyle yüzünü kapayıp, acı acı ağlamaya başladı.

"Ağla, ağla! Hiç de acımam... Annem dönünce sana gösterecek gününü. Çünkü odadaki her şeyi senin dağıttığını söyleyeceğim... Evet, söyleyeceğim ve seni cezalandıracak, börek vermeyecek, sirke de götürmeyecekler."

Daha evliliğin ilk gününde bütün bu olanlar zavallı kızcağıza pek fazla gelmişti. Bir çığlık attı ve ayaklarını yere vurmaya başladı.

"Defol, pis Petya!"

Petya, öcünü almış olmaktan memnun pencereye doğru gitti. Pencerenin önünde kafasından abajuru, omzundan masa örtüsünü çıkardı, yeniden sokağa bakmaya başladı.

Yağmur hâlâ yağıyordu. Hava yine sıkıcıydı...

Camın arkasında yağmur şarıldıyor, odadaysa kız kardeşinin hıçkırıkları duyuluyordu. Petya üzüldü...

"Hadi, ağlama..." dedi arkasını dönmeden.

Sonya daha kuvvetli ağlamaya başladı.

Petya bir süre sustuktan sonra:

"Sana kartlarımdan beşini armağan edeyim, ister misin?" diye sordu.

Sonya keskin bir çığlık attı.

"Hadi Sonya!" diyerek kızın yanına geldi... "Ağlama!"

"Ağlayacağım işte..."

"Hadi lütfen!" Petya, yere, Sonya'nın yanına oturup elini kardeşinin omzuna koydu. Sonya, gözyaşlarıyla kızarmış yüzünü bir anlığına açıp Petya'nın elini itti.

"Sonyacığım! Başka ne istersin? Bu akşam sana kitap okumamı ya da dadıyı mürekkeple boyamamı ister misin?"

Her ikisi de Sonya'nın her zaman çok hoşuna giden şeylerdi; özellikle de dadının yüzüne bir şey sürülmüş olduğunu bahane ederek Petya'nın daha önceden mürekkebe batırdığı parmağını kadıncağızın yanağına ya da burnunun ucuna sürdüğü zaman dadının yüzünde oluşan küçük siyah leke çok hoşuna gidiyordu. Bunu gözünün önüne getiren Sonya yatışmaya başlamıştı.

"Dursana!" diye birden heyecanlandı Petya. "Sonya! Ne aptalsın! Ben seni ciddi olarak mı ittim sanki? Ciddi olarak mı bağırdım?"

Sonya yüzünü açtı ve işkilli, ama kardeşinin heyecanlı ses tonundan meraka kapılmış bir halde onun yüzüne bakarak yanına oturdu.

"Biz oyun oynuyorduk, öyle değil mi?"

"Evet..."

"Ne oynuyorduk? Evcilik değil mi?"

"Ee, ne olmuş?"

"Öyleyse niye ağlıyorsun?.. Aptal kız!"

Petya kahkahayla gülmeye başladı.

"Ee, ne olmuş? Ne olmuş?" diye sordu Sonya gülümseyerek.

"Ne aptal kızsın be!" diye el çırptı Petya...

"Sahiden kızmamış mıydın?" diye sordu Sonya, utangaç utangaç gülümseyerek.

"Sen sahi mi sanmıştın? Gerçekten mi? Seni gidi küçük bebek, seni!"

"Petya... Sen..."

"Bu öyle bir oyun ki, kavga etmek de gerekiyor! Karı

kocalar hep kavga etmiyorlar mı? Ee, o zaman oyunda da kavga etmek gerekir. Seni ne güzel de kandırdım ama! Düşünsene, bu her zaman olan bir şey..."

"Ben de sanmıştım ki..." dedi Sonya ve birden kendini tutamayarak gülmeye başlayıp, kardeşine sarıldı ve başını onun dizine çarptı. Gülmekten küçücük omuzları bile sarsılıyordu. Petya da bir yandan:

"Hamamböceğim benim, küçük böceğim benim!" diyerek kahkahalar atıyordu.

Ama Sonya böyle dediği için ona artık kızmıyordu.

Ve iki kardeş, yerde, dağılmış mobilyaların arasında otururken bu gülünç karı koca oyununa uzun bir zaman içten kahkahalarla güldüler.

1896

Hırsız

Yedi yaşlarında kadar bir erkek çocuk, tarak, fırça, sabun, cüzdan gibi ufak tefek eşyalar satan bir işporta tezgâhının önünde epeydir dolanıp duruyordu. İşportacı, kaygılı suratlarıyla eşyaları inceleyen iki delikanlıya cüzdan satmakla meşguldü. Delikanlılar, bir yandan işportacının kendilerini ikna etmek için söylediği sözleri kuşkuyla dinliyor, bir yandan da biri bırakıp öbürü eline alarak parmaklarıyla cüzdanın kilidini kurcalıyor, arada bir cüzdanı burunlarına doğru kaldırıp ışıkta inceliyorlar, sonra cüzdanı tezgâha bırakıp kararlı bir biçimde:

"Kırk kapik!" diyorlardı.

Sanki birbirlerini taklit ediyorlardı. Biri, öbürünün hareketlerini ve tüm mimiklerini ayrıntılarına varıncaya dek tekrarlıyordu. İşportacı, delikanlılara öfkeyle:

"Kırk mı? Ne diyorsunuz siz? Bana maliyeti altmış kapik zaten! Ama durun," diye onları durdurdu, "elli beşe indireyim ister misiniz?" dedi.

"Kırk kapik!" diye tekrarladılar alıcılar tekdüze bir sesle. Ve pazarlık yeniden başladı.

Ancak kurnaz bakışlı, üstü gür kıllarla kaplı kuvvetli elleri olan, kızıl saçlı işportacı ne kadar meşgul olursa olsun göz ucuyla da çocuğun bütün hareketlerini dikkatle izliyordu. Tezgâhın çevresinde delikanlılardan başka, bu pazarlığı izleyen iki-üç adam daha vardı ve çocuk bu adamların

arasında dönüp dolaşarak işportacıyı gözlüyordu. Çocuğun ayakları çıplaktı, üzerinde kirli, yırtık, kuşaksız bir gömlek, bir zamanlar pilili olan ama artık çuval gibi duran bir pantolon vardı. Çiçek bozuğu ve güneş yanığı yüzü kir içindeydi. Canlı gri gözleri yan yan bakıyor, açgözlülükle parlıyordu...

Alıcılardan biri kararlı bir biçimde elini sallayıp:

"Kırk beşe de vermez misin?" diye sordu.

"Kırk beşe!" diye yankı yapıyormuş gibi yineledi arkadaşı ve her ikisi de gözlerini umutla işportacıya diktiler. İşportacı ağzını çarpıtarak gülümsedi, sızlanmaya başladı:

"Zararına mı satayım be çocuklar? Herhalde ben de yiyorum, içiyorum, karım, çocuklarım var benim de. Bir kapikçik olsun kazanmayayım mı yani?"

"Keyfin bilir!" dedi alıcılar ve tezgâhın yanından uzaklaştılar. Onların ardından izleyiciler de gittiler. Bu hareketlilikten yararlanan çocuk, eğildi, iki delikanlının arasından daldı, bir anda elini ileri uzattı, tezgâhtan bir kalıp sabun kaptı ve... Arka üstü yere düştü.

"Hah işte enselendin evlat!" dedi işportacı sevinçle. Çocuğu bir ayağından tutmuş, yerde kendisine doğru çekiyordu. Onu tezgâhın altından uzanıp yakalamıştı ve şimdi çocuk, bir su yılanı gibi kıvrım kıvrım kıvrılarak elleriyle parke taşlarına tutunuyor ve serbest olan ayağını sallayarak karnının üstünde tezgâhın altına doğru gidiyordu. Suratı korkudan kıpkırmızı olmuştu. Kızıl saçlı işportacı, çocuğu hızla kendine doğru çekerek öbür ayağını da yakalamıştı. Bu arada çocuk çenesini taşlara çarptı. Sonunda çocuk adamla yüz yüze geldi. Kızıl saçlı adam çocuğu dizlerinin arasına sımsıkı hapsetmiş, güçlü parmaklarıyla da omuzlarından yakalamıştı. Çocuk, yarılan dudağını emiyor, kanla karışık tükürüğünü yan tarafa tükürüyor ve kollarını vücudunun iki yanına uzatmış, ellerini işportacının dizlerine koymuş sessizce bekliyordu.

İşportacıysa koyu, iri gözlerinde bir memnuniyet, sık kızıl sakalının arasından parlayan dişlerini göstererek gülümsüyor, çocuğa bakıyor ve bir şey demeden besbelli ki, hırsıza ne ceza vereceğini düşünüyordu.

Hırsızın küçük göğsü düzensiz bir biçimde inip kalkıyor, omuzları titriyordu... Çicek bozuğu yüzünde korku, keder ve bekleyiş yansıyordu.

İşportacı, kaşlarını çatıp dişlerini sıkarak:

"Ee, söyle bakalım," diye konuşmaya başladı. "Şimdi ben sana ne yapayım, ha?"

Çocuk omuzlarını kaldırıp indirdi.

"Seni hapse mi tıktırayım, yoksa bir temiz dayak mı atayım? Seç bakalım... Hangisi işine gelirse..."

"Bağışla beni amcacığım," dedi küçük hırsız üzüntüyle.

"Bağışlamak mı? Vay vay! Bak sen bacaksıza! Seni nasıl bağışlayabilirim, oğlum? Hırsızlık yaptın, benim malımı çaldın sen. Demek ki, seni hapse attırmam gerekiyor. Ben seni bağışlarsam, başkası da bir başkasını bağışlar, o zaman hapse kim girecek, söyle bakayım, ha?"

Gözleri yaşlı, dudakları titreyen çocuk alçak sesle ve inandırmaya çalışarak:

"Amcacığım, bir daha yap-ma-ya-cağım..." dedi uzata uzata.

"Bu laflar bana vız gelir! Yo, sen şimdi söyle bakalım, hırsızları affedersek karanlık zindanlarda kim yatacak?"

Çocuk sessizce ağlıyor, gözyaşları yanaklarından aşağı izler bırakarak süzülüyordu...

İşportacı, gözleri öfkeden parlayarak:

"Söyle, şeytan yavrusu, kim yatacak ha?" diye bağırdı ve hırsızın kulağına yapıştı.

"Hay-dut-lar..." dedi çocuk sessizce ve hıçkırıklarını tutarak.

Bu cevap işportacının hoşuna gitmiş olmalı ki, kahkahalarla gülmeye başladı.

"Seni gidi uyanık seni! Amma da hazırcevapmışsın! Haydutlarmış... Ne açıkgöz çocukmuşsun sen, kodesi boyla da aklın başına gelsin. Söyle bakalım, o sabunu niye yürüttün?.."

"Amcacığım! Vallahi de billahi de bir daha yapmam! Bir daha hiç yapmam!" diye bağırdı çocuk çınlayan bir sesle.

"Şşş! Bağırma öyle! Belki de seni affedeceğim, ama bağırırsan polis gelir, o zaman işin bitik demektir. Seni aldığı gibi kodese tıkar. Kodeste pis kokular, sıçanlar, kurbağalar, yılanlar ve her Allah'ın günü de dayak!"

Çocuğun omuzları kasılarak titremeye başladı, iri iri açtığı gözlerinde ise korku belirmişti. Hırsız, işportacının dizlerinden kendini kurtardı, ama adam, güçlü parmaklarıyla çocuğun omuzlarını mengene gibi iyice sıkıp alnına bir fiske vurdu.

"Al bakalım, tadına bak biraz! Uyanığa bak, kaçmak istiyorsun demek... Hadi cevap ver, sabunu niye aşırdın?"

"Sa-ta-caktım..." diye boynunu eğerek uzata uzata cevapladı çocuk.

"Demek satacaktın... Ee, parayı ne yapacaktın bakalım?"

"Şey... bir funtluk ekmek alacaktım..."

"Ee?"

"Bavyera kvası... Yarım şişe..."

"Bak sen şu açıkgöze!" diye gülümsedi işportacı. "Başka?"

"Başka bir şey alamazsın ki zaten..." diye içini çekti çocuk. "Sabuna yalnızca sekiz kapik veriyorlar."

"Vay vay vay! Demek ilk kez sabun aşırmıyorsun? Gördün mü? Sen bu kadar kötüyken ben seni nasıl bağışlayabilirim?"

Hırsız başını eğdi ve sustu.

"Peki evinde ekmeğin yok mu senin?"

Hırsız derin derin iç çekti ve yüzündeki gözyaşlarını eliyle silerek kafasını salladı.

"Anan-baban sana ekmek vermiyorlar mı?"

"Babam yok..."

"Nerde peki?"

"Bilmiyorum..."

"Ya anan?"

"Durmadan içki içer..."

"Ya-a!" dedi işportacı uzatarak. Bu hırsızla uğraşmaktan artık sıkılmıştı. Hatta esnemeye bile başlamıştı.

"Amcacığım! Bırak beni..." dedi çocuk sessizce ve başını çevirerek kızıl saçlı işportacının kıllı ellerinden önce birini, sonra öbürünü öptü. Bu öpüşler adamın hoşuna gitmişti. Bıyık altından gülümsedi. Eğlenmek için çocuğa biraz daha eziyet edecekti, ama artık sıkılmıştı. Üstelik de küçük bir kızın elinden tutmuş iki kadın, uzaktan mallarının bulunduğu tezgâha bakıyorlardı. İşportacı derin bir soluk aldı.

"Hadi git bakalım ..."

Hırsız kurtulmak istedi ve yüzü sevinçle aydınlandı...

"Nereye! Yo, dur bakalım, önce kulaklarını iyice bir çekeyim de..."

Ve kızıl saçlı adam, elinin düzenli hareketleriyle çocuğun başını bir yandan öte yana sallamaya başladı. Bir kulağı çektikten sonra ötekine yapıştı. Yüzünde bu hareketinden dolayı en ufak bir memnuniyet belirtisi yoktu. Kayıtsız bir yüz ifadesi vardı. Sonra da çocuğun ensesine bir şaplak indirdi ve:

"Hadi git! Ama beni sakın unutma," dedi.

Çocuk kıpkırmızı bir suratla ve acıdan yanan kulaklarını elleriyle tutarak yana doğru birkaç adım uzaklaşmıştı ki birden geri döndü... İşportacı şaşırmıştı.

"Az mı geldi yoksa?" diye sordu kaşlarını kaldırarak.

"Amcacığım..." diye sessizce konuşmaya başladı çocuk.

Adamın yüzüne yalvarır gibi bakıyordu. "Bana bir kapikçik versene!"

"Bura'a gel bakayım..." dedi işportacı, kaşlarını çatarak. "Nikita Yegoriç!" diye sokağın ötesindeki birine seslendi. Bu arada çocuğu omuzlarından tutuyordu. Çocuk, adamın seslendiği tarafa bakıp titredi. Pek sert bir polis memuru kılıcını eliyle tutmuş yoldan geçiyordu.

Çocuk, gözlerini işportacının yüzüne doğru kaldırdı. Onun yüzü de pek sertti. O anda büzülerek ve titreyerek ağlamaya başladı. Kafası sanki omuzlarının içine gömülmüştü.

"Bana bir iyilik yap, şunu karakola götür!" dedi işportacı, parmağıyla hırsızın kafasına bir fiske vurarak.

"Ne yürüttü?" diye sordu polis, hırsızı kolundan tutarak.

"Bir kalıp sabun... Aklını çelmişler çocuğun."

"Biz tanışıyoruz," diyerek başını salladı polis. "Gidelim Mişka. Dur bakayım, senin adın neydi?"

"Mitka," dedi hırsız uslu uslu.

"Mitka... Hadi bakalım!.. Yürüyerek gidelim, yakın nasıl olsa."

Yürüdüler. Polisin adımlarına yetişemeyen çocuk taşların üstünde zıplayıp duruyordu. İşportacı ise arkalarından bakarken esniyor, elini ağzına doğru kaldırarak haç işareti yapıyordu.

1896

Baca Temizleyicisi

Adı Fedka'ydı. On sekiz yaşlarında, açık kumral saçlı, pırıl pırıl mavi gözlü, haftanın altı günü ise, kuruma bulanmış, her zaman açık duran kalın dudaklarının arasından iki dizi sık, bembeyaz dişin, neşeli, güzel bir gülümsemeyle çok hoş bir biçimde ortaya çıktığı yuvarlak yüzlü bir delikanlıydı. İş gününün büyük bölümünü çatıların üstünde geçiren Fedka, üç yıldır kentte yaşadığı halde köylü saflığını henüz yitirmemişti. Kentin gürültüsü ve hareketli yaşantısı Fedka'nın içindeki bir yabaniye özgü sıkılganlığı henüz bastıramamıştı. Artık "kent kültürü" almış olan sobacı arkadaşlarının arasında adı aptala, kaba herife çıkmıştı.

Hemen hemen her zaman Fedka'yla alay ederlerdi. O da bunun için pek çok fırsat verirdi ellerine: Votka içmez, eğlence yerlerine gitmez, yazı tura oynamazdı ve yalnızca sobaların ağzını balçıkla sıvadığı ya da bacadan düşmüş bir tuğlayı yerine yerleştirdiği için arada sırada "bahşiş" niyetine eline tutuşturulan paraları harcamaya gayret ederek aylıklarını biriktirip her ay düzenli olarak köye, babasına gönderirdi.

Onunla alay ederlerdi, bu alaylara karşılık utanç içinde gülümser veya o da arkadaşlarıyla birlikte neşeli kahkahalar atarak kendisine gülerdi. Böylece arkadaşları iyice çileden çıkarlardı. O zaman da Fedka'ya yaptıkları şakalar daha kırıcı oluyordu. Bu durum Fedka'yı, arkadaşlarının ya-

şantısına ayak uydurmaktan alıkoyarak onlardan uzaklaştırıyor, uçarı ve utanmaz sobacılar arasında Fedka'nın basit ve iyi bir delikanlı olarak kalmasını sağlıyordu. Arkadaşlarının yanından, daima, gittiğinden daha büyük bir memnuniyet duyarak ayrılırdı ve kentteki yüksek yapıların çatılarına çıkmaktan çok hoşlanırdı. Bu çatılardan bakınca, bahçelerin yeşilliği içinde boğulmuş, geniş bir nehrin kıyılarının yıkadığı kentin güzel görünümü önüne seriliverirdi. Irmağın ötesinde, üzerlerinde köylerin bulunduğu koyu renk adalarla, ormanların oluşturduğu siyah şeritlerle ve taşkınlardan geriye kalmış gümüş renkli su birikintileriyle açık yeşil çayırlıklar görünür ve bütün bunlar, ötelere, göğe doğru koşarcasına uzaklaşırdı.

Ufkun genişliği, insanın gözlerini ve ruhunu her zaman okşayan ve ruhun duyarlığını adeta genişleten bir şeydir. Fedka, bazen bir bacanın tepesine kurulur, kendi elleriyle sardığı sigarayı içerken, aşağıda, ayaklarının dibindeki yaşamı sessizce seyrederek uzun zaman otururdu. Yerden yükseldikçe, kentin sokaklarında oraya buraya koşuşturan bütün bu insanların daha telaşlı, daha küçük ve daha mutsuz olmaları, nehrin ötesindeki çayırların daha geniş ve daha ilerilere doğru önünde açılması, bu çayırların üstündeki gökyüzünün daha temiz ve daha derin olması ona çok eğlenceli gelirdi. Yaşam, yükseklerden bakınca, aslında olduğu gibi görünmez... Ve yalnızca gökyüzü, insan için her zaman tek erişilmez şeydir. Bu seyrettikleri, Fedka'nın zekâsını geliştiriyor muydu? Kendi gözlemevinden aşağıya ve uzaklara baktığında kafasında ne gibi düşünceler uyanıyordu? Bunu kim bilebilir? Ama kuşku götürmez bir şey vardı: Bu gözlemler, baca temizleyicisinin hayal gücünü genişleterek duygularını etkiliyordu...

Belki de bütün bunların birbirini karşılıklı olarak etkilemesi sonucu bir gün Fedka'nın başına şöyle bir şey geldi:

Kentin en kalabalık mahallelerinden birinde, üç katlı bir

evin çatısında çalışıyordu; bacanın içine bir ağırlıkla ucuna paçavra bağladığı ipi sallandırmış, alçak sesle bir şarkı tutturmuş çevreye bakınıyordu. Aşağıda bir yerden kulağına bir şarkı geldi. Güzel, neşeli, pırıl pırıl bir şarkıydı bu, tıpkı tümüyle güneşten ve göklerin temiz mavisinden oluşmuş o gün gibi. Fedka, bu şarkıyı kim söylüyor, nerede söylüyor öğrenmek istedi; sacları tangırdata tangırdata kaygan çatıda aşağı doğru inip avluya bir göz attı.

Şarkı, daha yakın bir yerden, karşı evin çatı katındaki bir pencereden geliyordu. Pencerede iki saksı çiçek duruyordu. Fedka, bu çiçeklerin yaprakları arasından elindeki işin üzerine eğilmiş oturan bir genç kızın kumral başını gördü. Kızın uzun saç örgüsü omzundan dizlerine sarkıyordu. Küçük beyaz elleri, ince beyaz bluzunun altından hatları belli olan yuvarlak omuzları, kulağının üstünde kıvırcık bir saç tutamı, koyu ve gür kaşları, ufacık, kalkık bir burnu ve kırmızı dudakları vardı. Bundan başka odanın mavi duvar kâğıdıyla kaplanmış bir duvarı, üzerinde beyaz yastıklar olan bir yatak ve yatağın ayakucunda bir elbise askısı görünüyordu. Kız, kafasını kaldırmadan gayretle dikiş dikiyor ve şarkı söylüyordu. Fedka ise çatının kenarına oturmuş, dizlerini kollarıyla sarmış, dudağında bir gülümseme ona bakıyordu.

Kızın başı, pencerenin ve çiçeklerin içinde bir çerçeveye oturtulmuş resim gibiydi... Odasına henüz güneş girmemişti ve kız, gölgede oturuyordu. Öylesine beyaz ve güzeldi ki. Baca temizleyicisi herhalde uzun bir zaman kıza bakarak öylece oturacaktı, ama kız birden başını kaldırdı ve pencereye baktı. Bembeyaz dişlerin parladığı kapkara bir surat çatıdan doğruca ona bakıyordu. Kız irkildi. Çok utanan Fedka, ellerine dayanarak kalktı ve tekrar sacı tangırdatarak bacaya doğru tırmandı.

İşte bu andan sonra kızın pencerede, çiçekler içindeki kumral başı belleğine iyice yerleşti. O cumartesi hamama

gidip tertemiz yıkandı, pazar gün de bayramlık giysisini sırtına geçirip bu çatı katlı eve yollandı ve hemen hemen bütün gün evin çevresinde nöbet tuttu. Belirli hiçbir amacı yoktu, ama onu, o kızı görmek çok hoşuna gidecekti.

Ancak kızı göremedi... O zamana dek bilmediği tuhaf bir can sıkıntısıyla evine döndü. Uzun bir zaman, yani, o evde bir dahaki baca temizliğine kadar onu göremeyeceğini biliyordu. Evin bacaları ayda iki kez temizleniyordu ve Fedka, bir sonraki temizliğe kadar, üstelik de temizlik gününü öne aldığı halde, zor dayandı.

Dudağında hülyalı bir gülümsemeyle kapkara suratını kızın penceresine çevirip çatıda yine uzun süre oturdu. Ona bakıyordu ve hiçbir şey düşünmese de bakmak hoşuna gidiyordu. Kız, bu kez şarkı söylemiyor, sessizce dikiş dikiyordu, hem görünüşe bakılırsa acelesi vardı. Fedka, kızın ellerinde iğnenin nasıl hızla ışıldadığını izliyor, elleriyle yırttığı kumaştan gelen sesi işitiyor ve sürekli gülümsüyordu. Ona, hiç kimse bu kız kadar ustaca dikiş dikemezmiş gibi geliyordu.

Ama birden ayağı kazayla çatının kenarındaki oluğa takılıverdi. Saçtan çıkan ses kızı irkiltti, pencereye bakmasına neden oldu. Fedka bozuldu, oluğun içinde bir şey arıyormuş numarası yapmaya başladı. Göz ucuyla pencereye baktığında ise kız, ona dikkat etmeksizin yeniden dikişine eğilmişti. Kızın dikkatini tekrar çekmek istedi; kızın gözlerine bakabilmek onu çok memnun edecekti. Kızı bir kez daha kendisine baktırmak için bütün gücüyle ayaklarını vurarak çatının sacını gümbürdetmeye koyuldu, yüzüne de kaygılı bir ifade verdi. Gerçi bu gereksiz bir şeydi, çünkü yanaklarındaki ve alnındaki koyu kurum tabakası insanın yüzündeki korku ifadesini bile gizleyebilirdi.

Oyunu etkili olamamıştı: Kız bir daha ona bakmadı.

Fedka çatıdan isteksiz, mahzun, karışık, kederli bir duyguyla indi. Sonra kızı iki kez daha gördü, yine aynı yerden,

çatıdan; ama sokakta, tatil günleri kızın oturduğu evin önünde ne kadar nöbet beklediyse de bir kere bile ona rastlamadı. Ancak kızın başı, belleğine giderek daha parlak, daha belirgin bir biçimde kazınıyordu; hemen hemen her zaman gözlerinin önündeydi; sadece gözlerini kapatması yeterliydi, hemen canlıymış gibi karşısında beliriveriyordu. Fedka, onu hayalinde canlandırırken mutlulukla gülümsüyor, sanki hayalinin ne kadar güçlü olduğu konusunda kendisiyle gurur duyuyordu. Arkadaşları arasında ise Fedka'nın bu gülümsemeleri, ona giderek daha fazla "mesut adam" diye ad takmalarına neden oluyordu.

Bir gün kızı görme hayaliyle mutluluktan uçarak çatı merdivenini kedi çabukluğuyla tırmandı, hemen çatının öbür tarafına geçti, sevinçle pencereye baktı... Yavaşça geri saptı, ayaklarını oluğa dayadı, ağzını aptalca ve gülünç bir biçimde açarak donup kaldı.

Akşam olmuştu. Kızılımsı, eğik güneş ışınları pencereden odaya, doğruca duvarın yanındaki beyaz yatağa ve yatağın üzerinde oturan kızın çıplak göğsüne düşüyordu. Yatak da, bembeyaz vücut da pembeye çalan altın tozuna batmış gibi görünüyor, geç akşam güneşi, penceredeki çiçeklerin yaprakları üzerinde oyunlar oynuyordu. Kızın yanında uzun kara bıyıklı bir adam oturuyordu. Adam, bir eliyle kızın boynuna sarılmış, öteki eliyle de başını geriye çekerek uzun uzun dudaklarından öpüyordu ve bu sırada bıyığının bir ucu kızın omzuna değiyordu; kız büzülmüş, küçük bir topak haline gelmişti ve omzunu adamın göğsüne dayamış, elleriyle kâh yanaklarını, kâh başını ve boynunu okşayarak adama gülümsüyordu. Kızın dudakları, Fedka'nın bu dudakları görebildiği anlarda, hep titriyordu.

Fedka, bacaları temizlemeden çatıdan indi, evine gitti. Gitti, soyundu, yıkandı ve yattı. Ama uyuyamadı.

Biraz önce gördükleri gözünün önünden gitmiyordu. Bu mutluluk tablosu, şaşırtıcı bir netlikle kafasında canlanı-

yordu, sonunda yattığı yer iç bulandırıcı ve boğucu bir hale geldi. Evin önüne, sokağa çıktı ve bütün gece, ta şafak sökene kadar sırtını duvara dayayıp hiç kımıldamadan, içinde olup bitenlere kulak vererek, ama hiçbir şey anlayamayarak oturdu. İki yıl kadar önce, ilk aylığı olan ve köye, babasına göndermek istediği yedi ruble elli kapik parasını çaldırdığında da kendisini aynen böyle hissetmişti. Ama o zaman yine de sanki daha kolay olmuştu. Bir gün, iki gün geçmişti, ama Fedka'nın belleği gördüklerinden kurtulmak istemiyordu. Ne iş, ne yorgunluk, ne de her geçen gün onun biraz daha ipsiz sapsız biri olduğunu söyleyen arkadaşlarının kırıcı şakaları, yani hiçbir şey bu güzel sahneyi belleğinden söküp atamıyordu.

Pazar günüydü. Fedka, sabah ayininden sonra her zaman olduğu gibi arkadaşlarıyla birlikte bir meyhaneye çay içmeye gitti ve birden, herkesi hayretler içinde bırakarak kendisine bir şişe bira söyledi. Bu sipariş, bu solgun yüzlü, koca koca açtığı iri ve kederli gözleriyle belirsiz bir şeylere, sanki onların üzerinde durdukları, onlara farklı görünen her şeyin ötesine bakan bu saf delikanlıya karşı gülüşmelere ve iğneleyici alaylara neden oldu. Bir bardak, sonra bir bardak daha bira içti, arkasından votka getirdiler. Bu sersemin sarhoş halini görmek ilginç olacaktı. Fakat hiç de ilginç değildi. İçip içip sarhoş oldu, ansızın ağlamaya başladı. Suskun, hiç kimseye bir tek söz bile etmeden oturdu, dirseklerini masaya dayadı ve gözyaşları, yüzünün çizgilerinden bira, çay ve votkayla ıslanmış olan tepsiye düşerek onlarla karıştı. Daha güzel bir yazgıya layık olan bu gözyaşları hiç kimsede acıma duygusu uyandırmadı, ancak uzun alaylardan sonra biri onu evine götürüp yatağına yatırdı.

O günden sonra Fedka, basit ve kötümser bir insan için biricik unutma kaynağı olan ve insan yüreğinden tüm insanca şeyleri çıkarıp hızlı ve emin bir biçimde dağlayan o

renksiz sıvı ateşe gittikçe daha çok başvurmaya başladı. Bu durum, onu arkadaşlarının gözünde yüceltmişti. Sarhoşken asık suratlı ve kavgacı biri olup çıkıyordu, hatta ondan birazcık korkuyorlar ve eskisi gibi onunla alay etmekten de artık çekiniyorlardı. Hep böyledir zaten: Bir insan ne kadar alçak, ne kadar kötüyse onu daha anlaşılır, daha yakın buluruz; kötü insanlara, her zaman iyilere gösterdiğimizden daha büyük ilgi gösteririz, çünkü tek tek her birimiz için kötü bir insanla karşılaştırılmak, iyi bir insanla karşılaştırılmaktan daha kazançlıdır.

Aradan geçen zaman Fedka'ya çok uzun gelmişti, üç defa daha o çatıya çıkmış ve bu üç defada da pencereden o kıza bakma isteğine karşı direnmişti. Oysa bakmak istiyordu...

Dördüncüde dayanamadı. Eylül başlarıydı... Sonbaharın soluğu ağaçların yeşilini altın yaldıza bulamıştı, gökyüzünde kara bulutlar çoğalmış, hava berraklaşmış ve ufkun açıklığı artmıştı.

Fedka'nın başına bu olayın geldiği gün, ince, hızlı bir yağmur yağıyordu; her taraf, yer, gök, sıkıntılı, gri ve ıslaktı. Hepsi de aynı renkteki ağır yağmur bulutları koyu bir perde gibi tüm gökyüzünü kaplıyor, bu bulutlardan eleniyormuşçasına sonsuz bir yağmur kederli sesler çıkartarak dökülüyordu. Çatının sacı ıslak ve kaygandı. Fedka, bacanın yanında sırılsıklam dururken havanın çürük ve ağır olduğunu, içki mahmurluğundan başının ağrıdığını ve çatıdan inerek bir kez daha meyhaneye gidip biraz daha içmek gerektiğini hissediyordu.

Ve birden Fedka'nın ayakları nasıl olduysa çatıda kendiliğinden aşağıya, oraya, o pencereye doğru gitmeye başladı... Arkasından baca ağırlığı da gürültüyle yuvarlanıyordu. Fedka çatının kenarına kadar geldi, daha önce pencereye bakarken yaptığı gibi ayaklarını oluğa dayadı...

Yüreği sevinçle çarpıyordu, mutluluktan nerdeyse kah-

kahalarla gülmeye başlayacaktı. O, yani kumral kız oradaydı. Kızın kara bıyıklı arkadaşı da yanındaydı, ama kız ürkek bir halde duvara dayanmıştı. Adamsa göğsünü iyice şişirmiş kızın önünde duruyor ve kocaman yumruğunu kızın yüzüne yaklaştırmış onu tehdit ediyordu. Kız ellerini arkasına saklamıştı, son derece üzgün görünüyordu.

"Veriyor musun, vermiyor musun?" diye bağırdı bıyıklı adam kalın sesiyle ve kıza bir adım daha yaklaştı. Sanki şişkin göğsüyle onu duvara sıkıştırmak istiyordu.

Kız, bir elini sessizce arkasından çıkarıp adama uzattı, öteki elini ise başının üstüne kaldırdı.

"Ha şöyle!" dedi adam. "Korktun değil mi, düzenbaz? Hadi artık hoşça kal! Yine geleceksin, önümde diz çökeceksin; o zaman bekle, belki gelirim... Hadi öp beni!"

Kız, adamın boynuna sarılıp dudaklarından öptü. O zaman adam kıza bir tek söz bile söylemeden çekip gitti, kız ise kendini pencerenin önündeki masaya attı ve boğuk bir sesle:

"Aman Tanrım!" diye haykırdı. Fedka onun kalın saç örgüsünün havaya fırladığını, kızın elleriyle yanaklarına vurduğunu, sonra omuzlarının titremeye başladığını gördü. Hıçkırıklarını işitti. İlk başta onu böyle görmek hoşuna gitmişti. Tatlı, daha önce bilmediği yeni bir duygu yüreğini sıkıştırıyordu ve çatıdan kıza bir şeyler haykırmak istiyordu, yalnız kız ağlamaya başladığında ona çok acımıştı. İnsanların, karşılarında biri gözyaşı döktüğü zaman neler hissettiklerini kendisi de biliyordu. Kıza birkaç tatlı söz söyleme isteği yakıcı bir biçimde sarmıştı Fedka'yı.

"Küçük hanım!" diye fısıldadı, çatıdan eğilerek.

Kız, onun fısıltısını duyamazdı kuşkusuz.

"Küçük hanım!" diye daha yüksek sesle, daha fazla eğilerek seslendi.

Kız kımıldamıyordu, omuzlarıysa titreyip duruyor, elleriyle başını tutuyordu.

"Buraya baksanıza, küçük hanım..." diye telaşla bağırdı Fedka.

Tam bu sırada kız irkildi, kafasını kaldırdı, ama Fedka ona göre biraz yukarda kalıyordu, kızın gözleriyse gözyaşlarından buğulanmıştı, çatıdan penceresine doğru sarkmış olan Fedka'yı görmüyordu.

Fedka ise yüzünü kıza daha çok yaklaştırmaya çalışıyordu. O gün yüzü simsiyah değildi. Yağmur yağıyordu ve Fedka yaptığı işten sonra borulardan akan suyla yüzünü yıkamıştı.

Kız zavallı başını yine ellerinin üstüne koydu, tekrar hıçkırıklar duyuldu...

"Hey!" diye bağırdı Fedka. "Ne?.."

Kız şimdi onu görüyordu: Fedka, büyük, kara bir topak halinde kızın penceresinin yanından havada uçtu ve bir an için onun ışığını kesti...

Sonra kızın kulağına aşağıdan boğuk ve ağır bir ses geldi.

Odadan dışarı fırlayıp aşağı koştu. Kısa bir süre sonra avluda dikilmiş, şaşkın ve yaşlı gözlerle Fedka'ya bakıyordu. Fedka sırtüstü yatıyordu, gözleri açıktı, bir eli göğsünün üstündeydi, öbür eli yana düşmüştü.

Kapıcı, Fedka'nın yanında duruyor, düşünceli düşünceli belini kaşıyordu, bir aşçı kadın çığlık atarak avludan hızla geçti, avlunun etrafındaki pencereler tek tek açılıyordu.

"Çok kötü düşmüş..." dedi kapıcı içini çekerek.

"Penceremin yanından uçtuğunu gördüm... Ne kadar da genç... Gözleri ne kadar da iri..." dedi kız bütün vücudu titreyerek.

Ama kızın sözlerini Fedka artık duyamazdı. Kaburgaları ve belkemiği kırıldığı için ölmüştü...

Çamurun içinde, hareketsiz yatıyordu ve kederli sonbahar göğünden, üzerine soğuk gözyaşları dökülüyordu.

1896

Bir Saptama

I

... Sigara sönmüştü.

Mihail İvanoviç, sigarayı küllüğe koydu, sigaranın ucundaki zıvananın kartonunu parmaklarıyla bastırarak ezmeye başladı. Bunu öyle bir gayretle yapıyordu ki, sanki izmariti ezerken, üzerine yapışıp kalmış rahatsızlık duygusunu, artık sonsuza dek düzene girdiğini sandığı yaşamına saldırmaya hazır, ağır ve kötü bir şeyin olacağı önsezisini de onunla birlikte yok edebilecekti.

İzmaritle işini bitirdikten sonra parmaklarını silkeledi, gözlerine doğru kaldırdı, kirli bulmuş olmalı ki, cebinden bir mendil çıkarıp koltuğa iyice gömülerek ve güzel, siyah kaşlarını yukarı kaldırarak titizlikle parmaklarını silmeye başladı. Parmaklarındaki zifir temizlendikçe Mihail İvanoviç'in anlamlı, ince ve kendinden emin yüzündeki belli belirsiz düşüncelilik yerini kararlı bir ifadeye bırakarak kayboldu.

"Konuşmak gerek... Burada oturmak ve ne olduğunu düşünüp durmak aptalca... Besbelli sinirleri bozuk," diye düşündü tırnaklarını küçük bir çakıyla temizlerken.

Ortalık kararmıştı ve mobilyalarla sıkış tepiş doldurulmuş yüksek tavanlı, büyük çalışma odası sanki daha da sıkışık hale gelmişti. Bir tür sis kaplamıştı odayı. Sanki burada çok fazla sigara içilmişti ve göze belli belirsiz görünen

opal rengi bir duman, hareketsiz, hafif bir perde gibi havada asılı duruyordu. Pencerelerin kalın perdeleri indirilmişti, bir yerde, kumaşın içinden, kararan gökyüzü, parçacıklar halinde parlıyordu ve sokaktan geçen insanların kaldırımlarda yankılanan ayak sesleri duyuluyordu. Başka hiçbir ses işitilmiyordu ve bu, Mihail İvanoviç'in sinirine dokunuyordu. Bir etki almak ve bu etkiyle dünkü konuya takılıp kalmış olan zihnini canlandırmak, dünkü konudan bir biçimde uzaklaşmak istiyordu.

"En iyisi gidip sormak... Bu neyin nesidir diye açıkça sormak. Hmm! Yoksa evlilik yaşamının patikalarında yürürken karı koca kavgaları kuşağına mı adım atıyoruz? Onun yanına gideyim... Zaten burası karanlık ve boğucu oldu..."

Koltuktan kalktı, kapıya doğru yürüdü ve birdenbire içinde, iç dengesini bozan dünkü sahneyi belleğinde yeniden, bir kez daha ve doğru olarak, bütün ayrıntılarıyla canlandırma isteğiyle durdu.

Dün karısıyla birlikte gazeteci Hudatov'un evinde misafirlikteydi ve orada, her zaman olduğu gibi, çeşitli sorunlar ortaya atmışlar ve bunları çözmeye çalışmışlardı. Konuşmaların genel havası liberaldi, ama farklı bir görüş doğrultusuna sahip olan Mihail İvanoviç, Hudatov'un ve takımının liberalizmine tahammül edemiyordu. Bunun, profesyonellere özgü bir liberalizm olduğunu, alışkanlığa ve zorunluluğa dayanan bir liberalizm olduğunu, yeni, belki de gerçekleşmesi olanaksız, ama yine de kendisiyle hesaplaşmayı gerektiren birtakım esintilerin kokusunun burnuna gelmediği bir geleneğin küfüyle büyüyen eski ve dar bir şey olduğunu düşünüyordu.

Eskiden beri bildiği bu konuşmalar, modası hayli geçmiş otoriteler ve artık zamanla eskimiş kitaplara göndermeler onu öfkelendiriyor, içinde alay etme duygusu uyandırıyordu. Bu yüzden, Rus düşüncesinin, en çok beğendiği bazı ko-

nulara çakılıp kalmakta gösterdiği acıklı yeteneği hakkında, Rus düşüncesindeki katı hoşgörüsüzlük eğilimi hakkında ve kendi görüşüne göre, Rus düşüncesinin büyümesine büyük zarar veren, onu güçten ve özgünlükten yoksun bırakan başka şeyler hakkında kendine özgü kuşkuculuğuyla, bir çift laf etmişti. Oldukça iğneli sözlerle düşüncesini daha açık biçimde açıklamasını isteyerek Mihail İvanoviç'e karşı çıkmışlardı. Bu da ona dokunmuştu. Gerekliyse ve sözlerine gereken dikkat gösterilecekse ortaya attığı savı ileri götürmekten kaçınmazdı, ama bunu yaparken de, arkasında ne olursa olsun kendisiyle kıyasıya bir tartışmaya girme isteğini hissedeceği bir ses olup olmadığını bilmek isterdi.

Kuşkusuz bu isteğe gereken yanıtı verirdi; gazetecilerin, tezlerini, gazetelerinin sütunlarında gösterdikleri ateşlilikle misafirlikte de savunmaya hazır olmaları hoşuna gidiyordu, ama kendisine karşı yapıldığında bunu son derece gereksiz buluyordu. Aslında bu adamların genel ilkelerine de katılıyordu.

Gözlüklü, sivri sakallı, sinirli, ufak tefek bir adam olan Hudatov, onun sözlerine karşılık ince ve kuru dudaklarını garip bir biçimde ısırmış ve soğuk, kendisinin rakibinden daha akıllı olduğunun bilincindeki bir insanın ses tonuyla şöyle demişti:

"Sizin sorununuzu ikincil ve yanlış bir izlenime dayalı bir sorun olarak bir kenara koyalım, meselenin özü bu değildir. Tutucu ve dar oluşundan kuşkulandığınız Rus aydın düşüncesinin çalışma alanına girmediğini ileri sürdüğünüz yeni esintilerden söz ettiniz. Yeni esintiler derken özellikle neyi kastettiğinizi bilmek isterdik, dekadanlık mı yoksa?"

Sonra Mihail İvanoviç'in yüzüne, gözlüklerinin üstünden öyle bir bakmıştı ki, sanki gri, keskin gözleriyle şöyle demek istiyordu:

"Seni tanıyorum, kardeşim! Senin yeni dediğin şeyi de biliyorum. Sizin gibilerin sayısı şimdi pek çoğaldı. Yeni

esintiler bayrağı altında neyi yaşama geçirmek istediğinizi de biliyorum."

Mihail İvanoviç, bu bakıştan sonra öfkelendiğini hissetmeye başlamıştı; bu takıma bir yığın sinirlendirici şey söylemek, onlara daha kokusunu alamadıkları kitapların adlarını saymak, tanışacak zaman bulamadıkları düşünceleri, düşünce alanında kendi spekülasyonlarının dışında bırakarak, inatla görmezlikten geldikleri olayları bir bir sayıp dökmek istiyordu. Onun düşüncesine göre, bütün bunlar vardı, sözde yeniydi, araştırılmamıştı ve o, bu adamların önüne yetersiz gözlemlerinin ve yetersiz izlenimlerinin manzarasını sermeye hazırdı... Ama tam o anda gözleri, karısının gözleriyle karşılaşmıştı.

Karısı, ona, öyle kırıcı bir acımayla, onun için öylesine yabancı, yeni bir bakışla, yüzünde öyle tuhaf bir ifadeyle bakmıştı ki, Mihail İvanoviç şaşırmış, bozulmuş, hazırladığı sözler kafasında oraya buraya dağılıvermiş, düşünceleri karışmıştı. Karısına nerdeyse "Neyin var?" diye yüksek sesle soracaktı.

Ama kendini tutmuş ve aynı anda da o bakışı yüzünden karısına, şaşkınlığı için de kendine öfkelenmişti. Toparlandıktan sonra düşüncelerinden bir cephe oluşturmuş ve düşmanına karşı küçük bir meydan savaşı vermişti, ama tartışırken formda olmadığını hissetmiş ve gözleriyle karısını izlerken hep onun o bakışıyla karşılaşmıştı. Bir buçuk yıldır karısı ilk kez ona böyle bakıyordu. Ne düşünüyordu acaba? Karısı, bakışlarıyla onun konuşmasını engelliyordu ve o, bir önceki söylediği şeyi doğru dürüst izleyemediği için çelişkiye düşüyor, heyecanlanıyor, sert sözler söylüyor, çelişkili düşünceler ileri sürüyordu.

Karısıyla sokağa çıktıkları ve evlerin duvarlarıyla dallarını tahta perdelerin üstünden sarkıtmış ağaç gölgelerinin düştüğü boş kaldırımlarda ağır aksak yürürken Mihail İvanoviç'in çabalarına rağmen aralarında herhangi bir konuş-

ma başlayamıyordu. Karısı düşünceliydi, tek sözcüklük yanıtlar veriyordu, ancak artık ona "yeni gözleriyle" bakmıyordu. Karısının o garip bakışını içinden alaylı bir gülümsemeyle böyle tanımlamıştı. Tanımlamış ve nedense korkmuştu. Aslında bunlar gerçekten de yeni gözlerdi.

"Anya, neyin var?" diye endişeyle sormuştu.

"Ne?" diyerek irkilmişti karısı.

"Sen... Sıkıntılısın bugün... Düşüncelisin... Ne oldu? Hasta mısın?"

"Yo, hayır! Şey..." diye belirsiz bir yanıt vermiş ve melankolik bir biçimde gülümsemişti... Bu gülümseme onu rahatlatmış, hatta Hudatov ve düşündeşleri için birkaç iğneli espri bile yapmış, yaşamdaki yenilikleri kavrama yetenekleri olmadığı ve aslında gazete yaşamları dışında, herhangi bir yaşama karşı ilgileri bulunmadığı için onları uzlaşma kabul etmez eski kafalılar olarak adlandırmıştı. Ancak buna karşılık bu adamlarda, duyguluymuş gibi davranma, örneğin yorumladıkları konu gerektirdiğinde ateşli olabilme yeteneği olduğunu, ama içten, yürekten gelen bir ateşlilikleri olmadığını, mesleklerinin, zanaatlarının bu ateşliliği söndürdüğünü de söylemişti.

"Bırak şunları..." demişti karısı sessizce.

"Memnuniyetle," diye neşeyle bağırmıştı Mihail İvanoviç.

Eve geldikten sonra da birbirlerinden tatlılıkla ayrılarak odalarına gitmişlerdi. Karısı her zamanki gibi onu öpmüştü ve Mihail İvanoviç bu öpüşte doğrusu ya hiçbir farklılık görmemişti.

Ama bugün, bütün gün öyle garip davranmıştı ki... Düşünceli, soğuk ve ona karşı kayıtsızdı, kendini tümüyle büyük bir içsel çalışmaya vermiş gibiydi. Karısındaki alışık olmadığı bu görünüşten, sorularına uzun bir aradan sonra verdiği ilgisiz yanıtlardan kaç kez rahatsız olmuştu...

Öğle yemeğinden sonra:

"Neyin var? Yoksa gece uyuyamadın mı?" diye sormuştu karısına.

"Evet!" demişti karısı ve hatta yanıtını doğrulamak için başını sallamıştı.

"Görüyorsun işte, dün sana söylemiştim, sen iyi değilsin..."

"Bırak bu saçmalıkları..." diye elini sallamış ve bu hareketle galiba ondan düşüncelerine engel olmamasını istemişti. O zaman çalışma odasına gitmiş, orada sigara içerek ve karısına ne olduğunu düşünerek nerdeyse dört saat oturmuştu.

Şimdi, dün bütün gün olanları belleğinde canlandırdıktan sonra, daha da şiddetli bir huzursuzluğun kendisini sardığını hissediyordu.

"Allah kahretsin, yoksa küçük kardeşim ve erdemler konusunda adamların ettikleri aslı astarı olmayan sözler mi onu etkiliyor? İşte bu sürpriz olurdu!"

Mihail İvanoviç çarpık, ifadesiz bir biçimde gülümsedi ve sinirli bir el hareketiyle saçlarını karıştırdı.

O, her zaman, insanların, yani bir "nüve"nin bulunmadığı, ortak bir ilkeyi temel alarak birbirine sımsıkı kenetlenmiş, sağlam bilgilerle donanmış, hayatta belirli bir ağırlığa ve yere sahip, elindeki gücün farkında, hedefini bilen ve hangi yolun kendisini bu hedefe ulaştıracağı hakkında açık seçik bir düşüncesi olan "kültürlü bir grubun" bulunmadığı bir ülkenin halkından söz etmenin hiçbir yarar getirmeyeceğini düşünürdü. "Profesyonel liberallerin" ya beceriksiz olduklarından ya da daha doğrusu başka türlü olabilme, daha belirgin ve daha açık olabilme güçleri bulunmadığından halka söyledikleri bu marşlar ve inandıkları "müzmin" liberalizm, kendilerine müzmin romatizma kadar rahatsız edici ve ağır gelen bu zavallı insanlara gelince, bütün bunlar, Mihail İvanoviç'e hiçbir değer taşımayan, hatta biraz da gülünç olan gereksiz şeyler olarak görünürdü.

Alnını ovuşturarak, "Yoksa?.." diye düşündü. "Tamam! Olamaz! O, bunların hepsinden daha akıllıdır, onlardan daha üstündür... İnce yaradılışlı, zarif, estetiğe büyük bir önem veren, bütün güzelliklere duyarlı bir kadındır. Oysa onlar birazcık doyurucu konuşmayı bile beceremiyorlar. O, bu 'sivil' sese kendini kaptırmaz..."

"Sivil sesi" alaylı bir biçimde vurguladı ve kapıya yöneldi.

Kapının tokmağını tutup kendinden emin "Onunla güzel güzel, tatlılıkla konuşurum, bir şeyi kalmaz..." diye düşündü ve çalışma odasına bir göz attı.

Odanın içi kapkaranlıktı. Rüzgâr pencerelerdeki perdeleri kımıldatıyordu. Perdeler, duyulur duyulmaz bir sesle, aralarında fısıldaşır gibi hışırdıyordu. Ay doğmuştu ve bir ay ışını masanın üzerine düşmüş, içinde Mihail İvanoviç'in karısının bir portresi bulunan çerçevenin metaline çarpıp parlıyordu. Bu büyük odanın içi karanlık, sıkıcı ve korkutucuydu. Mihail İvanoviç derin bir soluk aldı, kapıyı itti ve kapının menteşeleri yavaşça, yakınırcasına gıcırdadığında yüreği yerinden oynuyormuş gibi bir duyguya kapıldı.

II

Karısı, onu odanın kapısında yüzünde belli belirsiz bir gülümsemeyle karşıladı. Mihail İvanoviç, onu hemen tepeden tırnağa süzdü. Oval, hülyalı yüzüyle bugün çok ilgi çekici görünüyordu. Bu yüzdeki belli başlı çizgiler, kıvırcık siyah saçların çerçevesi içinde çok güzel ortaya çıkmıştı. Badem biçimi iri, gri gözleri, kalın, etli dudaklarındaki gülümseme yüzünden biraz kısılmıştı. Şatafatlı, beyaz pelerini yuvarlak omuzları ve iri göğüslerine uzun boylu, düzgün vücuduna çok yakışmıştı.

Mihail İvanoviç, karısının beline sarılarak ve kendisini bu güzel kadına sırılsıklam âşık hissederek:

"Oo, bugün ne kadar da görkemlisin!" dedi keyifle. Karısı, zarif bir hareketle onun kolundan kurtuldu, sol elini kocasının omzuna koydu, sağ eliyle pelerininin kuyruğunu geriye doğru atıp:

"Ben de sana gelecektim. Canım sıkılmıştı..." dedi.

Mihail İvanoviç, bahçeye bakan açık pencerenin önündeki divana doğru karısıyla yan yana yürürken:

"Bak sen şu işe! Bana da aynı şey olmuştu!" diye neşeyle haykırdı.

"Kocamla gevezelik etmek istemiştim," diye gülümsedi karısı.

"Bir de ruh birliği olanaksızdır, derler. Ben de karıma aynı şey için geliyordum. Ama, hayır, ben ciddi şeyler konuşmaya niyetleniyordum."

Karısı, divana rahat bir biçimde oturarak:

"Sen, bir kadınla ciddi konuşmalar yapmaya karşıydın sanıyorum, öyle değil mi?" diye sordu. Mihail İvanoviç, karısının sesinde yeni bir tını sezdi ve belki de ciddi konuşmak gerekecek diye aklından geçirdi, gerçi karısını bu kadar güzel görünce bu ciddi konuşmaya hiç başlamamaya karar vermişti ama.

"Karıma gelince iş değişir."

"Ya! Bir erkeğin karısını artık kadından saymadığını unutmuşum," dedi karısı umursamaz bir tavırla. Sesinde yeni bir şey vardı yine.

Mihail İvanoviç'te kaçınılmaz olan bir şeyin o belirsiz korkusu yeniden uyandı ve meraktan kafası karışmış olan karısı onu, kuşkularını bir an önce açıklığa kavuşturmaya zorladı. Mihail İvanoviç, karısının ayaklarının dibindeki alçak bir pufa oturmuştu, onun elini tutup, çok içten, sırılsıklam âşık ve biraz da korkulu bir sesle konuşmaya başladı:

"Dinle Anya, sana sormak istiyorum... dün, Hudatov'larda, tartışma sırasında bana neden öyle tuhaf baktın? Bunu bana söyleyebilir misin?"

Eğer odada ışık olsaydı, Mihail İvanoviç karısının o anda da tıpkı dünkü gibi tuhaf baktığını görebilirdi. Ama ışık yoktu, bahçeden pencereye ay ışığı vuruyordu, ayın süt mavisi ışıltısı her şeyin üstüne, mobilyaların beyaz kılıflarına, yerdeki parkelere, divana uzanmış olan kadının omzundaki pelerine fosforlu yansılar halinde düşüyordu ve pelerinin dantelleri, ay ışığının etkisiyle o düzgün vücudu sanki köpükler içindeymiş gibi gösteriyordu.

Genç kadın, kaşlarını kaldırarak:

"Bundan söz etmeyelim," diye rica etti.

"Söz etmeyelim mi? Baksana, bu doğru olur mu sence? Böyle azar azar, bir duygu, sonra bir duygu daha, bir düşünce, bir düşünce daha, sende öyle bir şey oluşabilir ki, bu beni, seni anlama olanağından yoksun bırakır, aramızda eninde sonunda birbirimizi görmemize engel olacak, bizi ayıracak bir dağ oluşabilir. İşte zaten insanlar da düşüncelerini yüksek sesle söylemeyi unuttukları ya da bunu yapmaya utandıkları, izlenimlerini zamanında belirtmedikleri ve söylemeleri gereken şeyleri susarak geçiştirdikleri için birbirlerine yabancılaşıyorlar. Ben isteğimde diretmiyorum Anya, ama açıkça söylüyorum: Bana cevap vermeni çok ama pek çok isterdim."

Bahçe sessizdi, çok az ses duyuluyor, ağaçların yaprakları tatlı tatlı hışırdıyor, bahçeden çiçek, toprak, ot kokusu geliyordu. Tepeleri ay ışığı içindeki karanlık ağaçların derinlerinde alçakgönüllü bir kuş hülyalı hülyalı ötüyor, arada bir ıslık çalıyordu.

Kadın dikkat kesilmiş, bir şey demeden kaşlarını oynatıyordu. Mihail İvanoviç onun eline bir öpücük kondurup yüzüne umutla bakarak elini okşamaya başladı.

Karısı sözcükleri yavaş yavaş, tembelce ve sanki yarı uykuluymuş gibi uzatarak:

"Bugün ne kadar güzel konuşuyorsun ve ne kadar tatlısın..." dedi.

"Yani cevap vermeyecek misin?" diye kısaca sordu Mihail İvanoviç. Karısının elini bıyıklarına sürüyordu.

"Belki söylerim... Ama bugün öyle güzel bir gün ki, doğrusu canım hiçbir konuda konuşmak istemiyor."

"Güzel, konuşma o zaman! Beni öp, bu da yeter bana..."

"Bugünlük" diye içinden ekledi Mihail İvanoviç, çünkü karısı gitgide daha yeni, daha anlaşılmaz görünüyordu kendisine.

Karısı, güçlü olduğunu bilen bütün kadınlarda sık görülen kaprisli, buyurgan bir yüz ifadesiyle ve sadece kadınların sahip oldukları, zaman zaman insanı, kadınların ruhu, bir saniyede bir yıl yaşama yeteneğine mi sahip acaba, diye düşündüren şiddetli bir ruhsal değişkenlikle divanda döndü ve:

"Hayır, hem senin, hem de benim keyfimi kaçıracağını hissetsem de konuşacağım... İster misin?" dedi.

Şimdi oturmuş ve ellerini kocasının omuzlarına koyarak ona doğru eğilmişti. Kocasıysa aşağıdan yukarıya doğru ona bakıyor ve içinde karşı konulmaz bir sarılma arzusu duyuyordu. Bunu karısına da söyledi.

"Sonra öpüşürüz, bekle. Şimdi konuşacağım. Dinle ve lütfen, senden çok rica ediyorum, bana engel olma, sözümü kesme, anlamasan da bir şey sorma. Ama her şeyi anlayacaksın zaten: Her şey açık, apaçık. Bu konuyu uzun zamandır düşünüyorum aslında. Dinle, ben bir saptama yaptım... Yo, hayır! Birkaç saptama yaptım: Kendimde, sende, insanlarda, yaşamda..."

İçinde sanki birden bir şey kaynamaya başlamıştı. Yüzü kızarmış, gözleri kısılmış, alnında kırışıklar belirmiş, burun delikleri titremeye başlamıştı. Bunların hiçbiri ona yakışmıyordu, sakin olduğu zamanlarda yüzü daha güzeldi...

Ellerini kocasının omuzlarından çekip, güzel parmaklarıyla dantellerle oynayarak telaşla konuşmaya başladı:

"Saptamalar, evet. Senden başlayayım. Seni yeterince gözledim. Güçlü olup olmadığını öğrenmek istiyordum. Kuşkucu biri olduğun ortaya çıktı. Kuşkucu bir insan güçlü olamaz. Akıllı mısın? Başkalarından daha akıllı değilsin. Ama dün... Çok daha az akıllıydın. Kızma ama bu doğru. İyi biri olabilir misin? Kendin de biliyorsun, hayır! Bana karşı iyisin, beni hâlâ seviyorsun."

"Ya sen?!" diye haykırdı Mihail İvanoviç.

"Sözümü kesmemeni rica etmiştim. Sende, kendine özgü, başkalarında bulunmayan ne var? Ben bir tek şey fark ettim: Eldiven giyme tarzın. Şimdilik başka bir fark göremedim. İnsanları sevmiyorsun, onlar seni daha çok seviyorlar. Senin kariyer düşkünü olduğunu söylerler. Diyelim ki, bu, benim için önemli bir şey değil. Kendini beğenmiş birisin... İnsan eğer onurunu yitirmeden kendini beğenmiş olmayı becerebiliyorsa bu bir kusur sayılmaz. Sen her zaman beceremiyorsun. Dün de... Ama hayır, buna sonra geleceğiz. Tarafsız konuşacak olursak genellikle pek çekici değilsin. Beni seviyorsun... Bu, kimin meziyeti, senin mi, benim mi? Ee, ne olacak dersen... Senin bana veremeyeceğin bir şeyi yakın bir zamanda isteyeceğimi hissediyorum artık. Samimiyim, hiç de hoş olmayan bütün bu şeyleri de zaten samimi olmak istediğim için söylüyorum. Bu hayat beni yoruyor. Dopdolu olmasına karşın o kadar boş ki. Çay iç, çık dolaş, kahvaltı et, oku, öğle yemeği ye ve yine çık dolaş, çay iç, oyun oyna, misafirliğe git, misafir ağırla, tiyatroya git... Bütün bunlar oldukça sıkıcı şeyler. Geçenlerde bir gün düşündüm de, bütün bu... bu can sıkıcı şeyler için dünyaya gelmiş ve yetişmiş olamazdım. Hayır işleriyle mi uğraşmam lazım? Bilirsin, komedi ve farsa her zaman karşıyımdır, benim favorim dramdır..."

Mihail İvanoviç gülümseyerek ve bıyıklarını ısırarak:

"Evet, dedi. Sen hep dram istersin... Galiba şu anda da bir drama başlamak üzeresin..."

"Gördün mü bak?!" Kadın, yüzünde, kendisinden çok

bir bebeğe yakışan ciddi, ama komik bir ifadeyle parmağını sallayarak onu tehdit etti.

"Öyle anlar oluyordu ki, içimde, sofrada otururken çorbayı kafandan aşağı boca etmek, masa örtüsünü yerlerde sürüklemek ve kaba, garip bir şeyler yapmak isteği duyuyordum. Çünkü canım sıkılıyordu, anla lütfen bunu. Dün akşama gelelim! O adamların, dinlemesem bile belki de artık ellinci defadır kulağıma çalınan şu düşünceleri, konuşmaları ve senin onlarla giriştiğin tartışma. Bütün bunlar ne içindi? Bütün bunların anlamı neydi? Bu kadar çok konuşulan ve her zaman bu kadar az şey söylenen bu liberal toplantıların anlamı, sonucu, yararı ve güzelliği nedir? Sonunda da sen! Sen onlardan daha zekisin, daha gençsin, daha çok yönlüsün; ama onlarla tartışmaya bulaştığın her sefer senin zekânın onlarınkinden daha keskin, daha ince olmasına karşın hep onlar seni tepeliyorlar. Onların düşünce alanında sen bir yabancısın, onların ruhsal durumlarını anlamıyorsun, onlarsa seni ve senin daha başka neler bildiğini her zaman çok iyi anlıyorlar. Onların dayandıkları bir temel var, evet, ne dersen de, var. Varlıkları ya da yokluklarıyla hiç ilgilenmeyen ben bile, evet, ben bile onlarda gizli bir güç, bastırılmış, ama bütünlük gösteren sağlıklı bir güç olduğunu hissediyorum. Didişerek onlarla yarışmana gerek yok; sen bunu duygular için, sadece kavga etmek için ve kazanmak umuduyla yapıyorsun. Bunu boşuna yaptığını düşünüyorum, senin ruhsal yapındaki bütün insanlar gibi sen de kazanma yeteneğine sahip değilsin. Görüyorsun ya, ben de bir şeyler düşünüyorum ve yaşamı bir şekilde anlayabiliyorum... Ama benim de tıpkı senin gibi bir doğrultum yok... Yine de senin dün akşam ve genellikle her zaman düştüğün perişan duruma asla düşmüyorum. Onlarla tartışırken gözümden ne kadar düştün, işini bitirdiklerinde sana ne kadar kızdım! Söyle, değerini düşürdüğü halde bunu neden hâlâ yapıyorsun, neden?"

Mihail İvanoviç, içinde bir ısıtan, bir üşüten tuhaf bir şey olduğunu hissederek alçak sesle:

"Dinle Anya, kes şunu... Sen anlamazsın bundan..." dedi. Kocaman açtığı gözlerini, karısının şimdi kendine özgü bir güzellikteki canlı yüzünden ayıramıyordu... Onu daha önce hiç böyle görmemişti.

"Anlamaz mıyım? Oo! Ama ne yapalım? Benim canlı ve ilginç bir yaşamım, beni birden sarıp sarmalayacak, bana pek çok acı, pek çok sevinç verebilecek, şöyle keskin ve yeni bir şeyler getirebilecek bir yaşamım yok ki... O şekilde yaşamak gerekirdi, öyle değil mi? Yaşamın değerinin, yaşam izlenimlerinin çeşitliliğinden oluştuğunu, yaşamın ilginç olması için onu izlenimlerle zenginleştirmek gerektiğini sen de kaç kez söylemişsindir. Peki bu izlenimleri nereden alacağım? Artık bir yenilik gereksinimi duyuyorum ve bu da o kadar az ki... Bu gereksinimin beni mutsuz edebileceğini ve büyük olasılıkla seni de öyle yapacağını biliyorum. Baksana, seninle gerçekten namuslu burjuvalar olarak bir buçuk yıl geçirdik, çocuğumuz yok, sen beni seviyorsun... ve benim canım sıkılıyor! Halimiz vaktimiz yerinde. Bu da can sıkıcı, dostum. Geleceğe bakıyorum, orada da can sıkıntısı var. Sen o kadar kolay tüketiliyorsun ki. Bana yeni bir şey de vermiyorsun zaten. Seninle böyle açık yüreklilikle konuştuğum için benden korkmaya ve nefret etmeye başlayacaksın..."

"Bunlar senin saptamaların mı?" diye alçak sesle sordu Mihail İvanoviç. Uzun süredir başını eğmiş, karısının yüzüne bakmadan onu dinliyordu. Bahçede yapraklar, hüzünlü fısıltılarla hışırdayıp duruyor, ay gökyüzünde daha yukarılara yükselerek parıltısıyla yıldızların ışıltısını kapatıyordu. Kuş da susmuştu.

"Bunların hepsi benim saptamalarım. Özetliyorum onları. Yaşamak, âşık olduğun zaman bile sıkıcı. Mutlaka başka bir şey daha gerek. Ne olabilir? Bilseydim, sana da

söylerdim, işte bize lazım olan bu, derdim. Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum, yalnızca her şeyin, senin aşkının bile, benim için değersiz olduğunu hissediyorum. Bütün bunları sana söylemek istedim. Bu, bir aile dramının giriş bölümü gibi oldu, değil mi?"

Yukardan aşağı doğru kocasına baktı ve gözlerinde hem bir gülüş, hem de bir merak, şeytanca keskin, soğuk ve amansız bir merak ışıldadı. Mihail İvanoviç hâlâ başını kaldırmamıştı.

"Seni anlamıyorum... Bunda... Garip bir şey var bunda. Söylediklerine inanmayacak kadar çok saygı duyuyorum sana ve söylediklerinle hissettiklerinin aynı olduğuna inanmaktan da korkuyorum. Senin şu, örtüyü masadan çekme ve başımdan aşağı çorba dökme isteğin... bunu da düşündüm...Bana öyle geliyor ki, bu isteğin, içinde bulunduğun ruhsal durumun gerçeklerine her şeyden daha çok uyuyor. Ama neden, neden Anya?"

Karısının ellerini tuttu, acıtacak kadar sıktı. Genç kadının yüzü acıdan bembeyaz oldu.

"Bırak!"

Mihail İvanoviç bırakmadı. Kadın, diliyle onun yüreğine sanki küçük yılanlar fırlatıp atmıştı ve bu yılanlar orada, onun içinde kımıldayıp duruyor, içini acı zehirleriyle dolduruyordu. Karısına bağırmak, tepinmek, yüzüne tokat atmak, aşağılamak, onu, kendisini acınmaya muhtaç bir zavallı gibi hissetmek zorunda bırakmak istiyordu... Karısı ancak o zaman kendine gelebilirdi... Karısını kovar ve böylece ondan bu dakikaların öcünü alabilirdi. Ama o, bu duyguları sadece aklından geçirmekle yetiniyor, bunları sadece hayalinde canlandırıyordu, aslında içinde bu duygulara yer yoktu. Kendini, ağır bir değirmentaşının altında un ufak olmuş gibi hissediyordu. Kafasında açık olan tek bir şey vardı: Yaşamı kırılmıştı!

Ve onu, yani bu yaşamı öylesine sakin, öylesine basit bir

biçimde kırmış olan kadına bakarken, kadınların sahip oldukları güce hayret etti. Evet, sevmek ne kadar tehlikeliydi! İri iri açtığı gözlerini anlamsız bir biçimde karısının yüzüne dikmiş, onun ellerini acıtmaya devam ediyordu, karısı ise, ellerini onun parmakları arasından kurtarmak için çırpınıyordu, daha fazla dayanamayıp:

"Bırak!" diye fısıldadı.

Sonunda karısının ne istediğini anlayıp ellerini bıraktı. Tekrar pufa oturdu. Kadınsa divandan kalkmış öfkeyle şöyle diyordu:

"Kabalık bu yaptığın! Hiç hoş bir şey değil! Kabalık, duydun mu?"

Mihail İvanoviç, ona baktı: Karısı, üzerinde ay ışığıyla yıkanan dantellerden oluşmuş bir köpüğün içinde, sert bir yüz ifadesiyle ve gözleri pırıl pırıl odanın ortasında dikiliyor, acıdan uyuşmuş ellerini ovuşturuyordu.

"Bağışla! İstemeden oldu..." dedi yavaşça. "Benim de canım yanıyor..."

"Zavallı... Ben de istemezdim. Ama çok fazla düşünme, daha her şeyi söylemedim. Sadece sana, bende yeni bir ruh hali oluştuğunu ve bu ruh halinin nasıl bir şey olduğunu anlatmaya çalıştım: Yeni, farklı, anlam taşıyan bir yaşantı istediğimi düşünüyorum... Senin yalnız kalman ve düşünmen lazım. Ben gidiyorum..."

Bütün bunlar, Mihail İvanoviç'in kulaklarında sanki uzaklardan bir yerden geliyormuş gibi duyuluyordu. Sonra kapı kilidinin yankılı sesi işitildi. Başını çevirdiğinde karısı odada değildi. Ağlamak istiyordu, ama erkekler bunu her zaman kolay beceremezler. O da beceremedi. Çevresi öyle tuhaf bir biçimde sessiz ve boştu ki, yalnızca ağaçların hışırtısı hâlâ tatlı ve içten bir dalga halinde bahçeden pencereye dökülmeye devam ediyordu.

Mihail İvanoviç, korkunç şekilde ağır hissettiği başını divana koydu, elleriyle şakaklarını ovarak ve olanları anla-

maya çalışarak iri bir yumak halinde uzun süre öylece oturdu. Şafak söktüğünde yavaş yavaş ayağa kalktı, pencereye doğru eğildi ve içine bol bol temiz hava çektikten sonra alçak sesle, çok yavaş, nerdeyse fısıltıyla ve gözlerinde derin bir acıyla:

"Şimdi ne olacak?" diye sordu.

III

"Şimdi ne olacak?"

Bu soru, karısıyla konuştuktan sonra bütün gece ve ertesi gün boyunca Mihail İvanoviç'in kafasında, yüreğinde hiç susmadan çınladı, sonra yine akşam oldu. Akşamdan sonraysa yine, belki de karısıyla arasında olacak olan bu şey, yakında mı olacak, nasıl ve ne şekilde olacak sorularıyla dolu uykusuz bir gece başladı.

"Sahi ne olmuştu?" divana uzanmış yatan Mihail İvanoviç, penceredeki çiçeklerin arasından artık yıldızların parlamaya başladığı mavi gök parçasına bakarken bunu düşünüyordu. "Karım bana, kendisinde yeni bir ruh halinin, yeni bir yaşam tarzını gerektiren bir ruh halinin, beni, yani yaşamındaki en önemli şeyi, onun bana olan duygularından ve dikkatinden çekip uzaklara, derinlere götüren bir ruh halinin doğduğunu açıkladı. Bunu, karılık görevlerine ihanet eden bir önsözle açıkladı ve beni yalnız başıma... Yakın bir zamanda ondan, karımdan... üç-dört gün öncesine göre şimdi daha fazla ve daha derinden sevdiğim karımdan ayrılacağımı hissettiren bu lanet olası önseziyle baş başa bırakıp hiçbir şey olmamış gibi sakin, vicdanı rahat sayfiyeye gitti, koskoca bir günü orada geçirdi. Karım, neden şimdi, tam da şimdi, benim hiçbir suçumun olmadığı, hiç hak etmediğim halde bana birden bu darbeyi indirdiği, bana bu kadar çok keder ve acı verdiği şu anda benim için daha değerli... daha yakın, daha gerekli oldu?"

Ona öyle geliyordu ki, her an karısı taptaze ve güzel,

sayfiyeden getirdiği çam kokusuyla odadan içeri girebilir, divana, yanına oturabilir ve:

"Dünkü konuşmamıza devam edelim..." diyebilirdi.

Bu konuşmanın sonucunda, yaşamı paramparça olabilir, karısı artık onun için bir yabancı olabilir, kendisiyse karısı tarafından terk edilmiş bir dul haline gelebilirdi. Toplumda yeri olan bir insan için ne gülünç, ne utandırıcı bir rol! Bu rol, karısı tarafından terk edilmiş kocalara oldukça büyük bir hoşgörüyle yakıştırılır, ama karıları tarafından terk edilen kocalarla gönül kırıcı biçimde alay edilir ve onlara çok saçma bir biçimde merhamet gösterilir. Böyle bir şey olduğunda Mihail İvanoviç nasıl yaşayabilirdi? Buradan gitmesi gerekirdi... Peki karısı ne yapacaktı? O kadar güzeldi ki... Hayranları, kur yapanları olacaktı ve onlardan biri onun yerini alacaktı...

Mihail İvanoviç, kendisini soğuk ve taşkın bir öfke dalgasının sardığını hissediyor, gelecekteki rakibine karşı canavarca bir kıskançlık ve nefretle dolu, ilerde kendisini bekleyen aşağılanmanın önsezisiyle öfkeden tir tir titriyordu.

Başını ellerinin arasına alarak divanın üzerine oturmuş, dişlerini sıkarak "Onu... onu öldüreceğim!" diye düşündü. Yakında bir yerde, herhalde komşulardan birinde biri, piyano eşliğinde keman çalıyordu. Bir ezginin kederli hıçkırıkları, bir şeyler isteyerek, bir şeylerden yakınarak akşamın sessizliğinde oradan oraya uçuşuyor, piyanonun tuşları bu hıçkırıkları boğuk, hülyalı, ağır ve kaçınılmaz seslerle yineliyordu.

"Bu ne kadar aptalca bir şey!" diye aklından geçirdi Mihail İvanoviç içi sıkılarak. "İnsanın ruhuna dokunan, yüreğini yumuşatan bu güzel müzik, ne kadar yalancı, ne kadar tehlikeli ve ne kadar zehirli... Biri yayı tellerin üstünde dolaştırıyor, öbürü parmaklarıyla tuşlara vuruyor, sesler, her ikisinin de akıllarını susturuyor... onlar da benim bir za-

manlar âşık olduğum gibi, âşık olacaklar, birbirleriyle yeni bir mutluluktan, yeni bir yaşamdan ... bütün bu içli duygulardan konuşacaklar... Sonra evlenecekler. Sonra kadın kocasının yolunu gözleyecek, adam, karısına, onun aşkına, dostluk kurma ve yeni bir yaşama başlama olanağına inanıp silahsız kaldığında birdenbire güm diye bir yumruk! Ben seni değil, hayır, başka bir şey istediğimi hissediyorum! Bana başka bir yaşantı ver! İlk öpücükten bir buçuk yıl sonra artık sevginin kalmadığını ve başka bir şeyin, başka bir yaşantının, yeni bir yaşantının gerektiğini insanın gözlerinin içine bakarak açıkça söylemek soylu bir davranış mıdır? Hanımefendi, belki de siz, açıkçası, sizi öpecek yeni dudaklar, yeni kucaklar istiyorsunuz, ha? Canınız belki de yeni bir koca istiyordur da, size yeni bir yaşantı gerektiğini sanıyorsunuz?.. Ah, ah siz!"

Dişlerini gıcırdattı ve kadınlar karşısında herhangi bir nedenle başarısızlığa uğramış, bu yüzden de kadınlarla ilişkilerinde kuşkucu, karamsar, gözü korkmuş bir insan, kıskanç ve kötü niyetli bir eleştirmen haline gelmiş olan adamlar tarafından kadınlar için söylenmiş bütün öfke dolu özlü sözleri içinden tekrarladı. O anda orada, yanında olsaydı karısına kaba sözler söyleyebilir, belki de onu dövebilirdi. Yaşamını birleştirdiği bu kadına ve duyguları da, mantıkları da bilmece gibi tuhaf olan, ruhsal bakımdan her zaman önüne geçilmez biçimde kaprisli, belirsiz, sürgit izlenimlerini yenileme hırsıyla dolu, gerçeklerle asla uzlaşmaz bir romantizme kendini kaptırmış tüm kadınlara karşı içinde ateşli bir öfke kaynıyordu.

"Her birinin içinde aileyi bölen bir zehir saklı, her biri içinde mutsuzluk embriyonu taşıyor ve kadınların 'birer kötülük küpü, ruhlarının boş ve bütün rüzgârlara açık olduklarını' söyleyen saf Avgustin haklı! Özellikle de ruhlarının boşluğu konusunda!"

Keman hâlâ çalıyordu ve kemanın hülyalı ezgisinde öy-

le büyüleyici okşayışlar vardı ki, pencerenin ardındaki her şey, bahçe, gökyüzü, sokak, her şey bu yüzden böyle susmuş, iyi, aydınlık ve yüce pek çok şey vaat eden bu tatlı müziği dinliyormuş gibi geliyordu. Mihail İvanoviç yeniden divana uzandı, ellerini başının altına koydu ve birkaç dakika hiçbir şey düşünmeden kemanı dinledi. Pencerenin altında ağaçlar, penceredeki çiçekler yapraklarını hışırdatmaksızın duruyordu. Çiçeklerin arasından giderek daha parlak yanan yıldız kıvılcımlarıyla uzak ve sakin gökyüzü görünüyordu...

"Bir kadına onu ne kadar çok sevdiğini asla göstermemek gerek..." diye düşündü Mihail İvanoviç yeniden ve yüreğini bir sızı doldurdu. Yalnızlık, odanın her köşesinden karanlık gözlerle ona bakıyordu ve ileriye baktığında, orada gözyaşlarıyla, isteriyle ve karşılıklı nefretle dolu iğrenç, gürültülü ve öfkeli sahneler görünüyordu. Bütün bunlar ne içindi? Yalnızca bir insanda belirsiz bir ruh hali, belirsiz bir istek ortaya çıkmış olduğu için... Ve bu sisli heyecan, kurulu bir yaşamı yıkıyor, bozuyor, insanı gelecekle ilgili olarak ağır ve kara düşüncelere kapılmak zorunda bırakıyordu. "Bu kadın ne yapmak istiyordu acaba?"

İçinde karısına karşı gittikçe daha direngen bir nefretin doğduğunu hissediyor, onu aşağılamak, ona hakaret etmek ve döktüğü acı gözyaşlarını keyifle izlemek istiyordu. Uzaktan araba tekerleklerinin taşlara çarpıp çıkardığı boğuk sesler duyuldu.

"O mu acaba?" diye Mihail İvanoviç divandan doğruldu ve başını pencereden yana çevirdi. "Geliyorlar... Gittikçe yaklaşıyor... Bu o... Ne kadar acı çektiğimi ona göstermemeliyim. Dün de göstermemeliydim... Evet, o!"

Araba evin önünde durdu. Atın solukları, para çantasının kilidinin çıkardığı ses, hızla çekilen kapı kolunun sesi ve evin girişindeki taşlarda telaşlı ayak sesleri duyuldu.

"Orada kiminle beraberdi?" sorusu doğdu Mihail İvano-

viç'in kafasında ve divanın arkalığına dayanarak elini yüreğinin üzerine koydu, soluk alamıyormuş gibi ağzını açtı.

Şimdi karısı buraya gelmek zorundaydı. Ne yüzle gelecek, ne diyecekti? Aşırı bir merak Mihail İvanoviç'in yüreğine can yakıcı biçimde batıyor, nefret duygusunun yerini, o konuşmaya dek zevkli ve huzurlu geçmiş olan yaşantısını her nedense zorlaştıran bu kadının karşısında endişe ve korku duygusu alıyordu... İşte geliyordu!

Çalışma odasının eşiğinden karısının sakin sesi duyuldu:

"Burda mısın, Mişa?"

Ona hemen cevap vermedi. Açık renk, şatafatlı bir elbiseyle kapıda duran karısının düzgün vücuduna bakarken ondan ne beklemesi gerektiğini tahmin etmeye çalışıyordu. Karısı onu fark edip yanına doğru giderken hoşnutsuz bir sesle:

"Niye cevap vermiyorsun?" diye sordu.

"Hayallere dalmışım..." diye sessizce yanıtladı Mihail İvanoviç.

Karısının yüz ifadesi, hareketleri ve ses tonu, hepsi de buyurur gibiydi, gücünün farkında olduğu hissediliyordu ve elbisesini hışırdatarak divana, kocasının yanına oturduğu zaman Mihail İvanoviç irkildi, daha önceden bilmediği bu kadın korkusunun kendisini gitgide daha fazla sardığını hissederek geri çekildi...

Kadın, kocasının geri çekildiğini fark edip merakla yüzüne bakarak:

"Bugün ne yaptın?" diye sordu. "Hem ışığı yakmalarını neden söylemiyorsun? Burası çok karanlık..."

"Işığa gerek yok," dedi yumuşak bir biçimde. Sonra heyecanını belli etmemeye çalışarak sakin bir ses tonuyla hiçbir şey yapmadığını, bütün gün uzanıp düşündüğünü söyledi. Biraz rahatsızdı galiba, her şeye karşı bir ilgisizlik hissediyordu, kafası ağır ve bulanıktı...

"Bense," diye ondan özür dilercesine söze başladı karısı, "çok iyi vakit geçirdim."

"Kimler vardı orada?"

"Pek çok kişi... Marya İvanovna'ya Tomsk'tan kuzeni gelmiş, bir maden mühendisi, iriyarı, saçı başı dağınık, tam bir Sibiryalı örneği. Alt perdeden bas bir sesle göçmenleri anlattı ve büyük bir heyecanla göçmenlere yardım işlerinde aydınların görevlerinden söz etti. Sıkıcıydı tabii, ama kendisi... İlginç bir adamdı."

Mihail İvanoviç, yüreğinde bir soğuklukla "İşte!" diye düşündü ve kapıldığı ıstırap verici kıskançlık duygusu, bastırılmış, acı ve öfkeli bir gülüşte ifadesini buldu. Kafasını geriye atıp gözlerini kısarak ve sinirli sinirli parmaklarını kütürdeterek güldü. Bu gülüşe şaşıran karısıysa geri çekilip yerinden doğruldu ve merakla onun yüzüne bakarak sessizce sordu:

"Bu da nesi? Neyin var?!"

"Bir şeyim yok... Ha-ha-ha! Beni boş ver."

"Yoo, Mişel, neyin var?" Sesinde kaygı hissediliyordu...

Mihail İvanoviç susuyordu. Dayanılmaz bir acı içinde yüzünü elleriyle örttü. Karısı, ona doğru biraz daha eğilmiş, cevap bekliyordu. Kocasının soluk alışlarını dinliyordu ve onun bütün vücudunda isterik bir şeyin olduğunu görüyordu. Ancak karısının yakınlığı adamın acısını daha da artırıyordu. Acılar içinde de olsa, ona bakmasa da karısının güzelliğini hissediyordu, ona olan sevgisinin giderek arttığını, tutkuya dönüştüğünü, onu elinden kaçırmak üzere olduğu şu anda karısının kendisi için kat kat daha değerli ve yaşamı için korkunç biçimde gerekli olduğunu hissediyordu... Ve işte onu kaybetmek üzereydi. Ortak yaşamlarının ilk günlerinden görüntüler belleğinde bir bir ortaya çıkıyordu; o zamanlar birbirlerine cömertçe söyledikleri tutku dolu sözcükleri, tümceleri anımsıyordu...

"Mişa! Neyin var, bana söylemelisin!" dedi karısı bu kez sert bir biçimde.

Mihail İvanoviç, divandan fırlayarak:

"Yalan söyleme!" diye öfkeyle bağırdı. "Bilmiyorsun sanki! Ah, sen, sen!" Onu kıracak, ezecek sözcüğü bulmak istiyordu ve kan bürümüş gözleriyle yumruklarını sıkıp karısına vurmaya hazır, kudurmuş bir halde onun yüzüne doğru eğilip tıkanırcasına sordu:

"Niçin? Söyle, bütün bunlara ben mi neden oldum? Söyle ben mi?"

Karısı gücünün farkında bir insan gibi buyururcasına:

"Sakin ol..." dedi. Karısının yüzünün ve ses tonunun sakinliği Mihail İvanoviç'in geri çekilmesine neden oldu, çalışma odasının içine doğru gitti, oradaki bir koltuğa kendini atıp karanlığa gömüldü. Karısı divana rahatça yerleşti, elbisesini düzeltti, kolundaki bilezikleri çıkardı ve bileziklerle oynarken gizemli bir biçimde gülümseyerek ondan yana baktı.

Odanın içi sessizdi, karanlıkta yalnızca altın zincirlerin belli belirsiz sesi duyuluyordu. Pencerenin dışı da sessiz ve ürkütücüydü. Parlak bir yıldız, gökyüzünden, çiçeklerin arasından çalışma odasına bakıyordu.

"Acele ediyorsun..." karısının sakin ve inandırıcı sesi duyuldu. "Yaşamımızda yeri olamayacak olaylara çok çabuk ulaştın. Dostum, kinayeli bir sözden bir dram, sözcüklerden yola çıkarak gerçekler yaratılamaz. Erkeklerin dediği gibi, bu, bizim, yani kadınların işidir, erkeklerin değil. Seni bu kadar az 'erkek', kendi 'ben'ini savunmak konusunda bu kadar az yetenekli görmek beni çok üzüyor... Nasıl oldu da sinirlerini bu derece dramatik bir düzeyde gerdin? Doğrusu, Mişa, bunun için mazeretin yok... Bana karşı bu korkunç suratı takındırabilecek ne yaptım sana? Düşünsene..."

Mihail İvanoviç susuyordu.

"Garipleştiniz," diye düşünceli düşünceli sürdürdü sözlerini, "siz... siz aşırı derecede ruh yoksulusunuz; dramdan korkuyorsunuz ve dramları bu korku yüzünden kendiniz yaratıyorsunuz. Biz, sizden daha güçlüyüz... Ne dersin?"

"Söyle bana," karanlığın içinden boğuk ve renksiz bir ses duyuldu. "Ne istiyorsun? Şu içinde doğmuş olan 'yeni' nasıl bir şey? Neyin nesi? Bir de o 'can sıkıntısı' nerden geliyor? Hadi, kısaca, açıkça anlat bana, senin saptamandan ne beklemem gerekiyor, söyle."

Karısı tekrar gizemli bir biçimde güldü... Bilezikler hâlâ elinde şıngırdıyordu... Uzun bir zaman konuşmadılar. Mihail İvanoviç, orada, odanın bir köşesinde, karanlığın içine gizlenmişti, karısı, divanda, elbisesinin kıvrımları arasına gömülmüş zarif bir pozda oturuyordu...

Kadın birden kararlı, güçlü bir hareketle divandan kalkıp Mihail İvanoviç'e doğru yürüdü. Arkasından, divanın minderine fırlattığı bilezikler hafifçe ses çıkardı. Kocasının olduğu köşeye yaklaştığında vücudunun hatları karanlığın etkisiyle yumuşayıp beyaz, dumanlı bir leke halini aldı.

"Çok mu canın yanıyor?" sevecen, bir anneninki gibi tatlı fısıltısı duyuldu.

Cevap olarak inlemeye benzer bir ses işitildi.

"Zavallı çocuk! Yoksa beni o kadar çok mu seviyorsun?"

"Git! Bu çok acımasız ve... ve aşağılayıcı bir şey, evet! Bana işkence ediyorsun... Git!" diye bağırdı Mihail İvanoviç.

"Mişa, sakin ol!" dedi karısı güçlü bir insanın ses tonuyla. Bir hareketlilik oldu, sanki orada, karanlığın içinde dövüşüyorlardı. Sonra bir öpücük sesi duyuldu...

"Sakin ol... Sana söyleyeceklerimi dinle..."

"Dahası da mı var?" diye acıyla haykırdı Mihail İvanoviç.

"Ama bu seni iyileştirecek, inan bana!.."

"Fark etmez! Söyle, bir şey söyle! Bu iş öyle hemen olmayacak de... Henüz senin... Senin yerini alacak birisi yok de..."

Karısı eliyle onun ağzını kapatmış olmalı ki, Mihail İva-

noviç'in konuşması garip bir biçimde kesildi. Yeniden sessizlik oldu. Sessizlik, kadının beyaz elbisesinin hışırtısıyla arada bir bozuluyordu...

"Şimdi dinle ve sana anlatacağım şeye hangi yoldan ulaştım ve bu yol kolay bir yol olabilir mi, düşün. Yaptığım saptamadan bir kez daha söz edeceğim, sakın korkma! Geçen defa sana hiçbir şey açmamıştım... Sözünü ettiğim o saptamam değildi... Daha doğrusu, o saptamadan bahsetmemiştim, ama onu hayata uygulamıştım. Görmek istiyordum, bakalım bu saptama ne kadar... Şey nasıl ifade edebilirim? Hayır, bundan hiç söz etmemem gerekir. Gördün mü, şimdi de bunu neden sana söylediğimi soracaksın, değil mi?"

"Söyle..." diye fısıldadı Mihail İvanoviç.

"Düşünsene, bunu seninle içli dışlı olmak istediğim için yapmadım, bunun nedeni, beni ne kadar çok sevdiğini anlamak istememdi. Anlasana, benim hiçbir yeni ruhsal durumum falan yok, yaşamdan hiçbir beklentim de yok, sana olan sevgimden ve ilgimden başka hiçbir şey yok."

Derin bir soluk işitildi...

"Sen bana çok alışmıştın, son zamanlarda bana pek az önem veriyordun, senin günlük yaşamının alışılmış bir eşyası olmuştum artık, bu yüzden de canım sıkılıyordu. Siz kocalar, karılarınızın fincandaki çayı karıştırma tarzını inceleyerek hayat arkadaşınızın tüm benliğini tam olarak kavradığınızı, anladığınızı, buna akıl erdirdiğinizi ve bu konuda her şeyi bildiğinizi, karılarınızın tüm davranışlarını ve zevklerini bildiğinizi, böylece de kadın ruhunun derinlerinde olup biten her şeyi de bilebileceğinizi sanıyorsunuz. Ancak, birer canlı varlık olan bizler, izlenimler ediniyoruz ve bütün insanlar gibi gün geçtikçe karmaşık bir hale geliyoruz... Siz bunu unutuyorsunuz... Sen de benim canlı bir varlık olduğumu unuttun. Son zamanlarda bana karşı yalnızca bağışlanmayacak şekilde dikkatsiz değil, üstelik de açıkçası bir yabancı gibiydin. Anlaşılan, benimle sadece

öpüşülebileceğine ve belki de artık konuşmaya bile değmeyeceğine karar verip benden kaçıp kendi içine gizlenmeye başlamıştın. Ben sana çok yakından ve iyi tanıdığın, senin için tükenmiş... boş biri olarak görünüyordum..."

"Bu doğru değil!" diye heyecanla bağırdı Mihail İvanoviç.

"Belki. Ama bana öyleymiş gibi geldi. Zaman zaman biz kadınların sizin önünüzde kendimizi yok yere açığa vurduğumuzu düşünüyordum. Her zaman kendine gösterilen ilgiyi sürdürmeye çalışmak gerekiyor, kocalar için daima bir bilmece olarak kalmak ve özellikle karısına olan ilgisini yitirdiği zamanlarda beklenmedik şeylerle onu şaşırtmak gerekiyor. Görüyorsun ya, karşında kartlarımı nasıl da açıyorum? Bunu yapmamalıydım, biliyorum, ama... sana öyle acıdım ki."

"Acımışmış!" diye kederle haykırdı Mihail İvanoviç.

"Korkma, bir kadının sevgisinde acımaya her zaman çok yer vardır... Özellikle de şimdi, ilk baştaki gibi acımayıp sevmediğiniz şu sırada... Siz artık iyice renksiz bir insan oldunuz... ne kadar nazikseniz... dıştan bakınca tabii... o kadar da renksiz. Tamam, devam edeceğim. Kendi kendime dedim ki, onu ısıtmam lazım, bana olan ilgini yani... İşte saptamam buydu... Anlıyor musun, buydu, yeni bir ruh halini de ben uydurdum. Hiçbir şey kıskançlık kadar, karınızı kaybetme korkusu kadar eteklerinizi tutuşturamazdı. Ne yapacağını görmek için senin içine bu korkunun tohumlarını ektim böylece. Sen de meğerse, işin dozunu kaçırmışsın... Bunu fark ediyordum ve işte gördüğün gibi, benim haylaz çocuğum, sana acımaya başladım, kartlarımı önüne açtım... Hepsini açtım, son derece samimi olarak hem de... Yaptığım bu küçük deney için beni bağışlarsın, değil mi? Kesinlikle sen de beni seviyorsun! Bir tek kötü gün geçti, ama benim içim rahatlamış oldu; beni sevdiğini, hâlâ senin için değerli olduğumu, seninle güzel günler geçirebileceğimizi biliyorum artık... Ama bana çok alışmaya başladığın

anda sana yine böyle bir gün yaşatacağımı da bil! Beni anladın, değil mi?"

"Anladım... dedi Mihail İvanoviç boğuk bir sesle.

"İyi o zaman, bütün bunları unut gitsin... Unut ve seni seven karını ihmal etme..."

"Dur!" diyerek karısını durdurdu Mihail İvanoviç. "Söyle, ne zaman yalan söyledin, dün mü, bugün mü, yoksa şimdi mi?"

Karısı muzaffer bir edayla gülmeye başladı ve uzun uzun güldü...

"Zavallıcık! Onu nasıl da korkutmuşum," diye haykırdı kahkahaların arasında.

"Söyle!" dedi Mihail İvanoviç, tutkulu bir ses tonuyla.

"Korkuyorsun, değil mi?" diye neşeyle bağırdı karısı. "Sevgilim, ne zamandır seni böyle görmemiştim!"

Kocasını öptü...

Ay yükseliyordu, yere, masanın ve divanın üzerine bir ışık lekesi düşmüştü...

...

Güneşin doğup ilk ışıklarının penceredeki çiçeklerin arasından geçerek döşemeye düştüğü sırada Mihail İvanoviç koltuktan kalktı, pencereye yaklaşıp, güneşin divanda sakin sakin uyumakta olan karısını uyandırmasından korkarak perdeyi indirdi. Adımlarına dikkat ederek pencerenin önünden karısının yanına doğru gitti. Karısı, yüzünde gizemli bir ifadeyle uykusunda gülümsüyor, elbisesinin köpüğü andıran bembeyaz kıvrımları içinde son derece çekici görünüyordu.

Mihail İvanoviç, karısına dikkatle, kaşlarını çatarak, merak içinde baktı, derin bir soluk aldı ve "Acaba ne zaman yalan söyledi, dün mü, bugün mü?" diye inatla düşünmeye devam ederek yeniden koltuğa oturdu.

1896

Nasıl Tıraş Oldum?

*Quasi una fantasia**

... Fazla param olduğu zaman tıraş olmaya giderim.

Gerçekle yakın komşuluk edecek olan bir okuyucu, benim öyle sık sık tıraş olmadığımı sanıyorsa aldanıyor. Eğer bu mahrem işi, okurumu, alışkanlıklarımla tanıştırmak arzusuyla anlattığımı düşünüyorsa da yanılıyor, çünkü öncelikle muhabirlerin yapacağı bir iştir bu. Hayır, okurumda, mütevazı vücuduma göstereceği ilgiden yararlanarak, hakkımda, edebiyat generalleri hakkında bildiği kadar çok şey öğrenme isteği uyandırmak düşüncesinden uzağım. Tanrı beni böyle bir düşünceden, okurumu da –ki öyle birilerinin olduğunu sanıyorum– böyle edepsizce bir istekten korusun! Ben kendi değerimin farkındayım ve hâlâ ön sıralarda olduğumu, bu durumun son günüme dek böyle süreceğini biliyorum. Ölümümle birlikte artık ne gazetelerde, ne de dergilerde hiçbir şey yayınlamamak, aynı zamanda da dünya işlerine katılmaktan büsbütün vazgeçmek niyetinde olduğum için ölümümden sonra artık arka sıralarda kalmış olacağım. Bunları açıkladıktan sonra, okuruma akıllı, iyi, kötü, aptal, onurlu, alçak, zavallı velhasıl her zaman ataları-mız diye adlandırabileceğimiz öteki insanların bulunduğu o depoya benim de bir an önce taşınmamı isteme hakkını tanıyarak şimdi en başa dönüyorum.

* Fantezi gibi bir şey –ç.n.

İşte böyle, olanaklarım elverdiğinde ya da ayıp olmasın diye tıraş olmaya giderim, hem de her zaman aynı berbere. Onunla daha sakalımın ilk çıkmaya başladığı günlerde tanışmıştım. Aradan geçen zamanda, benim sadakatimin fazlalığından mıdır, yoksa berberin tıraşının iyiliğinden midir, aramızda sıkı bir dostluk kuruldu.

Berberim, yaşlıca bir adamdır, hep "efendim"li konuşur, edebiyatı, ötücü kuşları ve akıllıca konuşmaları çok sever. En çok da edebiyat konusunda konuşmak hoşuna gider; büyük bir hevesle gönül meselelerine ruhların etkisinden, karabaşlı iskete kuşunun ötüşünden, politikadan söz eder, pek tabii dış politikadan. Köylüyü aptal, ama kurnaz, açgözlü, cahil ve buna benzer bir varlık olarak karakterize edebilen her şeyden de memnuniyetle bahseder. Tıraş ederken bir yandan da konuşur. Onun, üzerinde operasyon yaptığı kişi kendisini dinler, dinlerken de sakalıyla birlikte kulaklarının, burnunun veya dudaklarının da tıraş edilebileceğini ister istemez unutur. Gerçi henüz böyle bir şey olmamıştır, ama berberin edebiyata, karabaşlı iskete kuşlarına, politika ve benzeri şeylere olan merakı göz önüne alınacak olursa bu, tümüyle olabilecek bir şeydir.

Daha önce de söylediğim gibi onunla dostuz. Bu, son derece normal bir durum, çünkü o, ekmeğini usturayla kazanıyor, bense kalemle. İkisinin de ucu keskindir. Buyurun işte size karşılıklı sevgilerin büyümesi için uygun bir zemin. Bu karşılıklı sevgiler, var olabilmek için genellikle çok az gerekçeye sahiptir, ama buna şaşırmamak gerekir, çünkü var olmanın kendisi de çok açık gerekçelere dayanmayan bir olgudur, tabii eğer bir gerekçesi varsa...

Neyse, sadede gelelim. En son tıraş olduğumda berberle çok ilginç bir konuşma yaptık. Yaşamımızda zaten pek fazla ilginç şey olmadığından bu konuşmayı size aktarmayı manevi bir görev sayıyorum.

Geçen defa da her zamanki gibi içeri girerken yüzümde gülümsemeyle:

"Tıraş ediyor musunuz?" diye sordum.

O da bana aynı gülümsemeyle:

"Yazıyor musunuz?" diye karşılık verdi.

Epeydir birbirimizle bu şekilde selamlaşırız ve bunun öteki selamlaşmalardan daha kötü olmadığını düşünürüz...

Bir dakika sonra yüzümü sabunlamıştı, bir sonraki dakikada ise kafamda çok densiz –bunu sonradan anladım– bir soru doğdu.

"Ee, yazdıklarımı okuyor musunuz?"

"Denedim, efendim..."

"Ee?"

"Okumuyorum, efendim!"

Siz bir okur olduğunuzdan, ki ben sizin yalnızca bir okur olduğunuzu sanıyorum, böyle kısa bir yanıttan sonra neler hissettiğimi anlayamazsınız. Ancak "Şu pis kokulu, aptal tıraş sabununuzu yüzümden hemen silin, başka bir berbere gidip tıraş olacağım!" sözleriyle ona karşı çıkmak istediğimi söylemeliyim.

Ama kendimi tuttum. Hatta daha da ileri giderek tatlı, yumuşak bir sesle:

"Peki nedeni nedir?" diye sordum.

Burnumu parmaklarının arasına alıp güneybatı yönüne çevirdi ve pek soğukkanlı bir halle yanıtladı:

"İlginç değil de ondan, efendim!"

Düşünsenize, adamın biri gözünüzün içine baka baka, çocuklarınızdan hepsi de birer ucubeymiş gibi söz ediyor. Oysa bu çocukların erkek olanları iki su damlasının birbirine benzediği kadar size, bütün kızlar da karınıza benzemektedir. Bir de kaynananızı her türlü saygı ve hürmete layık bir ilahe olarak adlandırdığını ve ailenizle birlikte kendinizi panayır çadırlarında "doğanın bir oyunu" olarak

sergilemeye karar verdiğinizde bu seyir yerini ona, yani kaynananıza, bu saygın kadına vermenizi önerdiğini düşünün. Eğer bunu düşünebiliyorsanız, burnumun güneybatıya baktığı anda benim hissettiğime çok yakın bir şeyi siz de mutlaka hissedersiniz.

Fakat ben de aynen bütün atalarım gibi farklı davranarak korkunç bir irade gücü gösterip kendimle mücadele ettim. Aslında er ya da geç, nasıl olsa cehenneme yolumuz düşecek, bu yüzden dünyadaki işkencelere cesaretle göğüs germek gerekir.

"İlginç değil mi, dediniz? Bu çok ilginç işte... Yani aslında ben, bunun benim için çok hüzünlü, çok öğretici olduğunu söylemek istemiştim..."

"Nasıl kabul ederseniz, efendim!" dedi oldukça umursamaz bir biçimde ve burnumu güneydoğuya çevirdi.

"Çok rica ederim, eski dostum, neden ilginç olmadığını açıklar mısınız lütfen?.." Yüreğimin üstündeki çelik sabır çemberlerini sıkıştırdıktan sonra bu... bu eleştirmenden –eleştirmen lafını kullandığım için beni bağışlayın lütfen!– böyle bir ricada bulundum.

Burnumu, ruhsal durumuma hiç de uymayacak bir biçimde havaya kaldırmamı söyledikten sonra:

"Memnuniyetle, efendim," dedi nezaketle. "Bir kere efendim, siz yaşamdan alıp yazıyorsunuz, kafanızdan değil..."

"Size göre yalnızca kafaları yaşam sınırlarının dışına taşanlar mı ilginç şeyler yazıyorlar yani?.."

Ben dalga geçiyordum, bağışlayın ama benim yerimde kim olsa berber salonunu çoktan bir harabe yığınına çevirmiş, berberin kafasını kopartmış, tüm ailesini boğazlamış ve bütün ötücü kuşlarını çiğ çiğ yemişti. Ben bunların hiçbirini yapmadım.

"Hayır, efendim, neden öyle olsun ki?!." Ve zalim adam gülmeye başlamıştı. "Benim demek istediğim, siz var olanı

yazıyorsunuz, kendiniz bir şey yaratmıyorsunuz. Farkındaysanız, iyi yazarlar genellikle kafalarından uyduruyorlar. Oysa siz basit insanları ve gerçeği yazıyorsunuz, efendim. Nasıl yaşarlar, ne konuşurlar, duyguları nasıldır, yaşam koşullarının etkisiyle ve kendi aptallıkları yüzünden hangi dertlere, acılara katlanırlar? Bunların hepsini biliyorum, hatta sizin kaleminizle anlatabileceğinizden daha fazlasını biliyorum. İlk kez gazetedeki bir yazınızı okumuş ve görmüştüm ki, yazdıklarınız son derece doğru, ama çok sıkıcı ve hiç de ilginç olmayan şeyler. Neyse boş ver, diye düşündüm. Daha gençtir, düzelir, nasıl yazması gerektiğini anlar. İkinci kez yazınızı aldım. Aynı şey... Şaşılacak kadar doğru ve son derece mide bulandırıcı... Okuduktan sonra insanda hiçbir duygu ve ruh yükselmesi yaratmıyor, efendim! Kendi kendime, delikanlıdır hoş görmek gerekir, diye düşündüm. Bir kez daha okudum, bir daha, bir daha... Hep aynı... Hep yaşam, yaşam... hayale hiç yer yok. Ondan sonra sizi okumamaya karar verdim... Çünkü sizin tarzınız bana hiç zevk vermiyor. İşte o gün bu gündür de okumuyorum, efendim!"

Bütün bunları dinledim ve berber hayatta kaldığı gibi, üstelik tarafımdan sakat bile bırakılmadı. Bu kadar şaşırtıcı soğukkanlılığımı, gerek bütün yazar kardeşlerime, gerekse diğer tüm talihsiz insanlara güvenle önerebileceğim Epiktetos ve Zenon'un felsefesiyle tanışıklığıma borçluyum. Aynı güvenin verdiği güçle yeryüzünde bir insana dayanıklılık ve yüreklilik kadar gerekli tek şey olan "Dalmaçya tozu"nu da önerebilirdim.

"Sevdiğiniz yazarların adlarını söyleyebilir misiniz?" diye sordum berbere.

"Memnuniyetle!" diyerek ve burnumu yere doğru indirerek kabul etti. "Bay Gustav Emar, Ponson de Terrayl, Piyer Zakonne, Montepen... son derece ilginç yazarlar! Ruslardan da Bay Gmırev, Salias, Pazuhin, Kondratyev, Vavi-

lov, Hruşçev-Sokolnikov, Rudnikovskiy ve yabancıları örnek alan diğer pek çokları... Mükemmel yazarlar!"

Tanrının dünyasına ikinci kez gelmiş kadar kendime acıyordum.

"Bakın," diye yalvardım, "peki ama, ben onlardan niye daha kötüyüm?.."

"Kıyaslanmaz bir mesafe var aranızda!" dedi dehşet içinde bu acımasız engizisyoncu, kalpsiz ve duygusuz canavar Tomas Torkvemada. "Düşünsenize, siz yaşamı yazıyorsunuz, ama yaşamın anlamına hiç değinmiyorsunuz, efendim! İçinizdeki erdeme hiç önem vermiyorsunuz, hiçbir erdem düşkününü, kahramanını yazmıyorsunuz. Sizin insanlarınız bütün insanlar gibi, hem de en basitlerinden. İlginç bir yanı var mı bunların? Böyle insanların yüzlercesi her gün sokaklarda dolaşıyor ve ben onları kendi gözlerimle gayet iyi görüyorum, bazılarını tıraş ediyorum, hepsini tanıyorum, efendim! Neden onların betimlerini okumak zorunda kalayım? Bu insanların yaşam düzenini ve ne kadar sıkıcı bir biçimde yaşadıklarını çok iyi biliyorum. Bir de şunu düşünün, efendim: Yazılarını yaşamdan değil, bizzat kendi kafasından, hayallerle yazan bir yazarın kitabını alıyorum. Okuyorum ve görüyorum ki, bu kitapta yazılanlara benzer bir şeyi şu dünyada her gün yürüdüğüm yol boyunca görmemişim, efendim. Benim yolum sıkıcı bir yoldur. Kalkarım, kuşlara yem vermeye başlarım. Yemlerini veririm, kafeslerini temizlerim ve tıraş işine girişirim. Tıraş ederim, tıraş ederim ve artık o hale gelirim ki, homurdanmaya başlarım: 'Tanrım! Neden insanların kafalarında saç çıkıyor? Çıkmasa olmaz mıydı? Aslında fark etmez, saçlarını, sakallarını tıraş ettiriyorlar. Tanrım! Bütün insanlar saçsız doğuyorlar, insanların büyük bölümü, yaşamlarının sonunda kel kalacaksa neden saçları çıkıyor!' Zaman zaman hangi düşüncelere gömüldüğümü görüyorsunuz, efendim. Eğer dünyada ilginç kitaplar olmasaydı, vallahi, ben

filozof olurdum! Ama Yaradan'a şükürler olsun ki, böyle bir şey başıma gelmedi, neyse ki, dünyada okunacak şeyler var. İşte böyle efendim, gördüğünüz gibi, yaşamak benim için çok sıkıcı. İnsanların yaşamını da biliyorum, onlarınki de sıkıcı. Sıkıcı ve zor, efendim... Herkes bataklıktaymış gibi birbirini eziyor, birbirinin üstüne basıp kim bilir nereye tırmanıyor ve hepsi de duygusuz ve akılsız. Bakıyorsun, bakıyorsun... Bu usanç verici iş böyle seni bıktırarak uzayıp gidiyor. Nereye gideceksin? 'Toprakta kurtlar, suda şeytanlar, ormanda dallar, mahkemede patırtı gürültü, nereye gideceksin?' Bu atasözünü bilir misiniz? Çok doğru bir söz ve yaşamın çaresizliğini son derece açık resmediyor. İlk başta, sonucunda şimdi olduğun gibi olmayacağın bir olayın başından geçeceği umuduyla yaşıyorsun. Bir de bakıyorsun, hiçbir şey olmamış! Ah, bu ne kadar üzücü bir şeydir!.. Sol yanağınızı şişirmeye çalışın!"

Ondan hangi yanağımın sol yanak olduğunu söylemesini rica ettim, çünkü konuşmasından o derece bunalmıştım ki, varlık duygumu tümüyle yitirmiş, hatta anamdan babamdan miras aldığım alışkanlıkla başım yukarda mı oturuyorum, yoksa daha başka türlü mü oturuyorum, onu bile tasavvur edemiyordum. Sol yanağımın bulunduğu yeri tarif etti ve sonra sözüne devam etti:

"İşte böyle, efendim! Deyim yerindeyse, kendim hiçbir cilası, hiçbir güzelliği olmayan bir yaşam sürerken, iyice bıktığım bu yaşamla ilgili betimlerinizi okumak bana niye ilginç gelsin? İşte böyle, efendim, saç kesmekten, sakal tıraşından boş kalan zamanlarda elime sevdiğim bir kitabı alıyorum, sayfalarını açıp kitaba gömülüyorum...Ve kitapta, gerçekte olanlardan bambaşka şeyler görüyorum, efendim. Bir kere insanlar, son derece açık seçik anlatılmış kişiler oluyor. Biri alçağın teki, öbürü aptalın biri, biri soylu, öteki ise göklerden inmiş bir melek. Sonra, duygular, efendim! Sönmüş volkanlar, karanlık girdaplar! Amansız bir müca-

dele, davranışlardaki azgınlık, coşkunluk, her türlü yaşam düzeninin sarsılması, fırtınalar, boranlar, ölümler, soygunlar, korkunç eylemler, bütün bunların içinde insanların hızla dönmesi ve güm! Erdem göklere çıkartılmış, kötülükler ayaklar altında çiğnenmiş ve yok edilmiştir! Böyle duygulandırıcı bir kitabın üstüne gözyaşları dökülmez mi, efendim? Yığınla tatlı heyecan yaşıyorsun! Kalp krizi bile geçirebilirsin, yazar beylerin bazı hayalleri işte bu derece dokunaklı. İşte böyle, efendim, onların nasıl hareket ettiklerini görüyorsunuz, bakıp siz de öğrenin! Bu zavallıya acıyorsanız, öğrenin! Biliyorum efendim, gerçek yaşamda böyle cinayetlerin ve kötülüklerin hakkından gelinmesi diye bir şey yok, hatta gerçek yaşamda daha kötüsü bile olabilir! Mutlu son yoktur... Oysa öbür tarafta, mutlu sonlar görüyorum, soylu duyguların ve şu kalabalık, çamur içindeki sokağımızda gözünü budaktan esirgemeyen kahramanların olabileceğini hayal ediyorum. Ruhum dinleniyor efendim, hayal kurarak yüreğimden yaşamın tozunu toprağını temizliyorum. Yüzünüze kolonya sürmemi emreder misiniz?"

Yalnızca yüzüme değil, yüreğime de kolonya sürmesini rica etmeye hazırdım, çünkü yüreğim onun konuşması yüzünden kurumuştu. Ama ben hiçbir şey söylemeden yalnızca başımı salladım.

"Evet, efendim! Peki siz, siz insanı yaşamdan ayırıp hayallere ulaştırabilir misiniz? Hayır, efendim, sizin silahınız o barutla dolu değil. İnsanlara mutluluk ve ruh ferahlığı verebilmeniz için sizin daha pek çok okuyup yazmanız gerek, efendim. Siz yaşamda emekliyorsunuz, ifademi bağışlayın, öbürleri ise yaşamın üstünde buğu gibi tütüyorlar. Çok yaşasınlar. Siz de... siz de öğrenmelisiniz. Pudra emreder misiniz?"

Beni epeydir yeterince pudraladığı ve çoktandır bembeyaz olduğum halde biraz daha pudralamasını emrettim...

"Yaşam, emektir, efendim, yaşamın betimleri ise zevkli olmalıdır, eğer insanın canı istiyorsa ve iyi yemek yeme olanağı varsa bir tek patatesten yemek yapılamaz... hayallerden söz ediyorum, efendim... İşte böyle efendim, tıraşınızı bitirdim! Buyurun!"

Evet efendim, işte beni böyle tıraş etti! Yine de onun yardımı olmadan koltuktan kalkabildim.

"Gerçeği söylediğim için bana gücenmediniz ya?" diye merakla sordu.

"Ah, seni gidi alçak! Gücenmemiş miymişim? Alçak herif!"

Bunu yüksek sesle söylediğimi mi düşünüyorsunuz? Hayır, yanlış düşünüyorsunuz. Ben ne de olsa kültürlü bir insanım ve gerçek duygularımı gizlemek konusunda sizden biraz daha kötüyüm. Ona dedim ki:

"Yok canım! Tam tersine... Bu saygın sohbetinizden büyük memnuniyet duydum!"

"Güle güle!" dedi bu hain Yuda'nın torununun çocuğu, beni yerin yedi kat dibine batırmak için un ufak eden bu değirmentaşı... bu değirmen!"

"Size bütün kalbimle iyilikler diler ve içtenliğinize teşekkür ederim..." diyerek elini kuvvetlice sıktım.

"Eğer kafanızdan uyduracak olursanız sizden de çok ilginç bir yazar çıkacaktır!" diyerek beni uğurladı.

"Deneyeceğim..." diye söz verdim.

"En önemlisi, efendim, hiç utanmayın! Her şeyi uydurun, gerçek yaşama ne kadar az benzerse o kadar iyi olur... yüreğe daha hoş gelir... Daha fazla hayal... Hayal, insanın duygularını göklere yükseltir, yüreğinde tatlı titreşimler yaratır, efendim... İnsanı gerçek yaşamdan koparın, gördüğünüz gibi, insan zaten yaşam tarafından yutulmak üzeredir!"

Sonunda beni rahat bıraktı ve çıkıp gittim...

Ama eve girdiğimde, çıktığım zamanki gibi değildim artık. Yüreğim tıraş edilmişti sanki. Uykusuzluk çekiyorum ve romatizma oldum. Tikim arttı, galiba yakında verem olacağım. Bu hastalık artık herkesi kasıp kavuruyor. Bu sohbetten sonra günlerimin sayılı olduğunu hissediyorum...

Peki ama bu berber, beni okuyan tek insan mıydı?

"Aman Tanrım! Ben yayıncılardan bu kadar bıkmışken dünyada neden bir de okurlar var sanki?"

1896

"Su ve Suyun Doğadaki ve İnsan Yaşamındaki Önemi"

Bütün insanların vicdanında bir leke vardır. Benim de bir tane var.

Ama insanların çoğu, ruhlarının yüzündeki bu süsleri hiç umursamazlar; bunları aynen kolalı gömlekleri kadar kolay taşırlar üstlerinde. Benim kolalı gömleğim yok, herhalde bu nedenle olacak, vicdanımdaki leke yüzünden son derece rahatsızım. Kısacası, bunu itiraf etmek istiyorum.

İtirafımın nedeni, artık hayatta uğraşacak daha hoş bir eğlence bulamayışım ya da insanların dikkatini başka türlü üzerime çekemeyeceğimi hissetmem değil; ayrıca içten davranmamın nedeni de erdemlerim hakkında bir şeyler anlatma isteğine sahip olmam değil, yo hayır! Bu olayda beni harekete geçiren, insanları herkesin önünde itirafa zorlayan alışılmış nedenlerden hiçbiri değil. Ben, zamanının geldiğini hissettiğim için itiraf ediyorum. İşte kalemi elime alıyorum ve çoktandır yüreğimi ezen bu kara lekeyi, fırçayla temizler gibi, içtenliğimle ruhumdan süpürüp atmak istiyorum.

* * *

Bütün bunlar, sokakta gezdiğim ve tanıdık bir ortaokul öğrencisi kıza rastladığım keyifli bir mayıs günü başladı.

Kızın adı Lizoçka'ydı; çok neşeli kahverengi gözleri vardı, ama bu gözler şimdi kederliydi; zarif ve canlı pembe yüzü karşılaştığımız anda solgun ve donuktu; yürüyüşü, kuş uçuşu gibi hafifken şimdi adımlarını zor atıyordu.

"Lizoçka, merhaba! Bebeklerin nasıl?"

Bu kızın kaçıncı sınıfta okuduğunu söylemeyi unuttum. Dördüncü sınıfta okuyor. Onunla bebek oynamayı çok severdim. İnsanlarla haşir neşir olduktan sonra yepyeni bir güç verir.

"Merhaba," dedi Lizoçka ve sesinde gözyaşları hissettim.

"Ne oldu sana, küçük hanım?" diye sordum kaygıyla. İtiraf edeyim, onu seviyordum, o da on iki yaşın bütün gücü ve ihtirasıyla sevgime karşılık veriyordu. Ben o sırada olsa olsa elli üç yaşındaydım.

Gözyaşları arasında:

"Yine... kompozisyon ödevi verdiler..." dedi.

"Kompozisyon mu? Vay canına! Daha yazmadan ağladığınıza göre acıklı bir konu galiba?"

Gülümsedi.

"Tabii, size göre hava hoş, sizi kompozisyon yazmaya zorlamıyorlar!"

"Ne yazık ki, zorluyorlar, Lizoçka. Yalnız, sizi öğretmenler, beni ise koşullar zorluyor. Hangisinin daha kötü olduğunu söylemeyelim. Ama siz üzülmeyin, ben sizin için bir kompozisyon yazarım. Konu nedir?"

" 'Su ve Suyun Doğadaki ve İnsan Yaşamındaki Önemi!' Sahiden yazar mısınız, aziz dostum? Hem de beş numaralık?"

"Artısı da olması için çalışacağım!"

"Sonra da bebek oynamaya gelir misiniz?"

"Kompozisyondan sonra mı? Mutlaka gelirim."

"Hoşça kalın! Ne kadar iyisiniz!"

Ve gitti...

Kompozisyon yazmak bildiğim bir iş olduğu için bu işi yapmayı böyle çabucak önerivermiştim. Bir keresinde bir edebiyat öğretmeni, "Skalozub ve Molçalin'in* Kişiliklerindeki Olumlu Özellikler" konusunda beşinci sınıftan bir kız için yazdığım bir kompozisyona iki numara vermişti. Başka bir sefer de "Ana Babalara Saygı Göstermenin Yararları ve Zararları" ya da buna benzer bir konuda altıncı sınıfta okuyan bir çocuk için yazdığım kompozisyondan eksisiyle birlikte bir numara almıştım.

Yani ne yapmam gerektiğini biliyordum. Ama yine de kara kara düşünmeye başlamıştım. Sevgili küçük kızımın tam not almasını çok istiyordum. En az beş numara almak için nasıl bir kompozisyon yazmalıydım?

Biraz düşündükten sonra kararımı verdim: Yazmaya başlamadan önce, iki buçuk arşınlık uzun boylu bir oğlan değil, on iki yaşında, pembe yanaklı küçücük bir kız olduğumu düşünmem gerekiyordu. Öğretmen konuyu verirken çocuğun bu konudaki bilgilerini, psikolojisini, üslubunu ve nihayet kompozisyon konusuna düşünsel bakışını, bu konuya karşı tavrını göz önüne alıyordur mutlaka. Öyle olduğundan hiç kuşku yok. Demek ki, ben de elimden geldiğince bir çocuğu taklit etmek zorundaydım. Harika!

Eve giderek divana uzandım, bir sigara içtim ve hiç istemediğim halde uyuyup kaldım. İstemediği halde bana misafirliğe gelen bir arkadaşım beni uyandırdı. Bana uğramak gibi bir niyeti olmadan evden çıkmış ve birden bana gelivermiş! Biz onunla oturup dostluk bağlarının ne kadar esnek olduğundan konuşmaya başladık: Arkadaşının evinin sağ tarafından geçip giderken birden ona uğruyor, uyumasına engel oluyorsun. Daha sonra şaraptan ve şarap içen insanlardan söz ettik. Şu konuyu açıklığa kavuşturduk: Cebinde para ya da şarap dükkânında kredisi olan insanlar şarap satın alabilirler, ne parası ne de kredisi olmayanlar ise bunu

* Griboyedov'un Akıldan Bela komedisinin kişileri –ç.n.

yapamazlar. Arkadaşım gittiğinde su konusunu yazmak için artık vakit geç olmuştu...

Kompozisyon ödevi cumartesiyeydi, daha iki günüm vardı. Fakat ertesi gün suya engel olan artık arkadaşım değil, bana karşı davranışlarında gerçek bir düşman olan şaraptı. Son gün gelip çattı. Su ve suyun doğadaki ve insan yaşamındaki önemi konusunda yazmaya oturdum. Başım çok ağrıyordu, ama yine de yazdım. Sonra okudum, hiçbir şey anlamadım ve bir çocuğu çok başarılı bir biçimde taklit ettiğime, bu ödevle öğretmeni tamamen tatmin edeceğime karar verip kompozisyonu benim küçük öğrenci kıza götürüp verdim.

Beni sevinçle karşıladı.

"Hazır demek! Ah, ne kadar iyi! Beş numaralık değil mi? Tabii beş numaralık olacak, siz zaten yazarsınız... Gelin bebek oynayalım!"

Gittik ve oynadık, sonra ben eve döndüm, gece gönül rahatlığıyla uyudum...

* * *

Pazar günü ona gittim. Beni anneciği karşıladı. Güzel bir çan kulesi kadar iriyarıydı, gözleri iki tabanca namlusu gibi bana bakıyordu.

"Ah, siz misiniz, beyefendi hazretleri? Siz ha?"

"Ben olduğumdan hemen hemen eminim, hanımefendi."

"Şaka etmeyin, efendim!"

"?!?"

"Siz yazarsınız ha!, Ya-zar! İşitiyor musunuz?"

"İşittiğimi sanıyorum... Ama ne demek istediğinizi anladığımdan emin değilim..."

"Kızımın başına neler getirdiniz?"

"İzin verin de hatırlamaya çalışayım..."

"Gelin de haline bakın!.."

Gittim ve baktım. Lizoçka yatakta yatıyordu. Avaz avaz ağlıyordu zavallıcık.

"Lizoçka," dedim.

"Ah!.. Anneciğim, anneciğim, kapıcı Matvey'e söyleyin, bu adamı bıçakla mı... baltayla mı... neyle olursa olsun kessin... Öldürün onu!" diye bağırmaya başladı Lizoçka.

Bu çok şaşırtıcıydı.

"Anlatır mısınız..."

"Kızımı bütün okulun alay konusu yapan ve ona sıfır aldıran şu iğrenç kompozisyonunuzu alın!.. Alın da..."

Çıktım. Kompozisyonu özenle alıp cebime sakladım ve yürüdüm. Sanki cebimde bütün sırlarıyla birlikte koskoca Atlas Okyanusu'nu taşıyordum. Eve giderek kompozisyonu okudum... Buyurun siz de okuyun:

"Su ve Suyun Doğadaki ve İnsan Yaşamındaki Önemi

Su, ıslak bir sıvıdır. Yeryüzünde suyun ortaya çıkışı tarih öncesi zamanlara kadar gider. Önceleri yeryüzünde su çok fazla değildi, ama daha sonra Tanrı'nın buyruğuyla dünya çapında büyük bir su baskını olunca yeryüzünde topraktan daha fazla su oldu, o zamandan beri de hiçbir yere akmadan bataklıklarda, göllerde ve denizlerde öylece duruyor. Su yalnızca alçak yerlerde birikir, yüksek yerlerde ise duramaz, çünkü su bir sıvıdır. Suyu bir dağın tepesinden dökersek hemen aşağı doğru akar, bu nedenle dağların etekleri her zaman denizlerle, göllerle ve bataklıklarla çevrilidir. Bir portakalın üstüne su dökecek olursak su, portakalın üstünde de duramaz. Ama dünya da portakal gibi yuvarlak olduğu halde su dünyanın üstünde durur... Bütün nehirler de yukarıdan aşağı doğru akar, çünkü nehirler, yüksek yerlerden doğar ve su da akıcıdır. Suyu yere, döşemeye dökersek o zaman da neresi alçaksa oraya doğru akar, ama bunun tersi olmaz. Suyu yağdan ayırt etmek çok basittir, çünkü su ya-

zın donmaz, yağ ise eğer mahzene koymuşsak yaz da olsa donar. Bitkisel yağ suya daha çok benzer. Bataklıklardaki su kirli, denizlerdeki su tuzludur ve bu yüzden içilmez, sadece nehirlerdeki su içilir, ama yalnız musluk suyunun olmadığı yerlerde. Su içmek zararlıdır, çünkü insan üşütebilir, çay, kahve ve kvas içmek daha yararlıdır... Su, aynı zamanda ulaşım yolu olarak da kullanılır ve suyu çok olan devletler çok gelişmiş ticaretleriyle dikkat çekerler. Eskilerden Finike ve Yunanlılar, zamanımızdan da İngiltere bu devletlerdendir. Balıklar suda yaşamayı severler. Suyun üstünde filo denilen özel gemilerle mal taşımak çok rahattır, ama suyun üstünde yürümek olanaksızdır, çünkü su sıvıdır ve ayakların altında açılır, insan boğulur. Doğada su, yazın yağmur olarak bulunur, yağmur yüzünden yerler çamur olur. Yağmur yağdığı zaman ilk önce evlerin çatılarına düşer, oradan da derecikler halinde toprağa akar. Yağmur yağarken büyükler sokağa ayaklarında lastik, tepelerinde şemsiyeyle çıkarlar, çocuklarsa evde otururlar ve canları çok sıkılır. Kışın yağmur donar ve kar şeklinde toprağa düşer, bu yüzden de hava soğuk olur. İnsan yaşamında su, çeşitli ihtiyaçlar için gereklidir: Onunla çay yapılır, çorba pişirilir, yıkanılır, sabunla yıkanırken sabun insanın gözüne kaçar ve çok acıtır. Suyla sabundan çok güzel balon olur. Balon yapmak için suyun içine birazcık sabun atılır, bir saman çöpü alınır ve çöp bu sıvıya batırılarak dikkatle üflenir. Saman çöpünün ucunda büyük, güzel, rengârenk bir balon şişer ve çöpten ayrılarak patlayana dek havada uçar. Suyla çamaşır yıkanır, odaların yerleri silinir ve terliyken su içilirse insan üşütebilir. Bir de suda yüzülür, ama bazıları boğulur. Böylece suyun doğadaki ve insan yaşamındaki öneminin çok fazla olduğunu açıkça görmüş oluyoruz.

Yelizaveta Pionova"

İşte benim kompozisyonum. İtiraf edeyim ki, onu okuduktan sonra kendimi beğendim, çünkü bu kompozisyon tümüyle bir dördüncü sınıf öğrencisinin üslubuyla ve çocuk

psikolojisini bilmeden yazılmıştı. On iki yaşındaki bir kız çocuğu için sabun köpüklerinin Finikelilerin yaptığı ticaretten daha ilginç olacağını biliyordum ve bu yüzden suyu bir kültür faktörü olarak ele aldığımdan daha çok sabun köpükleri üzerinde durmuştum. Çok daha parlak bir şekilde kanıtlayabileceğim halde, suya karşı şarabın üstünlüklerini kanıtlamaya kalkışmıyordum. Kompozisyonumda devletlerin gelirlerini artırma yöntemleri bakımından suyun da dolaylı vergilerle vergilendirilmesi gerektiğini ileri sürmüyordum. Ne demeye bunu ileri sürmüyordum sanki? İnsanlar çok gelişmiş yurtseverlik duygusuyla daha neleri ileri sürüp duruyorlar! Ben dördüncü sınıf öğrencisi bir kızın bilemeyeceği hiçbir şeyden söz etmiyordum ve onun bilebileceği her şeyi yazmışım gibi geliyordu bana. Bu pek saygıdeğer öğretmene, bilmem ki, ne yazmak gerekiyordu?

On iki yaşındaki bir kız öğrenci için bir de kendisi böyle bir kompozisyon yazmayı denesin bakalım, nasıl yapıyormuş görelim!..

Bu adam benim kızıma nasıl sıfır verebilirdi? Kızmış ve hakarete uğramıştım.

Benim yerimde kim olsa aynı şeyi hissederdi sanıyorum. Bu beyefendiye gitmeye karar verdim.

* * *

Yanına gittim ve karşımda aynen tepetaklak olmuş bir "v" harfini anımsatan upuzun, kupkuru birini gördüm.

"Beyefendi hazretleri," dedim ona, "ben, dördüncü sınıf öğrencisi Yelizaveta Pionova tarafından size verilen 'Su ve Suyun Doğadaki ve İnsan Yaşamındaki Önemi' adlı kompozisyonu yazan kişiyim."

"Bunu itiraf etmeye utanmıyor musunuz?" diye sordu dehşet içinde.

"Sizinle kendi hakkımda konuşmaya gelmedim... Ben

sadece Pionova'ya neden sıfır verdiğinizi öğrenmek istiyordum."

"Kompozisyon için," diye emin bir biçimde yanıtladı.

"Peki bu kompozisyonu neden beğenmediniz?"

"Çok saçma!"

Gelirken yanıma bir top almadığıma o anda çok üzüldüm. O topla öğretmene öyle bir memnuniyetle ateş ederdim ki!

"Efendim," dedim sakin sakin, "siz galiba yeryüzünde ağaç yetiştirmeden orman olabileceğini sanıyorsunuz. Öğrenciden suyun doğadaki önemi konusunda açık seçik bir düşünce istiyorsunuz, ama biliyor musunuz ki, sayın bayım, öğrencinizin doğayla hiçbir yakın ilişkisi yoktur, üstelik doğa hakkında bir düşüncesi olduğu bile kuşkuludur. Bu kız, büyük bir taş evin ikinci katında, bir çocuk odasında yaşıyor ve oturduğu daireyle doğa arasında büyük bir uzaklık var, çünkü sizin de bilmeniz gerektiği gibi, büyük kentlerde doğa kentin dışında bulunur. Ailesi onu doğayla tanıştırmayı şimdiye dek hiç düşünmemiştir ve inanın, Pionova, doğanın nerde ve nasıl bir şey olduğunu bilecek durumda değildir..."

"Hmm! Öyle mi? Bu çok... garip! Peki sizin istediğiniz nedir?"

"Pionova'ya başka bir konu verin! Size yemin ederim, bundan sonra onun ödevini yazmayacağım..."

"Başka bir konu mu? Bakın bu olabilir... İzninizle..."

Kapağında "Paulson" yazısını şöyle bir okuduğum küçük bir kitabı masasından aldı, sayfalarını çevirmeye koyuldu...

"İşte şu olabilir: 'Deniz ve Çöl' konusunu yazsın."

Sakin ve yalvaran bir bakışla ona baktım.

" 'Deniz ve Çöl'... diye tekrarladı öğretmen, çok güzel bir konu!"

"Ama beyefendi! Bu kızcağız hiç deniz görmedi, çöle de hiç gitmedi ki..." diye haykırdım üzüntüyle.

"Bu kız da amma az gelişmiş! İyi, o zaman 'Doğanın Etkisi'ni yazsın..."

"Yine doğa!"

"Evet, evet! O zaman 'Baltık Denizi ve Baltık Denizi'nin Ticari, Ekonomik, Kültürel ve Politik Önemi'ni yazsın..."

"Kızcağız ticaret yapmıyor, yaşı küçük olduğu için politikayla da uğraşmıyor..."

"Ne geri zekâlı kızmış bu da! Ne versek acaba?.. İşte buldum: 'Çatski ve Hlestakov'un* Karakterlerindeki Ortak Özellik' konusunu yazsın."

...Bütün insanlar gibi ben de yumuşak başlı ve insan sever biriyim... belli bir sınıra kadar. Bununla birlikte kendimi haklı çıkarmaya çalışmıyorum, yalnızca itiraf ediyorum...

Öğretmenin odasında bir soba, sobanın üstündeyse bir hava deliği vardı. Öğretmenin yakasına yapıştığım gibi işte bu deliğe kravatından astım. Asılınca yalnızca "v" harfine olan benzerliğini kaybetti bana kalırsa, bundan başka hiç kimse hiçbir şey kaybetmedi.

Söylemek istediklerim işte bu kadardı.

1896

* Çatski, Griboyedov'un Akıldan Bela, Hlestakov ise Gogol'ün Müfettiş adlı komedisinden tiplerdir.

SAATLER

I

Tik-tak, tik-tak!

Gecenin sessizliği ve yalnızlığı içinde saat sarkacının hiçbir tutkuya yer vermeyen konuşmasını dinlemek insanın tüylerini ürpertir. Bunlar, aynı şeyi, yani yaşamın durup dinlenmek bilmeyen devinimini hep aynı düzen içinde belirten, tekdüze ve matematiksel bakımdan hiç şaşmayan seslerdir. Karanlık ve uyku yeryüzünü sardığında her şey susar, bir tek saatler, saniyelerin yok oluşunu soğukkanlılıkla ve gürültüyle haber verirler. Saatin sarkacı tıkırdar ve her bir sesle birlikte yaşam, her birimize tanınan zamanın en küçük parçası olan bir saniye kadar, artık bize bir daha geri dönmeyecek olan o bir saniye kadar kısalır. Saniyeler nereden gelir, nereye kaybolur? Buna kimse cevap veremez... Cevabı verilemeyen daha pek çok soru vardır, cevabı bulunduğu takdirde mutlu olacağımız başka önemli sorular da vardır. Yaşam için gerekli olduğunu bilerek nasıl yaşanır, inançlarını ve isteklerini yitirmeden nasıl yaşanır, bir saniyenin bile insan ruhunu ve aklını coşturmadan yok olup gitmemesi işin nasıl yaşanır? Hareketleri hiç sona ermeden sürecek olan saatler bir gün bütün bu sorulara cevap verirler mi?

Saatler, bütün bunlara ne der?

II

Tik-tak, tik-tak!

Dünyada bir saatten daha hırssız, daha sakin bir şey yoktur: Saat, doğduğunuz gün de, gençlik hayallerinin çiçeklerini açgözlülükle topladığınız zaman da hep aynı doğrulukla vurur. İnsan, doğduğu günden başlayarak her geçen günle birlikte ölüme biraz daha yaklaşır. Siz can çekişirken de saat, can çekiştiğiniz saniyeleri kuru ve sakin bir biçimde sayacaktır. Bu saniyelerin sayılışına kulak verdiğinizde, her şeyi bilen ve bu bilgilerden yorgun düşmüş bir ses duyacaksınız. Hiçbir şey hiçbir zaman saniyeleri heyecanlandırmaz ve saniyeler için değer taşımaz. Kayıtsızdırlar ve eğer yaşamak istiyorsak, kendimize başka saatler, bu sıkıcı, tekdüze, ruhu kasvetle öldüren, sitemli, soğuk soğuk çalan saatlerin yerine duygu ve düşünceyle dolu, eylemle dolu saatler yaratmamız gerekecektir.

III

Tik-tak, tik-tak!

Saatlerin durmak bilmeyen deviniminde durağan bir nokta yoktur. Peki o zaman biz, neyi şimdiki zaman diye adlandırıyoruz? Yeni doğmuş bir saniyenin ardından ikincisi doğuyor ve birinciyi bilinmeyen bir uçuruma itiyor...

Tik-tak! Şimdi mutlusunuz. Tik-tak! Şimdi ise yüreğinize acının en yakıcı zehri akıyor ve eğer yaşamınızın her saniyesini yeni ve canlı bir şeyle doldurmaya çabalamazsanız, bu acı, hayatınız boyunca, hayatın size tanıdığı tüm saatler boyunca sizinle birlikte kalabilir. Acı ayartıcıdır; tehlikeli bir ayrıcalıktır; bu ayrıcalığa sahipken genellikle insan sıfatı üzerine başka, daha yüksek bir hak aramayız. Acı o kadar çoktur ki, değeri düşmüştür ve artık nerdeyse insanların dikkatini çekmemektedir. Be nedenle acıya pek zor değer verilmektedir, kendini daha özgün, daha değerli bir şeyle doldurmak

gerekir, değil mi? Acı, değeri düşen bir fondur. Her kime olursa olsun yaşamdan yakınmamak gerekir: Teselli sözcükleri, insanın bu sözcüklerde aradığı şeyi ender olarak bulundurur içinde. İnsan, yaşamasına engel çıkaran şeylerle mücadele ettiğinde yaşam daha dolu, daha ilginç olur. Kederli ve sıkıcı saatler, mücadele ederken fark edilmeden geçer.

IV

Tik-tak, tik-tak!

İnsanın yaşamı gülünç derecede kısadır. Nasıl yaşamalı? Bazıları yaşamdan ısrarla kaçarlar, bazıları ise kendilerini tümüyle yaşama adarlar. Birinci gruptakiler, günler birbiri üstüne yığıldıkça ruh ve anı yoksulu olacaklar, diğerleri ise her iki bakımdan da zenginleşeceklerdir. Sonuçta birinciler de, ikinciler de ölecektir, hiç kimse aklını ve yüreğini karşılıksız olarak yaşama adamayacak olursa hiçbirinden geriye bir şey kalmayacaktır... Ve siz ölürken de saatler can çekiştiğiniz saniyeleri sakin sakin sayacaktır: Tik-tak! Ve bu saniyelerde yeni insanlar doğacaktır, her saniye birkaç kişi, siz ise artık yoksunuzdur ve bir süre sonra kötü kokular salacak olan cesedinizden başka yaşamda sizden geriye hiçbir şey kalmayacaktır. Sizi yaşamın içine fırlatıp atan, sonra da ondan koparıp alan ve hepsi hepsi bu olan bu otomatik yaratma, gururunuza dokunmuyor mu? Gururlu bir insansanız ve kendinizi zaman denen şeyin gizli görevlerine bağımlılığınız yüzünden aşağılanmış hissediyorsanız yaşamda sizinle ilgili anıları güçlendirin. Yaşamdaki rolünüzü düşünün: Bir tuğla yapılmış, sonra bir binada hiç yerinden oynamadan durmuş, sonra dağılmış ve yok olmuştur... Bir tuğla olmak hem can sıkıcı hem de utanılacak bir şeydir, doğru değil mi? Eğer aklınız ve ruhunuz varsa ve eğer yaşamda duygularla ve düşüncelerle dolu, güzel ve coşkulu saatler yaşamak istiyorsanız tuğlaya benzemeyin.

V

Tik-tak, tik-tak!

Saatlerin sınırsız devinimi içinde şu anda ne anlama geldiğinizi düşünecek olursanız, bir hiç olduğunuzun bilinciyle ezilirsiniz. Bunu bilmek sizi incitecektir! Aynı zamanda da benliğinizi uyandıracaktır. Siz de sizi küçük düşüren yaşama karşı düşmanlık hissedin ve ona savaş ilan edin. Ne adına mı? Doğa, insanı dört ayak üzerinde yürüme yeteneğinden yoksun bıraktığı zaman ona, asa yerine 'ideal'i vermişti. İnsan o zamandan bu yana bilinçsiz ve içgüdüsel olarak daha iyiyi, gittikçe daha yükseği istemektedir. Bu isteği bilinçli bir istek haline getirin, insanların, gerçek mutluluğun sadece ve sadece daha iyiye doğru bilinçli bir istekte olduğunu anlamalarını sağlayın. Çaresizlikten yakınmayın, hiçbir şeyden yakınmayın. Yakınmanızın size getireceği biricik şey acıma ve ruhsuz sadakalardır. Bütün insanlar aynı ölçüde zavallıdır, ama zavallılığıyla kendini bezeyenler herkesten daha zavallıdır. Bu insanlar diğerlerinin hepsinden daha fazla kendilerine dikkat çekmek peşindedirler, ama herkesten daha az dikkate layıktırlar. İlerleme isteği, yaşamanın amacıdır. Yaşamın tümü bir emel olsun, işte o zaman yaşamda çok güzel saatler olacaktır.

VI

Tik-tak, tik-tak!

"Yolu kapalı ve her yanı karanlıkla kaplı olan insana dünya ne için verilmiştir?" İhtiyar Eyüp, bu soruyu Tanrı'ya sormuştur. Tanrı'nın evlatları olduklarını ve onun tarafından, kendi suretinde ve kendisine benzer biçimde yaratıldıklarını anımsatarak Eyüp'ün Tanrı'ya söylediğini söyleyebilen yürekli insanlar artık yok ve insanlar artık kendilerine genellikle düşük bir değer biçiyorlar. Yaşamı pek az seviyorlar, hatta kendilerini sevmeyi bile beceremiyorlar.

Aynı zamanda ölümden de korkuyorlar, oysaki, bilindiği gibi, hiç kimse ondan kaçamaz. Kaçınılmaz ve doğaldır. İnsan dünya yüzünde ortaya çıktığından beri herkes ölüyor ve buna zamanla alışmak gerekiyor. Verilen görevi yerine getirmiş olmanın bilinci, ölüm korkusunu giderebilir ve onurla aşılmış yaşam yolu, huzurlu bir sona götürebilir. Tik-tak... İnsandan geriye kalacak tek şey onun yaptığı işlerdir. Ve insan için saatler, onun istekleriyle birlikte durur ve başka saatler, bu insanın yaşamının değerlendirildiği saatler, kötü saatler başlar.

VII

Tik-tak, tik-tak!

Çelişkiler içinde yolunu şaşırmış, yalan ve kötülük içinde yaşanan bu dünyada, aslında her şey oldukça basittir. İnsanlar birbirlerine bir göz atmış olsalar, her birinin arkasında bir dostu olsa, daha da basit olurdu. Yalnız adam, büyük olsa bile küçüktür. Birbirini anlamak gerekir: Aslında hepimiz de düşündüğümüzden daha kötü, daha anlaşılmaz konuşuruz. Yüreğini karşısındakine açmak için insan bu kadar çok sözcüğü bile yeterli bulmuyor. Bu yüzden de yaşam açısından büyük ve önemli pek çok düşünce yitip gidiyor, çünkü bu düşünceler için gerekli olan biçimler zamanında bulunmuyor. Bir düşünce doğuyor, bu düşünceyi sözcüklere, kesin, açık seçik sözcüklere dökmek için içten bir istek var... ama sözcükler yok.

Düşünceye daha büyük önem verilmeli! Düşüncenin doğmasına yardım ediniz, düşünce her zaman emeğinizin karşılığını ödeyecektir. Her yerde ve her şeyde bir düşünce vardır. Hatta, eğer isterseniz kayaların çatlaklarında bile onu okuyabilirsiniz. İnsanlar isterlerse her şeyi elde edebilirler; eğer isterlerse şimdi olduğu gibi yaşamın köleleri değil, egemenleri olacaklardır. Yaşama isteği ortaya çıkmış

olsa ve sahip olunan gücün gururla bilincine varılsa, tüm yaşam, ruh gücünün ortaya konduğu, soylu atılımlarla insana parmak ısırtan olaylarla dolu, büyük, çok güzel saatler olarak gösterirdi kendini.

VIII

Tik-tak, tik-tak!

Yaşasın ruhları güçlü, cesur insanlar, yaşasın gerçeğe, adalete, güzelliğe hizmet eden insanlar! Gururlu insanlar olduklarından ve madalya beklemediklerinden onları tanımıyoruz; yüreklerini nasıl sevinçle yaktıklarını görmüyoruz. Parlak bir ışıkla yaşamı aydınlatırken körlerin bile gözlerini açıyorlar. Sayıları bu kadar çok olan körlerin gözlerinin açılması gerekir, bütün insanların, sürdükleri yaşamın ne kadar kaba, ne kadar adaletsiz, ne kadar çirkin olduğunu korku ve nefretle görmeleri gerekir. Yaşasın emellerine egemen olan insan! Tüm dünya onun yüreğindedir; dünyadaki bütün acılar, insanların tüm acıları onun ruhundadır. Yaşamın kötülüğü ve pisliği, yalanı ve zalimliği onun düşmanlarıdır; bu insan bütün saatlerini mücadele uğruna cömertçe harcar ve yaşamı, taşkın sevinçlerle, güzel bir öfkeyle, gururlu bir inatla doludur... Elinden geleni esirgeme! Bu, dünyadaki en gurur verici, en güzel bilgeliktir. Yaşasın, elinden geleni esirgemeyen insan! Yaşamın yalnızca iki biçimi vardır: Çürüme ve yanma. Korkak ve açgözlü olanlar birinciyi, cesur ve eli açık olanlar ikinciyi seçerler; güzelliği seven herkes, büyüklüğün nerede olduğunu bilir.

Yaşamımızın saatleri, boş ve can sıkıcı saatlerdir; elimizden geleni esirgemeden onları güzel atılımlarla dolduralım. İşte o zaman sevinçli heyecanlarla, yakıcı bir gururla dolu güzel saatler yaşarız! Yaşasın elinden geleni esirgemeyen insan!

1896

BOLES

Bir tanıdığım bana şunları anlatmıştı:

Moskova'da öğrenciyken, bilirsin ya, hani şu 'kadınlardan' biriyle komşu oturuyordum. Polonyalıydı, adı Tereza'ydı. Çok uzun boylu, esmer bir kadındı. Gür kaşları, baltayla yontulmuş gibi büyük, kaba bir yüzü vardı. Kara gözlerindeki hayvanlara özgü parıltıyla, kalın sesiyle, arabacılara benzer hareketleriyle ve pazarcı kadınlar gibi iriyarı, kaslı vücuduyla beni dehşete düşürürdü... Bir çatı katında oturuyordum, onun kapısı benimkinin karşısındaydı. Kadının evde olduğunu biliyorsam kapımı hiç açmadığım zamanlar olurdu. Gerçi pek evde durduğu da yoktu ya. Onunla bazen merdivende ya da avluda karşılaşırdım. Yırtıcı ve arsızca saydığım bir gülümsemeyle bana gülümserdi. Birkaç kez onu, darmadağınık ve yarı uykulu gözlerle sarhoş bir halde, çok çirkin bir biçimde gülümserken görmüştüm... Böyle durumlarda bana:

"Günaydın, bay öğrenci!" diyor ve aptalca kahkahalar atarak kendisine karşı duyduğum nefreti daha da artırıyordu. Bu karşılaşmalardan ve selamlaşmalardan kurtulmak için bu evden taşınabilirdim, ama penceresi geniş bir manzaraya açık, çok sevimli bir odada oturuyordum, ayrıca sokak da sakin bir sokaktı... Katlanıyordum.

Bir sabah, derse gitmemek için bahaneler bulmaya çalışarak yatağımda yatarken kapı açıldı ve bu iğrenç Tereza, kalın sesiyle eşikten seslendi:

"Günaydın, bay öğrenci!"

Baktım, yüzünde mahcup, yardım ister gibi bir ifade var. Onda pek alışkın olmadığım bir yüz ifadesiydi bu.

"Ne istiyorsunuz?" diye sordum.

"Sizden bir şey rica edecektim, bay öğrenci... benim için yaparsınız herhalde!"

Yatıyor, bir şey söylemeden düşünüyordum:

"Kurnazlığa bak! Saflığımdan yararlanıp beni baştan çıkaracak aklı sıra. Dayan Yegor!"

Yine yalvarır gibi, sakin ve ürkek:

"Memlekete bir mektup göndermem gerekiyor da," dedi.

"Tuu, Allah kahretsin, çattık!" diye geçirdim içimden. Kalktım, masaya geçtim, bir kâğıt aldım ve:

"İçeri buyurun, oturun ve söyleyin..." dedim.

İçeri girdi, sandalyeye usulca oturdu ve suçlu suçlu yüzüme baktı.

"Evet efendim, mektubu kime yazacağız?"

"Varşova Yolu, Sventsyanı kenti, Boleslav Kaşput'a..."

"Ne yazacağız?... Söyleyin..."

"Sevgili Bolesciğim... Canım... sadık sevgilim... Meryem Ana seni korusun! Altın yüreklim... Özleminle yanıp tutuşan güvercinin Tereza'na niye bunca zamandır mektup yazmadın?.."

Nerdeyse kahkahaları koyuverecektim. Sırık boylu, balyoz yumruklu, hayatı boyunca baca temizlemiş ve bir kez olsun yıkanmamış gibi kapkara suratlı "özlemle yanıp tutuşan bir güvercin"! Nasılsa kendimi tuttum ve sordum:

"Kim bu Bolest?*"

"Boles, bay öğrenci," dedi, söylediği adı bozduğum için bana gücenmiş gibiydi. "Nişanlım..."

* Yazar, eski Rusçada hastalık anlamına gelen bolest sözcüğünü kullanarak sözcük oyunu yapıyor –ç.n.

"Nişanlı mı?!?"

"Beyefendi neden bu kadar şaşırdılar? Benim, yani bir genç kızın nişanlısı olamaz mı yani?"

Onun, yani bir genç kızın?!

"Neden olmasın ki! Olur tabii... Uzun zamandır mı nişanlınız?.."

"Altı yıldır..."

"Vay canına!" diye düşündüm. Neyse, mektubu yazıp bitirdik. Öyle tatlı, öyle sevgi dolu bir mektuptu ki, yazan Tereza değil de, daha ufak tefek başka birisi olsaydı bu Boles'in yerinde olmak isterdim doğrusu.

Tereza selam vererek:

"Zahmetiniz için teşekkür ederim bay öğrenci!" dedi. "Sizin için yapabileceğim bir şey var mı acaba?"

"Hayır, teşekkür ederim!"

"Bay öğrencinin gömleğinde, pantolonunda yırtık sökük falan varsa?"

Bu etekli insan azmanının beni renkten renge soktuğunu hissediyordum. Oldukça sert bir biçimde onun hizmetine gereksinmem olmadığını söyledim.

Çıkıp gitti.

İki hafta kadar geçmişti aradan... Akşamdı. Pencerenin önünde oturuyor ve ıslık çalarak kendimi nasıl oyalayabileceğimi düşünüyordum. Canım sıkılıyordu, hava da berbattı. Hiçbir yere gitmek istemiyordum ve can sıkıntısından kendimi analiz etmekle uğraşıyordum. Bu da oldukça sıkıcıydı, ama başka bir şey yapmak da istemiyordum. Kapı açılmış, çok şükür birisi gelmişti işte...

"Acele bir işiniz yok ya bay öğrenci?"

Tereza gelmiş! Hmm...

"Hayır yok... Ne vardı?"

"Beyefendiden bir mektup daha yazmasını isteyecektim..."

"Pekâlâ... Boles'e mi yine?.."

"Hayır, bu kez ondan gelen bir mektup olacak..."

"Ne-e?"

"Hay Allah, ne sersem kadınım! Öyle demek istemedim, bağışlayın, beyefendi! Şey... Bu kez bana değil, bir hanım arkadaşıma lazım... yani, arkadaşıma değil de... tanıdığım bir adama... Kendisi yazamıyor... onun da benim gibi bir nişanlısı var... Tereza adı... Beyefendi bu Tereza'ya bir mektup yazabilir mi acaba?"

Tereza'ya baktım: Yüzü, utançtan kızarmıştı, elleri titriyor, dili dolaşıyordu. Yavaş yavaş meseleyi anlamaya başlamıştım.

"Bana bakın, hanımefendi," dedim, "ne Boles, ne de Tereza var, hepsini siz uyduruyorsunuz. Peşimde dolaşıp durmayın, sizinle ahbaplık kurmak istemiyorum... Anladınız mı?"

Birden garip bir korkuya kapıldı, ne yapacağını şaşırdı, durduğu yerde kımıldanmaya, tuhaf bir biçimde dudaklarını oynatmaya başladı. Bir şey söylemek istiyor, ama söyleyemiyordu. Bütün bunların nereye varacağını bekliyor, beni baştan çıkarmak istediğini düşünmekle biraz yanıldığımı hissediyordum. Sanki işin içinde başka şeyler vardı.

"Bay öğrenci," diye söze başladı ve birdenbire elini sallayıp kapıya doğru sert bir dönüş yaparak çekip gitti. İçimde çok berbat bir duyguyla kalakaldım. Kapısının çarptığını işittim. Kapı öyle büyük bir gürültüyle kapanmıştı ki, anlaşılan çok kızmıştı... Bir an düşündüm ve gidip onu buraya çağırmaya, ne gerekiyorsa yazmaya karar verdim.

Odasına girdim. Baktım, masanın yanına oturmuş, dirseklerini masaya dayamış, elleriyle de başını tutmuş.

"Dinleyin..." dedim.

... Bu öyküyü her anlatışımda tam buraya gelince kendimi korkunç derecede tuhaf hissederim... Ne aptallık! Evet neyse...

"Dinleyin," dedim.

Yerinden fırladı, gözleri parlayarak bana doğru geldi ve ellerini omzuma koyarak fısıldamaya, daha doğrusu kalın sesiyle uğuldamaya başladı:

"Ne olmuş yani? Ha, ne olmuş? Aynen öyle! Boles falan yok... Tereza da yok! Size ne? Kâğıdın üstünde kalemi oynatmak zorunuza gidiyor, değil mi? Ah, sizler! Sizi gidi muhallebi çocukları! Hiçbiri yok, ne Boles, ne de Tereza, yalnızca ben varım! Ne olmuş yani, ha, ne olmuş?"

Bu sözler karşısında şaşkına dönmüştüm.

"Durun bir dakika," dedim, "ne demek istiyorsunuz? Boles yok mu yani?"

"Evet, yok! Ne olmuş?"

"Ya Tereza, o da mı yok?"

"Tereza da yok! Tereza benim!"

Hiçbir şey anlamıyordum! Hangimizin delirdiğini saptamaya çalışarak gözlerimi fal taşı gibi açmış kadının yüzüne bakıyordum. Yeniden masaya doğru gitti, orada bir şeyler karıştırdı, bana doğru geldi ve:

"Boles'e mektup yazmak size o kadar zor geldiyse, işte yazdığınız mektup, alın!" dedi. "Ben de gider başkasına yazdırırım..."

Baktım, elinde benim Boles'e yazdığım mektup vardı. Hay Allah!

"Dinleyin, Tereza! Bütün bunlar ne demek oluyor? Yazdığım mektubu ona göndermediğinize göre, neden başka mektup yazacakmışım?"

"Nereye, kime gönderecekmişim?"

"Şu... Boles'e?"

"Ama Boles diye biri yok ki!"

Kesinlikle hiçbir şey anlamıyordum! Geriye sadece lanet olsun deyip, çekip gitmek kalıyordu. Ama kadın durumu açıkladı.

Gücenmiş bir sesle konuşmaya başladı:

"Ne olacak, ne çıkar bundan? Öyle biri yok, yoksa yok! –Boles'in neden olmadığını anlamamış gibi kollarını iki yana açtı.– Ama ben onun olmasını istiyorum... Ben de herkes gibi bir insan değil miyim? Elbette, ben... ben biliyorum... Ona mektup yazmamın kimseye bir zararı yok ki..."

"Bir dakika, kime?"

"Boles'e canım!"

"Hani öyle biri yoktu?"

"Ah, Yüce Meryem Ana! Yoksa yok, ne olmuş yani? Yok, ama sanki varmış gibi!.. Ona mektup yazarsam varmış gibi oluyor... Tereza ise benim ve o, bana cevap veriyor, ben de ona..."

Anlamıştım... O kadar üzülmüş, o kadar utanmıştım ki o anda. Yanı başımda, üç adım ötemde, dünyada kendisine sevgi ve içtenlik gösterebilecek hiç kimsesi olmayan bir insan oturuyordu ve bu insan kafasında kendisine bir sevgili yaratmıştı!

"İşte benim için Boles'e yazdığınız mektup. Bu mektubu başka birine verip okutuyor ve dinliyorum. O zaman Boles varmış gibi geliyor bana! Şimdi de Boles'ten Tereza'ya... yani bana bir mektup yazmanızı rica ediyorum. Bana böyle bir mektup yazıp da okuduklarında Boles'in olduğuna iyice inanıyorum. O zaman da yaşamak daha kolay oluyor..."

...İşte efendim, böyle! Allah kahretsin!.. Her neyse, o günden sonra haftada iki kez düzenli olarak Boles'e ve Boles'ten de Tereza'ya mektup yazmaya başladım... Boles'in yanıtlarını çok güzel yazıyordum... Kadın bunları dinliyor, o kalın sesiyle bağıra bağıra ağlıyordu. Hayali Boles'in ona gönderdiği mektuplarla kadını gözyaşlarına boğmamın karşılığında o da benim çoraplarımı, gömleklerimi falan onarıyordu... Bu hikâyeden üç ay kadar sonra bir nedenle onu hapse attılar. Şimdi belki de ölmüştür.

... Arkadaşım sigarasının külünü üfledi, düşünceli düşünceli gökyüzüne baktı ve sözlerini şöyle bitirdi:

"Evet, işte böyle... İnsan ne kadar çok acı yerse, canı o kadar çok tatlı yemek ister. Ama çevremizdeki köhne erdemler arasında sıkışıp kalmış ve birbirimize kendini beğenmişliğimizin, hiçbir konuda yanılmayacağımıza olan inancımızın sisleri arasından bakan bizler bunu anlayamıyoruz.

Çok aptalca ve... çok acımasız sonuçlar ortaya çıkıyor. Düşkün insanlar deriz hani... Ne demek düşkün insanlar? Her şeyden önce insandırlar. Onlar da bizim gibi, aynı kemikten, aynı kandan, aynı etten ve sinirden yapılmışlardır. Yüzyıllardır düşkün insanlar deyip dururlar. Biz de dinleriz ve... Bütün bunlar ne kadar saçmadır! Aslında bizler de birer düşkünüz, belki de çok daha derinlere... kendini beğenmişlik uçurumuna, sinirlerimizin ve beyinlerimizin sadece bizden daha az kurnaz olan, kendilerini bizim gösterdiğimizden daha iyi göstermeyi beceremeyen bu insanların sinirlerinden ve beyinlerinden daha üstün olduğuna duyduğumuz inancın uçurumuna düşmüş düşkünleriz... Neyse, bu böyle sürüp gider. Bunların hepsi o kadar eski, o kadar köhnemiş şeyler ki insan bir kez daha söylemeye utanıyor..."

1896

VANKA MAZİN

Öne doğru kıvrılmış koca kulakları, yanlardan sıkıştırılmış uzun bir kafatası, elmacık kemiklerinin ve sivri bir çenenin üstünde kızılımsı sarı sakallarıyla sapsarı ve duygusuz bir surat, kederle iri iri açılmış, hareketsiz ve renksiz gözler, uzun bir burun, sarkık bir alt dudak ve hep yarı açık duran bir ağız; damarları boğum boğum meydanda, upuzun bir boyun, aşağı doğru düşük omuzlar, içeri çökük bir göğüs, gebe kadınlarınki gibi ileri fırlamış bir göbek; sol kol, sağ koldan göze çarpacak biçimde kısa, bacaklar, üstünden tekerlek geçmiş gibi eğri; bu biçimsiz gövdenin kafasında, tam ortası siyah yamalı, siperi kırılmış kızıla çalan sarı bir kasket; kafasına büyük gelen bu kasket, gözlerinin üstüne düşmesin diye bu uzun kafanın sol yanına yatık olarak giyilmiş ve kulak kepçesiyle tozdan ve kirden keçeleşmiş sık sarı saç tutamlarının üstüne geçirilmiş; her tarafı yama içinde, kaba kumaştan el dokuması rengârenk bir gömlek bu çarpık gövdenin üstünde o yana bu yana sallanıp duruyor; pantolonu, incecik, kupkuru bacaklarına göre çok geniş; bacaklarına sardığı dolaklar yıpranmış, çarıkları da paramparça. İşte size, çarpık çurpuk bir adam kavramının adeta simgesi olmak üzere, aynı zamanda da çevresindekilerin eğlencesi olsun diye doğa tarafından özel olarak yaratılmış marangoz Vanka Mazin'in tam bir portresi.

Vanka Mazin, ikinci amaca, yani çevresindekilerin eğlencesi olma amacına büyük bir başarıyla hizmet ediyordu.

Ekip arkadaşları, onu daha uzaktan gördüklerinde başlarıyla işaret ederek:

"Şeytan arabası geliyor!" diye bağırarak alay etmeye başlarlardı.

Ben hiç şeytan arabası görmedim, ama Mazin'i yürürken gördüğümde, bana hep bu adamın bütün damarları vücudundan çekilip uzuyormuş, bu yüzden de böyle çok garip bir yürüyüşü varmış gibi gelirdi: Bacakları öne atılmadan önce, sağa ve sola yatıyor, sanki yan taraflarda, eğri büğrü sahipleri için daha düzgün, daha kolay bir yol var mı, yok mu haber vermek istiyorlardı. Kolları, bu vidaları gevşemiş, hafif kambur gövdenin iki yanından gevşek gevşek sarkıyor, kafası, ikide bir burnunun üstüne düşen kasketle giriştiği başarısız mücadele yüzünden durmadan sallanıyor, gürültüyle burnunu çekiyor, hırıl hırıl sesler çıkarıyor, alet çantası sırtından kayıyordu; fakat bütün bunların yanı sıra Mazin'in hüzünlü gözleri, uzaklarda bir yere iyice dalmış, hiç kıpırdamıyor, bu gözler sanki bu düzensiz gövdenin yaşamından çok ayrı bir yaşam sürüyordu.

Gülünç bir alışkanlığı vardı: Her zaman kendi kendine sözsüz ve galiba sonu da olmayan bir şarkı mırıldanırdı; yürürken de bu alışkanlığından vazgeçmezdi. Yürür, şarkısını mırıldanır, burnundan gürültüyle soluk verirdi. Bu haliyle, uzun süredir çalışmaktan tüm somunları ve perçinleri dökülmüş, gıcırdayan, eski, paslı bir arabayı andırırdı.

Ona Savsak, Sivrisinek Belası adlarını takmışlardı. Bunların hepsi de Mazin'e çok yakışıyor ve görünüşe bakılırsa hiç onuruna dokunmuyordu, çünkü bütün bu adlara kısık ve duygusuz sesiyle:

"Bir şey mi dediniz?" diye büyük bir hevesle yanıt verirdi.

Kimlik belgesine göre kırk yedi yaşındaydı, ama ekipteki delikanlılar bile ona Vanka derlerdi ve çok ender olarak da soyadıyla seslenirlerdi. Aşağılayıcı lakaplar da onu hiç

gücendirmezdi; arkadaşlarına karşı çok kayıtsızdı, yalnızlığı severdi ve bir grubun içinde bile tek başına olabilirdi. Yortularda ekip tam kadro lokantaya çay içmeye giderdi. Çağırırlarsa o da giderdi, ancak çay ya da votka içerken her zaman olduğu gibi suskun, hüzünlü dururdu. Buna karşın yine de onu haksız yere yabani diye adlandırdıkları olurdu: Aslında o, daha çok, çözümsüz bir konu üzerinde düşüncelere dalmış, zararsız türden deliliğe eğilimli bir insana benzerdi. Duvarları ve insanları delip geçen bakışlarla bakan iri iri açılmış gözleri, bu ekibe ilk katıldığı günden beri, ekibin Nestor'u*, marangoz Osip Dede'yi şu düşünceye vardırmıştı:

"Bu marangoz... anlaşılan ruhen pek sağlıklı değil... Gözleri kıpırdamıyor, kör gözü gibi... E-evet öyle! Demek ya yaşamaktan yorgun düşmüş ya da vicdanı temiz değil... Bir lekesi var besbelli... Adamın gözleri bu yüzden dumanlı, ruhundaki leke gözlerine düşüyor... Bir adam bakışlarını kaçırıyorsa, bu da iyi bir şey değildir, ruhunda vicdanından veya düşüncelerinden kaynaklanan bir huzursuzluk var demektir. Bir adamın gözlerinin ölü gibi bakması da kötüdür... Bir insan eğer kusursuzsa, vicdanı da temizse gözleri her şeye dosdoğru bakar, ışıldar, oynar... E-evet... Çocuklar, bu durumda bu marangozu göz hapsinde tutsanız iyi olur... Tanıdığımız, bildiğimiz biri değil, ne olur ne olmaz..."

Çocuklar ölü gözlü adamı ekip halinde izlemeye başladılar ve daha işin başında onun çok kötü bir işçi olduğunu gördüler. İşi biliyordu ama keser, testere ve rende onun uzun ellerinde iyi işlemiyordu, demir, sanki bu adamın duygusuzluğunu emmişti ve üzerinde çalıştığı tahta, başka işçilerin ellerinde olduğu gibi mağrur bir güçle ses vermiyordu. Mazin, bazen iş arasında birdenbire duruyor ve suskun,

* Nestor: Yunan mitolojisinde Pylos'un Tanrılar tarafından çok uzun ömürlü kılınan efsanevi kralıdır.

elindeki alete bakarak bir şey düşünüyordu.

İşçi başı:

"Hey sen! Mantar herif! İçin mi geçti yoksa?!" diye sertçe bağırıyordu.

Mazin, hiç sesini çıkarmadan yeniden işe koyuluyordu.

"Onun bir acelesi yok ki," diye hor görerek alay ediyorlardı çocuklar.

Vanka Mazin ciddi bir ifadeyle:

"Ne diye acele edecekmişim sanki?" diye soruyor ve çocuklara bakarak yanıt bekliyordu. Gülüyorlar, onu kızdırıyorlardı; iğneli sözlerden ve kayıtsızlığı konusundaki alaylardan etkilenmiyordu.

Onu sevmezlerdi. Nijegorodluların arasındaki tek Vyatlıydı. Kötü bir arkadaş, tembel, hiçbir ilginç yanı olmayan, ekibe uymayan bir işçiydi. Ama alay ederken çok fazla da kızdırmamaya dikkat ediyorlardı, çünkü onun bir kemiği kırık olmasına rağmen, güçlü bir insan olduğunu biliyorlardı. Bunu da şöyle öğrenmişlerdi:

Bir gün inşaatta beş-altı kişi ağır bir kereste taşıyorlardı; Mazin, kerestenin arka ucunu omuzlamıştı. Öndekiler ona:

"Sallanmasana!" diye bağırıyorlardı. Fakat o, arkadaşlarına ayak uyduramıyordu. Eğri bacakları buna izin vermiyordu ve kereste ötekileri "dürtükleyip" duruyordu.

"Doğru dürüst yürü topal şeytan!"

Oflayıp pufluyor, arkadaşlarının adımlarına uymaya çalışıyordu, ama kereste onları daha da çok itekliyordu.

Ekibin en güçlü kuvvetlilerinden biri olan tıknaz Yakov Laptev:

"Pis şeytan!" diye bağırdı ve uzun, ağır bir tahta parçasıyla Mazin'in beline vurdu. Mazin acı bir çığlık atıp Laptev'e tek laf bile etmeden yürümeye devam etti. Keresteyi götürmeleri gereken yere kadar taşıdıktan sonra Yakov'un çalıştığı yere geri döndü, karşısına dikilip sakin sakin sordu:

"Canın kavga etmek mi istiyor?"

"Çek arabanı!" diye öfkeyle bağırdı Laptev.

"Kavgayı sen başlatmadın mı?" diye sordu Vanka.

"Üstüme varma, dedim sana! Seni gebertmek bile azdır, çarpık örümcek!"

"Niye?" diye tekrar sordu Vanka.

"İndir suratına bir tane, Yakov! Neye uğradığını şaşırsın..." diye Laptev'e akıl veriyorlardı. Laptev bu sözlere uydu, yumruk atmak için elini kaldırdı ve Vanka'nın hiç acele etmeden alnına indirdiği yumrukla sırtüstü yere düştü.

Ekip şaşırmıştı. İnsanlar, hangi biçimde ortaya çıkarsa çıksın güç karşısında saygı duyarlar. Laptev güçlü biri sayılıyordu ve şöhretini öyle kolayca bir marangoza kaptıramazdı. Ayağa kalktı, kollarını sıvarken Vanka'ya öfkeyle:

"Hazırlan... şimdi kaburgalarını kıracağım..." dedi.

"Hadi bakalım..." dedi Mazin belli belirsiz bir biçimde.

Osip Dede:

"Açılın kardeşler, karışmayın onlara," diye buyurdu. "Karışmayın, bırakın dövüşsünler... doğru olan dövüşmeleri... hadi çocuklar dövüşün, ama, dürüst, hilesiz bir dövüş olsun... Tanrım, hayırlısını ver! Bir! O-o?!"

"Birinci" hamlede Vanka sol böğrüne bir yumruk yedi, Laptev ise tekrar düştüğü yerden kalkıyor ve rakibine iki misli öfkeyle bakıyordu. Mazin iç çekerek ve sol eliyle böğrünün incinen yerini ovarak Yakov'u bekliyordu. Laptev heyecana kapılmış ve hücuma geçmişti. Vanka, uzun sağ kolunu rahatça hareket ettirerek alnına yukardan aşağı doğru indirdiği bir yumrukla rakibinin ayaklarını yerden kesti. Çevreden bakınca sanki Yakov'un kafasına çivi çakıyormuş gibi görünüyordu. Laptev yedi kez yere düştü, sonuncusunda artık ayağa kalkamadı ve sövüp saymaya başladı:

"Çarpık şeytan! Niye hep başıma vuruyorsun? Başka yer mi kalmadı? Şeytan şeytanlıktan vazgeçer mi? İnsan gibi dövüşmeyi bile beceremiyorsun..."

Böylece tüm ekip, Vanka'nın güçlü olmasına karşın dö-

vüşmeyi beceremediğini öğrenmiş oldu. Vanka ise rakibine dönüp nutuk atmaya başlamıştı. Sağ elini yumruk yapıp sıkarak saygı uyandırmak istercesine yukarı kaldırmış, Laptev'e şöyle diyordu:

"Nasıl dövüşülürmüş anladın mı? İşte böyle! Üstelik de acıdım sana, yoksa bu kadarla kalmazdı... Arkadaşa sataşılmaz... kafanı buz gibi suyla yıkarsan geçer... Çok ağrımaz... Hadi git yıka." Sonra alışkanlığı olduğu üzere sonu olmayan şarkısını mırıldanarak olay yerinden uzaklaştı.

Ekiptekiler bu olaydan şaşkına dönerek:

"Şeytanın tekiymiş!" diye haykırdılar. "Laptev ne kadar geniş göğüslü, sağlıklı ve neşeli bir adamdı, bir de öbürüne bak, enkaz gibi bir adam!"

"Gördünüz mü?" dedi Osip Dede. "Adamın söyledikleri doğru... Yürekli biri o... Tanrı'nın üzdüğü biri, ama Yakov'a doğru söyledi. Kimseye sataşma, durup dururken kimseye çatma... Bütün insanlar... neden durduk yerde birbirlerinin işine karışırlar? Adam iyi davrandı: İş için adamı dövdü, sonra da ona git, kafanı yıka dedi. Bu da anlamlı bir söz! Sözümü unutmayın, bu adam henüz bize kendini tam olarak açıklamış değil..."

"Onu ekipten atsak iyi olur..." dedi çocuklar.

"Ekibe uymayan biri... Doğru," dedi Osip Dede, düşünceli bir biçimde. "Peki niye böyle?.. Atmaya gelince... biraz beklemek gerek... belki ortaya koyacağı başka şeyler vardır... belki bize uyum sağlayabilir..."

"Ne yararı olur ki?" diye karşı çıktı çocuklar.

"Tembel olmasına tembel, doğru... Çok kötü bir işçi... bunu biliyoruz... Ama kardeşlerim, onun da yemesi, içmesi, vergi vermesi gerekir! Değil mi? Köylünün biri zaten... Nasıl atabiliriz? Biz atarız, başkaları da atar... ne yiyip ne içecek bu adam?"

Dedeye daha fazla karşı çıkmadılar ve Vanka Mazin ekipte kaldı. İlk başta onun kendilerine uymasını bekliyor-

lardı, ama sonra kendileri ona uydular, gerek iş, gerekse kişilik açısından onu herkesten daha kötü saydıkları, onunla her zaman alay ettikleri halde –çoğu zaman da çok zalimce alay ettikleri halde– bir daha kovmaya kalkışmadılar. Onun, yeme içme müteahhitten olmak üzere haftada iki ruble kazandığı tembel, ama her zaman sağlam ve temiz çalışmasına da alıştılar.

O, küçük bir insan sürüsü içindeki uyuz koyundu; konumu tam olarak belliydi, çünkü her insan sürüsünde, kusurlarıyla, sürünün meziyetlerine gölge düşüren bir insan gereklidir. Bu koşul olmazsa meziyetler pek az ayırt edilebilir, üstünlükler anlaşılamaz.

Bir gün marangozlar, zengin tüccar Sumurov'un dört katlı evinin inşaatında, bitmiş olan üç katın çevresini ağ gibi saran bir iskele kurmaya çalışıyorlardı. İskeleyi dördüncü katın duvarlarını örebilecek hale getirmek gerekiyordu.

Şişman, kocaman kırmızı suratlı, özene bezene taranmış kızılımsı sarı sakallı bir adam olan müteahhit Zahar İvanoviç Kolobov öğlen saatlerinde inşaata gelmişti. Patronlara özgü keskin gri gözlerinin hiçbir şeyi kaçırmayan bakışlarıyla işbaşındaki marangozları bir çırpıda saydı, bir tahtayı hiç acele etmeksizin iskeleden yukarı taşımakta olan Mazin'i gördü ve sinirlendi.

"Hey sen, tespih böceği! Çabuk olsana... Hey eğri bacaklı şeytan! Asalak herifler..."

Marangozlar, baktılar patronun keyfi yok, çabalarını artırdılar, ama kuşkusuz bu da hiçbir işe yaramadı, çünkü patron, gerektiği için değil, canı istediği için sövüp sayıyordu.

"Budalalar, ben size döşeme için yeni keresteleri kullanmayın, yeni tahta kesmeyin, demedim mi? Eskileri kullansanıza!.."

Yakov Laptev, utana sıkıla ve saygılı bir biçimde:

"Keresteler ıslak, Zahar İvanoviç," dedi.

"Ne laf anlamaz şeysin kalın kafalı herif!" diye bağırdı Kolobov.

Yarım saat kadar emrinde çalışanların ödünü kopardıktan sonra adamlar öğle yemeği için toparlanmaya koyuldular, o da tahtaların üstünde dikkatli adımlar atarak iskelede yürümeye başladı.

Osip Dede:

"Ağzı bozuk adam," diye homurdandı.

"Şişko şeytan!" diye fark ettirmeden küfretti Laptev.

Öteki çocuklar da küfrettiler, Mazin'se hiçbir şey söylemeden ağır hareketlerle aletlerini topluyordu.

Osip Dede, çevresinde toplanmış olan ekibe:

"Hadi gidelim. Ne diye bekleyeceğiz? Oradan inince tekrar hepimize sövüp saymasını mı?" diye sorup başıyla iskeleyi işaret etti.

Kolobov, eliyle iskelenin direklerini, ayaklarıyla da tahtalarını yoklayarak üçüncü kat hizasında durdu. Direklerden birine yaslandığında çizmeleri gıcırdıyormuş gibi bir ses duyuldu. Marangozlar yan gözle ona baktılar, sonra hep birlikte yemeğe gitmek üzere yola koyuldular.

O sırada havaya ince bir gıcırtı, direklerden kanırılarak ayrılan çivilerin gıcırtısı ve kırılan tahtaların çatırtısı yayıldı. Osip Dede geri döndü, olduğu yerde tuhaf bir biçimde sıçrayarak bağırdı:

"Kar-deş-ler!"

Onun çığlığıyla birlikte havada kırılan direğin gıcırtısı ve çatırtısı, düşen tahtaların gümbürtüsü ve:

"İm-da-at! diye umutsuz bir haykırış duyuldu.

Marangozlar donakaldılar. İskele çöküyordu. İskele direkleri acele etmeden, yavaş yavaş, sanki duvar onları itmiş gibi duvardan ayrılıyordu; tahtalar, tahta parçaları, tuğlalar yere dökülüyordu, bir toz bulutu yükselmişti ve bu toz bulutunun içinden Kolobov'un korkunç çığlıkları duyuluyordu:

"Tanrım! Tan-rım!" Direkler çatırdıyor ve düşüyordu. Marangozlar yaptıkları işin yıkılışını anlamsız bakışlarla iz-

liyorlar, inşaata yaklaşmaktan korkarak oldukları yerde yutkunup duruyorlar, Osip Dede'nin serzenişlerini dinliyorlardı:

"Ben demiştim... çivileri sıkı çakın demiştim size, kardeşler! İşte bakın! Aldırmadınız... bir insanın canına kıydınız! Belki de yaralanmıştır! Ah, kutsal Meryem Anamız! Ne duruyorsunuz? Ne dikiliyorsunuz, iblisler? Gidin... çıkarın onu... A! Aman Tanrım! Gidin diyorum size, itler!"

Laptev suratını asarak:

"Artık çok geç değil mi?" dedi. "Kimsenin bir suçu yok... Eski tahtaları kullanın diye kendisi söylemişti..."

"Çivi de fazla değildi... vermemişti!" diye bağırdı birisi.

"Yani suç bizim mi?" dedi bir başkası homurdanarak.

"Bu yüzden ölsün mü adam? Ha? Ölsün mü?"

Osip Dede ortalıkta koşuşturmaya başladı. Heyecandan kıpkırmızı olmuş, titreyen elleriyle çocukları itip kakıyordu.

İskele direkleriyse birbiri ardına yana doğru eğiliyor, gıcırdayarak evin duvarından ayrılıyordu. Bu arada tuğlalar, tahta parçaları havada uçuyordu; tahta bir kova düştü, yerde yuvarlanmaya başladı, havadan kireç yağıyor ve olay yerini beyaz bir toz bulutuyla örtüyordu. Kolobov'un çığlıkları artık duyulmaz olmuştu.

Mazin, toz bulutuna düşünceli düşünceli bakarak:

"Ben gideceğim," dedi ve gitti...

"Gitme! Ölecek!" diye bağırdılar.

"Elleme sakın! Gel Vanya! Gel, arkadaş... Tanrı aşkına gel!"

Osip Dede'nin teşvik edici sözleri olmasa da o zaten gidecekti. Her zamanki gibi, acele etmeden yürüyor, eğri bacaklarının üstünde bir o yana bir bu yana sallanıyordu.

Yoğun ve gürültülü bir insan kalabalığı toplanmıştı. Kalabalığın ortasında iki polis memuru hiçbir şey yapmadıkları halde telaşlı telaşlı koşuşturuyorlardı. Kireç bulutu da-

ğıldı ve kırılan iskelenin çarpık iskeleti ortaya çıktı. Her yandan tahtalar, direkler fırlamıştı. Daha başka şeyler de yere düşmekle düşmemek arasında sanki karar verememiş gibi sallanıp duruyordu.

Tahtalardan biri pencereden dışarı fırlamış, ötekilerden daha kuvvetli sallanıyordu, çünkü bu tahtanın bir ucunda Kolobov yatıyordu. Tahtaya elleriyle ve ayaklarıyla tutunmuş, kafasını ve karnını tahtaya dayamış, havada öylece asılı duruyordu. Tahtanın öbür ucu, Kobolov'un üstüne yıkılmış olan bir ahşap direğin arasına sıkışmış ve pencerenin kütüğüne dayanmıştı. Tahta iyice sıkışmıştı, ama kırılabilirdi ya da bu tahtaya tutunmuş olan adamın gücü tükenebilir, tahta elinden kayabilir ve nerdeyse üçüncü kat yüksekliğinden yere, sivri tahta parçalarının üstüne düşebilirdi. Ancak şimdilik tahtanın üzerinde sakin, sessiz, sanki ahşap direğin bir parçasıymış gibi yatıyordu.

İnsanlar bu manzarayı gördüklerinde bir an sustular ve sonra korkuyla merak arasındaki tüm duygularını ifade eden iki misli bir gürültüyle bağırmaya başladılar. Ondan sonra da birbirlerine akıl vermeye koyuldular:

"Branda bezi açmak lazım, oraya atlayabilir..."

"Ya bilinci yerinde değilse?"

"Eve girip tahtayı pencereden geriye çekmek lazım."

"Ya tahta kırılırsa..."

"Sadece tahtanın altına destek koymak yeter!"

"Hadi destek koy da görelim! Nasıl yetişeceksin oraya..."

"Bakın, bakın!"

Pencerede, elinde bir iple Mazin duruyordu. Bir şey söylüyor olmalıydı, çünkü dudakları kımıldıyordu. Kalabalık susmuştu.

"Zahar İvanıç! Beni duyuyor musun? Sana ip atacağım, ipin ucundaki ilmiği tahtanın ucuna geçirmeye çalış! Anladın mı? Yakala!"

İp havada bir dönüş yaparak Kolobov'un vücudunun üstüne düştü. Kolobov, yavaşça kımıldadı, tahta sallanmaya başlamıştı. Bir inilti duyuldu.

Aşağıdan Osip Dede:

"Cesaretini yitirme, İvanıç!" diye haykırdı. "İçinden dua oku ve onun dediklerini yap. Tanrı kusurunu itiraf etmeden bağışlamaz..." diye bağırıyordu. Kalabalık da Kolobov'u cesaretlendiriyordu. Kolobov, uzun çabalardan sonra ipi tahtanın ucuna geçirmeyi başardı...

Mazin:

"Tamam, şimdi sakin sakin yat," dedi ve pencereden kayboldu. İp, Mazin'in ardında uzanıp gerginleşti ve tahta yavaş yavaş yükselmeye başladı.

Mazin'in planını anlayan Osip Dede:

"Vay Vanya vay!" diye sevincini belirtti. "Seni gidi şeytan! Hadi gidin, delikanlıya yardım edin! Haydi Vanya! Gidin, kardeşler, gidin!"

Birkaç kişi eve doğru atıldı. Kısa bir süre sonra tahta artık iyice yükselmiş, pencereye doğru bir eğim kazanmıştı. O sırada Mazin tekrar pencerede göründü.

"Zahar İvanoviç, şimdi de göbeğinin üstünde geri geri git! Yavaş yavaş kay, seni taşır... sağlam bir tahta... Hadi..."

Tehlike henüz geçmemişti, çünkü hâlâ tahtanın kırılma olasılığı vardı, ama kalabağın içinden gülüşmeler duyuluyordu. Suratı külrengi, ağzı açık, tepeden tırnağa toza batmış olan Kolobov, tahtanın üstünde göbeğine dayana dayana kayıyordu. Bu manzara gerçekten de acıklı olmaktan çok uzaktı.

Ellerinin yerini dikkatle değiştirerek kâh büzülüp büyük bir top haline geliyor, kâh vücudunu boylu boyunca uzatıyordu. Ayakları tahtanın üstünden kurtulup boşluğa fırlamış, umutsuzca havada sallanıyordu, tahta bel vermişti. İşte o sırada Kolobov olduğu yerde kalakaldı, tahtaya iyice

yapıştı ve bağırarak sızlanmaya başladı. Bütün bunlar kalabalığı eğlendiriyordu ve müteahhit kayarak pencereye yaklaştıkça kendisine daha yüksek perdeden gülüyorlardı.

Kızıl saçlı bir boyacı neşeyle bağırdı:

"Göbeğine kıymık battı galiba!"

"Boş ver, artık daha iştahlı yemek yersin!"

Nedense çok sevinmiş olan Laptev:

"O her zaman iştahlıdır zaten. Kardeşimiz öğle yemeğinden sonra bile yemek yer!" diye bir espri yaptı.

Kolobov bu şekilde kaya kaya pencereye kadar ulaştı ve orada ortadan kayboldu. Sonra iki kişinin kollarına girmiş, üstü başı yırtılmış, ter ve kir içinde tekrar ortaya çıktı. Adımlarını zor atıyordu. Onu bir faytona koyup götürdüler. Kalabalık dağılmaya başladı. Birkaç kişi Mazin'in çevresini sarmış, patronu kurtarma yolunu nasıl akıl ettiğini soruyorlardı. Mazin, elinde iple dikilmiş, açıklıyordu:

"Öyle işte canım... Tahta buradaki en önemli şeydi... Benim yemeğe gitmem lazım..."

"Ama sen de ölebilirdin, nasıl gittin oraya?.."

"Hayır, görüyorsunuz işte ölmedim... Bizim çocuklar gitmişler galiba..."

Bu sırada Mazin'in karşısında beliren Osip Dede heyecanla:

"İşte burada! Vanyuha! Biz de seni arıyorduk! Nerede, diyorduk? İşte buradaymış! Hadi yemeğe gidelim... Tanrı nasıl yardım etti sana, ha? Bu Tanrı'nın işi Vanya kardeş, Tanrı'nın! Onun gücü... Çünkü tahta sağlam çıktı, öyle değil mi? Demek ki, Yüce Rabbimiz bir adamın kusurlarını itiraf etmeden ölmesini istemedi... Elbette sen de, ip de... Bunlar da var... ama sen böbürlenme sakın..."

Mazin bilge dedecikle yan yana yürüyor, kayıtsız bir biçimde onu dinliyor ve burnunu çekiyordu.

"Sana bir şey olmadı ya?"

"Hayır... Sadece ayağım yaralandı..."

"Acıyor mu?"

"Acıyor, ama önemli değil... Geçer herhalde..."

"Votka'yla silmek lazım..."

Mazin kısa bir süre sustuktan sonra:

"Votkayı içsem daha iyi olur..." dedi. Sonra içini çekerek ekledi: "Eğer olursa tabii..."

"Olacak!" diye sevinçle söz verdi Osip Dede.

Ekip yemeği yiyip birer kadeh içtikten sonra müteahhidin kerestelerle ilgili talimatını beklemeye başladı.

Laptev, tavana gözlerini dikip kaşlarını çatarak:

"Herhalde yakında gelir," dedi.

Afonya adlı delikanlı:

"Tabii gelecek... sövüp sayacak, it oğlu itler beni öldürecektiniz, falan diyecek," dedi ve sakin sakin gülmeye başladı.

"Başka ne bekliyorsunuz ki?" diye sordu Osip Dede. "Küfredecek, çünkü bu işte bizim suçumuz var. Keresteler de eskimişti ya, olsun bizim de gözümüz, elimiz... İşte küfretmesi için bir neden size..."

Dedeyle tartıştılar ve iskeleyi kurarken eski malzeme kullanmış olsalar da direklerin bütün değil, parçalı olduğu, yeterli miktarda çivi bulunmadığı, ancak kendilerinin de yeterli dikkati göstermedikleri ve dolayısıyla Kolobov'un küfretmekte haklı olacağı konusunda fikir birliğine vardılar.

Laptev kuşkucu bir biçimde:

"Tamamen boş konuşmalar bunlar," dedi. "Bir bahane lazım ona! Zaten bahane olmasa da havlayıp durur..."

Bu konuda anlaştılar. Ama yanılmışlardı.

Zahar İvanoviç, sağlam ve azametli bir biçimde ekibin yanına geldiğinde, daha eşikten adımını attığı anda marangozlar, onun küfretmek niyetinde olmadığını görmüşlerdi.

"İvan nerede?" diye sordu.

Ekipte üç İvan vardı; bunlardan ikisi oturdukları sıradan kalkıp soru soran gözlerle müteahhite baktılar.

Kolobov:

"Öbürü nerde?" diyerek kaşlarını çattı.

"Vyatlı mı? Yatakhanede... kestiriyor biraz. İvan, İvan!.. Patron seni çağırıyor..."

Mazin homurdandı, esnedi, ranzadan indi ve müteahhite doğru yürüdü. Kolobov içine o kadar çok hava çekmişti ki, göbeği hopladı ve yanakları şişti.

"Gel bakalım İvan," diye söze başladı acele etmeden. "Sana birkaç şey söyleyeceğim... Bütün bu put heriflerin içinde kafası en çok çalışan senmişsin... Sen olmasan ölürdüm belki de. Kim gelip de beni kurtaracaktı? Şu adamlara bak? Hepsi de birer odun, düşüncesiz tahta parçası... Sen benim hayatımı kurtardığına göre sana borçluyum... Anladın mı? Bunun için sana bütün kalbimle teşekkür etmek istiyorum... İşte böyle..."

Kolobov, sitemli bakışlarını ekibin üstünde dolaştırdı ve marangozların yüzlerinde, aynı ortak ifadeyi, merak ve beklenti ifadesini gördü...

"Ne o, iblisler, gözleriniz fal taşı gibi açıldı. İvan'a ödül vereceğim de, siz de ödülü onunla birlikte yiyeceğinizi mi sanıyorsunuz, ha? Öyle yağma yok, yiyeceksiniz, ama bir rublelik ceza yiyeceksiniz! Anladınız mı? Sana gelince İvan, onlara zırnık koklatma... Sanıyorlar ki, senin paralarını alıp sırıtacaklar! Adamı aptal yerine koyup parasını yiyeceğinizi mi sanıyorsunuz? Sen İvan, paraları vergiye ya da başka bir şeye harcarsın, bunlar da avcunu yalasın!"

"Ne parası?" diye sordu İvan.

"Dur bir dakika... Al işte... Sana teşekkür ederim!"

Zahar İvanoviç, Mazin'in eline üç rublelik bir kâğıt para tutuşturduktan sonra yüzüne yüce gönüllü bir iş yapmış da cevabını bekliyormuş gibi baktı. Mazin'se elindeki kâğıt paraya dikkatle bakıyordu. Heceleri uzata uzata, düşünceli sordu:

"Yani bunu bana mı veriyorsunuz?"

"Aptal! Elbette..."

"Hmm... yani ipi alıp yukarı çıktım diye..."

"Onun için, kalın kafalı!" diye alay ederek güldü Kolobov. Mazin'in vurdumduymazlığı ve aptallığı onu eğlendiriyordu.

İvan Mazin:

"Ben üç rubleye değer miyim acaba?" diye sordu. Başını kederli bir ifadeyle göğsüne eğmiş, elindeki paraya bakmaya devam ederek ve gözlerini müteahhite doğru kaldırmaksızın dikiliyordu.

Kolobov:

"Ne o, az mı geldi yoksa?" diyerek kuru kuru güldü ve elini pantolonunun cebine soktu. İvan yan gözle ona baktı ve sonra ağır ağır başını kaldırıp derin bir soluk aldı. Yüzü seğirmeye başladı, sonra lahana çorbasının içindeki et ya da lahana çok kötü kokuyormuş gibi suratını ekşitti.

"Demek, benim üç rublelik değerim olduğunu düşünüyorsun? Al paranı... al! Sen aptalın tekisin Zahar İvanov... Demek üç ruble verdin! Üç ruble için değil, sana acıdığım için arkandan geldiğimi anlamıyor musun yoksa? Günah çıkarmadan yaşamının sona ermemesi için uğraştım, oysa sen... Verdiğin bu ödül yüzünden kulağına şöyle esaslı bir tane indirsem! Günahtan uzak dur, uzak! İğreniyorum senden..."

Mazin ilk başta her zamanki gibi yavaş ve dalgın konuşuyordu, ama konuşmasının sonunda ses tonunu yükseltmiş, sanki kükremeye başlamıştı. Şaşkına dönen marangozlar gözlerini dört açmışlar ona bakıyorlardı. Osip Dede gülümsüyordu, Kolobov'un rengi ise bu beklenmedik durum karşısında bembeyaz olmuştu.

"Ne? Neler söylüyorsun sen? Kulağıma indirmek mi? Beni geri çeviriyorsun demek? Sen ha?" diye konuşmaya başladı, şaşkınlıktan boğulur gibiydi. "Ya sen, ya sen, yaşlı şeytan! Gülüyorsun demek?"

"Çek git, Zahar İvanov! Bana bak, şaka yapmıyorum!" diye bağırdı Mazin. "Benim hesabımı da kes!"

"Öyle!" dedi yüksek sesle Osip Dede.

Kolobov yine şaşırıp kalmıştı. Tüm ekip ona bakıyordu. Ama bu kez soğuk ve düşmanca bakıyordu. Kolobov, bir patron olarak tüm çekiciliğinin bir anda yok olduğunu hissediyordu. Ama gidip gitmemeye karar veremedi, onu tutan bir şey vardı. İşçilerinin karşısında dikilirken çarpık çarpık gülümsedi ve:

"Demek öyle! Ne âlâ! Başka? Hadi söyle!" diye tekrarlıyordu.

"Söyleyeceğim!" dedi İvan. "Ama beceremiyorum... Yalnız suratını dağıtabilirim! Defol gözümün önünden!"

"Evet öyle!" diye bağırdı Osip Dede.

"Öyle olsun bakalım iblisler, pekâlâ! Ben size... size gösteririm gününüzü!"

Ama onlara hiçbir şey gösteremeyeceğini hissediyordu. Birden geri dönüp gitti.

Mazin'in çevresinde dönüp duran Osip Dede kudurmuş gibi bağırıyordu:

"İşte böyle Vanya! Çok doğru! Çok güzel! Çok da basit! Üç ruble ha? Atıyorsun! Üç ruble her yerde geçmez işte! Sen geçer mi sanıyordun? İyi yaptın Vanya, gününü gösterdin ona!"

Tüm ekip yamuk yumuk Vanka Mazin'in patrona bir şeyler kanıtladığını, hem de pek güzel kanıtladığını anlıyordu. Herkes ona, garip bir yaratığa bakar gibi, merakla ve biraz da korkuyla bakıyordu. İçinde onların payına da düşebilecek bir şeyler kalmış olabilir miydi acaba? Ancak o, herkesin bildiği tembel Vanka Mazin'in alık kılığına yeniden girmiş ve her zamanki kayıtsız, uyuşuk ve kalın kafalı haliyle karşılarında duruyordu.

Müteahhit tarafından hesapları kesilen Mazin ve Osip

Dede, akşamleyin bir lokantada oturmuşlar çay içiyorlardı. Mazin hiç konuşmadan beyaz ekmek yiyordu, Osip Dede ise Mazin'in davranışını yine Mazin'e açıklıyordu.

"Demek ki, parasıyla senin ruhunu incitmiş oldu. Sen oraya çıktın, sakatlanabilir ya da ölebilirdin. Niye çıkmıştın? Bir insana acıdığın için... O da bir insan, onunki de herkesinki gibi can... Birden çıkarıp üç ruble verdi sana... Böyle bir şey olabilir mi? Üç rubleyle neyi kapatıyorsun? Bu işte sen canını ortaya koyuyorsun, o ise topu topu üç rublelik bir banknot veriyor. Bu, insanı gücendirmez mi, ha?"

Vanka Mazin, avurtlarına tıka basa doldurduğu ekmeği güçlükle yuttu ve çay bardağını eline alıp:

"Onu yavaş hareket ettirmem boşuna değildi..." dedi. "Şöyle saçlarından tutup bir sürükleyecektim... Ama acıdım... Aptalın teki, biliyorum... Aman boş ver şu herifi!"

Elini salladı ve höpürdeterek çaydan bir yudum aldı, her yudumdan sonra da keyifle ağzını şapırdatıyordu.

1897

ZAZUBRİNA

Hücremin yuvarlak penceresi hapishanenin avlusuna bakıyordu. Yerden çok yüksekti, ama masayı duvara dayayıp üstüne çıkarak avluda olup biten her şeyi görebiliyordum. Saçağın altında, pencerenin üstüne gelen yere güvercinler yuva yapmıştı ve pencereden aşağıya, avluya baktığım zamanlar tepemde öterlerdi.

Hapishane ahalisini tanımaya yetecek kadar zaman geçirmiştim burada ve hapishanenin asık suratlı sakinleri arasındaki en neşeli adamın adının Zazubrina olduğunu biliyordum.

Zazubrina, kırmızı yüzlü, geniş alınlı, kısa boylu, şişman bir adamdı, iri, açık renk gözleri bu geniş alnın altından her zaman pırıl pırıl parlardı.

Şapkasını ensesine yatırır, kulakları, tıraşlı kafasından dışarı fırlayarak gülünç bir görüntü oluştururdu; gömleğinin yakasındaki şeritleri hiçbir zaman bağlamaz, ceketinin önünü iliklemezdi. Kaslarının her hareketinden içine kapanıklık ve kızgınlık eğilimi taşımayan bir ruhu olduğu anlaşılırdı.

Her zaman kahkahalar atan bu hareketli ve gürültücü adam, hapishanenin ilahıydı; çevresi her zaman boz renkli giysiler içindeki arkadaşları tarafından sarılmış olurdu. Donuk ve sıkıcı hapishane yaşamını içinden gelen neşeyle renklendirerek bu kalabalığı çeşitli tuhaflıklarla güldürür ve eğlendirirdi.

Bir keresinde sicimle pek ustaca bağlayarak at gibi koştuğu üç tane sıçanla koğuştan dışarı, volta atmaya çıkmıştı. Zazubrina, sanki bir troyka sürüyormuş gibi bağıra çağıra avluda sıçanların peşinden koşuyordu; onun çığlıklarından deliye dönmüş olan sıçanlar, kendilerini nereye atacaklarını bilemiyorlardı. İzleyen tutuklularsa bu şişman adama ve troykasına bakarak çocuklar gibi kahkaha atıyorlardı.

Anlaşılan, sırf insanları eğlendirmek amacıyla yaşadığını düşünüyor, bunu yapmak için de hiçbir şeyden çekinmiyordu. Yaratıcılığı zaman zaman acımasız biçimler alıyordu; örneğin, bir keresinde duvarın dibinde yere oturmuş uyuklayan bir çocuk tutuklunun saçlarını duvara yapıştırmış, saçlar kuruduktan sonra da birden çocuğu uyandırmıştı. Çocuk hızla yerinden fırlamış ve incecik, zayıf elleriyle kafasını tutarak yere düşüp ağlamaya başlamıştı. Tutuklular kahkahalarla gülüyorlardı, Zazubrina memnundu. Daha sonra ise bir tutam saçını duvarda bırakmış olan çocuğu okşadığını penceremden görmüştüm.

Hapishanenin Zazubrina'dan başka bir gözdesi daha vardı: Herkesin şımarttığı, küçük, sarı, tombul, oyuncu bir kedi yavrusu. Tutuklular her volta atmaya çıkışlarında yavru kediyi arayıp buluyorlar, elden ele geçirerek, avluda peşinden koşarak, ellerini ve bu şımarık yavruyla oynarken canlanan yüzlerini tırmalamasına izin vererek uzunca bir zaman oyalanıyorlardı.

Yavru kedi sahneye çıktığı zaman bütün dikkati Zazubrina'dan kendi üstüne çekiyordu ve Zazubrina bu seçim yüzünden mutsuz oluyordu. Zazubrina artist ruhlu biriydi ve bir artist olarak aşırı derecede kendini beğenmişti. Seyircileri kedi yavrusuyla ilgilendikleri sırada tek başına kalıyor, avlunun bir köşesinde oturuyor, o dakikalarda kendisini unutmuş olan arkadaşlarını buradan izliyordu. Bense onu penceremden görüyordum ve böyle anlarda içinden geçen-

leri hissediyordum. Bana öyle geliyordu ki, Zazubrina'nın ilk fırsatta yavru kediyi öldürmesi kaçınılmazdı ve bu neşeli tutukluya acıyordum. Bir insanın herkesin ilgi odağı olma isteği, o insan için çok zararlı bir şeydir, çünkü hiçbir şey insan ruhunu insanların hoşuna gitme açgözlülüğü kadar çabuk öldürmez. Hapishanedeyken duvarlardaki mantar küflerinin yaşamı bile insana ilginç gelir; bu nedenle aşağıdaki küçük dramı, bir insanın bir kedi yavrusunu kıskanmasını penceremden izlerken gösterdiğim dikkat de, sonucu beklerken gösterdiğim sabırsızlık da normaldir. Ve beklediğim son gerçekleşti.

Pırıl pırıl güneşli bir gün, tutuklular koğuşlarından avluya döküldükleri sırada Zazubrina avlunun bir köşesinde, hapishanenin çatısını boyayan boyacıların bıraktıkları, içinde yeşil boya olan kovayı gördü. Kovaya yaklaştı, bir süre düşündükten sonra parmağını boyaya daldırıp yüzüne yeşil bir bıyık yaptı. Kırmızı suratındaki bu yeşil bıyık herkesi kahkahalarla güldürdü. Bir delikanlı Zazubrina'nın bu fikrinden yararlanmak istedi ve o da üst dudağını boyamaya koyuldu, ama Zazubrina, elini kovaya batırarak delikanlının yüzünün her tarafına boya sürdü. Delikanlı tıksırdı ve kafasını salladı. Zazubrina çocuğun çevresinde zıplıyordu, izleyenlerse takdir edici haykırışlarla soytarılarını kışkırtarak kahkahalarla gülüyorlardı.

İşte tam bu sırada sarı kedi yavrusu avluda belirdi. Kedicik zarif hareketlerle patilerini kaldırarak, hiç acele etmeden avluda yürüyordu. Kuyruğunu yukarı kaldırmıştı ve görünüşe bakılırsa, Zazubrina'yla yüzündeki yapış yapış boyayı elleriyle silmeye çalışan delikanlının çevresinde kudurup duran kalabalığın ayakları altında ezilmekten zerre kadar korkmuyordu.

"Arkadaşlar! Mişka gelmiş!" diye bağırdı biri.

"A! Açıkgöz Mişka!"

"Sarı kedicik!"

Yavru kediyi yakaladılar, okşayarak elden ele dolaştırmaya başladılar.

"Şuna bak, amma da yemiş! Karnı nasıl şişmiş!"

"Ne çabuk büyüyor!"

"Tırmalıyor küçük şeytan!"

"Bırak onu! Bırak da hoplasın..."

"Tamam, sırtıma koyayım... Atla Mişka!"

Zazubrina'nın çevresi boşalmıştı. Parmaklarıyla bıyıklarını silerek tek başına dikiliyor ve tutukluların omuzlarından, sırtlarından atlayan yavru kediye bakıyordu. Bu durum, herkesi çok eğlendiriyordu, kahkahaların arkası kesilmiyordu.

Zazubrina'nın sesi duyuldu:

"Arkadaşlar! Hadi kediyi boyayalım!" Ses öyle bir çınlamıştı ki, sanki Zazubrina bu eğlenceyi önerirken aynı zamanda önerisinin kabul edilmesini de rica ediyordu.

Her kafadan bir ses gelmeye başladı.

"Hadi be, geberir hayvan!" dedi biri.

"Bu boyayla mı?"

"Hadi boya, Zazubrina! Canlı olsun!"

Geniş omuzlu, ateş kırmızısı sakallı bir delikanlı coşmuş bağırıyordu:

"Nerden de bulur bunları, şeytan herif!"

Zazubrina yavru kediyi çoktan eline almış, boya kovasına doğru yürüyordu.

Bakın, arkadaşlar, işte böyle...

diye bir de şarkı tutturmuştu:

Boyanıyor sarı kedi
Yeşil bir renge:
Dans edelim çevresinde!

Bir kahkaha koptu ve tutuklular yana doğru çekilerek dağıldılar. Zazubrina'nın kedi yavrusunu kuyruğundan tu-

tup kovaya batırdığını ve zıplayarak şarkı söylediğini görüyordum:

Dur, miyavlama,
Vaftiz babanı kızdırma!

Kahkahalar artmıştı. Birisi incecik bir sesle ciyak ciyak bağırıyordu:

"O-oy! Oy, Şiş Göbek Yuda!"

"Tanrım!" diye inledi bir başkası.

Kahkahalara boğulmuşlardı, gülmekten tıkanıyorlardı, hepsinin vücutları çarpılmış, iki büklüm olmuşlardı. Havada güçlü, tasasız bir kahkaha tufanı giderek artıyor ve nerdeyse isteri derecesine vararak patlıyordu. Kadınlar binasının pencerelerinden beyaz başörtülü gülümseyen yüzler avluya bakıyordu. Sırtını duvara dayamış bir gardiyan, şişko göbeğini daha da şişirip elleriyle tutarak bastırmaya çalıştığı kahkahasını salvolar halinde koyuverdi.

Kahkahalar insanları kovanın etrafında oraya buraya dağıttı. Ayaklarıyla şaşırtıcı marifetler gösteren Zazubrina, çömeliyor, bacağını uzatıp kalkarak dans eder gibi yürüyor, bir yandan da kendi kendine şarkı söylüyordu:

Aman neşeli ol!
Anası griydi,
Ama oğlu sarı kedi,
Artık yeşil oldu!

Ateş kırmızısı sakallı inleyerek haykırdı:

"Hay seni şeytanlar götürsün!"

Ama Zazubrina formundaydı. Çevresinde boz insanların çılgın kahkahaları patlıyordu ve Zazubrina, herkesi böyle güldüren kişinin kendisi olduğunu biliyordu. Vücudunun ve şaklabanlık akan yüzünün her hareketinde bunun bilincinde olduğu açık açık görülüyor, bütün vücudu zafer kazanmanın hazzıyla seğiriyordu. Yavru kediyi kafasından

tutup tüylerinden boya artıklarını silkeleyerek, kalabalığın önünde kazandığı zaferi bilen bir artistin esrikliği içinde, hiç durmaksızın şarkı söyleyerek dans ediyordu:

Kardeşlerim,
Bakın kutsal günlerin isimlerine;
Kediye bir isim vermek gerek,
Bundan sonra ona ne dememiz gerek?

Çılgınca bir neşeye kapılmış olan tutuklu kalabalığının çevresindeki her şey gülüyordu: Demir parmaklıklı pencerelerin camlarına vuran güneş gülüyordu, hapishane avlusunun üstündeki mavi gökyüzü gülümsüyordu, hatta hapishanenin eski ve kirli duvarları bile içlerindeki neşeyi, ne kadar taşkın olursa olsun, bastırmak zorunda olan insanların gülümsemesiyle gülümsüyordu sanki. Etraftaki her şey değişmiş, derin bir hüzne sürükleyen sıkıcı gri tonu üstünden atmış, çamuru bile daha zararsız hale getiren bu arındırıcı gülüşü emerek canlanmıştı.

Zazubrina, yeşil kedi yavrusunu taşların arasından adacıklar halinde fışkırmış çimenlerin üstüne bıraktıktan sonra heyecanlı, soluk soluğa ve ter içinde dansına devam etti.

Ancak kahkahalar kesilmişti. Çok fazla gülmüşlerdi ve gülmekten yorulmuşlardı. Birisi hâlâ isterik çığlıklar atıyordu, bazıları kahkaha atmaya devam ediyordu, ama artık aralıklarla gülüyorlardı... Sonunda şarkısını sürdüren Zazubrina'dan ve çimenlerin üstünde sürünürken incecik sesiyle sızlanarak miyavlayan yavru kediden başka herkes sustu. Kedicik, renk olarak çimenden ayırt edilmiyordu ve galiba boya gözlerini kör etmiş, hareketlerini zorlaştırmıştı. Koca kafasıyla, her yanı yapış yapış bir halde titreyen bacaklarının üstünde nereye gideceğini bilmeden sürünüyor, sanki çimene yapışmış gibi duruyor ve sürekli miyavlıyordu...

Bakın, ey vaftiz edilmiş ahali!
Yer arıyor kendine yeşil kedi,
Bizim eski Mişka sarı kedi,
Bulamıyor kendi yerini!

diye kediciğin hareketlerini yorumluyordu Zazubrina.

Sarışın, iriyarı bir delikanlı:

"Ne sivri zekâlı herifsin, it oğlu it!" dedi.

Yeniyetme bir tutuklu:

"Miyavlıyor!" dedi başıyla yavru kediyi göstererek. Sonra arkadaşlarına baktı. Onlar, kediciği izliyor ve ağızlarını açmıyorlardı.

"Ne yani, hayatı boyunca yeşil mi kalacak?" diye sordu yeniyetme.

Kır saçlı, uzun boylu bir tutuklu Mişka'nın yanına çömelerek:

"Ömrü ne kadardır ki?" dedi. "Şimdi güneşte kuruyacak, tüyleri yapışacak, geberip gidecek..."

Kedi yavrusu, tutuklularda tepki uyandırarak yırtınırcasına miyavlıyordu.

"Geberecek mi?" diye sordu yeniyetme. "Yıkasak mı acaba?"

Hiç kimse cevap vermedi. Küçük yeşil bir topak bu kaba insanların ayaklarının dibinde dolaşıp duruyordu, çaresizlik içinde çok zavallı bir haldeydi.

Zazubrina kendini yere atarak

"Öf! Terden sırılsıklam oldum!" diye haykırdı. Hiç kimsenin dikkatini çekmedi.

Yeniyetme, yavru kediye yaklaştı, eline aldı ve hemen çimenin üstüne bırakarak:

"Ateş gibi yanıyor..." dedi.

Sonra arkadaşlarına baktı ve yakınarak şöyle dedi:

"Gördünüz işte Mişka'yı! Bundan sonra bir Mişka'mız da olmayacak artık! Hayvancağızı niye öldürdünüz? Hem de..."

"Belki düzelir," dedi sarışın tutuklu.

Çirkin, yeşil yaratık hâlâ çimenlerin üstünde sürünüyordu. Yirmi çift göz onu izliyordu, birinin bile yüzünde gülümsemeden eser yoktu. Herkes suratını asmış susuyordu ve hepsi de bu kedicik kadar zavallı görünüyorlardı. Sanki yavru kedi ıstırabını onlara anlatmıştı da onlar da aynı acıyı hissediyorlardı.

Yeniyetme sesini yükselterek gülümsedi:

"Düzelirmiş! Bir Mişka vardı... herkes onu seviyordu... Ne diye acı çektirirsiniz hayvana? Canına kastınız mı vardı?"

Sarışın tutuklu öfkeyle bağırdı:

"Herkes mi? İşte şu, şu eğlence düzenleyicisi, iblis!"

"Ama," dedi Zazubrina anlaşmak istercesine, "hep birlikte karar vermiştik!"

Sonra da üşüyormuş gibi büzüldü.

"Hep birlikte!" diye onun taklidini yaptı yeniyetme. "Tek suçlu sensin... Evet sensin!"

Zazubrina:

"Böğürüp durma sen, dana!" dedi.

Kır saçlı ihtiyar, kedi yavrusunu eline alıp dikkatle inceledikten sonra:

"Gazyağıyla yıkasak boyalar gider belki," diye bir öneride bulundu.

"Bence, kuyruğundan tutup duvarın üstünden fırlatıp atmalı," dedi Zazubrina ve hafifçe gülümseyerek ekledi: "En basit çözüm bu!"

"Ne-e?" diye bağırdı sarışın. "Seni atsak nasıl olur acaba? İster misin?"

Yeniyetme çocuk:

"İblis!" diye bağırdı ve ihtiyarın elinden yavru kediyi kaparak fırladı. İhtiyar ve birkaç kişi daha peşinden gittiler.

O sırada Zazubrina kendisine öfkeli gözlerle bakan insanların arasında tek başına kalmıştı. Sanki ondan bir şey bekliyor gibiydiler.

"Ama ben tek başıma değildim ki, arkadaşlar!" dedi Zazubrina yakınarak.

Sarışın tutuklu, avluya göz gezdirip:

"Sus!" diye bağırdı. "Tek başına değilmiş! Başka kim vardı, ha?"

Soytarının sesi çınlıyordu:

"Ama herkes oradaydı!"

"Hadi ordan it!"

Sarışın tutuklu, yumruğunu Zazubrina'nın dişlerine indirdi. Artist geriledi, ama orada da onu ensesine inen bir tokat karşıladı.

"Arkadaşlar!.." diye kederle yalvarmaya başladı.

Ama arkadaşları, iki gardiyanın kendilerinden uzakta olduğunu gördüler ve gözdelerini sıkı bir çember içine alıp ayaklarına birkaç tekme indirdiler. Bu sıkışık grup, uzaktan bakınca, hararetle sohbet eden bir grup zannedilebilirdi. Çevresi sarılmış ve gözlerden gizlenmiş olan Zazubrina adamların ayaklarının dibinde yatıyordu. Arada sırada boğuk sesler duyuluyordu: Ayaklarıyla Zazubrina'nın kaburgalarına vuruyorlardı. Acele etmeden, hırslanmadan, uygun bir yere vurmak için adamın yılan gibi kıvrılırken bacaklarını açtığı anı kollayarak vuruyorlardı.

Bu durum üç dakika kadar sürdü. Birden gardiyanın sesi duyuldu:

"Hey, siz, serseriler! Haddinizi bilin, ecelinize susamayın!"

Tutuklular işkenceyi bir anda kesmediler. Zazubrina'nın çevresinden teker teker ayrılıyorlardı, giderken hepsi de bir tekmeyle Zazubrina'ya veda ediyorlardı.

Dağıldıklarında Zazubrina yerdeydi. Yüzükoyun yatıyordu, omuzları titriyordu, –galiba ağlıyordu– durmadan öksürüyor, balgam çıkarıyordu. Sonra dikkatle, sanki paramparça olmaktan korkarak doğrulmaya çalıştı, sol elini yere dayadı, daha sonra bir ayağını kıvırdı ve hasta bir köpek gibi uluyarak oturdu.

Sarışın tutuklu tehdit edercesine haykırdı:

"Hadi şimdi de numara yap bakalım!" Zazubrina hemen fırlayıp ayağa kalktı.

Sonra yalpalayarak hapishanenin duvarlarından birine doğru yöneldi. Bir elini göğsüne bastırmış, ötekini ileri uzatmıştı. Bu eliyle duvara dayandı ve durup başını yere eğdi. Öksürüyordu...

Yere koyu damlalar düştüğünü görüyordum; bu damlaların yere tek tek düşüşü hapishane duvarının gri fonunda çok açık bir biçimde görülüyordu.

Ve Zazubrina, devlet binasının duvarını kanıyla lekelememek için elinden geldiğince kanını bir damlası bile duvara gelmeyecek biçimde yere dökmeye çalışıyordu.

Onunla alay ediyorlardı...

Yavru kedi o günden sonra ortalıkta görünmedi. Zazubrina da hapishane sakinlerinin hiçbirinin ilgisini çekmedi.

1897

Can Sıkıntısından

Yolcu treni, ağır, gri dumanlar püskürterek, bozkırın enginliklerinde, sarı ekin denizi içinde koca bir yılan gibi kayboldu. Ortasındaki küçük demiryolu istasyonunun tek yalnızlığıyla hüzün duygusu uyandırdığı geniş ve boş düzlüğün umursamaz sessizliğini birkaç dakika süresince bozan öfkeli bir gürültü, trenin dumanıyla birlikte yakıcı havada eriyip gidiyordu.

Sonra, trenin boğuk, ama hayat dolu gürültüsü dağılıp, bulutsuz gökyüzünün parlak kubbesi altında donup kaldığında, istasyonun çevresinde yeniden iç karartıcı bir sessizlik hakim oldu.

Bozkır altın sarısı, gökyüzü açık mavi renkteydi. Bozkır da gökyüzü de uçsuz bucaksızdı; ikisinin arasında oraya buraya serpilmiş kahverengi istasyon binaları, hayal duygusundan yoksun bir ressamın emek vererek yaptığı hüzünlü bir tablonun tam ortasını kazayla berbat etmiş bir fırça darbesi izlenimi uyandırıyordu.

Her gün öğlen on ikide ve öğleden sonra dörtte bozkırdan istasyona doğru iki tren gelir ve ikişer dakika dururdu. Bu dört dakika istasyonun biricik eğlencesiydi: Bu dört dakika beraberlerinde istasyon görevlilerine çeşitli izlenimler getirirdi.

Her trende çeşit çeşit giyimli çeşit çeşit insan kalabalığı olurdu. Bir anlığına ortaya çıkarlardı; vagon pencerelerinde bu insanların yorgun, sabırsız, umursamaz yüzleri görü-

nüp kaybolurdu. Kampana, düdük sesleri ve bir gümbürtüyle bu insanlar uzaklara, gürültülü bir yaşamın fokur fokur kaynadığı kentlere doğru bozkırda hızla uzaklaşırlardı.

Bu yüzleri görmek istasyon görevlilerinin ilgisini çekerdi. Treni gönderdikten sonra aceleyle, şöyle bir edindikleri izlenimleri birbirleriyle paylaşırlardı. Çevrelerinde suskun bir bozkır, tepelerinde kayıtsız bir gökyüzü, yüreklerindeyse kendileri adeta yaşamın dışında, çölde hapsedilmiş gibi kalırken her gün yanlarından geçip bir yerlere giden insanlara duydukları kıskançlık yatardı.

Ve işte treni gönderdikten sonra altın sarısı ekin denizinde kaybolmakta olan o siyah şeridi gözleriyle uğurlayarak peronda dikiliyorlar ve yanlarından uçar gibi geçip giden yaşamdan edindikleri izlenimlerin etkisiyle susuyorlardı.

Hemen hemen hepsi buradalar: Kocaman Kazak bıyıklarıyla iyi yürekli, şişman, sarışın bir adam olan istasyon şefi; sivri sakallı, kızılımsı sarı saçlı genç şef yardımcısı; ufak tefek, eline ayağına çabuk ve kurnaz istasyon bekçisi Luka ve makasçılardan biri, sağlam yapılı, kabasakallı, sessiz köylü Gomozov.

İstasyon kapısının yanında duran sırada istasyon şefinin sıcaktan çok bunalmış, kısa boylu, şişmanca karısı oturuyor. Kadının dizlerinde bir bebek uyuyor. Bebeğin yüzü de tıpkı annesininki gibi tombul ve kırmızı.

Tren rampayı iniyor ve sanki toprağa gömülüp yok oluyor.

O sırada istasyon şefi, karısına dönerek:

"Sonya, semaver hazır mı?" diye soruyor.

"Elbette," diye tembel ve sakin bir biçimde yanıtlıyor kadın.

"Luka! Sen burada kal, peronu süpür... görüyorsun ya her şeyi yere atmışlar..."

"Biliyorum, Matvey Yegoroviç..."

"Pekâlâ... Çay içelim mi, Nikolay Petroviç?"

"Her zamanki gibi," diyor yardımcısı.

Öğlen trenini gönderdikten sonra ise Matvey Yegoroviç karısına:

"Yemek hazır mı, Sonya?" diye soruyor.

Daha sonra Luka'ya her zamanki emrini veriyor, onlarla birlikte yemek yiyen yardımcısına:

"Yemek yiyelim mi?" diyerek yemeğe çağırıyordu.

Yardımcısı ise şu mantıklı yanıtı veriyordu:

"Her zamanki gibi..."

Perondan, çok sayıda çiçeğin ve pek az mobilyanın bulunduğu, mutfak ve çocuk bezi kokularının kapladığı bir odaya geçiyorlar, burada, bir masanın çevresinde yanlarından geçip gitmiş olan şeylerden konuşuyorlar.

"İkinci mevkideki sarı elbiseli esmer kadını fark ettiniz mi Nikolay Petroviç? Zehir gibi bir şeydi!.."

"Fena değildi, ama zevksiz giyinmişti," diye yanıtlıyor şef yardımcısı.

Nikolay Petroviç, kendisini yaşamı tanıyan, eğitimli biri sayarak her zaman kısa ve kendinden emin konuşur. Liseyi bitirmiştir. Siyah kumaş kaplı bir not defteri vardır; bu deftere rastlantıyla eline geçen gazete ve kitaplardan bulduğu ünlü kişilere ait çeşitli özdeyişleri kaydeder. Şef, onun iş dışındaki her konuda bir otorite olduğunu tartışmasız kabul eder ve sözlerini dikkatle dinler. Nikolay Petroviç'in not defterinden hikmetler şefin özellikle hoşuna giden şeylerdir ve bu hikmetlere her zaman saf saf hayranlığını belirtir. Yardımcısının, esmer kadının elbisesi hakkındaki düşüncesi, Matvey Yegoroviç'te şu soruyu uyandırıyor:

"Yoksa sarı renk esmerlerin yüzüne gitmiyor mu?"

Nikolay Petroviç, cam kavanozdan dikkatle reçel alıp bir fincan tabağına koyarken:

"Benim sözünü ettiğim elbisenin rengi değil, modeli," diye bir açıklamada bulunuyor.

"Model... O başka tabii!.." diye kabul ettiğini belirtiyor istasyon şefi.

Kendisine yakın ve bildiği bir konu olduğu için şefin karısı da konuşmaya giriyor. Ancak bu insanların zekâları pek öyle keskin olmadığından sohbet uzayıp gidiyor ve pek ender olarak onların duygularını dalgalandırıyor.

Sessizlikten büyülenmiş bozkır ve görkemli sakinliği içinde kurumlanan gökyüzü pencereden içeri bakıyor.

Hemen hemen her saat yük trenleri geçiyor; ancak bu trenlerde çalışanlar da uzun zamandır tanıdıkları insanlardır. Kondüktörlerin hepsi de bozkırda bu sıkıcı gidip gelmelerden artık boğulmuş yarı uykulu adamlardır. Bununla birlikte hat boyunca olan biteni, örneğin kaçıncı verstte adam ezildiğini zaman zaman anlatırlar ya da filan ceza yemiş, bilmem kim nereye atanmış gibi memuriyetle ilgili haberlerden söz ederlerdi. Bu haberler hiç tartışılmaz, boğazına düşkün insanların lezzetli ve arada sırada yapılan bir yemeği yalayıp yuttukları gibi hemencecik yutulurdu.

Güneş, gökyüzünden bozkırın kıyısına doğru yavaş yavaş iniyor ve toprağa değer değmez kıpkırmızı oluyor. Bozkırın üstüne, hüzünlü bir duygu, bu boşluktan çıkıp uzaklara gitmek için belli belirsiz bir eğilim yaratan kırmızımsı bir ışık uzanıyor. Daha sonra güneş, bir kenarıyla toprağa dokunuyor ve tembel tembel toprağın içine ya da arkasına doğru ilerliyor. Gökyüzünde, güneş battıktan sonra daha uzun bir süre akşam kızıllığının parlak renklerinden oluşan bir müzik sessiz sessiz çalıyor, ama bu kızıllık giderek soluklaşıyor, ılık, suskun bir alacakaranlık çöküyor. Yıldızlar bir bir ortaya çıkıyor, yeryüzündeki sıkıntıdan ürkmüş gibi titreşiyorlar.

Bozkır alacakaranlıkta daralıyor; gecenin karanlığı, dört bir yandan istasyona doğru usul usul yayılıyor. Sonra kapkara, asık suratlı gece geliyor.

İstasyonda ışıklar yanmaya başlıyor; semaforun yeşil ışığı, bütün ışıklardan daha parlak, daha yukarda. Semaforun çevresi karanlık ve sessiz.

Zaman zaman trenlerin gelişini bildiren kampana çalıyor; çanın telaşlı sesi bozkıra yayılıyor ve orada hemen boğulup kayboluyor.

Kampanadan az sonra uzaktan, karanlığın içinden, parlak kırmızı bir ışık koşarak geliyor ve bozkırdaki sessizlik, karanlıkla kuşatılmış yapayalnız istasyona doğru ilerleyen trenin boğuk sesiyle sarsılıyor.

İstasyondaki bu küçük topluluğun alt katmanı, aristokrasiden biraz farklı yaşıyor. Bekçi Luka, istasyondan yedi verst ötedeki bir köyde oturan karısına ve erkek kardeşine bir an evvel koşup kavuşma isteğiyle boğuşup duruyor. Sessiz ve ağırbaşlı makasçı Gomozov'dan istasyonda "nöbetçi kalmasını" rica ettiği zamanlar ona söylediğine göre, Luka'nın bu köyde küçük bir çiftliği var.

Gomozov, "çiftlik" sözcüğü söylendiğinde hep derin derin iç çeker ve Luka'ya:

"Çiftlik bakım ister, doğru," der.

Kır saçlı, yuvarlak, kırmızı suratlı, alaycı ve kötü yürekli eski bir asker olan öteki makasçı Afanasi Yagodka ise Luka'ya inanmaz. Gülerek:

"Çiftlikmiş!" diye haykırır. "Karısıymış!.. Nasıl şeydir bilirim... Karın da dul biri mi? Yoksa eskiden asker karısı mıymış?"

"Seni gidi kuş valisi!" diye hor görerek tepki gösterir Luka.

Yagodka'ya kuş valisi diye ad takmıştır, çünkü bu eski asker, kuşları tutku derecesinde sevmektedir. Kulübesinin her tarafında, içinde de dışında da, kafesler asılıdır; çevresinde olduğu gibi kulübenin içinde de bütün bir gün aralıksız olarak kuş sesleri duyulur. Askerin yakalayıp tutsak ettiği bıldırcınlar hiç durmaksızın tekdüze ötüşlerini sürdürür, sığırcıklar uzun söylevlerini mırıldanır, rengârenk küçük kuşlar, askerin yalnız yaşamına zevk katarak durma-

dan cıvıldayıp ıslık çalar, şarkı söylerler. Bütün boş zamanlarında onlarla uğraşır, kuşlarına sevecen ve özenli davranırken arkadaşlarına en ufak bir ilgi bile göstermez. Luka'ya su yılanı, Gomozov'a ise kasap diye ad takmıştır ve gözlerinin içine bakarak, hiç sıkılmadan ikisine de "kadınların yardakçıları" der ve bu yüzden onları pataklamak gerektiğini söyler.

Luka, onun sözlerini pek önemsemez, ama eğer asker, Luka'yı kızdırmayı başarmışsa Luka ona uzun süre zehir zemberek küfürler savurur:

"Kır saçlı it, sıçan boku! Sen ne anlarsın ki, emekli trampetçi? Hayatın boyunca topların altındaki kurbağaları kovalamış, bir de alayın lahanasının başında nöbet beklemişsin... akıl yürütmek sana mı kalmış? Bıldırcınlarının yanına defol, kuş komutanı!"

Yagodka istasyon bekçisinin küfürlerini sakin sakin dinledikten sonra, onu şikâyet etmek üzere istasyon şefine giderdi. Şefse böyle boş şeyler için kendisine gelmemelerini söyleyerek bağırır, askeri kovardı. O zaman Yagodka, Luka'yı bulur, bu kez kendisi başlardı küfretmeye. Heyecanlanmadan, sakin sakin, Luka'yı kısa süre sonra yere tükürüp yanından kaçıran ağır ve iğrenç sözlerle küfrederdi.

Gomozov, askerin bu sözlerine iç çekişleriyle karşılık verir ve utana sıkıla:

"Ne yapıyorsun? Böyle yapmakla eline hiçbir şey geçmez... Elbette ya... şımarıklık bunların hepsi... ama sen kimseyi kınama ki, seni de kınamasınlar..." derdi.

Bir keresinde asker ona gülerek şöyle demişti:

"Yakov'un saksağanı da bir tek şey tuttururmuş! Kınama, kınama deyip duruyorsun... Kınamazsan, insanlara konuşacak ne kalıyor geriye?.."

İstasyonda şefin karısından başka bir kadın daha vardı: Aşçı kadın. Adı Arina'ydı; kırk yaşından küçük, çok çirkin

bir kadındı: Tıknaz, sarkık memeli, üstü başı her zaman yırtık pırtık, kir içinde bir kadındı. Badi badi yürürdü ve çiçek bozuğu yüzünde kırışıklarla çevrelenmiş ürkek küçük gözleri parlardı. Biçimsiz vücudunda ürkek, yılgın bir şey vardı. Kalın dudakları her zaman sanki bütün insanlardan af dilemek, onların ayaklarına kapanmak istiyormuş ve ağlamaya cesaret edemiyormuş gibi dururdu. Gomozov, Arina'ya pek dikkat etmeden istasyonda sekiz ay geçirmişti; bu kadınla karşılaştığında "Merhaba!" derdi. Kadın da ona aynı biçimde yanıt verir, iki-üç tümce söyler ve sonra herkes kendi yoluna giderdi. Ama bir gün Gomozov, istasyon şefinin mutfağına geldi ve Arina'ya kendisine gömlek dikmesini önerdi. Kadın kabul etti, gömlekleri dikip bitirdikten sonra nedense kendisi götürüp Gomozov'a teslim etti.

"Teşekkür ederim!" dedi Gomozov. "Üç gömlek, tanesi on kapikten, demek ki sana otuz kapik vermem gerekiyor... Doğru mu?"

"Evet, öyle," diye yanıtladı Arina.

Gomozov duraksadı ve uzun süre konuşmadı.

Bu arada gözünü sakalına dikmiş olan kadına, en sonunda:

"Hangi vilayettensin?" diye sordu.

"Ryazan..." dedi kadın.

"Uzakmış! Nasıl oldu da buralara düştün?"

"Öyle işte... yalnızım... yapayalnız..."

"Yalnız olunca daha da uzağa gidebilir insan..." diye iç geçirdi Gomozov.

Yeniden uzun süre sustular.

"Ben de aynı durumdayım. Nijegorodluyum, Sergaç kazasından..." diye tekrar konuşmaya başladı Gomozov. "Ben de yalnızım. Toprağım vardı, karım da vardı... iki de çocuğum. Karım koleradan öldü, çocuklara gelince... Kederimden harap oldum. Ya işte böyle... Sonra hayatımı yeni baştan kurmayı denedim, ama olmuyor, makinenin vida-

ları gevşemiş bir kere, çalışmıyor artık. Sonunda kendi yolumu bırakıp başka tarafa yürüdüm... üç yıldır didinip duruyorum işte..."

"Yuvan yoksa kötü," dedi Arina sessizce.

"Hem de nasıl!.. Dul musun yoksa?"

"Kız..."

"Yok ya!" diye Gomozov kuşkusunu içtenlikle ifade etti.

"Vallahi kızım," diye onu inandırmaya çalıştı Arina.

"Niye kocaya gitmedin?"

"Beni kim alır ki? Ben... ben kimin işine yararım... yüzüm de çirkin..."

"E-evet..." dedi Gomozov düşünceli bir biçimde uzata uzata. Bu arada sakalını sıvazlayarak merakla Arina'ya bakmaya başladı. Sonra kadının ne kadar maaş aldığını sordu.

"İki ruble elli kapik..."

"Demek, sana otuz kapik vereceğim? Bak... akşam parayı almaya gel... saat on gibi, olur mu? Parayı veririm... çay içeriz, konuşur, can sıkıntısından kurtuluruz... İkimiz de yalnızız... Mutlaka gel!"

"Gelirim," dedi kadın ve çıkıp gitti.

Sonra akşam saat onda, üstü başı düzgün olarak geldi ve Gomozov'un yanından şafak sökerken ayrıldı.

Gomozov, artık onu evine çağırmıyor, otuz kapiği de vermiyordu. Kadın Gomozov'un evine geldi, hiçbir şey söylemeden boynunu bükerek karşısında dikildi. Tahta yatağında yatan Gomozov, kadına baktı ve duvara doğru geri çekildikten sonra:

"Otur," dedi.

Kadın oturduğunda:

"Baksana, bunu kimseye söyleme," dedi. "Hiç kimseye! Benim için iyi olmaz yoksa... Genç değilim, sen de öyle... Anlıyor musun?"

Kadın, başını sallayarak onayladı.

Gomozov, onu uğurlarken onarması için giysisini verdi ve bir kez daha anımsattı:

"Sakın kimseye söyleme!"

Böylece ilişkilerini herkesten gizleyerek yaşamaya başladılar.

Arina geceleri Gomozov'un yanına gizlice, nerdeyse sürüne sürüne gidiyordu. Gomozov, kadını hoşgörüyle, bir amir görünümüyle karşılıyor ve zaman zaman içtenlikle ona şöyle diyordu:

"Yüzüne bakınca aptal gibi duruyorsun ama!"

Kadın hiçbir şey demeden ona solgun ve suçlu bir gülümsemeyle karşılık veriyor ve yanından ayrılırken de hemen hemen her zaman eline tutuşturulan bir işle gidiyordu.

Sık görüşmüyorlardı. Ancak Gomozov arada sırada ona istasyonun bir yerinde rastladığında alçak sesle:

"Bugün gel..." diyordu.

Arina, çiçek bozuğu yüzünde sanki önemini bildiği bir görevi yerine getirmek için gelmiş gibi ciddi bir ifadeyle Gomozov'un kapısında beliriyordu.

Evine giderken ise yüzünde yine Gomozov'un artık alıştığı suçluluk ve korku dolu ölü ifade oluyordu.

Arina zaman zaman bir köşede ya da bir ağacın arkasında durarak saatlerce bozkıra bakıyordu. Bozkırda gece hüküm sürüyordu ve gecenin sert sessizliğinden insanın yüreği ürperiyordu.

Bir gün istasyon şefliği, akşam trenini gönderdikten sonra, bahçede, Matvey Yegoroviç'in dairesinin pencerelerinin önünde, kavakların koyu gölgesi altında çay ikram ediyordu.

Sıcak günlerde bunu sık sık yaparlardı. Tekdüze yaşamlarına birazcık da olsa renk getiriyordu bu çay partileri.

Çay içiyorlar ve trenin getirdiği izlenimleri tükettikten sonra susuyorlardı.

Matvey Yegoroviç, bir eliyle boş çay bardağını karısına uzatırken, öteki eliyle yüzündeki teri silerek:

"Bugün dünden daha sıcak," diyordu.

Karısı bardağı alırken:

"Can sıkıntısından daha sıcak geliyordur..." dedi.

"Hmm! Belki de... gerçekten öyledir... Böyle durumlarda iskambil oynamak iyidir... ama, yalnızca üç kişiyiz..."

Nikolay Petroviç omuzlarını oynattı, gözlerini kısarak ve üstüne basa basa:

"Şopenhauer'in ifadesine göre, kâğıt oyunu, her türlü düşüncenin iflasıdır," dedi.

"Mükemmel!" dedi Matvey Yegoroviç duygulanarak. "Nasıl demiş? Düşüncenin iflası... aynen öyle! Kim söylemişti?"

"Şopenhauer, bir Alman filozofu..."

"Filozof mu? Hmm..."

"Bu filozof dedikleriniz üniversitelerde mi çalışır?" diye merakla sordu Sofya İvanovna.

"Yani size nasıl anlatsam? Bu bir unvan değildir... nasıl denir... doğuştan gelen bir yetenektir... Herkes filozof olabilir... düşünme ve her şeyde bir başlangıçla son arama alışkanlığıyla doğan herkes... Üniversitelerde de filozoflar vardır tabii ki... ama sıradan insanlar da, hatta demiryolunda çalışanlar bile filozof olabilirler."

"Üniversitedekiler daha mı çok para kazanırlar?"

"Zekâlarına göre..."

"Dördüncü kişi olsaydı, vint oynamaya başlamıştık bile," dedi Matvey Yegoroviç iç çekerek.

Böylece konuşma kesildi. Tarlakuşları mavi gökyüzünde şarkı söylüyor, nar bülbülleri kavakların üstünde daldan dala sıçrıyor ve sessizce ötüyordu. İçerde bebek ağlıyordu.

Matvey Yegoroviç:

"Arina orada mı?" diye sordu.

"Elbette..." diye kısaca yanıtladı karısı.

"Orijinal bir kadın şu Arina, fark ettiniz mi Nikolay Petroviç?"

Nikolay Petroviç, dalgın ve düşünceli bir görünüm alarak kendi kendine konuşur gibi:

"Orijinallik, basmakalıplığın ilk baskısıdır," dedi.

"Nasıl, nasıl?" diyerek canlandı istasyon şefi.

Nikolay Petroviç, özdeyişi anlaşılır bir biçimde yinelediğinde istasyon şefi tatlı tatlı gözlerini kıstı, Sofya İvanovna ise baygın bir sesle şöyle dedi:

"Okuduklarınızı nasıl da iyi anımsıyorsunuz... oysa ben okuyorum ve ertesi gün öldürseniz bir şey anımsamıyorum... Geçenlerde 'Niva'nın bir sayısında öyle ilginç, öyle eğlenceli bir şey okumuştum ki, ama neydi? Bir tek kelime bile hatırlamıyorum!"

"Alışkanlık," diye açıkladı kısaca Nikolay Petroviç.

"Hayır, bu öbüründen... neydi adı? Ha, Şopenhauer... ondan daha iyi..." diyor Matvey Yegoroviç gülümseyerek. Yeni olan her şey eskiyecek anlamına geliyor!"

"Aynı zamanda da tam tersi, çünkü şairin biri şöyle demiş: 'Yaşamanın hikmetini idareli kullanmak gerekir, bu hikmetteki tüm yeniler eskilerden dikilir.'"

"Seni gidi şeytan! Nerden de bulursun bunları... sanki elekten eliyor!"

Matvey Yegoroviç gevrek gevrek gülüyor, karısı tatlı tatlı gülümsüyor, Nikolay Petroviç ise bu iltifattan hoşnut, ama hoşnutluğunu gizlemek için ne kadar uğraşsa başarılı olamıyor.

"Basmakalıplık hakkındaki sözleri söyleyen kimmiş?"

"Baryatinski, şair."

"Ya öbürü?"

"O da bir şair, Fofanov."

"Uyanıklar!" diyerek şairleri takdir ediyor Matvey Yegoroviç ve şarkı söyler gibi, yüzünde mutlu bir gülümsemeyle iki dizeyi tekrarlıyor.

Can sıkıntısı sanki onlarla oyun oynuyor, bir an için onları sımsıkı sıktığı kolları arasından koyuveriyor ve sonra yeniden sarılıyor. O zaman çayla daha da artan sıcak yüzünden oflayıp puflayarak tekrar susuyorlar.

Bozkırda yalnızca güneş var.

"Evet, Arina'dan söz ediyordum," diye anımsatıyor Matvey Yegoroviç. "Tuhaf bir kadın, ona bakıyorum ve şaşırıyorum. Bir şey onu ezmiş gibi sanki, gülmüyor, şarkı söylemiyor, pek az konuşuyor... odun mübarek. Ama çok da iyi çalışıyor, hem biliyorsunuz Lelya'ya bakıyor, bebeğe karşı o kadar dikkatli ki..."

Matvey Yegoroviç, sözleri pencereden Arina'nın kulağına gitmesin diye alçak sesle konuşuyor. Kurumlanmalarını istemiyorsan hizmetçi takımını övmemek gerektiğini biliyor. Karısı anlamlı anlamlı kaşlarını çatarak sözünü kesiyor:

"Tamam, sen de bırak artık... onunla ilgili her şeyi bilmiyorsun ki!"

Nikolay Petroviç, elindeki kaşıkla masaya vurup tempo tutarak alçak sesle şarkı söylüyor ve gülümsüyor:

Aşkın kölesiyim,
Zayıfım öylesine
Seninle mücadelede,
Ah benim iblisim!

"Ne, ne demek istiyorsunuz? Yoksa Arina... Yok yok ikiniz de uyduruyorsunuz!"

Matvey Yegoroviç yüksek sesle kahkahalar atıyor. Yanakları sallanıyor ve alnından hızla ter damlaları akıyor.

"Hiç de komik değil!" diye karısı ona engel olmaya çalışıyor. "Birincisi, bebeğe bakıyor; ikincisi, ekmeğin nasıl olduğunu, hep altının yandığını sen de görüyorsun... Peki neden dersin?"

"Yaa, gerçekten de ekmek bir şeye benzemiyor... Azarlamak gerek bu kadını! İnan olsun! Bu... bunu hiç beklemi-

yordum doğrusu! Hep hamurla uğraşıp dururken! Vay anasını! Peki kim bu adam? Lukaşka mı? Ben de onun canına okumazsam, yaşlı şeytan! Yoksa Yagodka mı? Bak şu tıraşlı dudağa!"

"Gomozov..." diyor Nikolay Petroviç kısaca.

"Ne-e? O ağırbaşlı köylü mü? Uydurmuyorsunuz ya?"

Bu çok komik hikâye, Matvey Yegoroviç'i çok ilgilendiriyor. Kâh ıslak gözlerle kahkahalar atarak gülüyor, kâh ciddi ciddi âşıkları sertçe azarlamak gerektiğini söylüyor, sonra iki âşığın arasında geçen tatlı konuşmaları hayal ediyor ve tekrar kulakları sağır edecek kahkahalar atıyor.

Sonunda Matvey Yegoroviç bu işe kendini iyice kaptırıyor. O zaman Nikolay Petroviç sert bir yüz ifadesi takınıyor, Sofya İvanovna ise kocasına engel olmaya çalışıyor.

"Ah sizi gidi iblisler sizi! Görürsünüz, onlarla nasıl dalga geçeceğim! Çok ilginç olacak..." Matvey Yegoroviç bir türlü sakinleşemiyor.

Luka geliyor, tekmil veriyor:

"Telgraf var..."

"Geliyorum. Kırk ikiye işaret ver."

Kısa süre sonra yardımcısıyla birlikte, Luka'nın kampanaya kısa kısa vurduğu istasyona gidiyor. Nikolay Petroviç cihazın başına oturarak komşu istasyona, "42 numaralı treni gönderebilir miyim?" diye soruyor, şefiyse büroda gülümseyerek dolaşıyor ve:

"Sizinle birlikte şunlara bir şaka yapalım... birazcık güleriz, can sıkıntısından kurtuluruz..." diyor.

Nikolay Petroviç, cihazın anahtarını oynatırken:

"Olabilir!.." diye kabul ediyor.

Nikolay Petroviç, bir filozofun söyleyeceğini çok kısa ve öz bir biçimde ifade etmesi gerektiğini iyi biliyor.

Çok kısa bir zaman sonra alay etme fırsatı karşılarına çıktı.

Bir gece Gomozov, Arina'nın yanına, mahzene geldi. Kadın, Gomozov'un talimatı ve şefin karısının izniyle buraya, çeşitli eski püskü ev eşyasının arasına bir yatak sermişti. Burası rutubetli ve oldukça soğuk bir yerdi. Kırık sandalyeler, fıçılar, tahtalar ve çeşit çeşit hurda eşya, karanlıkta korkunç karaltılar oluşturuyordu; Arina bunların arasında yalnız olduğu zamanlar o kadar korkuyordu ki, nerdeyse hiç uyuyamıyordu ve saman demetlerinin üstünde gözleri açık yatarken durmadan bütün bildiği duaları okuyordu.

Gomozov geldi, hiç konuşmadan uzun bir süre kadını ezdi, mıncıkladı, yorulunca da uyuyakaldı. Ama kısa bir süre sonra Arina kaygılı bir fısıltıyla onu uyandırdı:

"Timofey Petroviç, Timofey Petroviç!"

"Ne var?" diye sordu Gomozov uykulu uykulu.

"Üstümüzden kapıyı kilitlediler..."

"Nasıl yani?" diye sordu Gomozov, yerinden sıçrayarak.

"Geldiler ve... kilit vurdular..."

Gomozov, kadını iterek korku ve öfkeyle:

"Uyduruyorsun!" diye fısıldadı.

"Git kendin bak," dedi kadın uysal bir biçimde.

Gomozov ayağa kalktı, yoluna çıkan her şeye takılarak kapıya yanaştı, kapıyı itti ve bir süre sustuktan sonra suratını asarak:

"Asker..." dedi.

Kapının arkasında sevinç kahkahaları duyuldu.

"Aç kapıyı!" diye bağırarak rica etti Gomozov.

"Ne dedin?" askerin sesi duyuldu.

"Kapıyı aç," diyorum...

Asker:

"Sabah açarım," dedi ve geri çekildi.

"Nöbetim var, iblis!" diye kızgın ve yalvaran bir sesle bağırdı Gomozov.

"Ben tutarım nöbetini... sen otur, keyfine bak!.."

Sonra asker çekip gitti.

Makasçı kederle fısıldadı:

"Ah, it oğlu it! Sen görürsün gününü... Beni buraya kilitleyemezsin... Şef var... ona ne diyeceksin? Gomozov nerde, diye sormayacak mı, ha? O zaman cevap ver bakalım ona..."

"Bunu şef emretti ona," dedi Arina sessiz ve umutsuz bir biçimde.

"Şef mi?" diye korkuyla sordu Gomozov. "Niye yapsın ki bunu?" Bir süre sustuktan sonra kadına bağırdı:

"Yalan söylüyorsun!"

Kadın ağır bir iç çekişle karşılık verdi.

Makasçı kapının yakınındaki bir fıçının üstüne oturarak sordu:

"Ne olacak şimdi? Şu başıma gelen rezalete bak! Ya sen, ya sen hilkat garibesi, sen bütün bunları...of of!"

Yumruğunu sıkıp kadının soluk alış seslerinin geldiği tarafı tehdit etti. Arina susuyordu.

Rutubetli bir karanlık çevrelerini sarmıştı, ekşi lahana, küf ve daha farklı, insanın burnunu gıdıklayan keskin bir şeyin kokusunu emmiş bir karanlık. Kapıdaki yarıktan çizgi çizgi ay ışığı giriyordu içeri. Kapının ardında istasyondan yola çıkan yük treni gümbürdedi.

"Ne susuyorsun, cadı karı?" diye öfke ve horgörüyle konuşmaya başladı Gomozov. "Ne yapacağım ben şimdi? Başıma iş açtın, şimdi de susuyorsun, değil mi? Düşünsene, iblis, ne yapacağız? Bu rezaletten nasıl kurtulacağım? Aman Tanrım! Böyle biriyle ne diye ilişkiye girdim sanki!.."

Arina sessizce:

"Af dileyeceğim," dedi.

"Ee?"

"Belki affederler..."

"Benim ne işime yarayacak? Seni affedecekler, öyle de-

ğil mi? Bu ayıp benim başıma kalmayacak mı? Benimle alay etmeyecekler mi?"

Bir süre sustuktan sonra tekrar kadına sitem etmeye, sövüp saymaya başlıyordu. Zamansa acımasızca yavaş ilerliyordu. Sonunda kadın, sesi titreyerek:

"Bağışla beni, Timofey Petroviç!" dedi.

"Kafana bir sopa bağışlamalı senin!" diye homurdandı.

Tekrar asık suratlı, ezici, karanlığın içine hapsolmuş bu iki insan için de küt bir acıyla dolu bir sessizlik başladı.

"Tanrım! Bir an önce ortalık aydınlansa," diye kederle dua ediyordu Arina.

Gomozov:

"Kapa çeneni... şimdi ben seni aydınlatacağım!" diye kadını tehdit etti ve yine ağır sitemler yağdırmaya başladı. Sonra sessizlik ve suskunluk işkencesi geldi. Zamanın acımasızlığı ise şafağın yaklaşmasıyla birlikte artıyordu, her bir dakika, bu insanların gülünç durumunun tadını çıkararak ağır ağır yitip gidiyordu.

Gomozov uyuklamaya başlamıştı ve mahzenin yanından dağılan bir horoz sesiyle uyandı.

"Hey sen... cadı karı! Uyuyor musun?" diye boğuk bir sesle sordu.

Arina:

"Hayır," diye derin bir iç çekişle cevap verdi.

"Yok bir de uyusaydın!" diye alay etti makasçı. "Sen görürsün..."

"Timofey Petroviç," dedi Arina nerdeyse çığlık atar gibi, "bana kızma! Acı bana! Tanrı aşkına, acı bana! Yalnızım ben, yapayalnız! Ve sen... benim akrabam gibisin..."

"Uluyup da insanları güldürme!" diyerek kadının, kendisini birazcık yumuşatmış olan isterik fısıltısını durdurdu Gomozov. "Sus artık... aptal kadın..."

Sonra yine susarak bir sonraki dakikayı beklediler. Ancak dakikalar onlara hiçbir şey getirmeden geçiyordu. So-

nunda güneş ışınları kapının yarıklarından girip parladı ve mahzendeki karanlığı parlak şeritleriyle kesti. Kısa süre sonra mahzenin çevresinde ayak sesleri işitildi. Biri kapıya yaklaştı, durdu, sonra uzaklaştı.

"Za-limler!" diye böğürmeye başladı Gomozov ve yere tükürdü. Sonra yine suskun, gergin bir bekleyiş başladı.

"Affet Tanrım!" diye fısıldadı Arina.

Sanki birileri sessizce mahzene yaklaşıyordu... Kilit tangırdadı ve istasyon şefinin sert sesi işitildi:

"Gomozov! Arina'nın elini tut ve dışarı çık, hadi çabuk!.."

Gomozov alçak sesle:

"Gel!" dedi. Arina yaklaştı, başını öne eğip adamın yanında durdu.

Kapı açıldı, kapının önünde istasyon şefi duruyordu. Şef eğilerek selam verdi ve:

"Medeni nikâhınız hayırlı olsun!" dedi. "Buyurunuz! Müzik başlasın!"

Gomozov eşikten bir adım attı ve tuhaf bir gürültü patlamasıyla sersemlemiş olarak durdu. Kapının arkasında Luka, Yagodka ve Nikolay Petroviç duruyorlardı.

Luka, yumruğuyla bir kovaya vuruyor ve bir keçininkini andıran ince sesiyle viyak viyak bağırarak bir şeyler söylüyordu; asker, elindeki boruyu çalıyor, Nikolay Petroviç ise havada elini sallıyor ve yanaklarını şişirmiş, dudaklarıyla boru sesi çıkarıyordu:

"Pum! Pum! Pum-pum-pum!"

Kova zangırdıyor, boru uluyor ve böğürüyordu. Matvey Yegoroviç, kenara çekilmiş kahkahalar atıyordu. Külrengi bir surat ve titreyen dudaklarında utangaç bir gülümsemeyle şaşkın şaşkın karşılarında dikilen Gomozov'u görünce şef yardımcısı da kahkahayla gülmeye başladı. Arina, başını göğsüne kadar eğmiş, Gomozov'un arkasında taş gibi hareketsiz duruyordu.

Orina söyledi
Timofey'e tatlı sözler...

Luka bu saçma sözleri şarkı halinde söylüyor ve Gomozov'a iğrenç mimikler yapıyordu. Asker ise Gomozov'un yanına yaklaşarak, boruyu onun kulağına dayamış, çalıyor, çalıyordu.

Kahkahadan çatlayacak haldeki istasyon şefi:

"Hadi, gelin... hadi... Kızın elini tut!" diye bağırıyordu. Karısı merdivene oturmuş, iki yana sallanarak çığlıklar atıyordu:

"Motya... ah! Şimdi öleceğim!"

Buluşma anı uğruna
Katlanıyorum ne acılara!

Nikolay Petroviç, tam Gomozov'un burnunun dibinde bu şarkıyı söylüyordu.

Gomozov öne doğru bir adım attığında:

"Yeni evlilerin şerefine hurra!" diye bir komut verdi Matvey Yegoroviç. Dördü birden iğrenç bir "hurra" sesi çıkardılar, bu arada asker kalın sesiyle böğürür gibi bağırıyordu.

Arina, Gomozov'un arkasından yürüyordu. Kafasını kaldırmış, ağzını açmış, kollarını aşağı sarkıtmıştı. Gözleri anlamsız bir biçimde ileri bakıyordu, ama bir şey gördüğü söylenemezdi.

"Motya, söylesene onlara... öpüşsünler!.. Ha, ha, ha!"

Nikolay Petroviç:

"Yeni evliler, ne kadar acı!" diye bağırıyordu, Matvey Yegoroviç ise gülmekten ayaklarının üstünde duramadığından bir ağaca dayanmıştı. Kova hâlâ gümbürdüyor, boru uluyor, böğürüyor, kızdırıyor, Luka ise bir yandan dans ediyor, bir yandan da şarkı söylüyordu:

Ya sen Orina,
Pişiriyordun bize kaşa.

Nikolay Petroviç, yeniden dudaklarıyla:

"Pum-pum-pum! Tra-ta-ta! Pum! Pum! Tra-ra-ra!" sesleri çıkarıyordu.

Gomozov işçi yatakhanesinin kapısına kadar gidip saklanmıştı. Arina, avluda, kudurmuş insanların arasında kalmıştı. Ciyak ciyak bağırıyorlar, kahkahalar atıyorlar, kadının kulaklarına doğru ıslık çalıyorlar ve çılgınca bir neşe krizi geçirerek çevresinde hoplayıp zıplıyorlardı. Arina, bu insanların karşısında hareketsiz bir suratla ve dağınık, pis, zavallı ve gülünç bir halde dikiliyordu.

Matvey Yegoroviç Arina'yı göstererek karısına:

"Damat kayıplara karıştı, ama... gelin burada kaldı," diye bağırıyor ve sonra gülmekten iki büklüm oluyordu.

Arina başını Matvey Yegoroviç'e doğru çevirdi ve işçi yatakhanesinin yanından bozkıra doğru yürüdü. Islıklar, çığlıklar ve kahkahalar uğurluyordu Arina'yı.

"Rahat bırakın!" diye bağırıyordu Sofya İvanovna. "Bırakın da kendine gelsin! Yemek yapması gerek."

Arina bozkıra, kamulaştırılmış alanın ilerisinde diken diken ekin tarlalarının bulunduğu yere doğru uzaklaşıyordu. Derin düşüncelere dalmış biri gibi ağır ağır yürüyordu.

Matvey Yegoroviç, yeni evlilerin hareketlerindeki küçük ayrıntıları birbirlerine anlatan bu şakanın katılımcılarına tekrar tekrar:

"Nasıl, nasıl?" diye soruyordu. Sonra hep beraber kahkahalar atarak gülüyorlardı. Nikolay Petroviç ise burada da küçük bir hikmet yumurtlamak için fırsat bulmuştu:

Doğrusu, günah değildir gülmek
Kendisi gülünç olanlara!

Sofya İvanovna'ya bunları söylüyor ve ciddi ciddi ekliyordu:

"Ama çok gülmek de zararlıdır!"

O gün istasyondakiler çok güldüler, ama pek iyi yemek yiyemediler, çünkü Arina yemek yapmaya gelmemiş, yemeği istasyon şefinin karısı pişirmişti. Ancak kötü bir yemek bile neşelerini kaçırmamıştı. Gomozov, nöbet saatine kadar yatakhaneden çıkmadı. Dışarı çıktığındaysa onu şefin bürosuna çağırdılar ve burada Nikolay Petroviç, Matvey Yegoroviç'le Luka'nın kahkahaları arasında Gomozov'a güzel sevgilisini nasıl "baştan çıkarttığını" sormaya koyulmuştu.

Nikolay Petroviç, istasyon şefine:

"Aslına bakılırsa bu bir ilk günah," dedi.

Ağırbaşlı makasçı, çatık kaşlarının altından gülümseyerek:

"Gerçekten de ilk günah," dedi. Arina'dan alay ederek söz edebilirse kendisine daha az güleceklerini anlamıştı. Ve anlatmaya başladı:

"İlk başta bana hep göz kırpıyordu."

"Göz mü kırpıyordu?! Ha-ha-ha! Nikolay Petroviç, düşünebiliyor musunuz, o suratla nesine onun göz kırpmak? Çok hoş!"

"Evet göz kırpıyor, ben de görüyor ve içimden 'yağma yok!' diyordum. Sonra bana, ister misin, diyor, sana gömlek dikeyim!"

"Ama 'asıl mesele dikişte değil'..." diye belirtiyor Nikolay Petroviç ve şefine açıklıyor: "Bilirsiniz, bu sözler, Nekrasov'un 'Zarif ve Düşkün' şiirinden alınmıştır... Devam et, Timofey!"

Timofey, önce kendini zorlayarak, daha sonra ise yalanın kendisine yardımcı olduğunu gördüğünden olacak giderek daha çok yalana başvurarak anlatmaya devam ediyordu.

Hakkında konuştuğu kadınsa bu sırada bozkırda uzanmış yatıyordu. Bir ekin denizinin derinlerine girmiş, burada kendini ağır ağır yere bırakmış ve uzun bir süredir kımılda-

madan yerde yatıyordu. Güneş sırtını artık dayanılmayacak kadar yaktığında ise dönerek sırtüstü uzanmış, son derece açık olan gökyüzüne ve gökyüzünün derinlerindeki aşırı parlak güneşe bakmamak için elleriyle yüzünü örtmüştü.

Başına gelen rezalet yüzünden yıkılmış olan kadının çevresinde buğday başakları kuru kuru hışırdıyor, sayısız çekirge hiç durmadan kaygıyla ötüyordu. Hava sıcaktı. Kadın, bildiği duaları anımsamaya çalıştı ama anımsayamıyordu: Gözlerinin önünde, gülen suratlar dönüp duruyor, kulaklarında Luka'nın ince sesi sızıldanıyor, borunun uluması ve kahkahalar duyuluyordu. Bu nedenle ya da sıcak yüzünden göğsü sıkışıyordu. Bluzunun düğmelerini açıp daha kolay soluk alacağını düşünerek vücudunu güneş ışınlarına bıraktı. Güneş derisini yaktığı sırada göğsünün içini ekşimeye benzer bir duygu yakıyordu. Ağır ağır soluk alarak arada bir:

"Tanrım!.. Bağışla beni..." diye fısıldıyordu.

Bu fısıltılara yanıt olarak başakların kuru hışırtısı ve çekirgelerin cırıltısı duyuluyordu. Buğday denizinin dalgalarının üstünden başını yukarı kaldırdığında farklı sarı tonlarındaki başakları, istasyonun uzağındaki su pompasını ve istasyon binalarının çatılarını görüyordu. Mavi gök kubbeyle kaplı uçsuz bucaksız sarı düzlükte başka hiçbir şey görünmüyordu ve Arina'ya yeryüzünde tek başınaymış, dünyanın tam ortasında yatıyormuş, yalnızlığının yükünü artık hiç kimse hiçbir zaman paylaşmayacakmış gibi geliyordu...

Akşama doğru bağırmalar işitti:

"Arina! Arişka!.."

Biri Luka'nın, öteki askerin sesiydi. Bir üçüncüyü duymak istiyordu, ama o ses ona seslenmiyordu. İşte o zaman ince kırışıklarla kaplı yanaklarından göğsüne doğru hızla dökülen sel gibi gözyaşlarına boğularak ağlamaya başladı.

Ağlıyor ve ona giderek daha çok acı veren içindeki yanmayı geçirmek için çıplak göğsünü kuru ve sıcak toprağa sürtüyordu. Ağlıyor ve sanki birisinin duyacağından, ağlamasını yasaklayacağından korkup inlemelerini bastırarak susuyordu.

Sonra gece olduğunda, ayağa kalktı, yavaş yavaş istasyona doğru yürüdü.

İstasyon binalarına vardığında sırtını mahzenin duvarına dayayıp uzun süre orada durarak bozkıra baktı. Yük trenleri gelip sonra gözden kayboldu; Askerin kondüktörlere onun başına gelen rezaleti anlattığını ve kondüktörlerin kahkahalarla güldüğünü duyuyordu. Kahkahalar, tarla sincaplarının duyulur duyulmaz bir sesle ıslık çaldıkları bomboş bozkırda uzaklara yayılıyordu.

"Tanrım! Bağışla beni..." diye derin derin iç çekiyordu kadın. Duvara iyice yaslanmıştı. Ama bu iç çekişler, yüreğinin üstüne oturmuş olan ağırlığı hafifletmiyordu.

Sabaha karşı sessizce istasyon binasının tavan arasına çıktı ve yıkadığı çamaşırları serdiği ipten bir ilmik yaparak kendini astı.

Arina'nın cesedini kokusunu fark ederek iki gün sonra buldular. Önce hepsi de korktular, sonra bu işte kimin suçlu olduğunu tartışmaya başladılar. Nikolay Petroviç, Gomozov'un suçlu olduğunu kesin bir biçimde kanıtladı. O zaman istasyon şefi, makasçının dişlerine bir yumruk indirip gözdağı vererek ağzından bir şey kaçırmamasını emretti.

Yetkililer geldiler, soruşturma yaptılar. Arina'nın melankoli geçirdiği saptandı... Demiryolu işçilerine cesedi bozkıra götürüp oraya gömme görevi verildi. Bu görev yerine getirildiğinde istasyonda yeniden düzen ve huzur hakim oldu.

Ve istasyon sakinleri, can sıkıntısı ve insansızlıktan, işsizlik ve sıcaktan bunalarak ve yanlarından uçar gibi geçen

trenlerin arkasından gıptayla bakarak yirmi dört saat içinde dörder dakika yaşamaya başladılar.

Kış gelip de küçük istasyonu kara gömen ve vahşi sesler içinde bırakan tipiler, ulumalarla, böğürtülerle bozkırda esmeye başladığındaysa istasyon sakinlerinin yaşantısı daha da sıkıcı bir hale gelecekti.

1897

Maksim Gorkiy 20.yüzyılın en büyük edebiyatçıları arasında sayılan ünlü Rus ve Sovyet yazarı. 1868 yılında Novgorod'da (Gorkiy) doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü. Bir mobilya ustası olan babasını erken yaşta kaybettiği için küçük yaşta annesiyle birlikte dedesinin evine yerleşti. Daha 11 yaşındayken 'ekmeğini kazanmak' için çalışmaya başladı. İlk gençlik yıllarından başlayarak Rusya içinde uzun yolculuklara çıktı; bu sırada bulaşıkçılık, hamallık, fırın işçiliği, gemi tayfalığı gibi işlerde çalıştı, Rusya'yı ve Rus insanını yakından tanıdı. Edebiyata ilk adımını 1892 yılında 'Makar Çudra' öyküsü ile attı. Eserlerinde büyük bir iyimserlik, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizma göze çarpar. Eserleri Rusya'da ve dünyada büyük yankı yarattı. Çarlığa karşı verilen mücadele içinde yer alan Gorkiy, defalarca tutuklanmış, uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. Sosyalist gerçekçi edebiyatın kurucusu ve en büyük temsilcisi olan Gorkiy'nin 30 ciltlik toplu eserleri dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılmıştır. Yayınevimiz Gorkiy'nin seçme eserlerini Rusça aslından ve başarılı çevirmenlerin ortak çalışmasıyla yayınlıyor.

Maksim Gorki yalnız kendi halkına değil, bütün halklara yurtlarını, hürriyeti, barışı ve birbirlerini sevmeyi öğretir. Çünkü o, insanın, insanlığın geleceğinden, güzel günler göreceğinden emindir. Çünkü o, emekçi insanı, koluyla, kafasıyla çalışan insanı, yeryüzünün, gerçek, biricik efendisi sayar. O, bu insanın bu efendiliğe kavuşması için savaşmıştır. O, bu savaşa, bu bahtiyarlık savaşına insanları çağırır... Düşünüyorum: Gerçekçi, halkçı ileri edebiyatımız üstünde Maksim Gorki'nin çok hayırlı bir tesiri olmuştur... **Nâzım Hikmet**

ISBN 975-6525-83-5

9 799756 525837

EVRENSEL BASIM YAYIN